

พระไตรปิฎกภาษาไทย

ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ที่มณิกาย เล่มที่ ๑๑

ปรับปรุงใหม่

**พระสุตตันตปิฎก
ทีฆนิกาย ปาฐกวรรค**

เล่มที่ ๑๑

**ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น**

๑. ปาฐกสูตร

**ว่าด้วยนักบวชเปลื้องชื่อปาฐกบุตร
เรื่องเจ้าลิจจวินามว่าสุนัขขี้ต๊ะ**

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคมของ
ชาวมัลละชื่ออนุปิยะในแคว้น มัลละ ครั้นในเวลาเช้า
พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร
เสด็จเข้าไปยังอนุปิยนิกมเพื่อบิณฑบาต ลำดับนั้น พระ
ผู้มีพระภาคทรงดำริว่า “ยังเข้าเกินไปที่จะเข้าไปยังอนุ
ปิยนิกมเพื่อบิณฑบาต ทางที่ดี เราควรเข้าไปหาภคคว
โคตรปริพาชกถึงอารามของเขา”

[๒] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาภค
ควโคตรปริพาชกถึงอารามของเขา ภคควโคตร
ปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคโปรดเสด็จเข้ามา
เถิด ขอรับเสด็จพระผู้มีพระภาค นาน ๆ พระองค์จะมี
เวลาเสด็จมา ณ ที่นี้ ขอพระผู้มีพระภาคประทับบนพุทธ
อาสน์ที่ปูลาดไว้แล้วเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคประทับบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้
แล้ว

ฝ่ายภคควโคตรปริพาชกก็เลือกนั่ง ณ ที่สมควร
 แห่งใดแห่งหนึ่งซึ่งต่ำกว่า ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
 ดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหลายวันมาแล้ว สุน
 ัขัตตะ ลิจฉวีบุตร (โอรสของเจ้าลิจฉวี) ได้มาหา
 ข้าพระองค์ถึงที่อยู่ ได้บอก ข้าพระองค์ว่า “ท่านภคควะ
 บัดนี้ ข้าพเจ้าบอกคืบพระผู้มีพระภาคแล้ว ข้าพเจ้า ไม่
 อยู่อุทิศพระผู้มีพระภาค” เรื่องที่สุนักขัตตะ ลิจฉวีบุตร
 กล่าวแล้วนั้นเป็นจริงหรือ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภคควะ เรื่องที่สุ
 นักขัตตะ ลิจฉวีบุตร กล่าวแล้วนั้นเป็นจริง

[๓] เมื่อหลายวันมาแล้ว สุนักขัตตะ ลิจฉวีบุตร
 ได้เข้าไปหาเราถึงที่อยู่ ใหวเรา แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้
 กล่าวกับเราดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ข้าพระ
 องค์ขอบอกคืบพระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์จักไม่อยู่
 อุทิศพระผู้มีพระภาค”

เมื่อเขากล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้กล่าวกับสุนักขัต
 ตะ ลิจฉวีบุตร ว่า “สุนักขัตตะ เราได้กล่าวกับเธอบ้าง
 หรือว่า “มาเถิด สุนักขัตตะ เธอจงอยู่อุทิศเรา”

“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“ก็หรือเธอได้กล่าวกับเราอย่างนี้ว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักอยู่อุทิศพระผู้มีพระภาค”

“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สุนักขัตตะ จริง ๆ แล้ว เราไม่ได้กล่าวกับเธอเลย
 ว่า “มาเถิด สุนักขัตตะ เธอจงอยู่อุทิศเรา” ทั้งเธอก็ไม่
 ได้กล่าวกับเราเลยว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระ
 องค์ จักอยู่อุทิศพระผู้มีพระภาค” โมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่น

นี่ เธอเป็นใคร จะบอกคืนใคร โมฆบุรุษ เธอจงดูเถิดว่า
“การพูดเช่นนี้ เป็นความผิดของเธอมากเพียงไร”

[๔] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่พระผู้มีพระภาค
มิได้ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของ
มนุษย์แก่ข้าพระองค์เลย”

“สนักขัตตะ เราได้กล่าวกับเธอบ้างหรือว่า “มา
เถิด สนักขัตตะ เธอจงอยู่ อุทิศเรา เราจักแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แก่เธอ”

“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“หรือว่า เธอได้กล่าวกับเราอย่างนี้ว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักอยู่อุทิศพระผู้มีพระภาค
(ถ้า)พระผู้มีพระภาคจักแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือ
ธรรมดาของมนุษย์แก่ข้าพระองค์”

“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สนักขัตตะ จริง ๆ แล้ว เราไม่ได้กล่าวกับเธอเลย
ว่า “มาเถิด สนักขัตตะ เธอจงอยู่อุทิศเรา เราจักแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แก่เธอ” ทั้ง
เธอก็ไม่ได้กล่าวกับเราเลยว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์จักอยู่อุทิศพระ ผู้มีพระภาค” (ถ้า)พระผู้มี
พระภาคจักแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของ
มนุษย์แก่ข้าพระองค์” โมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอเป็น
ใคร จะบอกคืนใคร สนักขัตตะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่า
อย่างไร เราจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดา
ของมนุษย์หรือไม่แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดา
ของมนุษย์ก็ตาม ธรรมที่เราแสดงแล้วย่อมเป็นไปเพื่อ
ความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตามหรือ(ไม่)”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์จะทรงแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ หรือไม่
แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ก็ตาม
ธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อ
ความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม
พระพุทธเจ้าข้า”

“สันทัดตะ จริง ๆ แล้ว เราจะแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ หรือไม่
แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ก็ตาม
ธรรมที่เราแสดงแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดย
ชอบแก่ผู้กระทำตาม สันทัดตะ เมื่อเป็นเช่นนั้น การที่
เราแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์จะ
ก่อผลอะไรได้เล่า โมฆ- บรูช เธอจงดูเถิดว่า “การพูด
เช่นนี้เป็นความผิดของเธอมากเพียงไร”

[๕] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคมิได้
ประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิด ของโลกด แก่ข้าพระ
องค์เลย”

“สันทัดตะ เราได้กล่าวกับเธอบ้างหรือว่า “มา
เถิด สันทัดตะ เธอจงอยู่ อุทิศเรา เราจักประกาศ
ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกแก่เธอ”

“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สันทัดตะ ก็หรือเธอได้กล่าวกับเราอย่างนี้ว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ จักอยู่อุทิศพระผู้มี
พระภาค (ถ้า)พระผู้มีพระภาคจักประกาศทฤษฎีว่าด้วย
ต้นกำเนิด ของโลกแก่ข้าพระองค์”

“หามิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สุนัขขัตตะ จริง ๆ แล้ว เราไม่ได้กล่าวกับเธอเลย ว่า “มาเถิด สุนัขขัตตะ เธอจงอยู่อุทิศเรา เราจักประกาศ ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกแก่เธอ” ทั้งเธอก็ไม่ได้ กล่าวกับเราเลยว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ จักอยู่อุทิศพระผู้มีพระภาค (ถ้า)พระผู้มีพระภาคจักทรง ประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกแก่ข้าพ ระองค์” โมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนี้ เธอเป็นใคร จะบอกคื นใคร สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เราจะ ประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก หรือไม่ ประกาศทฤษฎีว่าด้วย ต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ธรรมที่ เราแสดงแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ ผู้กระทำตามหรือ(ไม่)”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์จะทรงประกาศ ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก หรือไม่ประกาศทฤษฎี ว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้กระทำตาม พระพุทธเจ้าข้า”

สุนัขขัตตะ จริง ๆ แล้ว เราจะประกาศทฤษฎีว่า ด้วยต้นกำเนิดของโลก หรือไม่ประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้น กำเนิดของโลกก็ตาม ธรรมที่เราแสดงแล้วย่อม เป็นไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำตาม เมื่อเป็นเช่น นี้ การที่เราประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก จัก ก่อผลอะไรได้เล่า โมฆบุรุษ เธอจงดูเถิดว่า “การพูด เช่นนี้เป็นความผิดของเธอมากเพียงไร”

[๖] สุนัขขัตตะ เธอเคยกล่าวสรรเสริญเราที่วัชชี คามดด้วยเหตุผลหลายอย่างว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้

มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค๒” สุนัขขัตตะ เธอเคยกล่าวสรรเสริญเราที่วัชชีคามด้วยเหตุผลหลายอย่าง อย่างนี้แล

สุนัขขัตตะ เธอเคยกล่าวสรรเสริญพระธรรมที่วัชชีคามด้วยเหตุผลหลายอย่าง ว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล๑ ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อັນวิญญูชน พึงรู้เฉพาะตน” สุนัขขัตตะ เธอเคยกล่าวสรรเสริญพระธรรมที่วัชชีคามด้วยเหตุผลหลายอย่าง อย่างนี้แล

สุนัขขัตตะ เธอเคยกล่าวสรรเสริญพระสงฆ์ที่วัชชีคามด้วยเหตุผลหลายอย่าง ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นเนืองนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก สุนัขขัตตะ เธอเคยกล่าวสรรเสริญพระสงฆ์ที่วัชชีคามด้วยเหตุผลหลายอย่าง อย่างนี้แล

สุนัขขัตตะ เราขอบอกเธอ เราขอเตือนเธอ จักมีผู้ด่าว่าเธอได้ว่า “สุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร ไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคตมได้ เมื่อไม่

สามารถประพาสได้ ได้บอกคืนสิกขากลับมาเป็น
คฤหัสถ์” สุนัขขัตตะ จักมีผู้ด่าว่าเธอ อย่างนี้แล ภคควะ
สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร เมื่อถูกเรวว่ากล่าวอย่างนี้ ได้หนี
ไปจากธรรมวินัยนี้แล้ว เหมือนผู้ควรเกิดในอบายกลับ
ไปตกนรก ฉะนั้น

เรื่องนักบวชเปลือยชื่อโกรักขัตติยะ

[๗] ภคควะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่นิคมของชาวอุล
ชื่ออุตตรกา ในชุมชนชาวอุล ครั้นในเวลาเช้า เราครอง
อันตรวาสกถือบาตรและจีวร มีสุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร
เป็นปัจฉาสมณะ๑ เข้าไปยังอุตตรกานิคมเพื่อบิณฑบาต
สมัยนั้น มีนักบวชเปลือย ชื่อโกรักขัตติยะ ประพาส
อย่างสัน্ন คือ คลานไปด้วยข้อศอกและเข่ากินอาหาร
ที่กองบนพื้นดินด้วยปาก สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร ได้เห็น
เขาแล้ว จึงได้มีความคิด ดังนี้ว่า “สมณะคลานไปด้วย
ข้อศอกและเข่า กินอาหารที่กองบนพื้นดินด้วยปาก เป็น
พระอรหันต์ชั้นดี”

ครั้งนั้น เราได้รู้ความรำพึงของสุนัขขัตตะ ลิจฉวี
บุตร ด้วยใจ จึงกล่าวกับ สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร ว่า
“โมฆบุรุษ แม้คนเช่นเธอก็ยังปฎิญาณตนว่าเป็นสมณะ
ศากยบุตรอยู่หรือ”

เขาได้กล่าวว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไฉนพระผู้
มีพระภาคจึงตรัสเรียก ข้าพระองค์อย่างนี้ว่า “โมฆบุรุษ
แม้คนเช่นเธอก็ยังปฎิญาณตนว่าเป็นสมณะศากย-บุตร
อยู่หรือ”

“สุนัขขัตตะ เธอได้เห็นนักบวชเปลือยโกรัก
ขัตติยะนี้ ผู้ประพาสอย่างสัน্ন คลานไปด้วยข้อศอก

และเขา กินอาหารที่กองบนพื้นดินด้วยปากแล้ว ได้มีความคิด ดังนี้ว่า “สมณะที่คลานไปด้วยข้อศอกและเขากินอาหารที่กองบนพื้นดินด้วยปาก เป็นพระอรหันต์ชั้นดี” มิใช่หรือ”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า ก็พระผู้มีพระภาคยังทรงห่วงความเป็นพระอรหันต์อยู่หรือ”

“โมฆบุรุษ เรามีได้หวงความเป็นพระอรหันต์เลย แต่เธอได้เกิดความเห็นชั่ว นี่ขึ้น เธอจงละความเห็นชื่อนั้นเสีย ความเห็นชื่อนั้นอย่าได้มีเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ แก่เธอตลอดกาลนานเลย สุนัขขัตตะ นกบวช เปลือยโกรักขัตติยะ ที่เธอเข้าใจว่าเป็นสมณะผู้เป็นพระอรหันต์ชั้นดีนั้น อีก ๗ วัน จักตายด้วยโรคคอลสกะ๑ แล้วจักไปเกิดในหม้อสุรช็อกกาลกัญชิกา๒ ซึ่งต่ำต้อยกว่าหม้อสุรทุกประเภท และคนจักนำศพนั้นไปทิ้งที่ป่าช้าชื่อวีรณัตถัมภกะ ถ้าเธอประสงค์จะรู้ พึงเข้าไปหานกบวชเปลือยโกรัก-ขัตติยะแล้วถามว่า “ท่านโกรักขัตติยะ ท่านทราบคติของตนหรือ” เป็นไปได้ที่เขาจัก ตอบว่า “ท่านสุนัขขัตตะ เราทราบคติของเรา คือจะไปเกิดในหม้อสุรช็อกกาลกัญชิกา ซึ่งต่ำต้อยกว่าหม้อสุรทุกประเภท”

ภคควะ ครั้งนั้น สุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร ได้เข้าไปหานกบวชเปลือยโกรักขัตติยะถึงที่อยู่ แล้วได้พูดกับนกบวชเปลือยโกรักขัตติยะดังนี้ว่า “ท่านโกรักขัตติยะ พระ สมณโคดมพยากรณ์ว่า “อีก ๗ วัน โกรักขัตติยะจักตายด้วยโรคคอลสกะ แล้วจักไปเกิดในหม้อสุรช็อกกาลกัญชิกา ซึ่งต่ำต้อยกว่าหม้อสุรทุกประเภท และคนจัก

นำ ศพนันไปทิ้งที่ป่าช้าชื่อวีรณัตถัมภกะ” ท่านโกรัก ขัตติยะควรกินอาหารแต่พอสมควร และดื่มน้ำแต่พอ สมควร เพื่อให้คำพูดของพระสมณโคดมผิดไป”

[๘] ภัคคะ ตอนนั้น สุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร ไม่ เชื้อตถาคต จึงนับวันและคืนตลอด ๗ วัน โดยเริ่มจาก วันที่ล่วงไป ๑ วัน ๒ วัน ต่อมา ถึงวันที่ ๗ นักบวชเปลือย โกรักขัตติยะได้ตายด้วยโรคคอลสกะ แล้วไปเกิดในหมู่ อสุรชื่อกาลกัญชิกา ซึ่งต่ำต้อยกว่าหมู่อสุรทุกประเภท และคนนำศพนันไปทิ้งที่ป่าช้าชื่อวีรณัตถัมภกะ

[๙] ภัคคะ สุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร ได้ฟังข่าวว่า “นักบวชเปลือยโกรักขัตติยะตายด้วยโรคคอลสกะ ถูก เขานำไปทิ้งไว้ที่ป่าช้าชื่อวีรณัตถัมภกะ” จึงเข้าไปหา ศพนักบวชเปลือยโกรักขัตติยะถึงป่าช้าชื่อวีรณัต ถัมภกะแล้ว ใช้มือตบศพนักบวชเปลือย โกรักขัตติยะ ๓ ครั้ง ถามว่า “ท่านโกรักขัตติยะ ท่านทราบคติของท่าน หรือ” ขณะนั้น ศพนักบวชเปลือยโกรักขัตติยะลุกขึ้นยืน เอามือลูบหลัง(ของเขา)แล้วตอบว่า “ท่านสุนัขขัตตะ เราทราบคติของเรา เราไปเกิดในหมู่อสุรชื่อกาลกัญชิกา ซึ่งต่ำต้อยกว่าหมู่อสุรทุกประเภท” แล้วล้มลงนอน หงายอยู่ ณ ที่นั้นเอง

[๑๐] ภัคคะ ครั้งนั้น สุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร เข้าไป หาเราถึงที่อยู่ ไหว้เรา แล้วนั่ง ณ ที่สมควร เราได้กล่าว กับสุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร ดังนี้ว่า “สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจ เรื่องนั้นว่าอย่างไร เราปรารภนักบวชเปลือยโกรัก ขัตติยะแล้วพยากรณ์แก่เธอ ไว้อย่างไร ผลของการ พยากรณ์เป็นอย่างนั้นหรือ หรือว่าเป็นอย่างอื่น”

สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร ตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงปรารภนักบวชเปลือยโกธกร ขัตติยะแล้วพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ไว้อย่างไร ผลของการพยากรณ์เป็นอย่างนั้นใด มิได้เป็นอย่างอื่นเลย”

“สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนั้น เราได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ หรือยังไม่ได้แสดง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น พระองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แล้วแน่นอน มิใช่ไม่ได้ทรงแสดง”

“โมฆบุรุษ ถึงอย่างนี้ เธอยังจะกล่าวกับเราผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ว่า “พระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แก่ข้าพระองค์” อยู่อีกหรือ เธอจงดูเถิดว่า “การพูดเช่นนี้เป็นความผิด ของเธอมากเพียงไร” ภัคควะ สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร เมื่อถูกเรากล่าวอย่างนี้ ได้หนีไปจากธรรมวินัยนี้แล้ว เหมือนผู้ควรเกิดในอบาย กลับไปตกนรก ฉะนั้น

เรื่องนักบวชเปลือยช็อกฟาร์มัชฌกะ

[๑๑] ภัคควะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่กุฎาคารศาลา ในป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาลี ขณะนั้น นักบวชเปลือยช็อกฟาร์มัชฌกะอยู่ที่วัชชีคาม เขตกรุงเวสาลี ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภ๑และถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ๒ เขาถือสมათานวัตรบท ๗ ประการ คือ

๑. เราพึงเป็นคนเปลือย ไม่นุ่งห่มผ้าตลอดชีวิต

๒. เราพึงประพฤติพรหมจรรย์ ไม่เสพเมถุน
ตลอดชีวิต

๓. เราพึงดำรงชีพด้วยสุราและเนื้อสัตว์ ไม่กิน
ข้าวและขนมกุมมาส (ขนมสด) ตลอดชีวิต

๔. เราไม่พึงล่วงเกินอุเทนเจดีย์ ซึ่งอยู่ทางทิศ
ตะวันออกแห่งกรุงเวสาลี

๕. เราไม่พึงล่วงเกินโคตมกเจดีย์ ซึ่งอยู่ทาง
ทิศใต้แห่งกรุงเวสาลี

๖. เราไม่พึงล่วงเกินสัตตัมพเจดีย์ ซึ่งอยู่ทาง
ทิศตะวันตกแห่งกรุงเวสาลี

๗. เราไม่พึงล่วงเกินพหุปัตตกเจดีย์ ซึ่งอยู่ทาง
ทิศเหนือแห่งกรุงเวสาลี ดังนี้

เพราะการสมาทานวัตรบทครบ ๗ ประการนี้ เขา
จึงถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภ และถึงความเป็นผู้เลิศ
ด้วยยศที่วัชชีคาม

[๑๒] ภัคคะ ครั้นนั้น สุนัขขัตตะ ลิจจวีบุตร เข้าไป
หานักบวชเปลือย กฬารัมขณกะถึงที่อยู่แล้วถามปัญหา
เขาถูกถามปัญหาแล้วไม่สามารถตอบปัญหาของสุ
นักขัตตะ ลิจจวีบุตรนั้นให้ถูกต้องได้ จึงแสดงความ
โกรธ ความขัดเคือง และความไม่แถมขึ้นให้ปรากฏ
ขณะนั้น สุนัขขัตตะ ลิจจวีบุตร ได้มีความคิด ดังนี้ว่า
“เราได้รู้กรณสมณะผู้เป็นพระอรหันต์ชั้นดีแล้ว ขอ
ความผิดนั้นอย่าได้มีเพื่อ ไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เรา
ตลอดกาลนานเลย”

[๑๓] ครั้นนั้น สุนัขขัตตะ ลิจจวีบุตรได้เข้าไปหา
เราถึงที่อยู่ ไหวเราแล้วนั่ง ณ ที่สมควร

เราได้กล่าวกับสุนัขขัตตะ ลิจจวิบุตร ดังนี้ว่า “โมฆบุรุษ แม่คนเช่นเธอ ก็ยังปฎิญาณตนว่าเป็นสมณะ ศากยบุตรอยู่หรือ”

เขาได้กล่าวว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โฉนพระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียก ข้าพระองค์อย่างนี้ว่า โมฆบุรุษ แม่คนเช่นเธอ ก็ยังปฎิญาณตนว่าเป็นสมณะ ศากยบุตรอยู่หรือ”

“สุนัขขัตตะ เธอเข้าไปหานักบวชเปลื้องกฬารมัชฌกะแล้วถามปัญหา เขา ถูกถามปัญหาแล้วไม่สามารถตอบปัญหาของเธอให้ถูกต้องได้ จึงแสดงความโกรธ ความขัดเคือง และความไม่แถมขึ้นให้ปรากฏ เธอจึงได้มีความคิดดังนี้ว่า “เราได้รู้กรณสมณะผู้เป็นพระอรหันต์ชั้นดีแล้ว ขอความผิตนั้นอย่าได้มีเพื่อไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์แก่เราตลอดกาลนานเลย” มิใช่หรือ”

“ใช่ พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคก็ยังหวงความเป็นพระอรหันต์อยู่หรือ”

“โมฆบุรุษ เรามีได้หวงความเป็นพระอรหันต์เลย แต่เธอได้เกิดความเห็นชั่วนี้ขึ้น เธอจงละความเห็นชั่วนั้นเสีย ความเห็นชั่วนั้นอย่าได้มีเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่เธอ ตลอดกาลนานเลย สุนัขขัตตะ นักบวชเปลื้องกฬารมัชฌกะที่เธอเข้าใจว่าเป็นสมณะผู้เป็นพระอรหันต์ชั้นดีนั้น อีกไม่นาน เขาก็จะกลับนุ่งห่มผ้า มีภรรยา กินข้าวและ ขนมหุมมาส ล่วงเกินเจดีย์ที่มีอยู่ในกรุงเวสาฬหีทั้งหมด กลายเป็นคนเสื่อมยศ แล้วจักตายไป”

ภคคะ ต่อมาไม่นาน นักรบขเปลื่อยกฟาร์มขมกะ ก็กลับนุ่งห่มผ้า มีภรรยา กินข้าวและขนมกุมมาส ล่วงเกินเจดีย์ที่มีอยู่ในกรุงเวสาลีทั้งหมด กลายเป็นคน เสื่อมยศแล้วตายไป

[๑๔] ภคคะ สุนัษัตตะ ลิจฉวีบุตร ได้ฟังข่าวว่า “นักรบขเปลื่อยกฟาร์ม- มขมกะ กลับนุ่งห่มผ้า มีภรรยา กินข้าวและขนมกุมมาส ล่วงเกินเจดีย์ที่มีอยู่ใน กรุง เวสาลีทั้งหมด เสื่อมจากยศแล้วตายไป” จึงเข้าไปหา เราถึงที่อยู่ ใหวเราแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร เราจึงกล่าวกับ สุนัษัตตะ ลิจฉวีบุตร ว่า “สุนัษัตตะ เธอเข้าใจ เรื่อง นั้นว่าอย่างไร เราปรารภนักรบขเปลื่อยกฟาร์ม มขมกะแล้วพยากรณ์แก่เธอไว้ อย่างไร ผลของการ พยากรณ์เป็นอย่างนั้นหรือ หรือว่าเป็นอย่างอื่น”

สุนัษัตตะ ลิจฉวีบุตร ตอบว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้ เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงปรารภนักรบข เปลื่อยกฟาร์มขมกะ แล้วพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ไว้ อย่างไร ผลของการพยากรณ์เป็นอย่างนั้น มิได้เป็น อย่างอื่นเลย”

“สุนัษัตตะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็น เช่นนั้น เราได้แสดง อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดา ของมนุษย์แล้ว หรือยังไม่ได้แสดง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระองค์ได้ แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แล้ว แนนอน มิใช่ไม่ได้ทรงแสดง”

“โมฆบุรุษ ถึงอย่างนี้ เธอยังจะกล่าวกับเราผู้แสดง อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ว่า “พระผู้มี

พระภาคไม่ได้ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือ
ธรรมดาของมนุษย์แก่ข้าพระองค์” อยู่อีกหรือ เธอจึง
ดูเถิดว่า “การพูดเช่นนี้เป็นความผิดของเธอมากเพียง
ไร” ภัคคะะ สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร เมื่อถูกเรว่ากล่าว
อย่างนี้ ได้หนีไปจากธรรมวินัยนี้แล้ว เหมือนผู้ควรเกิด
ในอบายกลับไปตกนรก ฉะนั้น

เรื่องนักบวชเปลื้องชื่อปาฏิกบุตร

[๑๕] ภัคคะะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่กุฎาคารศาลาใน
ป่ามหาวัน เขตกรุง เวสาลีนั้น สมัยนั้น นักบวชเปลื้องชื่อ
ปาฏิกบุตรอาศัยอยู่ที่วัชชีคาม เขตกรุง เวสาลี ถึงความ
เป็นผู้เลิศด้วยลาภและถึงความเป็นผู้เลิศด้วยยศ เขา
ชอบพูดอวด ในบริษัท ในกรุงเวสาลีอย่างนี้ว่า “พระสม
ณโคดมเป็นญาณวาท เราก็คือเป็น ญาณวาทด้วย ผู้เป็น
ญาณวาทควรที่จะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดา
ของมนุษย์กับผู้เป็นญาณวาทด้วยกัน ขอให้พระสมณโค
ดมเสด็จมาครั้งทาง แม้เราก็คะไปครั้งทาง ณ ที่พบกัน
นั้น เราทั้งสองพึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดา
ของมนุษย์ด้วยกัน ถ้าพระสมณโคดมจักทรงแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดา ของมนุษย์ ๑ อย่าง เรา
จักแสดง ๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิ-
ปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๒ อย่าง เราจัก
แสดง ๔ อย่าง ถ้าพระ สมณโคดมจักทรงแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๔ อย่าง เรา
จักแสดง ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักทรงแสดง
อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของ มนุษย์มากเท่าใด
ๆ ก็ตาม เราจักแสดงให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณ”

[๑๖] ภัคควะ สุนัขขัตตะ ลิจจวีบุตร เข้าไปหาเรา ถึงที่อยู่ ใหวเราแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นักบวชเปลือยปาฎิกบุตร อาศัยอยู่ที่วัชชีคาม เขตกรุงเวสาลี ถึงความเป็นผู้เลิศด้วยลาภและถึงความเป็นผู้ เลิศด้วยยศ เขาขอบพุดอวดในบริษัท ในกรุงเวสาลีอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดม เป็นญาณวาท เราก็คือเป็นญาณวาทด้วย ผู้เป็นญาณวาท ควรจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ กับผู้เป็นญาณวาทด้วยกัน ขอให้พระสมณโคดมเสด็จมา ครึ่งทาง แม้เราก็จะไปครึ่งทาง ณ ที่พบกันนั้น เราทั้งสองพึงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ด้วยกัน ถ้าพระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๑ อย่าง เราจักแสดง ๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดม จักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๒ อย่าง เราจักแสดง ๔ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๔ อย่าง เราจักแสดง ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์มากเท่าใด ๆ ก็ตาม เราจักแสดงให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณ”

ภัคควะ เมื่อสุนัขขัตตะ ลิจจวีบุตร กล่าวอย่างนี้ เราได้กล่าวกับสุนัขขัตตะ ลิจจวีบุตร ดังนี้ว่า “สุนัขขัตตะ ถ้านักบวชเปลือยปาฎิกบุตร ยังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิด อย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็อาจ

ไป เฝ้าฯ หน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของ
เขาจะพึงแตกแน่”

[๑๗] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
จงทรงรักษาพระวาจา นั้นเถิด ขอพระสุคตจงทรงรักษา
พระวาจานั้นเถิด”

“สัณฺฑิตตะ ก็โชนเธอจึงกล่าวกับเราอย่างนี้ว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรักษา
พระวาจานั้นเถิด ขอพระสุคตจงทรงรักษาพระวาจานั้น
เถิด” ดังนี้เล่า”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสวาจา
นี้โดยนัยเดียวว่า “ถ้านักบวช เปลือยปาฏิกบุตร ยังไม่ละ
วาจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็ไม่อาจ ที่จะ
มาเฝ้าฯ หน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรา
ยังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็
อาจไปเฝ้าฯ หน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะ
ของเขาจะพึงแตกแน่” ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นักบวช
เปลือยปาฏิกบุตรอาจแปลงรูปมาเฝ้าฯ หน้ากับพระผู้มี
พระภาคก็ได้ ในตอนนั้นพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคก็
จะเป็นเท็จ”

[๑๘] “สัณฺฑิตตะ ตถาคตเคยกล่าววาจาที่เป็น ๒
นัยบ้างไหม”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคทรง
กำหนดรู้ใจของนักบวชเปลือย ปาฏิกบุตรด้วยพระทัยว่า
“ถ้านักบวชเปลือยปาฏิกบุตร ยังไม่ละวาจา ไม่ละความ
คิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเฝ้าฯ หน้ากับ
เราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวาจา ไม่

ละความคิด ‘ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับ พระสมณโคดมได้’ ดังนี้ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่หรือ” หรือว่าเหล่าเทวดาก็ได้กราบทูลความข้อนี้แด่พระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรยังไม่ละวาทา ฯลฯ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่”

[๑๙] “สุนัขขัตตะ เรากำหนดรู้ใจของนักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรด้วยใจของเรา ว่า “ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรยังไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับเราได้” แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเราจะไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่” และเหล่าเทวดาก็ได้บอกความข้อนี้แก่เราว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรไม่ละวาทา ฯลฯ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่”

แม้เสนาบดีของเจ้าลิจฉวีชื้ออชิตะ ซึ่งได้ถึงแก่อนิจกรรมไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ ไปเกิด ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ก็ได้เข้ามาบอกเราอย่างนี้ว่า “นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรเป็นคนไม่ละอาย เป็นคนพูดเท็จ ทั้งได้พยากรณ์ข้าพระองค์ที่วัชชีคามว่า “เสนาบดีของเจ้าลิจฉวีชื้ออชิตะไปเกิดในมหานรก” ข้าพระองค์มิได้ไปเกิดในมหานรก แต่ไปเกิด ในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรเป็นคน ไม่ละอาย เป็นคนพูดเท็จ ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรยังไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็ไม่

อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับพระผู้มีพระภาคได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่”

แม้เพราะเหตุนี้แล เรากำหนดรู้ใจของนักบวชเปลือยปาฏิกบุตรด้วยใจของเรา ว่า “ถ้านักบวชเปลือยปาฏิกบุตรยังไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับเราได้” แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่ และเหล่าเทวดาก็ได้บอกความข้อนี้แก่เราว่า “ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ถ้านักบวชเปลือยปาฏิกบุตรยังไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับพระผู้มีพระภาคได้ แม้เขาจะคิด อย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวาทา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็อาจไป เผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่”

สุนัขขัตตะ ก็เรานั้นแล จะเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต กลับจาก บิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว จะเข้าไปยังอารามของนักบวชเปลือยปาฏิกบุตร เพื่อพักกลางวัน ถ้าเธออยากจะบอกก็จงไปบอกเขาเถียวนี้”

เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

[๒๐] ภัคคะ ครั้นในเวลาเช้า เราครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต

กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เข้าไปยังอารามของนักบวชเปลือยปาฎิกบุตร เพื่อพัก กลางวัน ครั้นนั้น สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร รีบเข้าไปยังกรุง เวสาลีแล้วเข้าเฝ้าพวกเจ้าลิจฉวีที่มีชื่อเสียงทูลว่า

“ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสด็จเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เสด็จเข้าไปยังอารามของนักบวชเปลือยปาฎิกบุตร เพื่อทรงพักกลางวัน ขอพวกท่านจงรีบออกไป จักมีการแสดง อธิปาฎิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ของพวกสมณะชั้นดี” ครั้นนั้น พวกเจ้าลิจฉวี ที่มีชื่อเสียงได้พูดกันว่า “ท่านผู้เจริญ ทราบข่าวว่า จักมีการแสดงอธิปาฎิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ของพวกสมณะชั้นดี ฉะนั้น เชิญพวกเราไป(ดู)กันเถิด”

สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร เข้าไปหาพวกพราหมณมหาศาล คหบดีผู้มั่งคั่ง และสมณพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ ผู้มีชื่อเสียง แล้วบอกอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเสด็จเข้าไปยังกรุงเวสาลีเพื่อบิณฑบาต กลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เสด็จเข้าไปยังอารามของนักบวชเปลือยปาฎิกบุตร เพื่อทรงพักกลางวัน ขอพวกท่านจงรีบออกไป จักมีการแสดงอธิปาฎิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ของพวกสมณะชั้นดี” ครั้นนั้น พวกสมณพราหมณ์ลัทธิ ต่าง ๆ ผู้มีชื่อเสียง ได้พูดกันว่า “ท่านผู้เจริญ ทราบข่าวว่า จักมีการแสดงอธิปาฎิหาริย์

อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ของพวกสมณะชั้นดี ฉะนั้น ขอให้พวกเราไป(ดู)กันเถิด”

ภคคะ เว ครั้นนั้น พวกเจ้าลิจฉวีผู้มีชื่อเสียง พราหมณมหาศาล คหบดีผู้ มั่งคั่ง และสมณพราหมณ์ ลัทธิต่าง ๆ ผู้มีชื่อเสียง ต่างพากันไปยังอารามของ นักบวช เปลือยปาฏิกบุตร บริษัทนั้น ๆ เป็นเรือนร้อย เรือนพัน

[๒๑] ภคคะ นักบวชเปลือยปาฏิกบุตรได้ฟังข่าว ว่า “พวกเจ้าลิจฉวีผู้มี ชื่อเสียง พราหมณมหาศาล คหบดีผู้มั่งคั่ง และสมณพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ ผู้มี ชื่อเสียง ต่างพากันออกมาแล้ว แม้พระสมณโคดมก็ ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของเรา” จึงเกิดความ กลัว ความสะดุ้ง ขนพองสยองเกล้า ครั้นนั้น นักบวช เปลือย ปาฏิกบุตร กลัว ตัวสั่น ขนพองสยองเกล้า หนี ไปยังอารามของดินทุกขาณุปริพาชก

บริษัทนั้นได้ฟังข่าวว่า “นักบวชเปลือยปาฏิกบุตร กลัว ตัวสั่น ขนพอง สยองเกล้า หนีเข้าไปยังอารามของ ดินทุกขาณุปริพาชก”

ทันใดนั้น บริษัทนั้นได้เรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า “พ่อคุณ เธอจงเข้าไปหานักบวชเปลือยปาฏิกบุตรที่ อารามของดินทุกขาณุปริพาชก แล้วจงบอกกับนักบวช เปลือยปาฏิกบุตรอย่างนี้ว่า “ท่านปาฏิกบุตร ท่านจง กลับไปเถิด พวกเจ้าลิจฉวีผู้มีชื่อเสียง พราหมณมหา ศาล คหบดีผู้มั่งคั่ง และสมณพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ ผู้ มีชื่อเสียง ต่างพากันออกมาแล้ว แม้พระสมณโคดมก็ ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของท่าน อนึ่ง ท่านได้

พูดอวดไว้ในบริษัท ในกรุงเวสาลีอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดมเป็น ญาณวาท เราก็คือเป็นญาณวาทด้วย ผู้เป็นญาณวาทควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์กับผู้เป็นญาณวาทด้วยกัน ขอให้พระสมณโคดมเสด็จมาครึ่งทาง แม้เราก็คจะไปครึ่งทาง ณ ที่พบกันนั้นเราทั้งสองจะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ด้วยกัน ถ้าพระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๑ อย่าง เราจักแสดง ๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๒ อย่าง เราจักแสดง ๔ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์ ๔ อย่าง เราจักแสดง ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์มากเท่าใด ๆ ก็ตาม เราจักแสดงให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณ” ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงออกไปครึ่งทาง พระสมณโคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงทีเดียว ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของท่าน”

[๒๒] “ภคคะ พระสุทนต์รับคำสั่งแล้ว จึงเข้าไปหานักบวชเปลือยปาฏิกบุตร ที่อารามของดินทุกขาณุปริพาชก แล้วบอกกับนักบวชเปลือยปาฏิกบุตรดังนี้ว่า “ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงกลับไปเถิด พวกเจ้าลิจฉวีผู้มีชื่อเสียง พราหมณ์มหาศาล คหบดีผู้มั่งคั่ง และสมณพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ ผู้มีชื่อเสียง ต่างพากันออกมาแล้ว แม้พระสมณโคดมก็ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของท่าน อนึ่ง ท่านได้พูดอวดไว้ในบริษัท ในกรุง

เวสาลีอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดมเป็นญาณวาท เราก็คือเป็นญาณวาท ด้วย อนึ่ง ผู้เป็นญาณวาทควรแสดง อิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์กับผู้ เป็นญาณวาทด้วยกัน ฯลฯ เราจักแสดงให้มากกว่านั้นเป็น ทวีคูณ” ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงออกไปครึ่งทาง พระสมณโคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงทีเดียว ประทับพัก กลางวันอยู่ที่อารามของท่าน”

ภคคะ เมื่อบุรุษนั้นกล่าวอย่างนี้ นักบวชเปลื้อง ปาฏิกบุตร จึงกล่าวตอบว่า “เราจะไป ฯ” แล้วชบศิริษะ อยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุดจากที่นั่งได้ ครั้นนั้น บุรุษนั้น ได้กล่าวกับนักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรดังนี้ว่า “ท่าน ปาฏิกบุตร ท่านเป็นอะไรเล่า ตะโพกของท่านติดกับตั้ง หรือ หรือว่าตั้งติดกับตะโพกของท่าน ท่านกล่าวว่า “เรา จะไป ฯ” แต่กลับชบศิริษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุด จากที่นั่งได้” ภคคะ นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร แมื่อก บุรุษต่อว่าอยู่อย่างนี้ ก็ยังกล่าวว่า “เราจะไป ฯ” แล้วก็ ชบศิริษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุดจากที่นั่งได้

[๒๓] ภคคะ เมื่อบุรุษนั้นได้ทราบว่ “นักบวช เปลื้องปาฏิกบุตรนี้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า “เราจะไป ฯ” แล้วก็ชบศิริษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุดจากที่นั่งได้” จึงกลับมาหาบริษัทนั้นแล้วบอกอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรนี้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า “เราจะ ไป ฯ” แล้วก็ชบศิริษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุดจาก ที่นั่งได้”

ภคคะ เมื่อบุรุษนั้นกล่าวอย่างนี้ เราจึงได้กล่าว กับบริษัทนั้นดังนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ถ้านักบวชเปลื้อง

ปาฏิกบุตร ยังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละ วาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะฟุ้งแตกแน่”

ภาณวารที่ ๑ จบ

[๒๔] ภัคควะ ครั้นนั้น มหาอำมาตย์ของเจ้าลิจจวีคนหนึ่ง ลุกจากที่นั่ง ได้กล่าว กับบริษัชนั้นดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น โปรดคอยสักครู่ได้ไหม บางทีข้าพเจ้า อาจจะไปน่านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรมายังบริษัชนี้ได้” ลำดับนั้น มหาอำมาตย์ของเจ้าลิจจวีคนนั้น จึงเข้าไปหานักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร ถึงอารามของดินทุกขาณุปริพาชก แล้วกล่าวกับนักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรดังนี้ว่า “ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงกลับไปเกิด ท่านกลับไปดีกว่า พวกเจ้าลิจจวีผู้มีชื่อเสียง พราหมณมหาศาล คหบดีผู้มั่งคั่ง และสมณพราหมณ์ ลัทธิต่าง ๆ ผู้มีชื่อเสียง ต่างพากันออกมาแล้ว แม้พระสมณโคดมก็ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของท่าน อนึ่ง ท่านได้พูดอวดไว้ในบริษัท ในกรุงเวสาลี อย่างนี้ว่า “พระสมณโคดมเป็นญาณวาท เราก็คือญาณวาทด้วย ฯลฯ เราจักแสดงให้เห็นมากกว่านั้นเป็นทวีคูณ” ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงออกไปครึ่งทาง พระสมณโคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงทีเดียว ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของท่านแล้ว อนึ่ง พระสมณโคดมตรัสวาจาในบริษัทว่า “ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร ยังไม่ละวาจา

ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมา
เผชิญหน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายัง
ไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็อาจ
ไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขา
จะพึงแตกแน่” ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงกลับไปเถิด ด้วย
การกลับไปของท่านนั้นแหละ พวกเราจะทำให้ท่านชนะ
จะทำให้พระสมณโคดมแพ้”

ภคควะ เมื่อมหาอำมาตย์ของเจ้าลิจจวีกล่าวอย่าง
นี้ นักบวชเปลือยปาฏิกบุตร จึงกล่าวว่า “เราจะไป ๆ”
แล้วก็ชบศีรษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้
ครั้งนั้น มหาอำมาตย์ของเจ้าลิจจวี จึงกล่าวกับนักบวช
เปลือยปาฏิกบุตรดังนี้ว่า “ท่านปาฏิกบุตร ท่านเป็นอะไร
ไปแล้ว ตะโพกของท่านติดกับดั่งหรือ หรือว่าดั่ง ติดกับ
ตะโพกของท่าน ท่านกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แต่กลับชบ
ศีรษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้” ภคควะ
นักบวชเปลือยปาฏิกบุตร แม้ถูกมหาอำมาตย์ของ เจ้าลิ
จจวีเมื่อต่อว่าอยู่อย่างนี้ ก็ยังกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แล้ว
ก็ชบศีรษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้

[๒๕] ภคควะ เมื่อมหาอำมาตย์ของเจ้าลิจจวีนัน
ได้ทราบ ว่า “นักบวชเปลือย ปาฏิกบุตรนี้แพ้แล้ว ก็ยัง
กล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แล้วก็ชบศีรษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง
ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้” จึงกลับมาหาบริษัชนั้นแล้วบอก
อย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย นักบวชเปลือย
ปาฏิกบุตรนี้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แล้วก็
ชบศีรษะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้”

ภคคะ เมื่อมหาอำมาตย์ของเจ้าลิจจวินั้นกล่าว
 อย่างนี้ เราจึงได้กล่าวกับบริษัทนั้นดังนี้ว่า “ท่าน
 ทั้งหลาย ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร ยังไม่ละวจา ไม่
 ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมา
 เพบิณฺณหน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิด อย่างนี้ว่า “ถึงเราจะ
 ไม่ละวจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็อาจ
 ไปเพบิณฺณหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขา
 จะพึงแตกแน่” แม้เจ้าลิจจวิ ผู้เจริญทั้งหลายจะคิดอย่าง
 นี้ว่า “พวกเราจะเอาเชือกมัดนักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร
 แล้วใช้โคหลาย ๆ คู่จูงมา” เชือกนั้นก็ขาด หรือไม่
 ภายของนักบวชเปลื้องปาฏิก-บุตรก็จะขาด แต่ถ้า
 นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร ยังไม่ละวจา ไม่ละความคิด
 ไม่สลัด ความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเพบิณฺณหน้ากับเรา
 ได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวจา ไม่ละ
 ความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็อาจไปเพบิณฺณหน้ากับ
 พระสมณ-โคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะพึงแตกแน่”

[๒๖] ภคคะ ครั้นนั้น ชาลียปริพาชก ผู้เป็นศิษย์
 ของทวารุปัตติกะ (นักบวช ผู้นิยมใช้บาตรไม้) ลุกจาก
 ที่นั่งกล่าวกับบริษัทนั้นดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น
 ขอให้ท่านทั้งหลายรอคอยสักครู่ ข้าพเจ้าอาจจะไปนำ
 นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรมายัง บริษัทนี้ได้”

ภคคะ ชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของทวารุปัตติกะ
 เข้าไปหานักบวชเปลื้อง ปาฏิกบุตร ถึงอารามของดิน
 ทุกขาณุปริพาชกแล้วกล่าวกับนักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร
 ดังนี้ว่า “ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงกลับไปเถิด ท่านกลับไป
 ดีกว่า พวกเจ้าลิจจวิผู้มี ชื่อเสียง พราหมณมหาศาล

คหบดีผู้มั่งคั่ง และสมณพราหมณ์ลัทธิต่าง ๆ ผู้มีชื่อเสียง ต่างพากันออกมาแล้ว แม้พระสมณโคดมก็ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของท่าน อนึ่ง ท่านได้เคยพูดอวดไว้ในบริษัท ในกรุงเวสาฬหว่า “พระสมณ-โคดมเป็นญาณวาท ฯลฯ เราจักแสดงให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณ” ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงออกไปครึ่งทาง พระสมณโคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงทีเดียว ประทับพักกลางวันอยู่ที่อารามของท่านแล้ว อนึ่ง พระสมณโคดมได้ตรัสวาจาในบริษัทว่า “ถ้านักบวชเปลือยปาฏิกบุตร ยังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะพึงแตกแน่” แม้เจ้าลิจจวีผู้เจริญทั้งหลายจะคิดอย่างนี้ว่า “พวกเราจะเอาเชือกมัดนักบวชเปลือยปาฏิกบุตร แล้วใช้โคหลาย ๆ คู่จูงมา” เชือกนั้นก็ขาด หรือไม่กายของนักบวชเปลือยปาฏิกบุตรก็จะขาด แต่ถ้านักบวชเปลือยปาฏิกบุตร ยังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็ไม่อาจที่จะมาเผชิญหน้า กับเราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า “ถึงเรายังไม่ละวาจา ไม่ละความคิด ไม่สละความเห็นนั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้ ศีรษะของเขาจะพึงแตกแน่” ท่านปาฏิกบุตร ท่านจงกลับไปเถิด ด้วยการกลับไปของท่านนั้นแหละ พวกเราจะทำให้ท่านชนะ จะทำให้พระสมณโคดมแพ้”

ภคควะ เมื่อชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของทาร์ปัตติกะกล่าวอย่างนี้ นักบวชเปลือยปาฏิกบุตร จึงกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แล้วก็ชบศีระชะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้ ครั้นนั้น ชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของทาร์ปัตติกะ จึงกล่าวกับ นักบวชเปลือยปาฏิกบุตรดังนี้ว่า “ท่านปาฏิกบุตร ท่านเป็นอะไรไปเล่า ตะโพก ของท่านติดกับตั่งหรือ หรือว่าตั่งติดกับตะโพกของท่าน ท่านกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แต่กลับชบศีระชะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้” ภคควะ นักบวชเปลือยปาฏิกบุตร แม้ถูกชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของทาร์ปัตติกะต่อว่าอยู่อย่างนี้ ก็ยังกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แล้วก็ชบศีระชะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้

[๒๗] ภคควะ เมื่อชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของทาร์ปัตติกะนั้นได้ทราบว่ “นักบวชเปลือยปาฏิกบุตรนี้ แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แล้วก็ชบศีระชะอยู่ ณ ที่นั่นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้” จึงกล่าวกับนักบวชเปลือยปาฏิกบุตรดังนี้ว่า

“ท่านปาฏิกบุตร เรื่องเคยมีมาแล้ว คือ ราชสีห์ดเจ้าแห่งสัตว์ป่า คิดว่า “ทาง ที่ดี เราพึงอาศัยป่าทึบบางแห่งซ่อนตัวอยู่ ครั้นซ่อนตัวอยู่ในป่าทึบนั้นแล้ว พึงออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ครั้นออกจากที่ซ่อนแล้ว พึงบิณฑกกาย ครั้นบิณฑกกายแล้ว พึงเหลิยวดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศ ครั้นเหลิยวดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศแล้ว พึงบันลือ สีนหาท ๒ ๓ ครั้ง ครั้นบันลือสินหาท ๓ ครั้งแล้ว จึงออกไปหากิน เรานั้นล่าหมูเนื้อ ตัวล่าสัน กินเนื้อนุ่ม ๆ แล้วกลับมาซ่อนตัวอยู่ตามเดิม”

ครั้งนั้น พญาราชสีห์นั้น อาศัยป่าทิบบางแห่งซ่อนตัวอยู่ ครั้นซ่อนตัวอยู่ในป่าทิบบั้นแล้ว ออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ครั้นออกจากที่ซ่อนแล้ว บิดกาย ครั้นบิดกายแล้ว เหลียวดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศ ครั้นเหลียวดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศแล้ว บันลือสีหนาท ๓ ครั้ง ครั้นบันลือสีหนาท ๓ ครั้งแล้ว จึงออกไปหากิน มันล่า หมูเนื้อตัวล่ำสัน กินเนื้อนุ่ม ๆ แล้วกลับมาซ่อนตัวอยู่ตามเดิม

[๒๘] ท่านปาฏิกบุตร มีสุนัขจิ้งจอกแก่ตัวหนึ่ง เจริญเติบโตด้วยการกินเนื้อที่เป็นเดนของราชสีห์เจ้าแห่งสัตว์ป่านั้นนั่นเอง อ้วนท้วน มีกำลัง ต่อมา สุนัขจิ้งจอกแก่ตัวนั้น เกิดความคิดดังนี้ว่า “เราเป็นใคร ราชสีห์เจ้าแห่งสัตว์ป่าเป็นใคร ทางที่ดี เราควรอาศัยป่าทิบบางแห่งซ่อนตัวอยู่ ครั้นซ่อนตัวอยู่ในป่าทิบบั้น พึงออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ครั้นออกจากที่ซ่อนแล้ว พึงบิดกาย ครั้นบิดกายแล้ว พึงเหลียว ดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศ ครั้นเหลียวดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศแล้ว พึงบันลือสีหนาท ๓ ครั้ง ครั้นบันลือสีหนาท ๓ ครั้งแล้ว จึงออกไปหากิน เรานั้นล่าหมูเนื้อตัวล่ำสัน กินเนื้อนุ่ม ๆ แล้วกลับมาซ่อนตัวอยู่ตามเดิม”

ครั้งนั้น สุนัขจิ้งจอกแก่ตัวนั้น อาศัยป่าทิบบางแห่งซ่อนตัวอยู่ ครั้นซ่อนตัวอยู่ในป่าทิบบั้นแล้ว ออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ครั้นออกจากที่ซ่อนแล้ว บิดกาย ครั้นบิดกายแล้ว เหลียวดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศ ครั้นเหลียวดูไปรอบ ๆ ทั้ง ๔ ทิศแล้ว จึงคิดว่า “เราจักบันลือสีหนาท” แต่กลับร้องเสียงสุนัขจิ้งจอกออกมา ๓ ครั้ง ร้องอย่างเสียงสุนัขจิ้งจอกนั่นเอง สุนัขจิ้งจอกผู้ต่ำ

ทราบเป็นใคร และการบันลือ สีนหาทมีผลเป็นอย่างไร
ท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตามแบบ
พระสุคต๑ บริโภคอาหารที่เป็นเดนพระสุคต ยังสำคัญ
พระตถาคตผู้เป็นพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าว่าควร
ทำทนายได้ ถ้ามว่า ปาฏิกบุตรผู้ต่ำทรามเป็นใคร และการ
ทำทนายพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
เกิดผลเป็นอย่างไร

[๒๙] ภัคควะ เมื่อชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของ
ทารุปัตติกะ ไม่อาจที่จะให้นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรลุก
จากที่นั่งนั้นได้ แม้ด้วยข้ออุปมานี้ จึงได้กล่าวกับเขา
ดังนี้ว่า

สุนัขจึงจอกสำคัญตนว่าเป็นราชสีห์
จึงได้ล่าพองตัวว่าเป็นเจ้าแห่งสัตว์ป่า
มันจึงได้ร้องเสียงสุนัขจอกเช่นนั้นขึ้น

สุนัขจึงจอกผู้ต่ำทรามเป็นใคร
และการบันลืออย่างราชสีห์เกิดผลเป็นอย่างไร

ท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตาม
แบบพระสุคต บริโภคอาหาร ที่เป็นเดนพระสุคต ยัง
สำคัญพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า
ควรทำทนายได้ ถ้ามว่า ปาฏิกบุตรผู้ต่ำทรามเป็นใคร และ
การทำทนายพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าเกิดผลเป็นอย่างไร

[๓๐] ภัคควะ เมื่อชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของ
ทารุปัตติกะ ไม่อาจที่จะให้นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรลุก
จากที่นั่งนั้นได้ แม้ด้วยข้ออุปมานี้ จึงได้กล่าวกับเขา
ดังนี้ว่า

สุนัขจึงจอกเห็นเงาของตน

ที่เคลื่อนไหวในน้ำว่าเป็นอย่างอื่น
จึงล่ำพองตัวว่าเป็นเสือด
ตราบเท่าที่ยังไม่เห็นตัวเอง (ตามความเป็นจริง)
มันจึงร้องเสียงสุนัขจิ้งจอกเช่นนั้น
สุนัขจิ้งจอกผู้ต่ำทรามเป็นใคร
และการบันลืออย่างราชสีห์๒เกิดผลเป็นอย่างไร
ท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตาม
แบบพระสฤต บริโภคอาหาร ที่เป็นเดนพระสฤต ยัง
สำคัญพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า
ควรทำทนายได้ ถ้ามว่า ปาฏิกบุตรผู้ต่ำทรามเป็นใคร และ
การทำทนายพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าเกิดผลเป็นอย่างไร

[๓๑] ภคคะ เมื่อชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของ
ทารุปัตติกะ ไม่อาจที่จะให้ นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรลูก
จากที่นั่นนั้นได้ แมด้วยข้ออุปมานี้ จึงได้กล่าวกับเข
ดังนี้ว่า

สุนัขจิ้งจอกกินกบ(ตามบ่อ) กินหนูตามลานข้าว
และกินซากศพที่ทิ้งตามป่าช้า
มีตัวอ้วนพ้ออยู่ในป่าใหญ่ ป่าโปร่ง
ล่ำพองตัวว่าเป็นเจ้าแห่งสัตว์ป่า
มันจึงร้องเสียงสุนัขจิ้งจอกเช่นนั้นขึ้น
สุนัขจิ้งจอกผู้ต่ำทรามเป็นใคร
และการบันลืออย่างราชสีห์เกิดผลเป็นอย่างไร
ท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตาม
แบบพระสฤต บริโภคอาหาร ที่เป็นเดนพระสฤต ยัง
สำคัญพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า
ควรทำทนายได้ ถ้ามว่า ปาฏิกบุตรผู้ต่ำทรามเป็นใคร และ

การทำทนายพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้าเกิดผลเป็นอย่างไร

[๓๒] ภัคควะ เมื่อชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของ
ทารุปัตติกะ ไม่อาจที่จะให้นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตรลุก
จากที่นั่งนั้นได้ แมด้วยข้ออุปมานี้ จึงกลับมาหา บริษัท
นั้น แล้วบอกว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย นักบวชเปลื้อง
ปาฏิกบุตรนี้แพ้แล้ว แต่ยังคงกล่าวว่า “เราจะไป ๆ” แล้วก็
ขบศีรษะอยู่ ณ ที่นั้นเอง ไม่อาจลุกจากที่นั่งได้”

[๓๓] ภัคควะ เมื่อชาลียปริพาชกผู้เป็นศิษย์ของ
ทารุปัตติกะกล่าวอย่างนี้ เราจึงได้กล่าวกับบริษัทนั้น
ดังนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร ยัง
ไม่ ละวจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็นนั้น ก็ไม่
อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า
“ถึงเรายังไม่ละวจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็น
นั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้
ศีรษะของเขาคงจะฟุ้งแตกแน่” แม่เจ้า ลิจฉวีผู้เจริญ
ทั้งหลายจะคิดอย่างนี้ว่า “พวกเราจะเอาเชือกมัด
นักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร แล้วใช้โคหลาย ๆ คู่จูงมา”
เชือกนั้นก็ขาด หรือไม่กายของนักบวชเปลื้อง
ปาฏิกบุตร ก็ขาด แต่ถ้านักบวชเปลื้องปาฏิกบุตร ยัง
ไม่ละวจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความ เห็นนั้น ก็ไม่
อาจที่จะมาเผชิญหน้ากับเราได้ แม้เขาจะคิดอย่างนี้ว่า
“ถึงเรายังไม่ละ วจา ไม่ละความคิด ไม่สลัดความเห็น
นั้น ก็อาจไปเผชิญหน้ากับพระสมณโคดมได้” ดังนี้
ศีรษะของเขาคงจะฟุ้งแตกแน่”

[๓๔] ภัคควะ ต่อจากนั้น เราจึงชี้แจงให้บริษัทนั้น เห็นชัด ขวนใจให้อยาก รับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจารย์แกลั้วกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถา ครั้นชี้แจงให้บริษัทนั้นเห็นชัด ขวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจารย์แกลั้วกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมีกถาแล้ว จึงเปลื้องให้ พ้นจากเครื่องผูกใหญ่ด ยกสัตว์ประมาณ ๘๔,๐๐๐ ขึ้นจากห้วงน้ำใหญ่ที่ข้ามได้ยาก๒ เข้าเตโชธาตุ เหาะขึ้นสู่อากาศสูงประมาณ ๗ ชั่วโมงตาล เนรมิตไฟเอ็นให้ลุกโพลง ประมาณ ๗ ชั่วโมงตาล มีควันตลบสูงแล้ว จึงมายังภูเขาศาลา ปามหาวัน

[๓๕] ภัคควะ ครั้งนั้น สุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร ได้เข้าไปหาเราถึงที่อยู่ ใหวเราแล้วนั่ง ณ ที่สมควร เราจึงได้กล่าวกับสุนัขขัตตะ ลิจฉวีบุตร ดังนี้ว่า “สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เราปรารภนักบวชเปลือย ปาฏิกบุตร แล้วพยากรณ์ แก่เธอไว้อย่างไร ผลของการพยากรณ์เป็นอย่างนั้นหรือ หรือว่าเป็นอย่างอื่น”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงปรารภนักบวชเปลือยปาฏิกบุตรแล้วพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ไว้อย่างไร ผลของการพยากรณ์เป็นอย่างนั้น มิได้เป็นอย่างอื่นเลย”

“สุนัขขัตตะ เธอเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนั้น เราได้แสดงอิทธิ-ปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แล้ว หรือยังไม่ได้แสดง”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ พระองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แล้วแน่นอน มิใช่ไม่ได้ทรงแสดง”

“โมฆบุรุษ ถึงอย่างนี้ เธอยังจะกล่าวกับเราผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือ ธรรมดาของมนุษย์ว่า “พระผู้มีพระภาคไม่ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์อันเหนือธรรมดาของมนุษย์แก่ข้าพระองค์” อยู่อีกหรือ เธอจงดูเถิดว่า “การพูดเช่นนี้ เป็นความผิดของเธอมากเพียงไร” ภัคควะ สุนักขัตตะ ลิจจวีบุตร เมื่อถูกเรากล่าวว่าอยู่อย่างนี้ ได้หนีไปจากธรรมวินัยนี้แล้ว เหมือนผู้ควรเกิดในอบายกลับไปตกนรก ฉะนั้น

เรื่องการประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก

[๓๖] ภัคควะ ก็เรารู้ชัดทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก๑ เรารู้ชัดความเป็นมาของทฤษฎีนั้น และรู้ชัดยิ่งกว่านั้น๒ และเมื่อรู้ชัดยิ่งกว่านั้นจึงไม่ยึดมั่น๓ เมื่อไม่ยึดมั่นจึงรู้ชัดความดับ๔ด้วยตนเอง ที่เมื่อรู้ชัด ตถาคตจึงไม่ดำเนินไปสู่ความเสื่อม๕

[๓๗] ภัคควะ มีสมณพราหมณ์บางพวก ประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิด ของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่า พระอิศวรเป็นผู้สร้าง ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้าง เราจึงเข้าไปถามเขาอย่างนี้ว่า “ทราบว่ ท่านทั้งหลาย บัญญัติทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิด ของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่าพระอิศวรเป็นผู้สร้าง ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างจริงหรือ” สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ยืนยันว่า “เป็นเช่นนั้น” เราจึงถาม ต่อไปว่า “พวกท่านประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิ

อาจารย์ว่า พระอิศวรเป็นผู้สร้าง ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้าง มีความเป็นมาอย่างไร” สมณพราหมณ์ เหล่านั้นถูกเรากลามอย่างนี้แล้วก็ตอบไม่ได้ กลับย้อนถามเรา เราถูกเขากลามแล้ว จึงตอบว่า

[๓๘]“ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สมัยหนึ่งเมื่อล่วงไปนาน ๆ โลกนี้พินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศ เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดในพรหมโลกชั้นอาภัสสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานอกจากร่างกาย เทียวสัญญาจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน

สมัยหนึ่ง เมื่อล่วงไปนาน ๆ โลกนี้กลับเจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น วิมานของพรหมปรากฏว่าว่างเปล่า เวลานั้น สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งผู้จุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เพราะสิ้นอายุหรือสิ้นบุญ มาเกิดที่วิมานพรหมอันว่างเปล่า นึกคิดอะไร ก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานอกจากร่างกาย เทียวสัญญาจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน

เพราะสัตว์ผู้นั้นอยู่ในวิมานแต่ผู้เดียวเป็นเวลานาน จึงรู้สึกเบื่อ เกิดความปรารถนา ขึ้นว่า “โอหนอ แม่สัตว์เหล่าอื่นพึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง” ต่อมา สัตว์เหล่าอื่นจุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสระ เพราะสิ้นอายุหรือสิ้นบุญ มาเกิดที่วิมานพรหม เป็นอยู่ร่วมกับสัตว์นั้น แม่สัตว์พวกนั้นนึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานอกจากร่างกาย เทียวสัญญาจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน

[๓๙] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาสัตว์พวกนั้น ผู้เกิดก่อนมีความคิด อย่างนี้ว่า “เราเป็นพรหม เป็นท้าวมหาพรหม ผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็น ถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดมาแล้วและกำลังจะเกิด เราบ้นดาลสัตว์เหล่านี้ ขึ้นมาเพราะเหตุไร เพราะว่าเรามีความคิดมาก่อนว่า “โอหนอ แม่สัตว์เหล่าอื่นก็พึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง” เรามีความตั้งใจอย่างนี้ และสัตว์เหล่านี้ได้มาเป็นอย่างนี้แล้ว”

แม้พวกสัตว์ที่เกิดภายหลังก็มีความคิดอย่างนี้ว่า “ท่านพระพรหมผู้เจริญนี้ เป็นท้าวมหาพรหม ผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ ผู้เกิดมาแล้วและกำลังจะเกิด พระพรหมผู้เจริญองค์นี้บันดาลพวกเราขึ้นมา เพราะเหตุไร เพราะว่าพวกเราได้เห็นพระพรหมองค์นี้เกิดในที่นี้ก่อน ส่วนพวกเราเกิดมาภายหลัง”

[๔๐] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บรรดาสัตว์พวกนั้น ผู้เกิดก่อนมีอายุยืนกว่า มีผิวพรรณงดงามกว่า และมีศักดิ์มากกว่า ส่วนผู้เกิดภายหลังมีอายุสั้นกว่า มีผิวพรรณทรามกว่า และมีศักดิ์น้อยกว่า

ข้อที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจุติจากชั้นนั้น(ชั้นมหาพรหม) แล้วมาเป็นอย่างนี้(มาเกิดเป็นมนุษย์) เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เมื่อเขามาเป็นอย่างนี้แล้ว ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น ความ

หมั่นประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัยการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ระลึกถึงชาติก่อนนั้นได้ ถัดจากชาตินั้นไประลึกไม่ได้

เขาจึงพูดอย่างนี้ว่า “พระพรหมผู้เจริญนั้น เป็นท้าวมหาพรหม ผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้ เห็นถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิสระ เป็นผู้สร้าง ผู้บันดาล ผู้ประเสริฐ ผู้บงการ ผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของสัตว์ผู้เกิดแล้วและกำลังจะเกิด พระพรหมผู้เจริญบันดาลพวกเราขึ้นมา ท่านเป็นผู้เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงทน ไม่ผันแปร จักดำรงอยู่เที่ยงแท้ไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเราที่พระพรหมผู้เจริญนั้นบันดาลขึ้นมากลับเป็นผู้ไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน อายุสั้นต้องจุติมาเป็นอย่างนี้”

ท่านทั้งหลายประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่า พระอิศวรเป็นผู้สร้าง ว่าพระพรหมเป็นผู้สร้าง มีความเป็นมาอย่างนี้ ใช่หรือไม่” สมณพราหมณ์เหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า “ท่านพระโคตม พวกข้าพเจ้าก็ได้ยินมาอย่างที่ท่านพระโคตมตรัสนั้นแหละ”

ภิกขุวะ อนึ่ง เรา รู้ชัดทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก เรา รู้ชัดความเป็นมาของ ทฤษฎีนั้น และรู้ชัดยิ่งกว่านั้น และเมื่อรู้ชัดยิ่งกว่านั้นจึงไม่ยึดมั่น เมื่อไม่ยึดมั่นจึงรู้ชัดความดับด้วยตนเอง ที่เมื่อรู้ชัด ตถาคตจึงไม่ดำเนินไปสู่ความเสื่อม

[๔๑] ภิกขุวะ มีสมณพราหมณ์บางพวก ประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิด ของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่ามี

มูลเหตุมาจากเทพเหล่าชิททาปโทสีกะ๑ เราจึงเข้าไปถามพวกเขาอย่างนี้ว่า “ทราบว่ ท่านทั้งหลายประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่ามีมูลเหตุมาจากเทพเหล่าชิททาปโทสีกะ จริงหรือ” สมณ-พราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้วยืนยันว่า “เป็นเช่นนั้น” เราจึงถามต่อไปว่า ท่านทั้งหลายประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่ามีมูลเหตุมาจากเทพเหล่าชิททาปโทสีกะ ความเป็นมาอย่างไร” สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้วก็ตอบไม่ได้ กลับย้อนถามเรา เราถูกเขาถามแล้วจึงตอบว่า

[๔๒] “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มีเทพเหล่าหนึ่งชื่อชิททาปโทสีกะ เทพเหล่านั้นหมกมุ่นอยู่ในความสนุกสนานสรวลเสเฮฮาเกินเวลา เมื่อหมกมุ่นอยู่ในความสนุกสนาน สรวลเสเฮฮาเกินเวลาจึงหลงลืมสติ เพราะความหลงลืมสติ จึงพากันจตุติจากชั้นนั้น

ข้อที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจตุติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็น อย่างนี้ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เมื่อเขามาเป็นอย่างนี้แล้วออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น ความหมั่น ประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัยการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีแล้วบรรลุเจโตสมาธิ ที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ระลึกถึงชาติก่อนนั้นได้ ถัดจากชาตินั้นไประลึกไม่ได้

เขาจึงพูดอย่างนี้ว่า “เทพผู้เจริญทั้งหลาย ผู้ไม่ใช่เทพเหล่าชิททาปโทสีกะ ไม่หมกมุ่นอยู่ในความ

สนุกสนานสรวลเสเฮฮาเกินเวลา เมื่อไม่หมกมุ่นอยู่ใน
 ความสนุกสนานสรวลเสเฮฮาเกินเวลาจึงไม่หลงลืมสติ
 เพราะไม่หลงลืมสติ จึงไม่จุติจาก ชั้นนั้น เป็นผู้เที่ยงแท้
 ยั่งยืน คงทน ไม่ผันแปร จักดำรงอยู่เที่ยงแท้ไปเช่นนั้น
 ที่เดียว ส่วนพวกเราเหล่าขีตททาปโทสิกะ มัวแต่หมกมุ่น
 อยู่ในความสนุกสนานสรวลเสเฮฮาเกินเวลา เมื่อ
 หมกมุ่นอยู่ในความสนุกสนานสรวลเสเฮฮาเกินเวลา
 ย่อมหลงลืมสติ เพราะความหลงลืมสติ จึงต้องจุติจาก
 ชั้นนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอายุสั้น
 ต้องจุติมาเป็นอย่างนี้”

ท่านทั้งหลายประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของ
 โลกตามลัทธิอาจารย์ว่า มีมูลเหตุมาจากเทพเหล่า
 ขีตททาปโทสิกะ มีความเป็นมาอย่างนี้ ใช่หรือไม่” สม
 ณ-พราหมณ์เหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า “ท่านพระโคตม
 พวกข้าพเจ้าก็ได้ยินมาอย่างนี้ ท่านพระโคตมตรัส
 นั้นแหละ”

ภคควะ ก็เรารู้ชัดทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก
 ฯลฯ ที่เมื่อรู้ชัด ตถาคต จึงไม่ดำเนินไปสู่ความเสื่อม

[๔๓] ภคควะ มีสมณพราหมณ์บางพวก ประกาศ
 ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่ามี
 มูลเหตุมาจากเทพเหล่ามโนปโทสิกะ๑ เราจึงเข้าไป
 ถาม พวกเขาอย่างนี้ว่า “ทราบว่ ท่านทั้งหลายประกาศ
 ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ตามลัทธิอาจารย์ว่ามี
 มูลเหตุมาจากเทพเหล่ามโนปโทสิกะ จริงหรือ” สมณ
 พราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้วยืนยันว่า “เป็น
 เช่นนั้น” เราจึงถามต่อไปว่า “ท่านทั้งหลาย ประกาศ

ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่า มีมูลเหตุมาจากเทพเหล่ามนิปโทสิกะ มีความเป็นมาอย่างไร” สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ก็ตอบไม่ได้ กลับย้อนถามเรา เราถูกเขาถามแล้วจึงตอบว่า

[๔๔] “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มีเทพเหล่าหนึ่งชื่อมนิปโทสิกะ เทพเหล่านั้นมัวจ้องจับผิดกันและกันเกินควร เมื่อมัวจ้องจับผิดกันและกันเกินควร จึงคิดมุงร้ายต่อกัน เมื่อคิดมุงร้ายต่อกัน จึงเหนื่อยกายเหนื่อยใจ พากันจติจากชั้นนั้น

ข้อที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็น อย่างนี้ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เมื่อเขามาเป็นอย่างนี้แล้ว ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้ว อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น ความหมั่น ประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัยการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโตสมาธิ ที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ระลึกถึงชาติก่อนนั้นได้ ถัดจากชาตินั้นไประลึกไม่ได้

เขาจึงพูดอย่างนี้ว่า “เทพผู้เจริญทั้งหลาย ผู้ไม่ใช่เทพเหล่ามนิปโทสิกะ ย่อมไม่ มัวจ้องจับผิดกันและกันเกินควร เมื่อไม่มัวจ้องจับผิดกันและกันเกินควร ก็ไม่คิดมุงร้ายต่อกัน เมื่อไม่คิดมุงร้ายต่อกัน ก็ไม่เหนื่อยกายเหนื่อยใจ จึงไม่จติจากชั้นนั้น เป็นผู้เที่ยงแท้ ยั่งยืน คงทน ไม่ผันแปร จักดำรงอยู่เที่ยงแท้ไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนเราเหล่ามนิปโทสิกะ มัวจ้องจับผิดกันและกันเกินควร เมื่อมัวจ้องจับผิดกัน และกันเกินควร จึงคิดมุงร้าย

ต่อกัน เมื่อคิดมุงร้ายต่อกัน จึงเหนื่อยกายเหนื่อยใจ พวก
กันจติจากชั้นนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน
มีอายุสั้น ต้องจติมาเป็น อย่างนี้”

ท่านทั้งหลายประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของ
โลกตามลัทธิอาจารย์ว่า มีมูลเหตุมาจากเทพเหล่านโน
ปโทสิกะ มีความเป็นมาอย่างนี้ ใช่หรือไม่” สมณ
พราหมณ์ เหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า “ท่านพระโคตม พวก
ข้าพเจ้าก็ได้ยินมาอย่างที่ท่านพระ โคตมตรัสนั้นแหละ”

ภคคะ เว ก็เรารู้ชัดทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก
ฯลฯ ที่เมื่อรู้ชัด ตถาคต จึงไม่ดำเนินไปสู่ความเสื่อม

[๔๕] ภคคะ เว มีสมณพราหมณ์บางพวก ประกาศ
ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิด ของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่า
เกิดขึ้นเอง เราจึงเข้าไปถามพวกเขาอย่างนี้ว่า “ทราบ
ว่า ท่านทั้งหลายประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของ
โลกตามลัทธิอาจารย์ว่าเกิดขึ้นเอง จริงหรือ” สมณ
พราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้วยืนยันว่า “เป็น
เช่นนั้น” เราจึงถามต่อไปว่า “ท่านทั้งหลายประกาศ
ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิ อาจารย์ว่า
เกิดขึ้นเอง มีความเป็นมาอย่างไร” สมณพราหมณ์เหล่า
นั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ก็ตอบไม่ได้ กลับย้อนถามเรา
เราถูกเขาถามแล้วจึงตอบว่า

[๔๖] “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มีเทพชื่ออัสญญิสัตว์
ดจติ(เคลื่อน)จากชั้นนั้น เพราะเกิดสัญญาขึ้น

ข้อที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจติจากชั้นนั้นแล้วมาเป็น
อย่างนี้ เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ เมื่อ เขามาเป็นอย่างนี้แล้ว
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อออกจากเรือนบวช

เป็นบรรพชิตแล้ว อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น ความหมั่น ประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัยการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโต-สมาธิที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ระลึกถึงความเกิดแห่งสังขยานั้นได้ ถัดจากนั้นไป ระลึกไม่ได้

เขาจึงพูดอย่างนี้ว่า “อัฐตาและโลกเกิดขึ้นเอง เพราะเหตุไร เพราะเมื่อก่อนเราไม่ได้มี บัดนี้ก็ไม่มี จึงน้อมไปเพื่อความเป็นผู้สงบ”

ท่านทั้งหลายประกาศทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกตามลัทธิอาจารย์ว่า เกิดขึ้นเอง มีความเป็นมาอย่างนี้ ใช่หรือไม่” สมณพราหมณ์เหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า “ท่านพระโคตม พวกข้าพเจ้าก็ได้ยินมาอย่างที่ท่านพระโคตมตรัสนั้นแหละ”

ภคควะ ก็เรารู้ชัดทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก เรารู้ชัดความเป็นมาของ ทฤษฎีนั้น และรู้ชัดยิ่งกว่านั้น และเมื่อรู้ชัดยิ่งกว่านั้นจึงไม่ยึดมั่น เมื่อไม่ยึดมั่น จึงรู้ชัดความดับด้วยตนเอง ที่เมื่อรู้ชัด ตถาคตจึงไม่ดำเนินไปสู่ความเสื่อม

[๔๗] ภคควะ สมณพราหมณ์บางพวก กล่าวต่อเราผู้มีวาตะอย่างนี้ ผู้กล่าว อยู่อย่างนี้ ด้วยเรื่องที่ไม่ได้อยู่จริง ด้วยคำไร้สาระ เป็นเท็จ ไม่เป็นความจริงว่า “พระสมณโคตมและภิกษุทั้งหลายวิปริตไปแล้ว พระสมณโคตมตรัสอย่างนี้ว่า “ในเวลา ที่พระโยคาวจรเข้าสู่สุวิโมกข์อยู่ ย่อมรู้ชัดสิ่งทั้งปวงว่า “ไม่งาม” ภคควะ แท้จริง เราไม่ได้กล่าวอย่างนั้นเลย ว่า “ในเวลา ที่พระโยคาวจรเข้าสู่สุวิโมกข์อยู่ ย่อมรู้ชัดสิ่ง ทั้งปวงว่า “ไม่งาม” แต่เรา

กล่าวอย่างนี้ว่า “ในเวลาที่เราโยคาวจรเข้าสุภวิโมกข์อยู่ ย่อมรู้ชัดแต่สิ่งที่ตั้งงามเท่านั้น”

ภคควโคตรปริพาชกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกสมณพราหมณ์ ที่กล่าวว่าพระสมณโคดมและภิกษุทั้งหลายวิปริตนั้นนั่นแหละเป็นผู้วิปริต ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคทรงสามารถแสดงธรรมให้ ข้าพระองค์เข้าถึงสุภวิโมกข์อยู่ได้”

[๔๘]พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภคควะ การที่เธอ ซึ่งมีทิวฏฐิต่างต่างกัน มีความถูกใจแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความมุ่งหมายแตกต่างกัน มีอาจารย์แตกต่างกัน เข้าถึงสุภวิโมกข์อยู่ได้ นี่เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก ขอให้เธอรักษาความเลื่อมใสในเราไว้ให้ดีเถิด”

ภคควโคตรปริพาชกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงการที่ข้าพระองค์ซึ่งมีทิวฏฐิต่างต่างกัน มีความถูกใจแตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความมุ่งหมายแตกต่างกัน มีอาจารย์แตกต่างกัน เข้าถึงสุภวิโมกข์อยู่ นี่เป็นสิ่งที่กระทำได้ยากก็จริง แต่ข้าพระองค์จักรักษาความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคไว้ให้ดีให้ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภคควโคตรปริพาชกมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล

ปาฏิกสูตรที่ ๑ จบ

๒. อุทุมพริกสูตร

ว่าด้วยการบันลือสีหนาทที่อุทุมพริกอาราม

เรื่องปริพาชกชื่อนิโครธ

[๔๙] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ก็สมัยนั้น ปริพาชกชื่อนิโครธอาศัยอยู่ในปริพาชการามของพระนางอุทุมพรिका พร้อมกับปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ประมาณ ๓,๐๐๐ คน ครั้นนั้น คหบดีซื้อสันธานออกจากกรุงราชคฤห์เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคแต่ยั้งวัน๑ ขณะนั้น คหบดีซื้อสันธาน มีความคิดดังนี้ว่า “ยังมีใช้เวลาที่จะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคก่อน พระผู้มีพระภาคประทับหลีกเร้นอยู่๒ ยังมีใช้สมัยที่จะเข้าไปพบเหล่าภิกษุผู้เป็นที่เจริญใจ๓ เหล่าภิกษุผู้เป็นที่เจริญใจยังพักอยู่หลีกเร้น ทางที่ดี เราควรเข้าไปหา นิโครธปริพาชกถึงปริพาชกา-รามของพระนางอุทุมพรिका” จากนั้นจึงเข้าไปหา นิโครธปริพาชกถึงปริพาชการามของ พระนางอุทุมพรिका

[๕๐] เวลานั้น นิโครธปริพาชกนั่งอยู่กับปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ ผู้กำลังสนทนากันด้วยเสียงดังอื้ออึงถึงดิรัจฉานกถาต่าง ๆ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่อง นิคม เรื่องเมืองหลวง เรื่องชนบท๔ เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่อง ตรอก เรื่องท่าน้ำ เรื่องคนที่ล่องลပ်ไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม

[๕๑] นิโครธปริพาชกเห็นสันธานคหบดีมาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทยศของตนว่า “ท่านทั้งหลายโปรดเจียมเสียงหน่อย อย่าส่งเสียงอื้ออึง สันธานคหบดีผู้นี้เป็นสาวกของพระสมณโคดมกำลังมา อนึ่ง สันธานคหบดีผู้นี้เป็นคนหนึ่ง ในบรรดาสาวก ของพระสมณโคดมผู้เป็นคฤหัสถ์หนุ่มงามหล่อเหลา เท้าที่อาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ ก็ ท่าน เหล่านี้ชอบเสียงเบา ได้รับการอบรมในเรื่องเสียงเบา กล่าวสรรเสริญเสียงเบา บางทีเมื่อเขาทราบว่ามีบริษัทยศมีเสียงเบาอาจจะเข้ามาก็ได้” เมื่อนิโครธปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกเหล่านั้นจึงได้เจียม

[๕๒] ครั้นนั้น สันธานคหบดีเข้าไปหานิโครธปริพาชกถึงที่อยู่ ได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั้น ณ ที่สมควร ได้กล่าวกับนิโครธปริพาชกดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ฝ่ายอัญญเดียรฉัตรปริพาชกเหล่านี้มาพบปะสมาคมกันแล้ว มีเสียงดังอื้ออึงอยู่ มักสนทนาถึงตริจฉานกถาต่าง ๆ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร ฯลฯ เรื่องความเจริญ และความเสื่อมแต่ฝ่ายพระผู้มี พระภาคนั้น ทรงใช้เสนาสนะ เป็น ปาละเมาะ๑ และปาทีบ๒ อันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีก็น้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นสถานที่ทำการลับ ของมนุษย์๓ ควรแก่การหลีกเร้น”

[๕๓] เมื่อสันธานคหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว นิโครธปริพาชกจึงกล่าวกับสันธาน คหบดีดังนี้ว่า “คหบดี ท่านพึงทราบเถิด พระสมณโคดมจะเจรจากับใครได้ จะสนทนากับใครได้ จะมีปัญญาเฉลียวฉลาดเหนือกว่าใคร พระปัญญาของพระสมณ- โคดมเหมาะแก่การเือนว่าง

เท่านั้น พระสมณโคดมไม่กล้าเข้าไปสู่บริษัท ไม่สามารถที่จะเจรจาได้ พระองค์ประทับอยู่ ณ ภายในที่สังัดเท่านั้น เหมือนโคตบอดเดิน วนเวียนอยู่ ณ ภายในที่สังัดเท่านั้น พระปัญญาของพระสมณโคดมเหมาะกับ เรือนว่าง พระสมณโคดมไม่กล้าเข้าไปสู่บริษัท ไม่สามารถที่จะเจรจาได้ พระองค์ประทับอยู่ เฉพาะภายในที่สังัดเท่านั้น คหบดี ขอให้พระสมณโคดมมาสู่บริษัทนี้เถิด พวกเราจะผูกพระสมณโคดมด้วย ปัญหาข้อเดียวเท่านั้น เหยี่ยงให้หมุนเหมือนหม้อเปล่า ฉะนั้น”

[๕๔] พระผู้มีพระภาคทรงสดับถ้อยคำสนทนา ระหว่างสันธานคหบดีกับนิโครธ- ปริพาชกนี้ ด้วยทิพพ โสตธาดอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาค เสด็จลงจากภูเขาคิชฌกูฏแล้ว เสด็จเข้าไปยังสถานที่ ให้เหยื่อนกยูง ที่ฝั่งสระโบกขรณี สุมาคธา เสด็จลงกรรม อยู่ในที่แจ้ง ณ สถานที่นั้น นิโครธปริพาชกเห็นพระผู้มี พระภาคเสด็จลงกรรมอยู่ในที่แจ้ง ณ สถานที่ให้เหยื่อ นกยูง ที่ฝั่งสระโบกขรณี สุมาคธา จึงห้ามบริษัทของตน ว่า “ท่านทั้งหลายโปรดเจียบเสียงหน่อย อย่าส่งเสียง อื้ออึง พระสมณโคดมนี้เสด็จลงกรรมอยู่ในที่แจ้ง ณ สถานที่ให้เหยื่อนกยูง ที่ฝั่ง สระโบกขรณีสุมาคธา พระองค์โปรดเสียงเบา ทรงได้รับการอบรมในเรื่องเสียง เบา ตรัสสรรเสริญเสียงเบา บางทีเมื่อพระองค์ทรง ทราบว่า บริษัทมีเสียงเบาอาจจะเสด็จ เข้ามาก็ได้ ถ้าว่า พระสมณโคดมจะพึงเสด็จมาสู่บริษัทนี้ไซ้ พวกเราจะ พึงทูลถามปัญหานี้กับพระองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้

เจริญ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้แนะนำเหล่าสาวก ทำให้เหล่าสาวกที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำแล้ว ถึงความ เบาใจ ปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ อันเป็นที่พึงชั้นสูง๒” เมื่อนิโครธปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ปริพาชกเหล่านั้นจึงได้เจียบ

ลัทธิกีดกันบาปด้วยดบะ

[๕๕] ที่นั่น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหานิโครธปริพาชกถึงที่อยู่ นิโครธ ปริพาชกจึงทูลเชิญตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้ามาเถิด ขอรับเสด็จพระผู้มีพระภาค นาน ๆ พระองค์จะมีเวลาเสด็จมา ณ ที่นี้ ขอพระผู้มีพระภาคประทับบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้เถิด” พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนพุทธ-อาสน์ที่ปูลาดไว้แล้ว ส่วนนิโครธปริพาชกก็เลือกนั่ง ณ ที่สมควรที่ใดที่หนึ่งซึ่งต่ำกว่า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสถามว่า “นิโครธ เวลาที่ท่านทั้งหลายสนทนากันด้วยเรื่องอะไร เรื่องอะไรที่ท่านทั้งหลายสนทนากันค้างไว้” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ นิโครธปริพาชกได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคตั้งนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จจรงกรมอยู่ในที่แจ้ง ณ สถานที่ให้เหยื่อนกยูง ที่ฝั่งสระโบกขรณีสุมาคธา จึงได้กล่าวอย่างนี้ว่า “ถ้าพระสมณโคดมจะพึง เสด็จมาสู่บริษัทนี้ พวกเราจะพึงทูลถามปัญหานี้กับพระองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้แนะนำเหล่าสาวก ทำให้เหล่าสาวกที่พระ ผู้มีพระภาคทรงแนะนำแล้ว ถึงความเบาใจ ปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์ อันเป็น

ที่ฟัง ขึ้นสูง เรื่องนี้แลที่ข้าพระองค์ทั้งหลายสนทนากัน
ค้างไว้ ก็พอดีพระองค์เสด็จมาถึง”

[๕๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “นิโครธ ธรรมที่เรา
ใช้แนะนำเหล่าสาวก ทำให้เหล่าสาวกที่เราแนะนำแล้ว
ถึงความเบาใจ ปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์อันเป็นที่ฟังชั้น
สูงนี้ เป็นธรรมที่ท่านผู้มีทิวฐิแตกต่างกัน มีความถูกใจ
แตกต่างกัน มีความพอใจแตกต่างกัน มีความมุ่งหมาย
แตกต่างกัน มีอาจารย์แตกต่างกัน รู้ได้ยาก เชิญเถิด
นิโครธ ท่านจงถามปัญหาเรื่องกีดกันบาปอย่างยิ่งใน
ลัทธิอาจารย์ของตนกับเราว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ลัทธิกีดกันบาปด้วยตบะ ที่บริบูรณ์เป็นอย่างไร ที่ไม่
บริบูรณ์เป็นอย่างไร” เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้
ปริพาชกเหล่านั้นได้ส่งเสียงอื้ออึงขึ้นว่า “ท่านผู้เจริญ
ทั้งหลาย น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ พระสมณ-โค
ดมมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก ทรงหยุดลัทธิของ
พระองค์ไว้ ทรงเปิดโอกาสให้ถาม ลัทธิคนอื่นได้”

[๕๗] ขณะนั้น นิโครธปริพาชกห้ามปริพาชกเหล่านั้นให้สงบเสียงแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ถือลัทธิกีดกัน
บาปด้วยตบะ มีการกีดกันบาปด้วยตบะเป็นแก่นสาร ยึด
ติดอยู่กับการกีดกันบาปด้วยตบะ การกีดกันบาปด้วย
ตบะ ที่บริบูรณ์เป็นอย่างไร ที่ไม่บริบูรณ์เป็น อย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “นิโครธ บุคคลผู้
บำเพ็ญตบะในโลกนี้ เป็นอเจลก (ประพฤดิเปลือยกาย)
ไม่มีมารยาท เลียมมือ เขาเชิญให้ไปรับอาหารก็ไม่ไป
เขาเชิญให้หยุดรับอาหารก็ไม่หยุด ไม่รับอาหารที่เขา

แบ่งไว้ ไม่รับอาหารที่เขาทำเจาะจง ไม่ยินดีอาหารที่เขาเชิญ ไม่รับอาหารจากปากหม้อ ไม่รับอาหารจากปากภาชนะ ไม่รับอาหารคร่อมธรณีประตู ไม่รับอาหารคร่อมท่อนไม้ ไม่รับอาหารคร่อมสาก ไม่รับอาหารของคน ๒ คนที่กำลังบริโภค ไม่รับอาหารของหญิงมีครรภ์ ไม่รับ อาหารของหญิงที่กำลังให้บุตรดื่มนม ไม่รับอาหารของหญิงที่คลอดเสียชาย ไม่รับอาหารที่นัดแนะกันทำไว้ ไม่รับอาหารในที่เลี้ยงสุนัข ไม่รับอาหารในที่มิแมลงวัน ไต่ตอมเป็นกลุ่ม ๆ ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย ไม่ดื่มยาดอง รับอาหารในเรือนหลังเดียว ยังชีพด้วยข้าวคำเดียว รับอาหารในเรือน ๒ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๒ คำ ฯลฯ รับอาหารในเรือน ๗ หลัง ยังชีพด้วยข้าว ๗ คำ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๑ ใบ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๒ ใบ ฯลฯ ยังชีพด้วยอาหารในถาดน้อย ๗ ใบ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๑ วัน กินอาหารที่เก็บไว้ ค้างคืน ๒ วัน ฯลฯ กินอาหารที่เก็บไว้ค้างคืน ๗ วัน ถือการบริโภคอาหาร ๑๕ วันต่อมือ กินผักดองเป็นอาหาร กินข้าวฟ่างเป็นอาหาร กินลูกเดือยเป็นอาหาร กินกากข้าวเป็นอาหาร กินสาหร่ายเป็นอาหาร กินรำเป็นอาหาร กินข้าวตังเป็น อาหาร กินกำยานเป็นอาหาร กินหญ้าเป็นอาหาร กินโคมัยเป็นอาหาร กินเหง้า และผลไม้ป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นยังชีพ นุ่งห่มผ้าป่าน นุ่งห่มผ้าแกมกัน นุ่งห่มผ้าห่อศพ นุ่งห่มผ้าบังสุกุล (ผ้าเปื้อนฝุ่น) นุ่งห่มผ้าเปลือกไม้ นุ่งห่มหนังเสือ นุ่งห่มหนังเสือนมิลีบ นุ่งห่มผ้าคากรอง๒ นุ่งห่มผ้าเปลือกปอกรอง นุ่งห่มผ้าผลไม้ กรอง นุ่งห่ม

ผ้ากัมพลพมมนุษย์ นุ่งห่มผ้ากัมพลขนสัตว์ นุ่งห่มผ้าขน
ปีกนกเค้า เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือถือการถอนผม
และหนวด ยืนอย่างเดียว ไม่ยอมนั่ง เดินกระโห้ยง คือ
ถือการเดินกระโห้ยง (เหยียบพื้นไม่เต็มเท้า) ถือการ
นอนบนหนาม นอนบนที่นอนอันทำด้วยหนาม นอนบน
แผ่นกระดาน นอนบนเนินดิน นอนตะแคงข้างเดียว เอา
ฝุ่นคลุกตัว อยู่กลางแจ้ง นั่งบนอาสนะตามที่ปูลาดไว้
บริโภคน้ำ คือถือการบริโภคน้ำ ไม่ดื่มน้ำเย็น คือถือการ
ไม่ดื่มน้ำเย็น อาบน้ำวันละ ๓ ครั้ง คือ ถือการลงอาบน้ำ

นิโครธ ท่านเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นดัง
ว่ามานี้ การกีดกันบาปด้วย ตบะ เป็นลัทธิที่บริบูรณ์หรือ
ไม่บริบูรณ์”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นดังว่ามานี้ การ
กีดกันบาปด้วยตบะ เป็นลัทธิ ที่บริบูรณ์แน่นอน มิใช่ไม่
บริบูรณ์”

“นิโครธ เรากล่าวว่าการกีดกันบาปด้วยตบะแม้ที่
บริบูรณ์อย่างนี้ ก็ยังมีอุปกิเลส อยู่เป็นอันมาก”

ว่าด้วยอุปกิเลส (เครื่องเศร้าหมอง)

[๕๘] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะเหตุไร พระผู้มี
พระภาคจึงตรัสว่าการกีดกันบาปด้วยตบะที่บริบูรณ์
อย่างนี้ ก็ยังมีอุปกิเลสอยู่อีกเป็นอันมาก”

“นิโครธ

๑. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะในโลกนี้ ยึดมั่นตบะ เขา
มีใจยินดี มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น ข้อที่
บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะจน เป็นเหตุให้เขามีใจ

ยินดี มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น นี่แลเป็น
อุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๒. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขายกตน
ข่มผู้อื่นด้วยตบะนั้น ข้อที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่น
ตบะจนเป็นเหตุให้เขายกตนข่มผู้อื่น ด้วยตบะนั้น นี่แล
เป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๓. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขามัวเมา
หลงใหล ถึงความประมาทด้วยตบะนั้น ข้อที่บุคคลผู้
บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะจนเป็น เหตุให้เขามัวเมา
หลงใหล ถึงความประมาทด้วยตบะนั้น นี่แลเป็น
อุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

[๕๙]๔. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขา
ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะ
นั้น เขามีใจยินดี มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยลาภสักการะ
และความสรรเสริญนั้น ข้อที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่น
ตบะจนเป็นเหตุทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้
เกิดขึ้น เขามีใจยินดี มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยลาภ
สักการะและความสรรเสริญนั้น นี่แลเป็นอุปกิเลสของ
บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๕. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขาทำลาภ
สักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขา
ยกตนข่มผู้อื่น ด้วยลาภ สักการะและความสรรเสริญนั้น
ข้อที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะจนเป็นเหตุทำลาภ
สักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้น เขา ยกตนข่มผู้
อื่นด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น นี่แลเป็น
อุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๖. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขาทำลาย ลักการและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขา มัวเมา หลงใหล ถึงความประมาทด้วยลักการและความ สรรเสริญนั้น ข้อที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ จนเป็นเหตุทำลายลักการและความสรรเสริญให้เกิ ดขึ้น เขามัวเมา หลงใหล ถึงความประมาทด้วยลัก ลักการและความสรรเสริญนั้น นี่แลเป็นอุปกิเลสของ บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

[๖๐] ๗. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ ถึงกับ แบ่งโภชนะ ๒ ส่วนว่า “สิ่งนี้เราชอบ สิ่งนี้เราไม่ชอบ” สิ่งใดที่เขาไม่ชอบ เขาก็อยากทิ้ง สิ่งนั้น ส่วนสิ่งใดที่ เขาชอบ เขาก็พัวพัน ยินดี หลงใหล ยึดติด สิ่งนั้น มอง ไม่เห็นโทษ ไม่มีปัญญาเครื่องสลัดออก บริโภคอยู่ ข้อ ที่ ๗๗ นี้แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๘. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เพราะเหตุ แห่งความอยากใน ลักการและความสรรเสริญ ด้วยคิดว่า “พระราชา มหา-อำมาตย์ของพระราชา กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี เดียรถีย จักลักการเรา” ข้อที่ ๗๗ นี้แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

[๖๑] ๙. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ระรานสมณะหรือ พราหมณ์อื่นว่า “ก็โง่ ผู้นี้เลี้ยงชีวิตด้วยวัตถุหลาย อย่าง กินไปหมดทุกอย่าง คือ พืชเกิด จากเหง้า พืชเกิด จากลำต้น พืชเกิดจากตา พืชเกิดจากยอด และพืชเกิด จากเมล็ดเป็นที่ห้า ปลายฟันของผู้นี้คมกริบประดุจ สายฟ้า คนทั้งหลายยังพากันเรียกว่าเป็นสมณะ” ข้อที่ ๗๗ นี้แลเป็น อุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๑๐. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เห็นสมณะหรือพราหมณ์อื่นผู้กำลังได้รับ สักการะ เคารพ นับถือ บูชา อยู่ในตระกูลทั้งหลาย เขาดำริอย่างนี้ว่า “ในตระกูลทั้งหลาย คนทั้งหลายสักการะ เคารพ นับถือ บูชา สมณะหรือพราหมณ์เชื่อนี้ที่เลื่องชื่อกับด้วยวัตถุหลายอย่าง แต่ในตระกูลทั้งหลายไม่มีใครสักการะ ไม่มีใครเคารพ ไม่มีใครนับถือ ไม่มีใครบูชาเราผู้บำเพ็ญตบะ ซึ่งเลื่องชื่อกับด้วยวัตถุ เศร้าหมอง” เขาทำความริษยาและความตระหนี่ให้เกิดขึ้นในตระกูลทั้งหลาย ข้อที่ ๗๗ นี้แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

[๖๒] ๑๑. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะเป็นผู้มีปกตินั่งในที่ที่คนเห็นได้ ข้อที่ ๗๗ นี้แล เป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๑๒. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เทียวอวดตนในตระกูลทั้งหลายว่า “การกระทำแบบนี้ก็มีในตบะของเรา การกระทำแบบนี้ก็มีในตบะของเรา” ข้อที่ ๗๗ นี้แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๑๓. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ใช้ประโยชน์จากความผิดบางอย่างที่ปกปิดไว้ เมื่อถูกผู้อื่นถามว่า “สิ่งนี้ควรแก่ท่านหรือ” จึงกล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรว่า “ควร” กล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควรว่า “ไม่ควร” เขาพูดเท็จทั้งที่รู้ตัวอยู่ ด้วยประการฉะนี้ ข้อที่ ๗๗ นี้แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๑๔. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เมื่อตถาคตหรือสาวกของตถาคตกำลังแสดงธรรมอยู่ ย่อมไม่คล้อยตามธรรม

บรรยายที่ควรคล้อยตามอันมีอยู่นั้นเทียว ข้อที่ ฯลฯ นี้
 แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้มีตบะ

[๖๓] ๑๕. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้มักโกรธ ผูก
 โกรธไว้ ข้อที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้มักโกรธ ผูก
 โกรธไว้ นี้แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้บำเพ็ญตบะ

๑๖. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ลบหลู่ ตีเสมอ
 ฯลฯ

๑๗. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ริษยา มีความ
 ตระหนี่ ฯลฯ

๑๘. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้โอ้อวด มีมายา
 ฯลฯ

๑๙. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้กระด้าง ถือตัวจัด
 ฯลฯ

๒๐. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้มีความปรารถนา
 ชั่ว ตกอยู่ในอำนาจแห่งความปรารถนาชั่ว ฯลฯ

๒๑. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้มีความเห็นผิด
 ประกอบด้วยอันทคาคิก-ทิฏฐิ ฯลฯ

๒๒. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะเป็นผู้ยึดมั่นทิฏฐิของตน
 มีความถือมั่น สละ สิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก ข้อที่บุคคลผู้
 บำเพ็ญตบะเป็นผู้ยึดมั่นทิฏฐิของตน มีความถือมั่น สละ
 สิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก นี้แลเป็นอุปกิเลสของบุคคลผู้
 บำเพ็ญตบะ

นิโครธ ท่านเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร การกีดกัน
 บาปด้วยตบะเหล่านี้ เป็น อุปกิเลส หรือไม่เป็นอุปกิเลส”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การกีดกันบาปด้วยตบะ
 เหล่านี้ เป็นอุปกิเลสแน่นอน ไม่ใช่ไม่เป็นอุปกิเลส ข้อที่

บุคคลผู้บำเพ็ญตบะบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ประกอบด้วย
อุปกิเลสเหล่านี้ครบทุกอย่าง เป็นฐานะที่จะมีได้ ไม่
จำเป็นต้องกล่าวถึงบุคคลผู้มี อุปกิเลสเพียงบางข้อ”

เรื่องการถึงความบริสุทธิ์เพียงสะกิด

[๖๔] “นิโครธ

๑. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะในโลกนี้ ยึดมั่นตบะ เขา
มีใจไม่ยินดี ไม่มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น ข้อที่
บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะจนเป็นเหตุให้เขามีใจ
ไม่ยินดี ไม่มีความดำริอันบริบูรณ์ด้วยตบะนั้น เขาชื่อว่า
เป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๒. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขาไม่ยก
ตน ไม่ชมผู้อื่นด้วย ตบะนั้น ข้อที่ ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็นผู้
บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๓. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขาไม่
มัวเมา ไม่หลงใหล ไม่ถึงความประมาทด้วยตบะนั้น ข้อ
ที่ ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

[๖๕] ๔. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขา
ทำลาภสักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะ
นั้น เขามีใจไม่ยินดี ไม่มีความดำริ อันบริบูรณ์ด้วยลาภ
สักการะและความสรรเสริญนั้น ข้อที่ ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็น
ผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๕. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขาทำลาภ
สักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขา
ไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น ด้วยลาภสักการะและความ
สรรเสริญนั้น ข้อที่ ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุ
นี้

๖. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขาทำลาย
 สักการะและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขา
 ไม่มัวเมา ไม่หลงใหล ไม่ถึงความประมาทด้วยลาย
 สักการะและความสรรเสริญนั้น ข้อที่ ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็น
 ผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

[๖๖] ๗. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ยึดมั่นตบะ เขาไม่
 พิจารณาโทษนะทั้งหลาย เป็น ๒ ส่วน ว่า “สิ่งนี้เราชอบ
 สิ่งนี้เราไม่ชอบ” สิ่งใดที่เขาไม่ชอบ เขาก็ไม่อยากทั้ง
 สิ่งนั้น ส่วนสิ่งที่เขาชอบ เขาก็ไม่พัวพัน ไม่ยินดี ไม่
 หลงใหล ไม่ยึดติดสิ่งนั้น เห็นโทษ มีปัญญาเครื่องสลัด
 ออก บริโภคอยู่ ข้อที่ ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วย
 เหตุนี้

๘. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ไม่ยึดมั่นตบะ เพราะ
 เหตุแห่งความอยากได้ ลากสักการะและความสรรเสริญ
 ด้วยคิดว่า “พระราชา มหาอำมาตย์ ของพระราชา
 กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี เดียรถีย จักสักการะ เรา” ข้อ
 ที่ ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

[๖๗] ๙. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ไม่ระรานสมณะ
 หรือพราหมณ์อื่นว่า “ก็โง่คน ผู้นี้เลี้ยงชีวิตด้วยวัตถุหลาย
 อย่าง กินไปหมดทุกอย่าง คือ พืช เกิดจากเหง้า พืชเกิด
 จากลำต้น พืชเกิดจากตา พืชเกิดจากยอด และพืชเกิด
 จากเมล็ดเป็นที่ห้า ปลายฟันของผู้นี้คมกริบประดุจ
 สายฟ้า คนทั้งหลายยังพากันเรียกว่าเป็นสมณะ” ข้อที่
 ฯลฯ เขาชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๑๐. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เห็นสมณะหรือ
 พราหมณ์อื่นผู้กำลังได้รับ สักการะ เคารพ นับถือ บูชา

ในตระกูลทั้งหลาย เขาไม่ด่าริ อย่างนี้ว่า “ในตระกูลทั้งหลาย คนทั้งหลายย่อมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา สมณะหรือพราหมณ์ชื่อนี้ผู้เลี้ยงชีวิตด้วยวัตถุหลายอย่าง แต่ในตระกูลทั้งหลายไม่มีใครสักการะ ไม่มีใครเคารพ ไม่มีใครนับถือ ไม่มีใครบูชาเราผู้บำเพ็ญตบะซึ่งเลี้ยงชีวิตด้วยวัตถุเสราหมอง” เขาไม่ทำความริษยาและความตระหนี่ให้เกิดขึ้นในตระกูลทั้งหลาย ข้อที่ ๗๗ เขาเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

[๖๘] ๑๑. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่มีปกตินิ่งในที่ที่คนเห็นได้ ข้อที่ ๗๗ เขาเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๑๒. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ย่อมไม่เที่ยววอดदनในตระกูลทั้งหลายว่า “การกระทำแบบนี้ก็มีในตบะของเรา การกระทำแบบนี้ก็มีในตบะของเรา” ข้อที่ ๗๗ เขาเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๑๓. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ ไม่ใช้ประโยชน์จากความผิดบางอย่างที่ปกปิดไว้ เมื่อถูกผู้อื่นถามว่า “สิ่งนี้ควรแก้ท่านหรือ” จึงกล่าวถึงสิ่งที่ไม่ควร ว่า “ไม่ควร” กล่าวถึงสิ่งที่ควรว่า “ควร” เขาไม่พูดเท็จทั้งที่รู้ตัวอยู่ ด้วยประการฉะนี้ ข้อที่ ๗๗ เขาเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๑๔. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เมื่อตถาคคหรือสาวกของตถาคคกำลังแสดง ธรรมอยู่ ย่อมคล้อยตาม ธรรมบรรยายที่ควรคล้อยตามอันมีอยู่นั้นเทียว ข้อที่ ๗๗ เขาเชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

[๖๙] ๑๕. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธไว้ ข้อที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่มักโกรธ ไม่ผูกโกรธไว้ เขาถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

๑๖. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่ลบหลู่ ไม่ดีเสมอ ฯลฯ

๑๗. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ ฯลฯ

๑๘. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ฯลฯ

๑๙. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่กระด้าง ไม่ถือตัวจัด ฯลฯ

๒๐. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่มีความปรารถนาชั่ว ไม่ตกอยู่ในอำนาจ แห่งความปรารถนาชั่ว ฯลฯ

๒๑. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่มีความเห็นผิด ไม่ประกอบด้วย อันตคาหิกทิฏฐิ ฯลฯ

๒๒. บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้ไม่ยึดมั่น ทิฏฐิของตน ไม่ถือมั่น สละ สิ่งที่ตนยึดมั่นได้ง่าย ข้อที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะเป็นผู้ไม่ยึดมั่นทิฏฐิ ของตน ไม่ถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ง่าย เขาถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยเหตุนี้

นิโครธ ท่านเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นดังว่ามานี้ การกีดกันบาปด้วย ตบะ เป็นลัทธิที่บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นดังว่ามานี้ การกีดกันบาปด้วยตบะ เป็นลัทธิที่บริสุทธิ์แน่นอน ไม่ใช่ไม่บริสุทธิ์ เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่น”

“นิโครธ การกีดกันบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ หาเป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่นไม่ ที่แท้ เป็นลัทธิที่ถึงเพียงสะกิดเท่านั้น”

เรื่องการถึงความบริสุทธิ์เพียงเปลือก

[๗๐] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การกีดกันบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่น ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงให้ ข้าพระองค์ถึงยอดและถึงแก่นแห่งการกีดกันบาปด้วยตบะเถิด”

“นิโครธ บุคคลผู้บำเพ็ญตบะในโลกนี้ เป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการ

บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ บุคคลผู้บำเพ็ญตบะในโลกนี้

๑. ไม่ทำชีวิตให้ตกลงไป ไม่ใช่ผู้อื่นให้ทำชีวิตให้ตกลงไป เมื่อผู้อื่นทำชีวิตให้ตกลงไป ก็ไม่ดีใจ

๒. ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ มิได้ให้ เมื่อผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ก็ไม่ดีใจ

๓. ไม่พูดเท็จ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นพูดเท็จ เมื่อผู้อื่นพูดเท็จ ก็ไม่ดีใจ

๔. ไม่เสพกามคุณ ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเสพกามคุณ
เมื่อผู้อื่นเสพกามคุณ ก็ไม่ดีใจ

บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔
ประการ เป็นอย่างนี้แล

การที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ จะเป็นผู้สำรวมด้วย
สังวร ๔ ประการได้ ก็เพราะเขามีสิ่งที่กำลังจะกล่าวต่อ
ไปนี้ คือ โดยความเป็นผู้บำเพ็ญตบะ เขารักษาศีลให้ยิ่ง
ไม่กลับมาเป็นคฤหัสถ์ เขาพักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด
คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง
ลอมฟาง เขากลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉัน
ภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้
เฉพาหน้า เขาละอภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของ
ของเขา) ในโลก มีใจปราศจากอภิชฌาอยู่ ขำระจิตให้
บริสุทธิ์จากอภิชฌา ละความมุงร้าย คือ พยาบาท(ความ
คิดร้าย) มีจิตไม่พยาบาท มุงประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพ
สัตว์อยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้าย คือ
พยาบาท ละถีนมิทระ (ความหุดหู่และเชื่องซึม)
ปราศจากถีนมิทระ กำหนดแสงสว่าง มีสติ-สัมปชัญญะ
อยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทระ ละอุทัจจกุกกัจจะ
(ความฟุ้งซ่าน และร้อนใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ
อยู่ภายใน ขำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทัจจกุกกัจจะ ละ
วิจิกิจฉา(ความลังเลสงสัย) ขำมวิจิกิจฉาได้ ไม่มีความ
สงสัยในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ขำระจิตให้บริสุทธิ์จาก
วิจิกิจฉา๒

[๗๑] เขาละนิวรณ ๔ ประการนี้ อันเป็นเครื่อง
เศร้าหมองจิต ทอนกำลัง ปัญญา มีเมตตาจิต แผ่ไป

ตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศ
เบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุก
หมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาคิดอันไพบุลย์ เป็น
มหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีกรรม เบียดเบียน
อยู่

มีกรุณาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศ
ที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง
แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วย
กรุณาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร
ไม่มีกรรม เบียดเบียนอยู่

มีมุทิตาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศ
ที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง
แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วย
มุทิตาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มี
เวร ไม่มีกรรม เบียดเบียนอยู่

มีอุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ...
ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศ
เฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน
ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต
ไม่มีเวร ไม่มีกรรม เบียดเบียนอยู่

นิโครธ ท่านเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นดัง
ว่ามานี้ การกีดกันบาปด้วย ตบะ เป็นลัทธิที่บริสุทธิ์หรือ
ไม่บริสุทธิ์”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นดังว่ามานี้ การ
กีดกันบาปด้วยตบะ เป็นลัทธิ ที่บริสุทธิ์แน่นอน ไม่ใช่ไม่
บริสุทธิ์ เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่นทีเดียว”

“นิโครธ การกีดกันบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ยังไม่เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่น ที่แท้ เป็นลัทธิที่ถึงเพียงเปลือกเท่านั้น”

เรื่องการถึงความบริสุทธิ์เพียงกระพี้

[๗๒] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การกีดกันบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่น ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงให้ ข้าพระองค์ถึงยอดและถึงแก่นแห่งการกีดกันบาปด้วยตบะเถิด”

“นิโครธ บุคคลผู้บำเพ็ญตบะในโลกนี้ เป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการ

บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ฯลฯ

นิโครธ การที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ จะเป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการได้ ก็เพราะเขามีสิ่งที่กำลังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ โดยความเป็นผู้บำเพ็ญตบะ เขารักษาศีลให้ยิ่ง ไม่กลับมาเป็นคฤหัสถ์ พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด ฯลฯ

เขาละนิวรณ์ ๕ ประการนี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองจิต ทอนกำลังปัญญา มีเมตตาคจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยเมตตาคจิตอันไพบูรณ์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

มีกรุณาจิต ฯลฯ

มีมูทิตาจิต ฯลฯ

มือเบกขาจิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑... ทิศที่ ๒ ...
ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศ
เฉียง แผลไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน
ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต
ไม่มีเวร ไม่มีกรรม เบียดเบียนอยู่

เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒
ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติ
บ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติ
บ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง
ตลอด สังฆวิภังค์ป๑เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิภังค์ป๒
เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังฆวิภังค์ป๑และวิภังค์ป๒
เป็นอันมากบ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มี
ตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่าง
นั้น ๆ จุตติจากภพนั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น
เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวย
สุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้น จึงมาเกิด
ในภพนี้” เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้ง
ลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

นิโครธ ท่านเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นดัง
ว่ามานี้ การกีดกันบาปด้วย ตบะ เป็นลัทธิที่บริสุทธิ์หรือ
ไม่บริสุทธิ์”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นดังว่ามานี้ การ
กีดกันบาปด้วยตบะ เป็นลัทธิ ที่บริสุทธิ์แน่นอน ไม่ใช่ไม่
บริสุทธิ์ เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่น”

“นิโครธ การกีดกันบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ เป็นลัทธิที่ยังไม่ถึงยอดและถึงแก่น ที่แท้ เป็นลัทธิที่ถึงเพียงกระพี้เท่านั้น”

เรื่องการถึงความบริสุทธิ์ที่ถึงยอดและถึงแก่น

[๗๓] “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การกีดกันบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่น ขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงให้ ข้าพระองค์ถึงยอดและถึงแก่นแห่งการกีดกันบาปด้วยตบะเถิด”

“นิโครธ บุคคลผู้บำเพ็ญตบะในโลกนี้ เป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการ

บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ เป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ฯลฯ

นิโครธ การที่บุคคลผู้บำเพ็ญตบะ จะเป็นผู้สำรวมด้วยสังวร ๔ ประการได้ ก็เพราะเขามีสิ่งที่กำลังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ โดยความเป็นผู้บำเพ็ญตบะ เขารักษา ศีลให้ยิ่ง ไม่กลับมาเป็นคฤหัสถ์ พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสงัด ฯลฯ

เขาละนิวรณ ๕ ประการนี้ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองจิต ทอนกำลังปัญญา มีเมตตาคิด ฯลฯ

มีอุเบกขาจิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผลไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูรณ์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีกรรม เบียดเบียนอยู่

เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ฯลฯ เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะ ทั่วไป และชีวประวัติอย่างนี้

เขาเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำ และชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

เขารู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ผู้เจริญเหล่านี้ที่ประกอบ กายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดใน อบาย ทุคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์เหล่านี้ ที่ประกอบกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เขาเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยดาตัพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม อย่างนี้แล

นิโครธ ท่านเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร เมื่อเป็นดังว่ามานี้ การกีดกันบาปด้วย ตบะ เป็นลัทธิที่บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นดังว่ามานี้ การกีดกันบาปด้วยตบะ เป็นลัทธิ ที่บริสุทธิ์แน่นอน ไม่ใช่ไม่บริสุทธิ์ เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่นด”

[๗๔] “นิโครธ การกีดกันบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ เป็นลัทธิที่ถึงยอดและถึงแก่น ท่านกล่าวกับเราอย่างนี้ว่า “ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้แนะนำเหล่าสาวก ทำให้เหล่าสาวกที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำแล้ว ถึงความ เบาใจ ปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์อันเป็นที่พึงชั้นสูง” เหตุอันยอดเยี่ยมกว่า และประณีตกว่าที่วามาแล้วนั้นแหละ เป็นธรรมที่เราใช้แนะนำเหล่าสาวก ทำให้เหล่าสาวกที่เราแนะนำแล้วถึงความเบาใจ ปฏิญาณอาทิพรหมจรรย์อันเป็นที่พึงชั้นสูง”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ปริพาชกเหล่านั้น สงสัยอ้ออึ้งว่า “ในเรื่องนี้พวกเรากับอาจารย์ฉิบหายละ ในเรื่องนี้พวกเรากับอาจารย์วอดวายละ พวกเราไม่รู้มากยิ่งขึ้นไปอีกแล้วเลย”

คำสารภาพผิดของนิโครธปริพาชก

[๗๕] เมื่อสันธานคหบดีทราบว่ บัดนี้ อัญญเดียรถีย์ ปริพาชกเหล่านี้ตั้งใจฟังพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค เจียโสตกลงสดับ ไม่สงจิดไปในที่อื่นโดยแท้ จึงได้กล่าวกับนิโครธปริพาชกว่า “ท่านนิโครธ ท่านได้กล่าวกับเราอย่างนี้ว่า “คหบดี ท่านพึงทราบเถิด พระสมณโคดมจะเจรจากับใครได้ จะสนทนากับใครได้ จะมีปัญญาเฉลียวฉลาดเหนือกว่าใคร พระปัญญาของพระสมณโคดมเหมาะกะกับเรือนว่าง เท่านั้น พระสมณโคดมไม่กล้าเข้าไปสู่บริษัท ไม่สามารถที่จะเจรจาได้ พระองค์ประทับอยู่ ณ ภายในที่สงัดเท่านั้น เหมือนโคตาบอดเดินวนเวียนอยู่ ณ ภายในที่สงัดเท่านั้น พระปัญญาของ

พระสมณโคดมเหมาะกับเรือนว่าง พระสมณโคดม ไม่กล้าเข้าไปสู่บริษัท ไม่สามารถที่จะเจรจาได้ พระองค์ประทับอยู่เฉพาะภายใน ที่สงัดเท่านั้น คหบดี ขอให้พระสมณโคดมมาสู่บริษัทนี้เถิด พวกเราจะผูกพระสมณ-โคดมด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น เหยียงให้หมุนเหมือนหม้อเปล่า ฉะนั้น” ท่านนิโครธ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเสด็จมาถึงที่นี่แล้ว พวกท่านจงทำให้พระองค์ไม่กล้าเสด็จเข้ามาสู่บริษัท จงทำให้เป็นเหมือนโคตาบอดเดิน วนเวียน จงผูกพระองค์ด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น จงเหยียงพระองค์ให้หมุนเหมือนหม้อเปล่าเถิด”

เมื่อสันธานคหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว นิโครธปริพาชกหนึ่ง ก่อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา ตอบโต้ไม่ได้

[๗๖] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ นิโครธปริพาชกหนึ่ง ก่อเขิน คอดก ก้มหน้า ชบเซา ตอบโต้ไม่ได้ จึงตรัสกับนิโครธปริพาชกดังนี้ว่า “นิโครธ ท่านกล่าววาจาจริงหรือ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์กล่าววาจาจริง เพราะความเป็นคนโง่ เวลา ไม่ฉลาด”

“นิโครธ ท่านเข้าใจเรื่องนั้นว่าอย่างไร ท่านเคยได้ยินปริพาชกผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นปาวจารย์ พูดกันอย่างนี้บ้างไหมว่า “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีแล้วในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นเสด็จมาพบปะสมาคมกันแล้ว มีพระสุรเสียงดังอ้ออิงอยู่ มักทรงสนทนาถึงดิรัจฉานกถาต่าง

ๆ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่อง กองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมืองหลวง เรื่อง ขนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องท่าน้ำ เรื่องคนที่ล่องลပ်ไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้น ๆ เหมือน ท่านกับอาจารย์พูดคุยกันใน บัดนี้หรือ หรือว่าท่านเคยได้ยินมาอย่างนี้ว่า “พระผู้มี พระภาคเหล่านั้นทรงใช้สอยเสนาสนะ เป็นปาละเมาะ และปาทีบ อันสงัด มีเสียง เบา มีเสียงเอ็ดอึงน้อย ปราศจากเสียงพูดของคนที่สัญจร เป็นสถานที่ควรทำ เรื่องลับของมนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น เหมือนเราผู้ ปฏิบัติอยู่ในบัดนี้”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ยินปริพาชก ผู้แก่ ผู้เฒ่า ผู้เป็นอาจารย์ และผู้เป็นปาวจารย์พูดสืบทัน มาว่า “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีแล้ว ในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นเสด็จมาพบปะ สมาคมกันแล้ว มีพระสุรเสียง ดังอ้ออึงอยู่ มักทรง สนทนาถึงไตรจีวรอันต่าง ๆ คือ เรื่องพระราชา เรื่อง โจร ฯลฯ เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการ นั้น ๆ เหมือนข้าพระองค์กับอาจารย์พูดคุยกันในบัดนี้ก็ หามิได้ พระผู้มีพระภาคทั้งหลาย ทรงใช้สอยเสนาสนะ เป็นปาละเมาะ และปาทีบ อันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียง อึกทิกน้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็น

สถานที่ทำการลับของมนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น
เหมือนพระผู้มีพระภาคในบัดนี้”

“นิโครธ ท่านเป็นผู้รู้ เป็นคนแก่ ไม่ได้มีความคิด
ดังนี้ว่า “พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นผู้ตรัสรู้แล้ว ทรงแสดง
ธรรมเพื่อความตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคนั้น ทรงฝึกตนแล้ว
ทรงแสดงธรรมเพื่อการฝึกตน พระผู้มีพระภาคนั้น ทรง
สงบแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อความสงบ พระผู้มีพระภาค
นั้น ทรงข้ามโอฆะ ๔ ประการ ได้แล้ว ทรงแสดงธรรม
เพื่อข้ามโอฆะ ๔ ประการ พระผู้มีพระภาคนั้น ทรงดับ
กิเลสได้แล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อความดับกิเลสได้”

การทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์

[๗๗]เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นิโครธ
ปริพาชกได้กราบทูลพระ ผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ความผิดได้ครอบงำข้าพระองค์ผู้โง่
เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอย่างนี้
ขอพระองค์โปรดทรงรับทราบความผิดของข้าพระองค์
ตามความผิดเกิด เพื่อจะได้สำรวมต่อไป”

“นิโครธ เอาเถิด ความผิดได้ครอบงำท่านผู้โง่
เขลา ไม่ฉลาด ซึ่งได้กล่าวกับเราอย่างนี้ แต่เธอเห็น
ความผิดว่าเป็นความผิดแล้วสารภาพตามความเป็นจริง
ดังนั้น เราขอรับทราบความผิดนั้นของท่าน ก็ผู้ที่เห็น
ความผิดว่าเป็นความผิดแล้วสารภาพออกมาตามความ
เป็นจริง รับว่าจะสำรวมต่อไป วิธีนี้เป็นความเจริญในอริ
ยวินัย นิโครธ ก็เรากล่าวอย่างนี้ว่า

“บุรุษผู้รู้ ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เป็นคนตรง จงมา
เถิด เราจะสั่งสอน เราจะ แสดงธรรม เขาปฏิบัติตาม

ธรรมที่สั่งสอน เพียง ๗ ปี ก็จะทำให้แจ้งประโยชน์ ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันอย่างแน่แท้ นิโครธ ๗ ปี จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะ แสดงธรรม เขาปฏิบัติตามธรรมที่สั่งสอน เพียง ๖ ปี ก็จะทำให้แจ้งประโยชน์ ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันอย่างแน่แท้ นิโครธ ๖ ปี จงยกไว้

... เพียง ๕ ปี ...

... เพียง ๔ ปี ...

... เพียง ๓ ปี ...

... เพียง ๒ ปี ...

... เพียง ๑ ปี ... นิโครธ ๑ ปี จงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะ แสดงธรรม เขาปฏิบัติตามธรรมที่สั่งสอน เพียง ๗ เดือน ก็จะทำให้แจ้งประโยชน์ ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันอย่างแน่แท้ นิโครธ ๗ เดือน จงยกไว้ ...

... เพียง ๖ เดือน ...

... เพียง ๕ เดือน ...

... เพียง ๔ เดือน...

... เพียง ๓ เดือน...

... เพียง ๒ เดือน...

... เพียง ๑ เดือน...

... เพียงครึ่งเดือน นิโครธ ครึ่งเดือนจงยกไว้

บุรุษผู้รู้ ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เป็นคนตรง จงมา
เถิด เราจะสั่งสอน เราจะ แสดงธรรม เขาปฏิบัติตาม
ธรรมที่สั่งสอน เพียง ๗ วัน ก็จะทำให้แจ้งประโยชน์
ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ ด้วย
ปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันอย่างแน่แท้

การสารภาพผิดของปริพาชก

[๗๘]นิโครธ บางที่ท่านอาจจะคิดอย่างนี้ว่า “พระ
สมณโคดมตรัสอย่างนี้ เพราะปรารถนาจะให้เราเป็นอัน
เตวาสิก” แต่ข้อนั้นท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น ผู้ใดเป็น
อาจารย์ของท่าน ผู้นั้นก็จะเป็นอาจารย์ของท่านต่อไป

บางที่ท่านอาจจะคิดอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดม
ปรารถนาจะให้เราเคลื่อนจากอุทเทส๑ จึงตรัสอย่างนี้”
แต่ข้อนั้นท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น อุทเทสใดเป็นของ
ท่าน อุทเทสนั้นก็จะเป็นของท่านต่อไป

บางที่ท่านอาจจะคิดอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดม
ปรารถนาจะให้เราเคลื่อนจาก อาชีพ๒ จึงตรัสอย่างนี้”
แต่ข้อนั้นท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น อาชีพใดเป็นของท่าน
อาชีพนั้นก็จะเป็นของท่านต่อไป

บางที่ท่านอาจจะคิดอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดม
ปรารถนาจะให้เรากับอาจารย์ตั้งอยู่ในอกุศลธรรมและ

ธรรมที่นับเนื่องในอกุศลธรรม จึงตรัสอย่างนี้” แต่ข้อนั้น ท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น อกุศลธรรมและธรรมที่นับเนื่องในอกุศลธรรม ก็จึงเป็นของท่านกับอาจารย์ต่อไป

บางที่ท่านอาจจะคิดอย่างนี้ว่า “พระสมณโคตมปรารธนาจะให้เรากับอาจารย์ห่างจากกุศลธรรมและธรรมที่นับเนื่องในอกุศลธรรม จึงตรัสอย่างนี้” แต่ข้อนั้น ท่าน ไม่พึงเห็นอย่างนั้น กุศลธรรมและธรรมที่นับเนื่องในอกุศลธรรม ก็จึงเป็นของท่านกับ อาจารย์ต่อไป

นิโครธ ด้วยประการอย่างนี้แล เพราะปรารธนาจะให้ท่านเป็นอันเตवासิก เราจึงกล่าวอย่างนี้ก็หาไม่ ปรารธนาจะให้ท่านเคลื่อนจากอุทเทสจึงกล่าวอย่างนี้ก็หาไม่ ปรารธนาจะให้ท่านเคลื่อนจากอาชีพ จึงกล่าวอย่างนี้ก็หาไม่ ปรารธนาจะให้ท่านกับอาจารย์ดำรงอยู่ในอกุศลธรรมและธรรมที่นับเนื่องในอกุศลธรรม จึงกล่าวอย่างนี้ ก็หาไม่ ปรารธนาจะให้ท่านกับอาจารย์ห่างจากกุศลธรรมและธรรมที่นับเนื่องใน กุศลธรรม จึงกล่าวอย่างนี้ก็หาไม่

นิโครธ เราแสดงธรรมเพื่อให้ละอกุศลธรรมที่ยังละไม่ได้ ที่เศร้าหมอง ที่สร้างภพใหม่ ที่มีความกระวนกระวาย ที่มีทุกข์เป็นผล ที่เป็นปัจจัยแห่งความเกิด ความแก่ และความตายต่อ ๆ ไป ท่านทั้งหลาย ปฏิบัติตามธรรมแล้ว จักละธรรมเป็นเหตุให้เศร้าหมองได้ ธรรมเป็นเหตุให้ผ่องแผ้วจักเจริญยิ่งขึ้น ท่านทั้งหลาย จักรู้แจ้งความบริบูรณ์แห่งปัญญาและความไพบูรณ์ด้วยตนเองอยู่ในปัจจุบันทีเดียว”

[๗๙]เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว
ปริพาชกเหล่านั้นได้นั่งนิ่ง เกื้อเขิน คอดก ก้มหน้า
ซบเซา ตอบโต้ไม่ได้ คล้ายกับถูกมารดลใจ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริตั้งนี้ว่า
“โมฆบุรุษเหล่านี้ทั้งหมด ถูกมาร ใจบาปดลใจแล้ว จน
ไม่มีใครแม้สักคนหนึ่งที่เกิดอย่างนี้ว่า “ทางที่ดี พวกเรา
จักประพฤติพรหมจรรย์ในพระสมณโคดม เพื่อความรู้
ทั่วถึงบ้างว่า “๗ วันจักก่อผล อะไรได้”

พระผู้มีพระภาคทรงบันลือสีหนาท๕ ในอาราม
ของปริพาชกของพระนาง อุทุมพริกาแล้ว ทรงเหาะขึ้น
สู่อากาศ ปราภฏพระองค์อยู่บนภุเขาคิฆณุกุญ ส่วน
สันธานคหบดีก็กลับเข้าไปกรุงราชคฤห์ในขณะนั้น
เหมือนกัน

อุทุมพริกสูตรที่ ๒ จบ

๓. จักกวัตติสูตร

ว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ

การมีดินเป็นเกาะ มีดินเป็นที่พึง

[๘๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เมือง
มาตุลา แคว้นมคธ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียก
ภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุเหล่านั้น
ทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัส
ดังนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงมีดินเป็นเกาะ๑ มี
ดินเป็นที่พึง ไม่มีสิ่งอื่นเป็น ที่พึง จงมีธรรมเป็นเกาะ มี
ธรรมเป็นที่พึง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึงอยู่เกิด

ภิกษุมิตนเป็นเกาะ มิตนเป็นที่พึง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมป- ชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ภิกษุมิตนเป็นเกาะ มิตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงประพฤติธรรมอันเป็นโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอัน สืบเนื่องมาจากบิดาของตน เมื่อเธอทั้งหลายประพฤติธรรมอันเป็นโคจรซึ่งเป็นวิสัยอันสืบเนื่องมาจากบิดาของตน มารจะไม่ได้โอกาส จะไม่ได้อารมณ์ ภิกษุทั้งหลาย บุญนี้ย่อมเจริญขึ้นได้ อย่างนี้ เพราะการสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ

เรื่องพระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเนมิ

[๘๑] ภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่า ทัฬหเนมิ ผู้ทรงธรรม

ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมี
มหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราช
อาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้แก่ (๑)
จักรแก้ว (๒) ข้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นาง
แก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรส
มากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่ง ล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสม
เป็นวีรกษัตริย์ สามารถอย่ายี่ราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะ
โดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา
ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็น ขอบเขต

[๘๒] ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น เมื่อเวลาล่วงไป
หลายปี หลายร้อยปี หลาย พันปี พระเจ้าทัฬหเนมิรับสั่ง
เรียกราชบุรุษคนหนึ่งมาตรัสว่า “บุรุษผู้เจริญ ในขณะที่
ท่านเห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง พึง
บอกแก่เราทันที” ราชบุรุษนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัส
แล้ว เมื่อเวลาล่วงไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี
ราชบุรุษนั้นได้เห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจาก
ที่ตั้ง จึงเข้าไปเฝ้าท้าวเธอถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูล
พระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าทัฬหเนมิดังนี้ว่า “ขอเดชะ
ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระองค์ทรงทราบเถิด จักร
แก้วอันเป็นทิพย์ของ พระองค์ถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง
แล้ว”

ลำดับนั้น ท้าวเธอรับสั่งเรียกพระกุมาร ผู้เป็น
พระราชโอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า “ลูกเอ๋ย ทราบว่าจักร
แก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อถอยเคลื่อนจากที่ตั้งแล้ว ก็พ่อ
ได้ยิน มาว่า “จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้า
จักรพรรดิพระองค์ใดถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง ณ บัดนี้

พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์นั้น จะทรงพระชนม์อยู่ได้นาน” กามทั้งหลาย อันเป็นของมนุษย์พอกก็ได้บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นเวลาที่พ่อจะแสวงหากามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ มาเถิด ลูกเอ๋ย ลูกจงปกครองแผ่นดิน อันมีมหาสมุทรเป็นขอบเขตนี้ ส่วนพ่อจะโกนผมและหนวด ทุ่มหม่ผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต”

[๘๓] ภิกษุทั้งหลาย ครั้นพระเจ้าทัฬหเสนีทรงสั่งสอนพระกุมารผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในเรื่องการครองราชย์เรียบร้อยแล้ว ทรงโกนพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์เสด็จออกจากพระราชวัง ผนวชเป็นบรรพชิต เมื่อพระราชฤาษี ผนวชได้ ๗ วัน จักรแก้วอันเป็นทิพย์ได้อันตรธานไป

ครั้งนั้น ราชบุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้ากษัตริราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ถึงที่ประทับ ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ขอเดชะ ไตโฬลอะองธุลีพระบาท ขอพระองค์ ทรงทราบเถิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว” ขณะนั้น เมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ท้าวเธอ ทรงเสียพระทัย ทรงแสดงความเสียพระทัยให้ปรากฏ จึงเสด็จเข้าไปหาพระราชฤาษีถึงที่ประทับ แล้วกราบทูลดังนี้ว่า “ขอเดชะ ไตโฬลอะองธุลีพระบาท ขอพระองค์ ทรงทราบเถิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว” เมื่อท้าวเธอกราบทูลอย่างนี้ พระราชฤาษีจึงตรัสว่า “ลูก เมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว เจ้าอย่าเสียใจและอย่าแสดงความเสียใจให้ปรากฏเลย ด้วยว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ หาใช่เป็นทรัพย์สมบัติที่เป็นมรดกสืบมาจากบิดาของ เจ้าไม่ ขอให้ลูกประพฤติจักรวรรดิ

วัตรอันประเสริฐเกิด ข้อนี้นี้เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือ เมื่อ
 ลูกประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ สนานพระเศียร ใน
 วันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบน
 ปราสาทหลังงาม จักปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ ซึ่งมี
 กាំ ๑,๐๐๐ ซี มีกิง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุก
 อย่าง”

จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ

[๘๔] “จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างไร
 พระเจ้าข้า”

“ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรม๑เท่านั้น
 สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม
 นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรม
 เป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน
 ๒ กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และ
 คหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์
 จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิด
 แบบแผน อย่าได้เป็นไปในแว่นแคว้น ของลูก อนึ่ง
 บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึง
 ให้ทรัพย์แก่บุคคล เหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณพราหมณ์
 เหล่าใดในแว่นแคว้นของลูก เว้นขาดจากความมัวเมา
 และความประมาทต ตั้งมั่นอยู่ในขันติ(ความอดทน)และ
 โสรัจจะ(ความเสถียร) ฝึกตน สงบตน ให้ตนดับกิเลสอยู่
 แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ตาม
 กาลอันควรแล้วได้ถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไร
 เป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ
 อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่

ข้าพเจ้า ทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่ พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูกได้ฟังจากสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือประพฤตีสั่งนั้น ให้มัน ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้แล”

การปรากฏของจักรแก้ว

[๘๕] ภิษทุทั้งหลาย กษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วรับสนองพระดำรัสของพระราชภาชีแล้ว ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ เมื่อท้าวเธอทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐอยู่ สนานพระเศียร ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม ปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ ซึ่งมี ก่า ๑,๐๐๐ ชี มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง เมื่อกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทอดพระเนตรแล้วทรงดำริว่า “เราได้ฟังเรื่องนี้มีมาว่า “กษัตราธิราชพระองค์ใด ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงสนานพระเศียรในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม จักปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ ซึ่งมี ก่า ๑,๐๐๐ ชี มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง กษัตราธิราช พระองค์นั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ” เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิกระมัง”

ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงลุกจากที่ประทับ ทรงพระภูษาเจวียงป่า พระหัตถ์ซ้ายทรงจับพระเต้าทอง พระหัตถ์ขวาทรงชูจักรแก้วขึ้นตรัสว่า “จักรแก้วอันประเสริฐ จงหมุนไป จงได้รับชัยชนะอันยิ่งใหญ่” ทันใดนั้น จักร

แก้วหมุนไปทางทิศตะวันออก ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาได้เสด็จตามไป เสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาในประเทศที่จักรแก้วอันเป็นทิพย์หยุดอยู่

พระราชาทรงหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกพากันเสด็จมาเฝ้าแล้วกราบทูล อย่างนี้ว่า “ขอเดชะมหาราชเจ้า พระองค์โปรดเสด็จมาเถิด ขอรับเสด็จพระองค์ ราชสมบัติของหม่อมฉันเป็นของพระองค์ โปรดประทานพระราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า”

ท้าวเธอตรัสตอบอย่างนี้ว่า “พวกท่านไม่ฟังฆ่าสัตว์ ไม่ฟังถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ เขาไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพฤติผิดในกาม ไม่ฟังพูดคำเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา และจงครองราชสมบัติไปตามเดิมเถิด”

พระราชาทรงหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันออกเหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อท้าวเธอ

[๘๖] ภิกษุทั้งหลาย จากนั้น จักรแก้วหมุนไปยังมหาสมุทรทิศตะวันออก แล้วกลับเวียนไปทางทิศใต้ ฯลฯ หมุนไปยังมหาสมุทรทิศใต้แล้วกลับเวียนไปทางทิศตะวันตก ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาได้เสด็จตามไป เสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนาในประเทศที่จักรแก้วอันเป็นทิพย์หยุดอยู่

พระราชาทรงหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันตกพากันเสด็จมาเฝ้าแล้วกราบทูล อย่างนี้ว่า “ขอเดชะมหาราชเจ้า พระองค์โปรดเสด็จมาเถิด ขอรับเสด็จพระองค์ ราชสมบัติของหม่อมฉันเป็นของพระองค์ โปรดประทานพระราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า”

ท้าวเธอตรัสตอบอย่างนี้ว่า “พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ เขาไม่ได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงพูดคำเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา และจงครองราชสมบัติไปตามเดิมเถิด”

พระราชาทรงหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศตะวันตก เหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อท้าวเธอ

[๘๗]จากนั้น จักรแก้วหมุนไปยังมหาสมุทรทิศตะวันตกแล้วกลับหมุนไปทางทิศเหนือ ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ได้เสด็จตามไป เสด็จเข้าพักแรม ในประเทศที่จักรแก้วอันเป็นทิพย์หยุดอยู่ พระราชาทรงหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือ พวกเขาสด็จมาเฝ้า แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “ขอเดชะ มหาราชเจ้า พระองค์โปรดเสด็จ มาเถิด ขอรับเสด็จพระองค์ ราชสมบัติของหม่อมฉันเป็นของพระองค์ โปรดประทานพระราโชวาทเถิด พระเจ้าข้า”

ท้าวเธอตรัสตอบอย่างนี้ว่า “พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ เขามีได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงพูดคำเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา และจงครองราชสมบัติไปตามเดิมเถิด”

พระราชาทรงหลายที่เป็นปฏิปักษ์ในทิศเหนือเหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อท้าวเธอ

ครั้งนั้น จักรแก้วได้ปราบปรามแผ่นดินมีมหาสมุทรเป็นขอบเขตอย่างราบคาบ เสร็จแล้วหมุนกลับยังราชธานีนั้นมาปรากฏแก่พระเจ้าจักรพรรดิที่พระทวารภายใน พระราชวัง ณ หน้ามุขที่ทรงวินิจฉัยราชกิจ ทำภายในพระราชวังของท้าวเธอให้ สว่างไสว

เรื่องพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๒ เป็นต้น

[๘๘] ภิคุทั้งหลาย แม่พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๒
ฯลฯ

แม่พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๓ ฯลฯ

แม่พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๔ ฯลฯ

แม่พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๕ ฯลฯ

แม่พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๖ ฯลฯ

แม่พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๗ เมื่อเวลาล่วงไป
หลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ได้รับสั่งเรียกราชบุรุษ
คนหนึ่งมาตรัสว่า “บุรุษผู้เจริญ ในขณะที่ท่านเห็นจักร
แก้ว อันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง ฟังบอกแก่เรา
ทันที” ราชบุรุษนั้นทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว เมื่อ
เวลาล่วงไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี
ราชบุรุษนั้นได้เห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจาก
ที่ตั้ง จึงเข้าไปเฝ้าท้าวเธอถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูล
พระเจ้าจักรพรรดิดังนี้ว่า “ขอเดชะ

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระองค์ทรงทราบเถิด จักร
แก้วอันเป็นทิพย์ของพระองค์ถอยเคลื่อนจากที่ตั้งแล้ว”

[๘๙] ภิคุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอรับสั่งเรียก
พระกุมาร ผู้เป็นพระราช-โอรสองค์ใหญ่มาตรัสว่า “ลูก
เอ๋ย ทราบว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อถอยเคลื่อน
จาก ที่ตั้งแล้ว ก็พ่อไดยินมาว่า “จักรแก้วอันเป็นทิพย์
ของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์ใดถอยเคลื่อนจากที่ตั้ง
ณ บัดนี้ พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์นั้น จะทรงพระชนม์
อยู่ได้ไม่นาน” กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์พ่อก็ได้
บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นเวลาที่พ่อจะ แสวงหากาม

ทั้งหลายอันเป็นทิพย์ มาเกิด ลูกเอ๋ย ลูกจงปกครองแผ่นดิน อันมีมหาสมุทรเป็นขอบเขตนี้ ส่วนพ่อจะโกนผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต

ครั้นพระเจ้าจักรพรรดิทรงสั่งสอนพระกุมาร ผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในเรื่อง การครองราชย์เรียบร้อยแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิต เมื่อพระราชฤกษ์ผนวชได้ ๗ วัน จักรแก้วอันเป็นทิพย์ได้อันตรธานไป

[๙๐] ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น ราชบุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้ากษัตริราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วถึงที่ประทับ ได้กราบทูลดังนี้ว่า “ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ขอพระองค์ทรงทราบเกิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว” ขณะนั้น เมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ท้าวเธอทรงเสียพระทัย ทรงแสดงความเสีย พระทัยให้ปรากฏ แต่ไม่ได้เสด็จเข้าไปหาพระราชฤกษ์ทูลถามถึงจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ นัยว่า ท้าวเธอทรงปกครองประชากรราษฎร์ตามพระมติของพระองค์เอง เมื่อท้าวเธอทรงปกครองประชากรราษฎร์ตามพระมติของพระองค์เองอยู่ ประชาราษฎร์ ก็ไม่เจริญต่อไปเหมือนเก่าก่อน เหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ซึ่งได้ทรงประพฤติ จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐอยู่

ครั้นนั้น ข้าราชการ ข้าราชการบริพาร โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพ นายกอง ราชองครักษ์ องคมนตรี

ได้ประชุมกันกราบทูลท้าวเธอตั้งนี้ว่า “ขอเดชะ ทราบว่า เมื่อพระองค์ทรงปกครองชนบทตามพระมติของพระองค์เอง ประชาราษฎรก็ไม่เจริญต่อไปเหมือนเก่าก่อน เหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ซึ่งได้ทรงประพติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐอยู่ พระเจ้าข้า ในแคว้นของพระองค์มีข้าราชการ ข้าราชการบริพาร โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ องคมนตรี อยู่พร้อมที่เดียว ข้าพระองค์ทั้งหลายและประชาราษฎรเหล่าอื่น จดจำจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐได้อยู่ ขอพระองค์โปรดตรัสถามถึงจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐเถิด พระองค์ตรัสถามแล้ว พวกข้าพระพุทธเจ้าก็จักกราบทูลจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐถวาย”

เรื่องความเสื่อมแห่งอายุและวาระ เป็นต้น

[๙๑] ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอโปรดให้ประชุมข้าราชการ ข้าราชการ- บริพาร โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ องคมนตรี ตรัสถามถึงจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ พวกเขาจึงกราบทูลจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ แก่ท้าวเธอ ท้าวเธอได้ฟังคำทูลตอบของพวกเขาแล้ว จึงทรงจัดการรักษา ป้องกัน และคุ้มครองโดยชอบธรรม แต่ไม่ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มียศ เมื่อไม่ พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มียศ ความขัดสนจึงแพร่หลาย เมื่อความขัดสน แพร่หลาย บุรุษคนหนึ่งจึงถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย ประชาชนช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้วนำไปถวายแก่ท้าวเธอ กราบทูลว่า “ขอเดชะ

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท บุรุษคนนี้ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย” เมื่อพวกเขากราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสถามบุรุษนั้นว่า “ทราบว่ เธอถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมยจริงหรือ”

“จริง พระเจ้าข้า”

“เพราะเหตุไร”

“เพราะข้าพระองค์ไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ”

ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขา แล้วรับสั่งว่า “พ่อคุณ เธอจงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงมารดา บิดา เลี้ยงบุตรภรรยา ประกอบการงานทั้งหลาย จงตั้ง ทักษณาในสมณพราหมณ์ทั้งหลายที่ทำให้มีผลสูงขึ้น ไปดที่เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้เกิดใน สวรรค์๒ด้วยทรัพย์นี้เถิด”

เขาได้ทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว

แม้บุรุษอีกคนหนึ่ง ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้ โดยอาการขโมย คนทั้งหลายช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงนำไปถวายแก่ท้าวเธอ กราบทูลว่า “ขอเดชะ ใต้ฝ่า ละออง ธุลีพระบาท บุรุษนี้ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้ โดยอาการขโมย” เมื่อพวกเขากราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสถามบุรุษนั้นว่า “พ่อคุณ ได้ยินว่ เธอถือเอาสิ่งของ ที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมยจริงหรือ”

“จริง พระเจ้าข้า”

“เพราะเหตุไร”

“เพราะข้าพระองค์ไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ”

ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขา แล้วรับสั่งว่า “พ่อคุณ เธอ จงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงมารดา

บิดา จงเลี้ยงบุตรภรรยา จงประกอบการทำงานทั้งหลาย
จงตั้งทักษิณาในสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ที่ทำให้มีผล
สูงขึ้นไป เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผล ให้
เกิดในสวรรค์ด้วยทรัพย์นี้เถิด”

เขาทูลรับสนองพระราชดำรัสแล้ว

[๙๒] ภิกษุทั้งหลาย คนทั้งหลายได้ฟังมาว่า
“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้ทราบ ว่า คนถือเอาสิ่งของที่ผู้
อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย พระเจ้าแผ่นดินยัง
พระราช- ทานทรัพย์ให้อีก” จึงพากันคิดเห็นอย่างนี้ว่า
“ทางที่ดี แม้พวกเราควรถือเอาสิ่ง ของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้
โดยอาการขโมยบ้าง”

ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้
ให้โดยอาการขโมย คนทั้งหลาย ช่วยกันจับบุรุษนั้นได้
แล้ว จึงนำไปถวายแก่ท้าวเธอ กราบทูลว่า “ขอเดชะ ได้
ฝ่าละออง ธূলีพระบาท บุรุษนี้ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้
ให้โดยอาการขโมย” เมื่อพวกเขากราบทูล อย่างนี้แล้ว
ท้าวเธอจึงตรัสถามบุรุษนั้นว่า “พ่อคุณ ได้ทราบว่า เธอ
ถือเอาสิ่งของ ที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมยจริงหรือ”

“จริง พระเจ้าข้า”

“เพราะเหตุไร”

“เพราะข้าพระองค์ไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ”

ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงทรงพระดำริอย่างนี้ว่า “ถ้า
เราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ถือเอา สิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้
โดยอาการขโมย อทินนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่
เจ้าของ ไม่ได้ให้)นี้ จักแพร่หลายขึ้นด้วยประการอย่าง
นี้ ทางที่ดี เราควรให้คนตัวบุรุษผู้นี้อย่างแข็งขัน แล้วตัด

ต้นคอ ตัดศีรษะของบุรุษนั้นเสีย” จากนั้น ท้าวเธอทรงสั่งบังคับราชบุรุษทั้งหลายว่า “แน่พนาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงใช้เชือกเหนียว ๆ มัดบุรุษนี้ โพล่หลังอย่างแน่นหนาแล้ว โคนผมนำตระเวนไปตามถนนและตรอก พร้อมกับ แกว่งบัณเฑาะว์เสียงดังนำกล้วนนำออกทางประตูด้านทิศใต้ จมุดตัวอย่างแข็งขัน ทำการประหารชีวิต ตัดศีรษะบุรุษนั้นเสียทางด้านทิศใต้แห่งพระนคร” ราชบุรุษทั้งหลาย หูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จึงใช้เชือกเหนียวมัดบุรุษนั้นเอาแขนโพล่หลังอย่างแน่นหนาแล้ว โคนผมนำตระเวนไปตามถนนและตรอก พร้อมกับแกว่งบัณเฑาะว์เสียงดังนำกล้วนนำออกทางประตูด้านทิศใต้ จมุดตัวอย่างแข็งขัน ทำการประหารชีวิต ตัดศีรษะ บุรุษนั้นทางด้านทิศใต้แห่งพระนคร

[๙๓] ภิกษุทั้งหลาย คนทั้งหลายได้ฟังว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ทราบว่า พระเจ้าแผ่นดินได้คุมตัวคนผู้ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมยอย่างแข็งขัน ตัดต้นคอ ตัดศีรษะพวกเขาเสีย” ครั้นได้ฟังแล้ว จึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า “ทางที่ดี แม้พวกเราควรให้ช่างทำศัสตราอย่างคม ๆ แล้วจับคนที่ไม่ให้สิ่งของที่พวกเรา ถือเอาโดยอาการขโมยคุมตัวไว้อย่างแข็งขัน จักประหารชีวิต ตัดศีรษะของพวกเขาเสีย” พวกเขาจึงให้ช่างทำศัสตราคม แล้วจึงเริ่มทำการปล้นบ้าน นิคม พระนคร ปล้นตามถนนหนทาง จับคนที่ไม่ให้สิ่งของที่พวกตนถือเอาโดยอาการขโมย คุมตัวอย่างแข็งขัน ประหารชีวิต ตัดศีรษะของบุคคลเหล่านั้นเสีย

[๙๔] ภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็แพร่หลาย เมื่อความขัดสนแพร่หลาย อทินนาทานก็แพร่หลาย เมื่ออทินนาทานแพร่หลาย ศัสตรา ก็แพร่หลาย เมื่อศัสตราแพร่หลาย ปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์)ก็แพร่หลาย เมื่อ ปาณาติบาตแพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชัย ๘๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุชัยถอยลงเหลือ ๔๐,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย ๔๐,๐๐๐ ปี บุรุษคนหนึ่งถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้ โดยอาการขโมย พวกเขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงนำไปถวายแก่กษัตราธิราช ผู้ได้รับมรธาภิเษกแล้วกราบทูลว่า “ขอเดชะ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท บุรุษนี้ ถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย” เมื่อพวกเขากราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสถามบุรุษนั้นว่า “พ่อคุณ ได้ทราบว่ เธอถือเอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย จริงหรือ” บุรุษนั้นได้กราบทูลคำเท็จทั้งที่รู้อยู่ว่า “ไม่จริงเลย พระเจ้าข้า”

[๙๕] ภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็แพร่หลาย เมื่อความขัดสนแพร่หลาย อทินนาทานก็แพร่หลาย เมื่ออทินนาทานแพร่หลาย ศัสตรา ก็แพร่หลาย เมื่อศัสตราแพร่หลาย ปาณาติบาตก็แพร่หลาย เมื่อปาณาติบาต แพร่หลาย

มฺสาวาท(การพูดเท็จ)ก็แพร่หลาย เมื่อมฺสาวาท
แพร่หลาย คนเหล่านั้น ก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะ
เสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อมถอยบ้าง มี
วรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชัย
๔๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุชัยถอยลง เหลือ ๒๐,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย ๒๐,๐๐๐ ปี บุรุษคนหนึ่งถือ
เอาสิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย บุรุษอีกคน
หนึ่งจึงกราบทูลกษัตราธิราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วว่า
“ขอเดชะ ไตฺผาละอองธุลีพระบาท บุรุษชื่อนี้ถือเอา
สิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการ ขโมย” ชื่อว่าได้
กระทำการส่อเสียด

[๙๖] ภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้
เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่
มีทรัพย์ ความขัดสนก็แพร่หลาย เมื่อความขัดสน
แพร่หลาย อทินนาทานก็แพร่หลาย เมื่ออทินนาทาน
แพร่หลาย ศัสตราภิกขุก็แพร่หลาย เมื่อศัสตราภิกขุ
ปาณาติบาตก็แพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตแพร่หลาย
มฺสาวาท ก็แพร่หลาย เมื่อมฺสาวาทแพร่หลาย
ปิสุณาวาจา(การพูดส่อเสียด)ก็แพร่หลาย เมื่อ
ปิสุณาวาจาแพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอย
บ้าง มีวรรณะเสื่อมถอย บ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อม
ถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มี
อายุชัย ๒๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุชัยถอยลงเหลือ ๑๐,๐๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย ๑๐,๐๐๐ ปี มนุษย์บางพวก
มีวรรณะดี บางพวกมี วรรณะไม่ดี พวกที่มีวรรณะไม่ดี ก็

เฟื่องเลี้ยงพวกที่มีวรรณะดี ประพฤติล่วงละเมิดในภรรยา
ของคนอื่น

[๙๗] ภิคุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้
เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่
มีทรัพย์ ความขัดสนก็แพร่หลาย เมื่อความขัดสน
แพร่หลาย อทินนาทานก็แพร่หลาย เมื่ออทินนาทาน
แพร่หลาย ฯลฯ กาเมสุมิฉาจาร (การประพฤติดูใน
กาม) ก็แพร่หลาย เมื่อกาเมสุมิฉาจารแพร่หลาย คน
เหล่านั้น ก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง
เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง
บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชัย ๑๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุชัยถอยลง
เหลือ ๕,๐๐๐ ปี

[๙๘] ภิคุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย
๕,๐๐๐ ปี ธรรม ๒ ประการ คือ ผรุสวาจา(การพูดคำ
หยาบ) และสัมผัปปลาปะ(การพูดเพ้อเจ้อ) ก็แพร่หลาย
เมื่อธรรม ๒ ประการแพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อม
ถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุ
เสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ ที่
มีอายุชัย ๕,๐๐๐ ปี บางพวกก็มีอายุชัยถอยลงเหลือ
๒,๕๐๐ ปี บางพวกก็มี อายุชัยถอยลงเหลือ ๒,๐๐๐ ปี

[๙๙] ภิคุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย
๒,๕๐๐ ปี อภิขณา(ความเฟื่องเลี้ยง อยาได้ของของเขา)
และพยาบาท(ความคิดร้าย) ก็แพร่หลาย เมื่ออภิขณา
และพยาบาทแพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอย
บ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อม

ถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ
 ชัย ๒,๕๐๐ ปี ก็มีอายุชัยถอยลงเหลือ ๑,๐๐๐ ปี

[๑๐๐] ภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย
 ๑,๐๐๐ ปี มิจฉาทิฏฐิ(ความเห็นผิด) ก็แพร่หลาย เมื่อ
 มิจฉาทิฏฐิแพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง
 มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อมถอยบ้าง
 มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชัย
 ๑,๐๐๐ ปี ก็มีอายุชัยถอยลงเหลือ ๕๐๐ ปี

[๑๐๑] ภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย
 ๕๐๐ ปี ธรรม ๓ ประการ คือ อธัมมราคะ๑ วิสมโลภะ๒
 และมิจฉาธรรม๓ ก็แพร่หลาย เมื่อธรรม ๓ ประการ
 แพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะ
 เสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อมถอยบ้าง มี
 วรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุชัย ๕๐๐ ปี
 บางพวกก็มีอายุชัยถอยลงเหลือ ๒๕๐ ปี บางพวกก็
 มีอายุชัยถอยลงเหลือ ๒๐๐ ปี

ในเมื่อมนุษย์มีอายุชัย ๒๕๐ ปี ธรรมเหล่านี้ คือ
 ความไม่เกื้อกูลมารดา ความไม่เกื้อกูลบิดา ความไม่
 เกื้อกูลสมณะ ความไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และการไม่
 ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ก็แพร่หลาย

[๑๐๒] ภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดัง
 พรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทาน
 ทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็แพร่หลาย
 เมื่อความขัดสนแพร่หลาย อทินนาทานก็แพร่หลาย
 เมื่ออทินนาทานแพร่หลาย ศัสตราภีก็แพร่หลาย เมื่อ
 ศัสตราภีแพร่หลาย ปาณาติบาตก็แพร่หลาย เมื่อ

ปาณาติบาตแพรหลาย มุสาวาท ก็แพรหลาย เมื่อ
 มุสาวาทแพรหลาย ปิสุณาวาจาก็แพรหลาย เมื่อ
 ปิสุณาวาจแพรหลาย กาเมสุมิจฉาจารย์ก็แพรหลาย เมื่อ
 กาเมสุมิจฉาจารย์แพรหลาย ธรรม ๒ ประการ คือ
 ผรุสวาจา และสัมผัสปปลาปะก็แพรหลาย เมื่อธรรม ๒
 ประการ แพรหลาย อภิขฌาและพยาบาทก็แพรหลาย
 เมื่ออภิขฌาและพยาบาทแพรหลาย มิจฉาทิฏฐิก็
 แพรหลาย เมื่อมิจฉาทิฏฐิแพรหลาย ธรรม ๓ ประการ
 คือ อธัมมราคะ วิสมโลภะ และมิจฉาธรรมก็แพรหลาย
 เมื่อธรรม ๓ ประการแพรหลาย ธรรมเหล่านี้ คือ ความ
 ไม่เกื้อกูลมารดา ความไม่เกื้อกูลบิดา ความไม่เกื้อกูล
 สมณะ ความไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และการไม่ประพฤติ
 อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูลก็แพรหลาย เมื่อ ธรรม
 เหล่านี้แพรหลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มี
 วรรณะเสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อมถอยบ้าง
 มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย ๒๕๐
 ปี ก็จะมีอายุขัยถอยลงเหลือ ๑๐๐ ปี

สมัยที่คนมีอายุขัย ๑๐ ปี

[๑๐๓] ภิกษุทั้งหลาย จักมีสมัยที่มีบุตรของ
 มนุษย์เหล่านี้มีอายุขัย ๑๐ ปี ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๑๐
 ปี เด็กหญิงอายุ ๕ ปี ก็มีสามีได้ ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย
 ๑๐ ปี รสเหล่านี้ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย
 และเกลือ จักอันตรธาน ไปสิ้น ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย
 ๑๐ ปี หน้ำกับแก่จักเป็นอาหารอย่างดี ภิกษุทั้งหลาย
 ข้าวสาลี เนื้อ และข้าวสุก เป็นอาหารอย่างดีในบัดนี้

ฉันใด ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๑๐ ปี หน้กากับแกก็จักเป็นอาหารอย่างดี ฉันนั้น

ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๑๐ ปี กุศลกรรมบถ ๑๐ จักอันตรธานไปหมดสิ้น อกุศลกรรมบถ ๑๐ จักเจริญรุ่งเรืองเหลือเกิน ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๑๐ ปี แม้แต่ชื่อว่ากุศลก็จักไม่มี และคนที่ทำกุศลจักมีแต่ที่ไหน ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๑๐ ปี มนุษย์ทั้งหลายที่ไม่เกื้อกูลมารดา ไม่เกื้อกูลบิดา ไม่เกื้อกูลสมณะ ไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และไม่ประพฤดิอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ก็จักได้รับการบูชาและได้รับการ สรรเสริญ ภิกษุทั้งหลาย คนที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพราหมณ์ และประพฤดิอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ได้รับการบูชาและได้รับการสรรเสริญในบัดนี้ ฉันใด ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๑๐ ปี มนุษย์ทั้งหลายที่ไม่เกื้อกูลมารดา ไม่เกื้อกูลบิดา ไม่เกื้อกูลสมณะ ไม่เกื้อกูลพราหมณ์ และไม่ประพฤดิอ่อนน้อม ต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ก็จักได้รับการบูชาและได้รับการสรรเสริญฉันนั้น

ในเมื่อมนุษย์ทั้งหลายมีอายุขัย ๑๐ ปี พวกเขาจักไม่มีจิตคิดเครพยำเกรงว่า “แม่” ว่า “ป้า น้า” ว่า “ป้า สะใภ้ น้าสะใภ้” ว่า “ภรรยาของอาจารย์” หรือว่า “ภรรยาของครู” สัตว์โลกจักถึงความสมสู่ปะปนกันหมด เป็นเสมือน แพะ แกะ ไก่ สุกร สุนัขบ้าน และสุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น

ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๑๐ ปี มนุษย์เหล่านั้นก็จักเกิดความอาฆาตดอย่าง แรงกล้า ความพยาบาท๒อย่าง

แรงกล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะ
 ฆ่ากันอย่างแรงกล้า มารดากับบุตรก็ดี บุตรกับมารดาที่ดี
 บิดากับบุตรก็ดี บุตร กับบิดาก็ดี พี่ชายน้องชายกับพี่สาว
 น้องสาวก็ดี พี่สาวน้องสาวกับพี่ชายน้องชายก็ดี จักเกิด
 ความอาฆาตอย่างแรงกล้า ความพยาบาทอย่างแรง
 กล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่า
 กันอย่างแรงกล้า ภิกษุทั้งหลาย นายพรานเนื้อ เห็นเนื้อ
 เข้า เกิดความอาฆาตอย่างแรงกล้า ความพยาบาท
 อย่างแรงกล้า ความคิดร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิด
 จะฆ่ากันอย่างแรงกล้า ฉันทิ ในเมื่อมนุษย์ทั้งหลาย
 มีอายุขัย ๑๐ ปี มนุษย์เหล่านั้นจักเกิดความอาฆาต
 อย่างแรงกล้า ความพยาบาทอย่างแรงกล้า ความคิด
 ร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรง
 กล้า มารดากับบุตรก็ดี บุตรกับมารดาที่ดี บิดากับบุตรก็ดี
 บุตรกับบิดาก็ดี พี่ชายน้องชายกับพี่สาวน้องสาวก็ดี พี่
 สาวน้องสาวกับพี่ชายน้องชายก็ดี จักเกิดความอาฆาต
 อย่างแรงกล้า ความพยาบาทอย่างแรงกล้า ความคิด
 ร้ายแห่งใจอย่างแรงกล้า ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรง
 กล้า ฉันทิ

[๑๐๔] ภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุขัย
 ๑๐ ปี จักมีสัตว์อันตรายกับ๑ ตลอด ๗ วัน มนุษย์เหล่านั้น
 จักเกิดความเข้าใจในกันและกันว่าเป็นเนื้อ ศัสตรา
 ทั้งหมดอันคมกริบจักปรากฏในมือของพวกเขา พวกเขา
 จักใช้ศัสตราอันคมกริบ ฆ่ากันเองด้วยเข้าใจว่า “นี่
 เป็นเนื้อ นี่เป็นเนื้อ”

ครั้งนั้น มนุษย์เหล่านั้นบางพวก มีความคิดอย่างนี้ว่า “พวกเราอย่าฆ่าใคร ๆ และใคร ๆ ก็อย่าฆ่าพวกเรา ทางที่ดี เราควรเข้าไปตามป่าหญ้า สุ่มทุมพุ่มไม้ ป่าไม้ เกาะกลางแม่น้ำ หรือซอกเขา ใช้รากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีพ” พวกเขาจึงพากันเข้าไปตามป่าหญ้า สุ่มทุมพุ่มไม้ ป่าไม้ เกาะกลางแม่น้ำหรือ ซอกเขา ใช้รากไม้และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีพอยู่ตลอด ๗ วัน เมื่อล่วงไป ๗ วัน พวกเขาพากันออกจากป่าหญ้า สุ่มทุมพุ่มไม้ ป่าไม้ เกาะกลางแม่น้ำ หรือ ซอกเขา แล้วต่างสวมกอดกันและกัน ขับร้องปลอบใจกันในที่ประชุมว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เราพบเห็นกันแล้ว ท่านยังมีชีวิตอยู่ เราพบเห็นกันแล้ว ท่านยังมีชีวิตอยู่”

เรื่องความเจริญด้วยอายุและวรรณะ เป็นต้น

[๑๐๕] ภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น มนุษย์เหล่านั้นจักปรึกษากันอย่างนี้ว่า “พวกเราสูญเสียญาติมากมายเช่นนี้ เพราะยึดถืออกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเรา ควรทำกุศล ควรทำกุศลอย่างไรดี ทางที่ดี พวกเราควรงดเว้นจากปาณาติบาต(การฆ่าสัตว์) ควรสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้” แล้วจึงพากันงดเว้นจากปาณาติบาต สมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้ เพราะสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ พวกเขาจักเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อพวกเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุขัย ๑๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๒๐ ปี

ลำดับนั้น มนุษย์เหล่านั้นจักปรึกษากันอย่างนี้ว่า “พวกเราเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เพราะ

สมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ ทางที่ดี พวกเราควรทำกุศลธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ควรทำกุศลอย่างไรบ้าง พวกเราควรงดเว้นจากอกุศลนาทาน (การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้) ควรงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร(การประพฤติดิฉิตในกาม) ควรงดเว้นจากมุสาวาท(การพูดเท็จ) ควรงดเว้นจากปิสุณาวาจา(การพูดส่อเสียด) ควรงดเว้นจากผรุสวาจา(การพูดคำหยาบ) ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) ควรละอภิชฌา(ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา) ควรละพยาบาท (ความคิดร้ายผู้อื่น) ควรละมิจฉาทิฏฐิ(ความเห็นผิด) ควรละธรรม ๓ ประการ คือ อธัมมราคะ วิสมโลภะ และมิจฉาธรรม ทางที่ดี พวกเราควรเกื้อกูลมารดา ควร เกื้อกูลบิดา ควรเกื้อกูลสมณะ ควรเกื้อกูลพราหมณ์ และควรประพฤติด่อนน้อม ต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ควรสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้ ดังนี้ เขาเหล่านั้น จักเกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพราหมณ์ และประพฤติด่อนน้อม ต่อผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมาทานประพฤติกุศลธรรมนี้

เพราะสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ พวกเขাজักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อพวกเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย ๒๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๔๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๔๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๘๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๘๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๑๖๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๑๖๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๓๒๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๓๒๐

ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๖๔๐ ปี บุตรของมนุษย์ ผู้มีอายุขัย ๖๔๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๒,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๒,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๔,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๔,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๘,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๘,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัย เพิ่มขึ้นเป็น ๒๐,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๒๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้น เป็น ๔๐,๐๐๐ ปี บุตรของมนุษย์ผู้มีอายุขัย ๔๐,๐๐๐ ปี จักมีอายุขัยเพิ่มขึ้นเป็น ๘๐,๐๐๐ ปี เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจักสมควรมีสามีได้

ความอัปติของพระราชาพระนามว่าสังขะ

[๑๐๖] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี จักมีอาพาธ ๓ อย่าง คือ (๑) อิจฉาด (๒) อนสนะ๒ (๓) ชรา เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี ขมพูทวีปนี้ จักมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ บ้าน นิคมและราชธานีมีทุกระยะชั่วไวก่бинตก๓ เมื่อมนุษย์มี อายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี ขมพูทวีปนี้ จักดูประหนึ่งอเวจีนรกที่แออัด ยัดเยียดไปด้วย ผู้คนทั้งหลาย เหมือนป่าไม้อ้อ หรือป่าไม้แก่น ฉะนั้น เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี กรุงพาราณสีนี้ จักเป็นราชธานีนามว่ากรุงเกตุมดี เป็นเมืองที่มั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ มีพลเมืองมาก มีประชากรคับคั่ง และมีภิกษาหารสมบูรณ์๔ เมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ในขมพูทวีปนี้ จักมีเมือง ๘๔,๐๐๐ เมือง มีกรุงเกตุมดีราชธานีเป็นเมืองเอก เมื่อมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี จักมีพระเจ้าจักรพรรดิพระนามว่าสังขะ ทรงอุบัติขึ้น ณ

กรุงเกตุมดีราชธานี เป็นผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักร มั่นคง สมบูรณ์ด้วย แก้ว ๗ ประการ ได้แก่ (๑) จักรแก้ว (๒) ข้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรส มากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถ ย้ายราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครอง แผ่นดินนี้มีสาคร เป็นขอบเขต

การเสด็จอุบัติแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่า
เมตไตรย

[๑๐๗] ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมนุษย์มีอายุชัย ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มีพระภาค พระนามว่าเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝึกผู้ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค เหมือนตถาคตอุบัติขึ้นในโลกในบัดนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝึกผู้ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหม

โลกและหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงประกาศให้ผู้รู้ตามเหมือนตถาคตในบัดนี้ รู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ด้วยตนเองแล้ว ประกาศให้ผู้รู้ตามอยู่

พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงแสดงธรรมอัน มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสัทธีบริบูรณ์ครบถ้วน เหมือนตถาคตในบัดนี้ แสดงธรรมอัน มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสัทธีบริบูรณ์ครบถ้วน พระองค์จักทรงบริหารภิกษุสงฆ์หลายพันรูป เหมือนตถาคตบริหารภิกษุสงฆ์หลายร้อยรูปในบัดนี้ ฉะนั้น

[๑๐๘] ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น พระเจ้าสังขะ จักรับสั่งให้ยกปราสาทที่ พระเจ้ามหาปนาทะโปรดให้สร้างไว้ แล้วประทับอยู่ ทรงสละบำเพ็ญทานแก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิกและยาจกทั้งหลาย จักทรงปลงพระเกศา และพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกจากพระราชวังผนวชเป็นบรรพชิตในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเมตไตรย ท้าวเธอผนวชแล้วไม่นานอย่างนี้ ทรงหลีกไปอยู่ผู้เดียว ไม่ประมาทมีความเพียร อุทิศ กายและใจอยู่ ไม่นานนัก ก็ทำให้แจ้ง

ประโยชน์อันยอดเยี่ยมอันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่เหล่ากุลบุตรผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ต้องการด้วยพระปัญญา อันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน อย่างแน่แท้

[๑๐๙] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เกิด

ภิกษุมิตนเป็นเกาะ มิตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัม- ปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมิตนเป็นเกาะ มิตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ เป็นอย่างนี้แล

เรื่องความเจริญด้วยอายุและวรรณะ เป็นต้น ของภิกษุ

[๑๑๐] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจง
ประพฤตินิวัตรอันเป็นโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบเนื่องมา
จากบิดาของตน เมื่อเธอทั้งหลายประพฤตินิวัตรอันเป็น
โคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบเนื่องมาจากบิดาของตน จัก
เจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะ บ้าง จักเจริญ
ด้วยสุขะบ้าง จักเจริญด้วยโภคะบ้าง จักเจริญด้วยพละ
บ้าง

ในเรื่องอายุของภิกษุ มีคำอธิบาย อย่างไร
คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิป
ธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียร
สร้างสรรค์)

๒. เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมา
ธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะและความเพียร
สร้างสรรค์)

๓. เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิป
ธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียร
สร้างสรรค์)

๔. เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสาสมาธิ
ปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียร
สร้างสรรค์)

เพราะเจริญ ทำอิทธิบาท ๔ ประการนี้ให้มาก เมื่อ
มุ่งหวัง เธอจะพึงดำรงอยู่ ได้ ๑ กัป หรือเกินกว่า ๑ กัป

ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นคำอธิบายในเรื่องอายุของ
ภิกษุ

ในเรื่องวรรณะของภิกษุ มีคำอธิบาย อย่างไร

คือ ฤๅษีในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึ๑ศีล ส้ารวมด้วยการ
สังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มี
ปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมำ๑ทานศึกษาอยู่ใน
สิกขาบททั้งหลาย

ฤๅษีทั้งหลาย นี้แลเป็นคำอธิบายในเรื่องวรรณะ
ของฤๅษี

ในเรื่องความสุขของฤๅษี มีคำอธิบาย อย่ำ๑ไร

คือ ฤๅษีในธรรมวินัยนี้

๑. ส้งัดจากกำ๑และอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว
บรรลุปฐมฌำ๑ที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก
อยู่

๒. เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตติยฌำ๑

...

๓. บรรลุตติยฌำ๑ ...

๔. บรรลุตตตฌำ๑ ...

ฤๅษีทั้งหลาย นี้แลเป็นคำอธิบายในเรื่องความสุข
ของฤๅษี

ในเรื่องโภคะของฤๅษี มีคำอธิบาย อย่ำ๑ไร

คือ ฤๅษีในธรรมวินัยนี้

๑. มีเมตตาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒
... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศ
เฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วย
เมตตาจิตอันไพบูรณ์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มี
เวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

๒. มีกรุณาจิต ...

๓. มีมุทิตาจิต ...

๔. มีอุเบกขาจิตแผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถานด้วย อุเบกขาจิตอันไพบูรณ์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นคำอธิบายในเรื่องโภคะของภิกษุ

ในเรื่องผลของภิกษุ มีคำอธิบาย อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ๒ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วย ปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นคำอธิบายในเรื่องผลของภิกษุ

เราไม่เล็งเห็นกำลังอื่นแม้อย่างหนึ่ง ซึ่งข่มได้แสนยาก เหมือนกำลังของมาร๓ นี้เลย บุญนี้จะเจริญขึ้นได้อย่างนี้ก็เพราะสมาทานกุศลธรรมเป็นเหตุ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล

จกกวัตติสูตรที่ ๓ จบ

๔. อัคคัณฺณสูตร

ว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก

เรื่องสามเณรชื่อว่าเสฏฐะและสามเณรชื่อภารทวาชะ

[๑๑๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขาหมิคารมาตา ในบุพพาราม เขตกรุงสาวัตถีสมัยนั้น สามเณรชื่อนวเสณฺฐและสามเณรชื่อ ภารทวาชะ หวังความเป็นภิกษุ จึงอยู่อบรมในสำนักของภิกษุทั้งหลาย ครั้นในเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากการหลีกเร้นแล้ว ได้เสด็จลงจากปราสาท ทรงจงกรมอยู่ในที่กลางแจ้งที่ร่มเงาปราสาท

[๑๑๒] สามเณรชื่อนวเสณฺฐได้เห็นพระผู้มีพระภาคทรงออกจากการหลีกเร้น เสด็จลงจากปราสาทแล้ว ทรงจงกรมอยู่ในที่กลางแจ้งที่ร่มเงาปราสาทในเวลาเย็น จึงเรียกสามเณรชื่อภารทวาชะมากล่าวว่า “คุณภารทวาชะ พระผู้มีพระภาคนี้ทรงออกจากการหลีกเร้น เสด็จลงจากปราสาท ทรงจงกรมอยู่ในที่กลางแจ้งที่ร่มเงา ของปราสาทในเวลาเย็น มาเถิด เราจักไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ เราควร จะได้ฟังธรรมมีกถาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคบ้าง” ภารทวาชสามเณรก็รับคำแล้ว

[๑๑๓] ครั้งนั้น นวเสณฺฐสามเณรและภารทวาชสามเณรพากันเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้เดินจงกรมตามเสด็จพระผู้มีพระภาคซึ่งกำลังทรงจงกรมอยู่ พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งเรียกนวเสณฺฐ-สามเณรและภารทวาชสามเณรมาตรัสว่า “นวเสณฺฐและภารทวาชะ เธอทั้งสองมีชาติเป็นพราหมณ์ มีตระกูลเป็นพราหมณ์ ออกจากตระกูลของพราหมณ์ บวชเป็น บรรพชิต พวกพราหมณ์ไม่ดำไม่บริภาษเธอทั้งสองบ้างหรือ”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ด่าด
บริภาษข้าพระองค์ทั้งสองด้วยคำเหยียดหยามอย่างสม
ใจ เต็มรูปแบบ๒ ไม่ใช่ไม่เต็มรูปแบบ”

“ก็พวกพราหมณ์ด่าบริภาษเธอทั้งสองด้วยคำ
เหยียดหยามอย่างสมใจ เต็มรูปแบบ ไม่ใช่ไม่เต็มรูป
แบบอย่างไร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์กล่าวอย่าง
นี้ว่า “วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น
วรรณะอื่นเลว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะ
อื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่
บริสุทธิ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจาก
โอษฐ์ของพระพรหม เกิดจากพระพรหม เป็นผู้ที่พระ
พรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม เจ้าทั้งสอง
มาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุด เข้าไปอยู่ ในวรรณะที่เลว
ทราม คือ สมณะโฉน เป็นคนรับใช้๓ เป็นคนวรรณะต่ำ
(กัณหโคตร) เป็นเผ่าของมาร เกิดจากพระบาทของพระ
พรหม๔ เธอทั้งสองมาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุด เข้าไป
อยู่ในวรรณะที่เลวทราม คือ สมณะโฉน เป็นคนรับใช้
เป็นคนวรรณะต่ำ เป็นเผ่าของมาร เกิดจากพระบาทของ
พระพรหมนี้ ไม่เป็นความดี ไม่เป็นการสมควรเลย” ข้า
แต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์ได้พากันด่า บริภาษ
ข้าพระองค์ ทั้งสองด้วยถ้อยคำเหยียดหยามอย่างสมใจ
เต็มรูปแบบ ไม่ใช่ไม่เต็มรูปแบบอย่างนี้”

[๑๑๔] “วาเสฏฐะและภารทวาชะ พวก
พราหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของตนไม่ได้๕ จึงกล่าวอย่าง
นี้ว่า “วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น

วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำ พราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เกิดจากพระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม” วาเสฏฐะและภารทวาชะ ก็ปรากฏชัดอยู่ว่า นางพราหมณีของพราหมณ์ทั้งหลาย มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกเต็มนมบ้าง ก็พราหมณ์เหล่านั้นเป็น ผู้เกิดทางช่องคลอดของนางพราหมณ์ทั้งนั้น ยังกล่าวอย่างนี้ว่า “วรรณะที่ประเสริฐ ที่สุด คือพราหมณ์เท่านั้น ฯลฯ เป็นทายาทของพระพรหม” ก็พราหมณ์เหล่านั้นกล่าวดูพรหมและพูดเท็จ พวกเขาจะต้องประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

ความบริสุทธิ์แห่งวรรณะ ๔

[๑๑๕] วาเสฏฐะและภารทวาชะ วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ (๑) กษัตริย์ (๒) พราหมณ์ (๓) แพศย์ (๔) ศูทร

๑. แม้กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของ เขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตพยาบาท เห็นผิดด้วยประการดังกล่าวมานี้ ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศล นับว่าเป็น อกุศล มีโทษ นับว่ามีโทษ ไม่ควรประพฤตินับว่าไม่ควรประพฤตินับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม นับว่าไม่สามารถเป็นอริยธรรม เป็น ธรรมดำ ๑ มีวิบากดำ ๒ ที่

วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านั้นปรากฏอย่างชัดเจนใน
กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้

๒. แม่พราหมณ์ ...

๓. แม่แพศย์ ...

๔. แม่ศุทธบางคนในโลกนี้เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ถือเอา
สิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ประพฤติผิดในกาม พุด
เท็จ พุดส่อเสียด พุดคำหยาบ พุดเพ้อเจ้อ เฟ่งเล็งอยาก
ได้ของของเขา มีจิตพยาบาท เห็นผิด ด้วยประการดัง
กล่าวมานี้ ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศล นับว่าเป็นอกุศล มี
โทษ นับว่ามีโทษ ไม่ควรประพฤติ นับว่าไม่ควร
ประพฤติ ไม่สามารถเป็นอริยธรรม นับว่าไม่สามารถเป็น
อริยธรรม เป็นธรรมดำ มีวิบากดำ ที่วิญญูชนติเตียน
ธรรมเหล่านั้นปรากฏอย่างชัดเจนในศุทธบางคนในโลก
นี้

วาเสฏฐะและการทวาชะ

๑. แมื่กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้เป็นผู้เว้น
ขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่
เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เว้นขาดจากการประพฤติผิดใน
กาม เว้นขาดจากการพุดเท็จ เว้นขาดจากการพุด
ส่อเสียด เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ เว้นขาดจากการ
พุดเพ้อเจ้อ ไม่เฟ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตไม่
พยาบาท เห็นชอบด้วยประการดังกล่าวนานี้ ธรรมเหล่า
ใดเป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษ นับว่าไม่มีโทษ
ควรประพฤติ นับว่าควรประพฤติ สามารถ เป็นอริยธรรม
นับว่าสามารถเป็นอริยธรรม เป็นธรรมขาว มี วิบากขาว

๒ ที่วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้นปรากฏอย่างชัดเจนในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้

๒. แม่พราหมณ์ ...

๓. แม่แพศย์ ...

๔. แม่ศูทรบางคนในโลกนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ... ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา มีจิตไม่พยายาบท เห็นชอบ ด้วยประการ ดังกล่าวนี้นี้ ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล ไม่มีโทษ นับว่าไม่มีโทษ ควรประพฤติ นับว่าควรประพฤติ สามารถเป็นอริยธรรม นับว่าสามารถเป็นอริยธรรม เป็นธรรมขาว มีวิบาก ขาว ที่วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้นปรากฏอย่างชัดเจนใน ศูทรบางคนในโลกนี้

[๑๑๖] วาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อวรรณะ ๔ เหล่านี้ รวมกันเป็นบุคคล ๒ จำพวก คือ

๑. พวกที่ดำรงอยู่ในธรรมดำที่วิญญูชนติเตียน จำพวกหนึ่ง

๒. พวกที่ดำรงอยู่ในธรรมขาวที่วิญญูชนสรรเสริญจำพวกหนึ่ง

ในเรื่องนี้ พวกพราหมณ์ได้กล่าวอย่างนี้ว่า “วรรณะที่ประเสริฐที่สุด คือพราหมณ์ เท่านั้น วรรณะอื่นแล้ว วรรณะที่ขาวคือพราหมณ์เท่านั้น วรรณะอื่นดำพราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ์ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ พราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากโอษฐ์ของพระพรหม เกิดจากพระพรหม เป็นผู้ที่พระพรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพระพรหม” วิญญูชนทั้งหลายย่อมไม่รับรองถ้อยคำของพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อนั้นเพราะ

เหตุไฉน เพราะว่า บรรดาบรรณ ๔ เหล่านี้ ผู้ใดเป็นภิกษุ
 อรหันตชีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว๑ ทำกิจที่ควรทำ
 เสร็จแล้ว๒ ปลงภาระได้แล้ว๓ บรรลุประโยชน์ ตนโดย
 ลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ
 ผู้นั้นเรียกได้ว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายในบรรณ ๔
 เหล่านั้น โดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม เพราะธรรม
 เท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

[๑๑๗] วาเสฏฐะและภารทวาชะ โดยเหตุผลนี้
 เธอทั้งสองพึงทราบเถิดว่า “ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดใน
 หมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า”

วาเสฏฐะและภารทวาชะ พระเจ้าปเสนทิโก
 ศลทรงทราบว่ “พระสมณโคดม เสด็จออกผนวชจาก
 ศากยตระกูลที่เท่าเทียมกัน๔” ดังนี้ ก็พวกศากยะยัง
 ต้องตามเสด็จ พระเจ้าปเสนทิโกศลอยู่ตลอดเวลา และ
 พวกเจ้าศากยะยังต้องกระทำการนอบน้อม การอภิวาท
 การต้อนรับ อัญชลีกรรม และสามีจิกรรม ในพระเจ้าป
 เสนทิโกศลอยู่ ด้วยประการดังว่ามานี้ พระเจ้าปเสนทิโก
 ศลทรงกระทำการนอบน้อม การอภิวาท การต้อนรับ
 อัญชลีกรรม และสามีจิกรรมนั้นในเรตถาคต ดังที่พวก
 เจ้าศากยะ กระทำการนอบน้อม การอภิวาท การต้อนรับ
 อัญชลีกรรม และสามีจิกรรม ในพระเจ้าปเสนทิโกศล
 พระองค์มิได้ทรงกระทำการนอบน้อม การอภิวาท การ
 ต้อนรับ อัญชลีกรรม และสามีจิกรรมนั้น ด้วยทรงดำริว่า
 “พระสมณโคดมมีพระชาติกำเนิดดี เราเองมีชาติกำเนิด
 ไม่ดี พระสมณโคดมทรงแข็งแรง เราเองไม่แข็งแรง
 พระสมณโคดมมีผิวพรรณผ่องใส เราเองมีผิวพรรณ

เศร้ามอง พระสมณโคดมเป็นผู้สูงศักดิ์ เราเองเป็นผู้ต่ำศักดิ์” โดยที่แท้ พระองค์เมื่อจะทรงสักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม จึงทรงกระทำการนอบน้อม การอภิวาท การต้อนรับ อัญชลีกรรม และสามีจิกรรมในเรตถาคคตอย่างนี้ โดย เหตุผลนี้ เธอพึงทราบอย่างนี้ว่า “ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และ โลกหน้า”

[๑๑๘] วาเสฏฐะและภารทวาชะ เธอทั้งสองมีชาติกำเนิดต่างกัน มีชื่อ ต่างกัน มีโคตรต่างกัน มีตระกูลต่างกัน ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อมีผู้ ถามว่า “ท่านเป็นพวกไหน” พึงตอบเขาว่า “เราเป็นพวกพระสมณศากยบุตร” ดังนี้เถิด ผู้ใดแลมีศรัทธาตั้งมั่นในตถาคคต เกิดแต่รัก ประดิษฐานมั่นคงที่สมณพราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกให้หวั่นไหวไม่ได้ ควรจะเรียกผู้นั้นว่า “เป็นบุตร เป็นโอรส เกิดจากพระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เกิดจากพระธรรม อันพระธรรมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพระธรรม” ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำว่า “ธรรมกาย” ก็ดี “พรหมกาย” ก็ดี “ธรรมภูต” ก็ดี “พรหมภูต” ก็ดี ล้วนเป็นชื่อของตถาคคต

[๑๑๙] วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เสื่อม เมื่อโลกกำลังเสื่อม เหล่าสัตว์ส่วนมากไปเกิดที่พรหมโลกชั้น อากัสสระ นึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตามปรารถนา มีปิติเป็นรักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน

สมัยหนึ่ง ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน โลกนี้เจริญขึ้น เมื่อโลกกำลังเจริญขึ้น เหล่าสัตว์ส่วนมากจุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสระมาเป็นอย่างนี้๑ นึกคิดอะไรก็สำเร็จ ได้ตามปรารถนา๒ มีปติเป็นภักษา๓ มีรัศมีชานออกจากร่างกาย เทียวสัญจรไปใน อากาศ อยู่ในวิมานอันงดงาม สถิตอยู่นานแสนนาน

ความปรากฏแห่งจวันดิน

[๑๒๐] วาเสฏฐะและภราทวาชะ สมัยนั้น ทั้งจักรวาลนี้แหละเป็นน้ำทั้งนั้น มีดมนอนธการ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายยังไม่ปรากฏ กลางคืน กลางวันยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือน ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ หญิงชายก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลายปรากฏชื่อแต่เพียงว่า “สัตว์” เท่านั้น ครั้นเวลาล่วงเลยมาช้านาน เกิดจวันดินลอยอยู่บนน้ำ ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้น ดุจน้ำมันที่บุคคลเคี่ยวให้แห้งแล้วทำให้เย็นสนิทจับเป็นฝาอยู่ข้างบน จวันดินนั้น สมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้น อย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมีมซึ่งปราศจากโทษ๔ ต่อมา สัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลกกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญสิ่งนี้จะเป็นอย่างไร๕” แล้วใช้นิ้วข้อมง์จวันดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อเขาใช้นิ้วข้อมง์จวันดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสจวันดินได้แผ่ชานไป เขาจึงเกิดความอยาก ในรส แม้สัตว์เหล่าอื่นก็พากันถือแบบอย่างสัตว์นั้น จึงใช้นิ้วข้อมง์จวันดินขึ้นมาลิ้มดู เมื่อสัตว์เหล่านั้นใช้นิ้วข้อมง์จวันดินขึ้นมาลิ้มดูอยู่ รสจวันดินก็แผ่ชานไป และสัตว์เหล่านั้น ก็เกิดความอยากในรสขึ้นเช่นเดียวกัน

ความปรากฏแห่งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์
เป็นต้น

[๑๒๑] วาเสณฺฐะและภารทวาชะ ต่อมา สัตว์
เหล่านั้นพากันใช้มือปั้นง้วนดินให้เป็นคำ ๆ เพื่อจะ
บริโภค เมื่อใด สัตว์เหล่านั้นพากันใช้มือปั้นง้วนดินให้
เป็นคำ ๆ เพื่อบริโภค เมื่อนั้น รัศมีที่ชานออกจาก
ร่างกายของสัตว์เหล่านั้นก็หายไป เมื่อรัศมี ที่ชานออก
จากร่างกายหายไป ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ เมื่อ
ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ปรากฏ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลาย
ก็ปรากฏ เมื่อดวงดาวนักษัตรทั้งหลาย ปรากฏ กลางคืน
กลางวันก็ปรากฏ เมื่อกลางคืน กลางวันปรากฏ เดือน
หนึ่ง ครึ่งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนปรากฏ
ฤดูและปีก็ปรากฏ ด้วยเหตุ เพียงเท่านั้น โลกนี้ จึงได้กลับ
ฟื้นขึ้นอีก

[๑๒๒] วาเสณฺฐะและภารทวาชะ ครั้นต่อมา
สัตว์เหล่านั้นเมื่อบริโภคง้วนดิน มีง้วนดินนั้นเป็นรักษา
มีง้วนดินนั้นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน เมื่อ
บริโภคง้วนดิน มีง้วนดินนั้นเป็นรักษา มีง้วนดินนั้นเป็น
อาหาร ได้ดำรงอยู่นาน แสนนาน สัตว์เหล่านั้นจึงมี
ร่างกายหยาบขึ้น ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่างกัน สัตว์
บางพวกมีผิวพรรณงาม บางพวกมีผิวพรรณทราม สัตว์
เหล่าใดมีผิวพรรณงาม สัตว์เหล่านั้นก็ดูหมิ่นสัตว์ที่มี
ผิวพรรณทรามว่า “พวกเรามีผิวพรรณงามกว่าสัตว์
เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นมีผิวพรรณทรามกว่าพวกเรา”
เมื่อสัตว์เหล่านั้นเกิดมีมานะ ถือตัว เพราะการดูหมิ่น
เรื่องผิวพรรณเป็นปัจจัย ง้วนดินจึงหายไป

เมื่อวันดินหายไป สัตว์เหล่านั้นจึงประชุมกัน ครั้น
แล้วต่างก็พากันโหยหาว่า “รสเอ๋ย รสเอ๋ยด” แม้ทุกวันนี้
ก็เหมือนกัน พวกมนุษย์ได้ของมีรสดีบางอย่าง มักกล่าว
อย่างนี้ว่า “รสเอ๋ย รสเอ๋ย” พวกพราหมณ์พากันนึกได้
แต่คำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของ
โลกเท่านั้น แต่ไม่รู้เนื้อความแห่งคำนั้นเลย

ความปรากฏแห่งสะเกิดดิน

[๑๒๓] วาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อวันดิน
ของสัตว์เหล่านั้นหายไป สะเกิดดินก็ปรากฏ สะเกิดดิน
นั้นปรากฏลักษณะเหมือนดอกเห็ด สะเกิดดินนั้น
สมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสี
เหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และมีรสอร่อยเหมือน
น้ำผึ้งมิมซึ่งปราศจากโทษ

ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นได้พากันบริโภคน้ำสะเกิดดิน
เมื่อบริโภคน้ำสะเกิดดินนั้น มี สะเกิดดินนั้นเป็นรักษา มี
สะเกิดดินนั้นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน เมื่อ
บริโภคน้ำสะเกิดดิน มีสะเกิดดินนั้นเป็นรักษา มีสะเกิดดิน
นั้นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่ นานแสนนาน สัตว์เหล่านั้น
จึงมีร่างกายหยาบขึ้น ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่างกัน
สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม บางพวกมีผิวพรรณทราม
สัตว์เหล่าใดมีผิวพรรณงาม สัตว์เหล่านั้นก็ดูหมิ่นสัตว์ที่
มีผิวพรรณทรามว่า “พวกเรามีผิวพรรณงามกว่าสัตว์
เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นมีผิวพรรณทรามกว่าพวกเรา”
เมื่อสัตว์เหล่านั้นเกิดมีมานะ ถือตัว เพราะการดูหมิ่น
เรื่องผิวพรรณเป็นปัจจัย สะเกิดดินจึงหายไป

ความปรากฏแห่งเครื่องดิน

[๑๒๔] วาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อสะกิดดินหายไป เครื่องดินก็ปรากฏ เครื่องดินนั้นปรากฏคล้ายเถาผักบุ้ง เครื่องดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส มีสีเหมือนเนยใสหรือเนยข้นอย่างดี และมีรสอร่อยเหมือนน้ำผึ้งมีมันซึ่งปราศจากโทษ

ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นได้พากันบริโภครีเครื่องดิน เมื่อบริโภครีเครื่องดินนั้น มี เครื่องดินนั้นเป็นรักษา มีเครื่องดินนั้นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน เมื่อบริโภครีเครื่องดิน มีเครื่องดินนั้นเป็นรักษา มีเครื่องดินนั้นเป็นอาหาร ดำรงอยู่นาน แสนนาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายหยาบขึ้น ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่างกัน สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม บางพวกมีผิวพรรณทราม สัตว์เหล่าใดมีผิวพรรณงาม สัตว์เหล่านั้นก็ดูหมิ่นสัตว์ที่มีผิวพรรณทรามว่า “พวกเรามีผิวพรรณงามกว่าสัตว์ เหล่านั้น สัตว์เหล่านั้นมีผิวพรรณทรามกว่าพวกเรา” เมื่อสัตว์เหล่านั้นเกิดมีมานะ ถือตัว เพราะการดูหมิ่นเรื่องผิวพรรณเป็นปัจจัย เครื่องดินจึงหายไป

เมื่อเครื่องดินหายไป สัตว์เหล่านั้นจึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างพากันโหยหาว่า “พวกเราเคยมีเครื่องดินบัดนี้เครื่องดินของพวกเราหายไปแล้ว” ในสมัยนี้ก็เหมือนกัน พวกมนุษย์ ถูกทุกข์ระทมบางอย่างกระทบเข้าก็พากันบ่นเพ้อว่า “เราเคยมีของสิ่งนี้ แต่เดี๋ยวนี้ของของเราหายไปแล้ว” พวกพราหมณ์พากันนึกได้แต่คำโบราณที่ เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลกเท่านั้น แต่ไม่รู้เนื้อความแห่งคำนั้นเลย

ความปรากฏแห่งข้าวสาลีในที่ที่ไม่ต้องไถ

[๑๒๕] วาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อเครื่องดินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้ว ข้าวสาลีอันผลิผลในที่ที่ไม่ต้องไถ ไม่มีรา ไม่มีแกลบ บริสุทธิ มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารก็ปรากฏ ที่ที่พวกเขาเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเย็นในตอนเย็น ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสูงขึ้นได้ในตอนเช้า ที่ที่พวกเขาเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสูงขึ้นได้ในตอนเย็น ความพร่องไม่ ปรากฏเลย ครั้งนั้นสัตว์ทั้งหลายพากันบริโภคข้าวสาลีซึ่งเกิดสูกเองในที่ที่ไม่ต้องไถ มีข้าวสาลีนั่นเป็นรักษา มีข้าวสาลีนั่นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน

ความปรากฏแห่งเพศหญิงและเพศชาย

[๑๒๖] วาเสฏฐะและภารทวาชะ เมื่อสัตว์เหล่านั้นบริโภคข้าวสาลี ซึ่งเกิด สูกเองในที่ที่ไม่ต้องไถ มีข้าวสาลีนั่นเป็นรักษา มีข้าวสาลีนั่นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายหยาบขึ้น ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏแตกต่างกัน และอวัยวะเพศหญิงปรากฏแก่ผู้เป็นหญิง อวัยวะเพศชายปรากฏแก่ผู้เป็นชาย กล่าวกันว่า หญิงเฟ่งดูชาย และชายก็เฟ่งดูหญิงนานเกินไป เมื่อชนทั้ง ๒ เพศต่างเฟ่งดูกันและกันนานเกินไป ก็เกิดความกำหนัดขึ้น ความเร่าร้อนก็ปรากฏขึ้น ในกาย เพราะความเร่าร้อนเป็นปัจจัย ชนเหล่านั้นจึงได้เสพเมถุนธรรม

ก็โดยสมัยนั้น สัตว์เหล่าใดเห็นสัตว์เหล่าอื่นกำลังเสพเมถุนกันจึงขวางฝุ่นใส่บ้าง ขวางซี่เก้าใส่บ้าง ขวางมูลโคใส่บ้าง ด้วยกล่าวว่า “คนถ่อย เจ้าจงฉิบหาย คน

ถอย เจ้าจงฉิบหาย” แล้วกล่าวต่อไปว่า “ก็โง่น สัตว์จึง
ทำกรรมอย่างนี้แก่สัตว์เล่า” ข้อที่ว่ามานั้น แมในขณะนี้
ในชนบทบางแห่ง เมื่อเขานำสัตว์ที่จะถูกฆ่าไปสู่ที่
ประหาร มนุษย์ เหล่าอื่นก็จะขว้างฝุ่นใส่บ้าง ขว้างขี้เถ่า
ใส่บ้าง ขว้างมูลโคใส่บ้าง พวกพราหมณ์ พวกนี้ก็ได้
แต่คำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของ
โลกเท่านั้น แต่ไม่รู้เนื้อความแห่งคำนั้นเลย

การประพาสเมถุนธรรม

[๑๒๗] วาเสฏฐะและภราทวาชะ สมัยนั้น การ
เสพเมถุนธรรมอันเป็นเหตุให้ถูกขว้างฝุ่นใส่เป็นต้นนั้น
ถือว่าเป็นเรื่องไม่ดี แต่บัดนี้ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา สมัย
นั้นเหล่าสัตว์ผู้เสพเมถุนธรรม ไม่ได้เข้าไปยังหมู่บ้าน
หรือนิคมตลอด ๑ เดือน บ้าง ๒ เดือนบ้าง เนื่องจากสัตว์
เหล่านั้นต้องการเสพอสัทธิธรรมเกินเวลา ต่อมาจึงพากัน
สร้างเรือนขึ้น เพื่อปกปิดอสัทธิธรรมนั้น สัตว์บางคนเกิด
ความเกียจคร้าน จึงมีความเห็นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ
เราทั้งหลายลำบากเสียจริง ที่ต้องนำข้าวสาลีมาเพื่อเป็น
อาหารเย็นในตอนเย็น และเพื่อเป็นอาหารเช้าในตอน
เช้า ทางที่ดี เราควร นำข้าวสาลีมาครั้งเดียวให้พอเพื่อ
เป็นอาหารเช้าและอาหารเย็น”

ต่อแต่นั้นมา สัตว์นั้นก็นำข้าวสาลีมาเพียงครั้ง
เดียว เพื่อเป็นอาหารเย็นและอาหารเช้า ครั้งหนึ่ง สัตว์ผู้
หนึ่งเข้าไปหาสัตว์นั้นถึงที่อยู่แล้วได้ชักชวนว่า “มาเถิด
ท่านผู้เจริญ พวกเราไปเก็บข้าวสาลีกันเถิด” สัตว์นั้นจึง
ตอบว่า “อย่าเลย ท่านผู้เจริญ เรานำข้าวสาลีมาครั้ง
เดียวพอเพื่อเป็นอาหารเย็นและอาหารเช้าแล้ว” ต่อมา

สัตว์นั้นจึงถือแบบอย่างสัตว์คนแรก นำข้าวสาลีมาครึ่งเดียวพอเพื่อเป็นอาหารถึง ๒ วันด้วยกล่าวว่า “เออ อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันนะท่าน”

ต่อมา สัตว์อีกผู้หนึ่งจึงเข้าไปหาสัตว์คนที่ ๒ ถึงที่อยู่ กล่าวชวนสัตว์คนนั้นว่า “มาเถิดท่านผู้เจริญ พวกเราไปเก็บข้าวสาลีกันเถิด” สัตว์นั้นจึงตอบว่า “อย่าเลย ท่านผู้เจริญ เรานำข้าวสาลีมาครึ่งเดียวพอเพื่อเป็นอาหารถึง ๒ วัน” ต่อมา สัตว์นั้นจึงถือเอาแบบอย่างสัตว์คนที่ ๒ นำข้าวสาลีมาครึ่งเดียวพอเพื่อเป็นอาหารถึง ๔ วัน ด้วยกล่าวว่า “เออ อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันนะท่าน”

ต่อมา สัตว์อีกผู้หนึ่งเข้าไปหาสัตว์คนที่ ๓ ถึงที่อยู่ กล่าวชวนสัตว์คนนั้นว่า “มาเถิดท่านผู้เจริญ พวกเราไปเก็บข้าวสาลีกันเถิด” สัตว์นั้นจึงตอบว่า “อย่าเลย ท่านผู้เจริญ เรานำข้าวสาลีมาครึ่งเดียวพอเพื่อเป็นอาหารถึง ๔ วัน” ต่อมา สัตว์นั้นจึงถือแบบอย่างสัตว์คนที่ ๓ นำข้าวสาลีมาครึ่งเดียวพอเพื่อเป็นอาหารถึง ๘ วัน ด้วยกล่าวว่า “เออ อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันนะท่าน”

เพราะสัตว์ทั้งหลายพากันบริโภคข้าวสาลีที่สั่งสมไว้ ดังนั้น ข้าวสาลีจึงมีรา ห่อเหม็นดบัง มีแกลบหุ้มเหม็นดบัง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นอีก ความพร่องได้ปรากฏให้เห็น จึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ

การแบ่งข้าวสาลี

[๑๒๘] วาเสฏฐะและภราทวาชะ ครั้นนั้น สัตว์เหล่านั้นจึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างพากันปรับทุกข์ว่า “ท่านผู้เจริญ บาปกรรมก็ปรากฏในสัตว์ทั้งหลายแล้ว ด้วยว่า ในกาลก่อน พวกเรานึกคิดอะไรก็สำเร็จได้ตาม

ปรารธนา มีปีติเป็นรักษา มีรัศมีชานออกจากร่างกาย
 เทียวสัญจรไปในอากาศ อยู่ในวิมานงดงาม สถิตอยู่นาน
 แสนนาน สมัยหนึ่ง เมื่อล่วงไปนาน ๆ เกิดจวันดิน
 ลอยขึ้นบนน้ำปรากฏแก่พวกเรา จวันดินนั้นสมบูรณ์ด้วย
 สี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส พวกเรานั้นได้พากัน
 ใช้มือปั้นจวันดินให้เป็นคำ ๆ เพื่อบริโภค เมื่อพวกเราพา
 กันใช้มือปั้นจวันดินให้เป็นคำ ๆ เพื่อ บริโภคอยู่ รัศมีที่
 ชานออกจากร่างกายก็หายไป เมื่อรัศมีที่ชานออกจาก
 ร่างกาย หายไป ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ เมื่อ
 ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ปรากฏแล้ว ดวงดาวนักษัตร
 ทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อดวงดาวนักษัตรทั้งหลายปรากฏ
 แล้ว กลางคืน กลางวันก็ปรากฏ เมื่อกลางคืนกลางวัน
 ปรากฏแล้ว เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่ง
 ครึ่งเดือนปรากฏ ถุดและปีก็ปรากฏ พวกเรานั้นบริโภค
 จวันดิน มีจวันดินเป็นรักษา มีจวันดินเป็นอาหาร ได้
 ดำรงอยู่นานแสนนาน เพราะบาปอกุศล- ธรรมปรากฏ
 จวันดินของพวกเราจึงหายไป เมื่อจวันดินหายไป
 สะเก็ดดินก็ปรากฏ สะเก็ดดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์
 ด้วยกลิ่น สมบูรณ์ด้วยรส พวกเรานั้นได้พากันบริโภค
 สะเก็ดดิน พวกเรานั้นบริโภคสะเก็ดดินนั้น มีสะเก็ดดิน
 นั้นเป็นรักษา มีสะเก็ดดินนั้นเป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่
 นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ สะเก็ดดิน
 ของพวกเราจึงหายไป เมื่อสะเก็ดดินหายไป เครือดินก็
 ปรากฏ เครือดินนั้นสมบูรณ์ด้วยสี สมบูรณ์ด้วยกลิ่น
 สมบูรณ์ด้วยรส พวกเรานั้นได้พากันบริโภค เครือดิน
 พวกเรานั้นบริโภคเครือดินนั้น มีเครือดินนั้นเป็นรักษา มี

เครื่องดินนั้น เป็นอาหาร ได้ดำรงอยู่นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ เครื่องดินของพวกเราจึงหายไป เมื่อเครื่องดินหายไป ข้าวสาลีอันผลิผลในที่ที่ไม่ต้องไถ ไม่มีรำ ไม่มีแกลบ บริสุทธิ มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสารก็ปรากฏ ที่ที่พวกเราเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเย็นในตอนเย็น ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสุกขึ้นได้ในตอนเช้า ที่ที่พวกเราเก็บเกี่ยวข้าวสาลีไปเพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสุกขึ้นได้ในตอนเย็น ความพ่องไม่ปรากฏเลย พวกเรานั้นเมื่อพากันบริโภคข้าวสาลี ซึ่งเกิดสุกเองในที่ที่ไม่ต้องไถ มีข้าวสาลีนั้นเป็นรักษา มีข้าวสาลีเป็นอาหาร ได้ดำรง อยู่นานแสนนาน เพราะบาปอกุศลธรรมปรากฏ ข้าวสาลีของพวกเราจึงมีรำห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ดบ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้นอีก ความพ่องได้ปรากฏ ให้เห็นจึงได้มีข้าวสาลีเป็นหย่อม ๆ ทางที่ดี เราควรแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดน กันเถิด” ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงพากันแบ่งข้าวสาลีและปักปันเขตแดน กัน

[๑๒๙] วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งมีนิสัยโลภ รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้นำบริโภค คนทั้งหลายจับเขาได้ จึงกล่าวว่า “คุณ คุณทำกรรมชั่วที่รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้นำบริโภค คุณอย่าทำกรรมชั่วอย่างนี้อีก” สัตว์นั้นก็รับคำแล้ว

แม้ครั้งที่ ๒ สัตว์นั้น ...

แม้ครั้งที่ ๓ สัตว์นั้นก็รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้มา บริโภค คนทั้งหลายได้พากันจับเขาแล้ว กล่าวคำนี้ว่า “คุณ คุณทำกรรมชั่ว ที่รักษาส่วนของตนไว้แล้ว ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้มาบริโภค คุณอย่าได้ทำอย่างนี้อีก” คนเหล่านี้ ใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้าย วาเสฏฐะและภารทวาชะ ในเพราะเรื่องนั้นเป็นเหตุ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จึงปรากฏ การครหา จึงปรากฏ การพูดเท็จจึงปรากฏ การถือทณทาวุธจึงปรากฏ

มหาสมมตราช

[๑๓๐] วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรึกษากันว่า “ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทณทาวุธจักปรากฏ ทางที่ดีพวกเราควรสมมต(แต่งตั้ง)สัตว์ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน ขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ พวกเราจัก แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น

ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปงดงามกว่า นาดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า “มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่า กล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียน จงขบไล่ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบเถิด และพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน”

สัตว์ผู้นั้นรับค่าแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว
ติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ขบไล่ ผู้ที่ควรขบไล่โดยชอบ
และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาส์ให้แก่สัตว์ผู้นั้น

[๑๓๑] วาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะเหตุที่
สัตว์นั้นอันมหาชนสมมต(แต่งตั้ง) ฉะนั้น คำแรกว่า
“มหาสมมต มหาสมมต” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้น
เป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า “กษัตริย์
กษัตริย์” จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุ ที่สัตว์นั้นให้ชนเหล่าอื่น
ยินดีได้โดยชอบธรรม ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า “ราชา ราชา”
จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงด
กษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่า
อื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มิใช่
พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตาม
คำโบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของ
โลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมูชนทั้งในโลกนี้
และโลกหน้า

แควดวงพราหมณ์

[๑๓๒] วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้นนั้น สัตว์
บางพวกได้มีความคิดอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ บาปกรรม
เกิดขึ้นในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของ
เขา ไม่ได้ให้จกปรากฏ การครหาจกปรากฏ การพูดเท็จ
จกปรากฏ การถือทักทาวุธจกปรากฏ การขบไล่จก
ปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรลอบบาปอกุศลธรรมทั้ง
เสียเถิด สัตว์เหล่านั้นจึงได้พากันลอบบาปอกุศลธรรม
นั้นทั้งไป เพราะสัตว์ทั้งหลายพากันลอบบาปอกุศล
ธรรมทั้งไป ฉะนั้น คำแรกว่า “พราหมณ์ พราหมณ์” จึง

เกิดขึ้น พราหมณ์เหล่านั้นจึงสร้างกระท่อมมุงด้วยใบไม้ไว้ในราวป่าแล้ว บำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อมที่มุงด้วยใบไม้นั้น พราหมณ์เหล่านั้นไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการดำข้าว พวกเขากันเที่ยวไปยังหมู่บ้านตำบลและเมืองแสวงหาอาหาร เพื่อเป็นอาหารเย็นในตอนเย็น เพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า พวกเขาได้อาหารแล้วก็บำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อม มุงด้วยใบไม้ในราวป่านั้นเที่ยวอีก หมู่มนุษย์พบเขาแล้วจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ สัตว์เหล่านี้สร้างกระท่อมมุงด้วยใบไม้ในราวป่าแล้ว บำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อมที่มุงด้วยใบไม้นั้น พวกเขาไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการดำข้าว พวกเขากันเที่ยวไปยังหมู่บ้านตำบลและเมืองแสวงหาอาหาร เพื่อเป็นอาหารเย็นในตอนเย็น เพื่อเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า พวกเขาได้อาหารแล้วมาบำเพ็ญฌานอยู่ในกระท่อมที่มุงด้วยใบไม้ในราวป่าอีก เพราะพวกเขามำเพ็ญฌานอยู่ คำที่ ๒ ว่า “อฆายกา อฆายกา” จึงเกิดขึ้น ในจำนวนสัตว์เหล่านั้น สัตว์บางพวก เมื่อไม่บรรลุนั้นในกระท่อมที่มุงด้วยใบไม้ในราวป่า จึงเที่ยวไปยังหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกันและนิคมที่ใกล้เคียงกัน พวกเขาค้มกิริ้อยู่ มนุษย์ทั้งหลายเห็นเขาแล้วจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ สัตว์เหล่านี้ไม่ได้บรรลุนั้นในกระท่อมที่มุงด้วยใบไม้ในราวป่า จึงเที่ยวไปยังหมู่บ้านที่ใกล้เคียงกันและนิคมที่ใกล้เคียงกัน พวกเขาค้มกิริ้อยู่ ชนเหล่านี้ไม่บำเพ็ญฌาน” เพราะชน เหล่านี้ ไม่บำเพ็ญฌาน ในบัดนี้ คำที่ ๓ ว่า “อฆายกา อฆายกา” จึงเกิดขึ้น สมัยนั้น คำว่า “อฆายกา” นั้นถือกันว่าเป็นคำเลว แต่ในสมัยนี้ คำว่า

“อัชฌายกา” นั้นถือกันว่าประเสริฐ ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงพราหมณ์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้น เท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกัน เท่านั้น ไม่มี แก่สัตว์ที่มีไข่พวกเดียวกัน มีโดยธรรม เท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐ ที่สุดในหมู่ชนทั้ง ในโลกนี้และโลกหน้า

แควดวงแพศย์

[๑๓๓] วาเสฏฐะและภารทวาชะ บรรดาสัตว์ เหล่านั้น บางพวกยึดมั่นเมถุน-ธรรมดแล้วแยกประกอบ การงานที่แตกต่างออกไป๒ เพราะเหตุที่สัตว์เหล่านั้น ยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วแยกประกอบการทำงานที่แตกต่าง ออกไป ฉะนั้น คำว่า “เวสสา เวสสา” จึงเกิดขึ้น ด้วย เหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงแพศย์นั้นขึ้นแก่สัตว์ เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวก เดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ ที่มีไข่พวกเดียวกัน มีโดย ธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่ เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรม เท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

แควดวงศูทร

[๑๓๔] วาเสฏฐะและภารทวาชะ บรรดาสัตว์ เหล่านั้น สัตว์ที่เลื้อยประพาดดินโหดร้าย ทำงาน ต่ำต้อย เพราะสัตว์เหล่านั้นประพาดดินโหดร้าย ทำงาน ที่ต่ำต้อย ฉะนั้น คำว่า “ศูทร ศูทร” จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุ ดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแควดวงศูทรนั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่า นั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกัน

เท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีไข่พวกเดียวกัน มีโดยธรรม
เท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตามคำโบราณที่เกี่ยวข้องกับ
ทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐ
ที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

[๑๓๕] วาเสฏฐะและภารทวาชะ มีสมัยที่
กษัตริย์ดีเตียนธรรม๑ของตน จึงออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตด้วยประสงค์ว่า “เราจักเป็นสมณะ” พราหมณ์
ดีเตียนธรรมของตนจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต
ด้วยประสงค์ว่า “เราจักเป็น สมณะ” แพศย์ดีเตียนธรรม
ของตนจึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยประสงค์
ว่า “เราจักเป็นสมณะ” แม้ศูทรก็ดีเตียนธรรมของตนจึง
ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตด้วยประสงค์ว่า “เราจัก
เป็นสมณะ” จึงได้เกิดมีแควดวงสมณะจากแควดวง ทั้งสี่นี้
ขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่
สัตว์พวกเดียวกัน เท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีไข่พวก
เดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม ตาม คำ
โบราณที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก
ก็ธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่มนุษย์ทั้งในโลกนี้และ
โลกหน้า

เรื่องการประพาสทุจริต เป็นต้น

[๑๓๖] วาเสฏฐะและภารทวาชะ แม้กษัตริย์ผู้
ประพาสกายทุจริต วลีทุจริต มโนทุจริต มีความเห็นผิด
และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด เพราะ
การชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิดเป็นเหตุ
หลังจากตายแล้วจะไปเกิดใน อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก
แม้พราหมณ์ ...

แม่แพศย์ ...

แม่ศุทร ...

แม่สมณะผู้ประพศิกายทุจจริต วจีทุจจริต มโน
ทุจจริต มีความเห็นผิด และชักชวน ผู้อื่นให้ทำกรรมตาม
ความเห็นผิด เพราะการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม
ความเห็นผิดเป็นเหตุ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดใน
อบาย ทุคติ วินิบาต นรก

แม่กษัตริย์ผู้ประพศิกายสุจจริต วจีสุจจริต มโน
สุจจริต มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม
ความเห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม
ความเห็นชอบ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลก
สวรรค์

แม่พราหมณ์ ...

แม่แพศย์ ...

แม่ศุทร ...

แม่สมณะผู้ประพศิกายสุจจริต วจีสุจจริต มโนสุจจริต
มีความเห็นชอบ และชักชวน ผู้อื่นให้ทำกรรมตามความ
เห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความ
เห็นชอบ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

[๑๓๗] วาเสฏฐะและภารทวาชะ แม่กษัตริย์ผู้
ประพศิทั้งกายทุจจริตและ กายสุจจริต ทั้งวจีทุจจริตและ
วจีสุจจริต ทั้งมโนทุจจริตและมโนสุจจริต ทั้งมีความเห็นผิด
และมีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม
ความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็น
ชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็น

ผิดและการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ
เป็นเหตุ หลังจากตายแล้วเขาจะเสวย ทั้งสุขและทุกข์

แม่พรหมณผู้ประพฤติทั้งกายทุจจริตและกาย
สุจจริต ทั้งวสีทุจจริตและวสีสุจจริต ทั้งมโนทุจจริตและมโน
สุจจริต ทั้งมีความเห็นผิดและมีความเห็นชอบ ทั้งชักชวน
ผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นผิดและการชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นชอบเป็นเหตุ หลังจากตายแล้ว
เขาจะเสวยทั้งสุขและทุกข์

แม่แพศย์ผู้ประพฤติทั้งกายทุจจริตและกายสุจจริต
ทั้งวสีทุจจริตและวสีสุจจริต ทั้งมโนทุจจริตและมโนสุจจริต
ทั้งมีความเห็นผิดและมีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่น
ให้ทำกรรมตามความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นผิดและการชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นชอบเป็นเหตุ หลังจากตายแล้ว
เขาจะเสวยทั้งสุขและทุกข์

แม่ศุทรผู้ประพฤติทั้งกายทุจจริตและกายสุจจริต ทั้ง
วสีทุจจริตและวสีสุจจริต ทั้งมโนทุจจริตและมโนสุจจริต ทั้ง
มีความเห็นผิดและมีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรม
ตามความเห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรม
ตามความเห็นผิดและการชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตาม
ความเห็นชอบเป็นเหตุ หลังจากตายแล้วเขาจะเสวยทั้ง
สุขและทุกข์

แม้สมณะผู้ประพาสทั้งกายทุจจริตและกายสุจจริต
ทั้งวจีทุจจริตและวจีสุจจริต ทั้งมโนทุจจริตและมโนสุจจริต
ทั้งมีความเห็นผิดและมีความเห็นชอบ ทั้งชักชวนผู้อื่น
ให้ทำกรรมตามความเห็นผิดและชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นชอบ เพราะการชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นผิดและการชักชวนผู้อื่นให้
ทำกรรมตามความเห็นชอบเป็นเหตุ หลังจากตายแล้ว
เขาจะเสวยทั้งสุขและทุกข์

การเจริญโพธิปักขิยธรรม

[๑๓๘] วาเสฏฐะและภารทวาชะ กษัตริย์ผู้
สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อาศัยการเจริญ
โพธิปักขิยธรรม ๗ หมวดแล้ว จะปรินิพพานในโลกนี้
ทีเดียว

แม้พราหมณ์ผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ
อาศัยการเจริญโพธิปักขิย-ธรรม ๗ หมวดแล้ว จะ
ปรินิพพานในโลกนี้ทีเดียว

แม้แพศย์ผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ
อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ หมวดแล้ว จะ
ปรินิพพานในโลกนี้ทีเดียว

แม้ศูทรผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ อาศัย
การเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ หมวดแล้ว จะปรินิพพานใน
โลกนี้ทีเดียว

แม้สมณะผู้สำรวมกาย สำรวมวาจา สำรวมใจ
อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ หมวดแล้ว จะ
ปรินิพพานในโลกนี้ทีเดียว

[๑๓๙] วาเสฏฐะและภารทวาชะ บรรดาบรรณะ
ทั้ง ๔ เหล่านี้ ผู้ใดเป็นภิกษุ อรหันตชีณาสพ อยู่จบ

พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้
แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์
แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นเรียกได้ว่าเป็นผู้เลิศ
กว่าคนทั้งหลายในวรรณะ ๔ เหล่านั้น โดยธรรมเท่านั้น
ไม่ใช่โดยอธรรม เพราะธรรมเท่านั้นประเสริฐที่สุดในหมู่
ชนทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

[๑๔๐] วาเสฏฐะและภารทวาชะ สมดังคาถานี้
ที่สนังกุมารพรหมกล่าวไว้ว่า

“ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่
กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด
ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทพและมนุษย์”

วาเสฏฐะและภารทวาชะ สนังกุมารพรหมกล่าว
คาถานั้นไว้ชอบ ไม่ใช่ไม่ชอบ กล่าวไว้ถูกต้อง ไม่ใช่ไม่
ถูกต้อง มีประโยชน์ ไม่ใช่ไม่มีประโยชน์ เราเห็นด้วย
ทีเดียว แม้เราก็ก้าวอย่างเดียวกันนี้ว่า

“ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่
กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด
ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทพและมนุษย์”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว วาเสฏฐ
สามเณรและภารทวาชสามเณร มีใจยินดีต่างชื่นชมพระ
ภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล

อัคคัญญสูตรที่ ๔ จบ

๕. สัมปสาทนียสูตร

ว่าด้วยความเลื่อมใสยิ่งในพระผู้มีพระภาค

การบันลือสีหนาทของพระสารีบุตร

[๑๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปาวาริกัมพวัน เขตเมืองนาพันทา ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า “ไม่เคยมี จักไม่มี และย่อมไม่มี สมณะ หรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค”

[๑๔๒] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “สารีบุตร เธอกล่าวอสาสภิวาจา(วาจาอย่างองอาจ)อย่างสูง เธอถือเอาด้านเดียว๒ บันลือสีหนาทว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า “ไม่เคยมี จักไม่มี และย่อมไม่มี สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค”

สารีบุตร เธอกำหนดรู้พระทัยของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีตกาลด้วยใจของตนแล้วหรือว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรม อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงทรงมีธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นอย่างนี้”

ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ห้ามมิได้
พระพุทธเจ้าข้า”

“สารีบุตร เธอกำหนดรู้พระทัยของพระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ซึ่งจักเสด็จมา
อุบัติขึ้นในอนาคตกาลด้วยใจของตนแล้วหรือว่า “แม่
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจักทรงมีศีลอย่าง
นี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจักทรงมี
ธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจัก
ทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
เหล่านั้นจักทรงมีธรรมเป็นเครื่อง อยู่อย่างนี้ แม่เพราะ
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจักทรงมีธรรมเป็นเครื่อง
หลุดพ้น อย่างนี้”

“ห้ามมิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สารีบุตร เธอกำหนดรู้ใจของเราผู้เป็นอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ด้วยใจของตนแล้วหรือว่า “แม่
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีศีลอย่างนี้ แม่เพราะ
เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคทรงมีปัญญาอย่างนี้ แม่เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมเป็นเครื่อง อยู่อย่างนี้ แม่
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคทรงมีธรรมเป็นเครื่อง
หลุดพ้นอย่างนี้”

“ห้ามมิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

“สารีบุตร ก็ในเรื่องนี้ เธอไม่มีเจโตปริยญาณใน
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และ
ปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น บัดนี้ ไฉนเธอจึงกล่าวอาส
ภิวาจาอย่างสูง ถือเอาด้านเดียว บันลือสีหนาทว่า “ข้า

แต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า “ไม่เคยมี จักไม่มี และย่อมไม่มีสมณะ หรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาค”

[๑๔๓] ท่านพระสารีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงแม้ว่า ข้าพระองค์จะไม่มีเจโตปริยญาณในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน แต่ข้าพระองค์ก็รู้วิธีการอนุมานเปรียบเทียบเมืองชายแดนของ พระเจ้าแผ่นดินมีรากฐานมั่นคง มีกำแพงแข็งแรง มีป้อมค่ายแข็งแรง มีประตูเดียว นายประตูของเมืองนั้นเป็นคนเฉลียวฉลาดหลักแหลม ห้ามคนที่ไม่รู้จัก อนุญาตให้คนที่รู้จักเข้าไปได้ เขาเดินสำรวจดูหนทางตามลำดับรอบเมืองนั้น ไม่เห็นรอยต่อหรือ ช่องกำแพง โดยที่สุดแม้เพียงที่ที่พอแมวลอดออกได้ เขายอมรู้ว่า “สัตว์ใหญ่ทุกชนิดเมื่อจะเข้าหรือออกเมืองนี้ ก็จะเข้าหรือออกทางประตูนี้เท่านั้น แม้ฉันใด วิธีการ อนุมานก็ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์ทราบว่ “พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมา-สัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ในอดีตกาล ทรงละนิรณ ๕ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญา ๔ ทรงเจริญสัมโพธิธรรม ๗ ตามความเป็นจริง จึงตรัสรู้หลุดตรัสมาสัมโพธิญาณ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ใน อนาคตกาล ก็จักทรงละนิรณ ๕ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอนกำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญา ๔ ทรงเจริญสัมโพธิ-ธรรม ๗ ตามความเป็น

จริง จักตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ก็ทรงละนิวรณ์ ๕ ที่เป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอน กำลังปัญญา มีพระทัยมั่นคงดีในสติปัญญา ๔ ทรงเจริญสัมโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้จนตรัสมาสัมโพธิญาณ

[๑๔๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ เพื่อฟังธรรม พระองค์ทรงแสดงธรรมอย่างยอดเยี่ยม ประณีตยิ่งนัก ทั้งฝ่ายดำด ฝ่ายขาว๒ และฝ่ายที่มีส่วนเปรียบ๓แก่ข้าพระองค์ พระองค์ทรงแสดงธรรมอย่างยอดเยี่ยม ประณีตยิ่งนัก ทั้งฝ่ายดำฝ่ายขาว และฝ่ายที่มีส่วนเปรียบด้วยประการใด ๆ ข้าพระองค์ก็รู้ยิ่งในธรรมนั้น ด้วยประการนั้น ๆ ได้ถึงความสำเร็จธรรม บางส่วนในธรรมทั้งหลายแล้ว จึงเลื่อมใสในพระองค์ว่า “พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว พระสงฆ์ เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว”

เทศนาเรื่องกุศลธรรม

[๑๔๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องกุศลธรรมทั้งหลายนับว่ายอดเยี่ยม ในเทศนานั้นมีกุศลธรรมดังต่อไปนี้ คือ

๑. สติปัญญา ๔ ๒. สัมมปธาน ๔
๓. อิทธิบาท ๔ ๔. อินทรีย์ ๕
๕. พละ ๕ ๖. โพชฌงค์ ๗
๗. อริยมรรคมีองค์ ๘

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญา-วิมุตติอันไม่มีอาสวะ
เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ใน
ปัจจุบัน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
เรื่องกุศลธรรมทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคทรงรู้อย่างธรรมข้อนั้น ไม่มีเหลืออยู่
เมื่อทรงรู้อย่างธรรมข้อนั้น ไม่มีเหลืออยู่ ก็ไม่มีธรรมข้ออื่น
ที่จะทรงรู้อย่างขึ้นไปอีก จะพึงมีสมณะหรือพราหมณ์อื่น ผู้
รู้ธรรมยิ่ง มีปัญญาเกินไปกว่าพระผู้มีพระภาค ในเรื่อง
กุศลธรรมทั้งหลายอีกหรือ

เทศนาเรื่องการบัญญัติอายตนะ

[๑๔๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง
เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องการ
บัญญัติอายตนะก็นับว่ายอดเยี่ยม อายตนะภายในและ
อายตนะ ภายนอก มีอย่างละ ๖ ประการนี้ คือ

๑. ตากับรูป ๒. หูกับเสียง
๓. จมูกกับกลิ่น ๔. ลิ้นกับรส
๕. กายกับโผฏฐัพพะ ๖. ใจกับ

ธรรมารมณ์

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่ก็คือเทศนาอันยอดเยี่ยม
ในเรื่องการบัญญัติอายตนะ

พระผู้มีพระภาคย่อมทรงรู้อย่างธรรมข้อนั้น ไม่มี
เหลืออยู่ เมื่อทรงรู้อย่างธรรม ข้อนั้น ไม่มีเหลืออยู่ ก็ไม่มี
ธรรมข้ออื่นที่จะทรงรู้อย่างขึ้นไปอีก จะพึงมีสมณะหรือ

พราหมณ์อื่นผู้รู้ธรรมยิ่ง มีปัญญาเกินไปกว่าพระผู้มีพระภาค ในเรื่องการบัญญัติอายตนะอีกหรือ

เทศนาเรื่องการก้าวลงสู่ครรภ์๑

[๑๔๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมในเรื่องการก้าวลงสู่ครรภ์ก็นับว่ายอดเยี่ยม การก้าวลงสู่ครรภ์ ๔ ประการนี้ คือ

๑. สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา (และ) ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๑

๒. สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา แต่ ไม่รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๒

๓. สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๓

๔. สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา (และ) รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๔

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมในเรื่องการก้าวลงสู่ครรภ์

เทศนาเรื่องอาเทศนาปาฏิหาริย์

[๑๔๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องอาเทศนาปาฏิหาริย์ก็นับว่ายอดเยี่ยม อาเทศนาปาฏิหาริย์ ๔ ประการนี้ คือ

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้ ดักใจได้ด้วยนิมิตว่า “ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการอย่างนี้ ความคิดของท่านเป็นดังนี้” ถ้าเขา ดักใจได้มากอย่าง การดักใจนั้นย่อมเป็นเช่นนั้นทีเดียว ไม่เป็นอย่างอื่น นี่เป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ประการที่ ๑

๒. บุคคลบางคนในโลกนี้ มิได้ดักใจได้ด้วยนิมิต แต่ได้ฟังเสียงของ มนุษย์ อมนุษย์ หรือเทวดาทั้งหลายแล้วจึงดักใจได้ว่า “ใจของท่าน เป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการอย่างนี้ ความคิดของท่านเป็นดังนี้” ถ้าเขาดักใจได้มากอย่าง การดักใจนั้นย่อมเป็นเช่นนั้น ที่เดียว ไม่เป็นอย่างอื่น นี่เป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ประการที่ ๒

๓. บุคคลบางคนในโลกนี้ มิได้ดักใจได้ด้วยนิมิต ทั้งมิได้ฟังเสียงของ มนุษย์ อมนุษย์ หรือเทวดาทั้งหลายแล้วดักใจได้เลย แต่ได้ฟังเสียง ละเมอของผู้วิตถวิจารณ์ จึงดักใจได้ว่า “ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการอย่างนี้ ความคิดของท่านเป็นดังนี้” ถ้าเขา ดักใจได้มากอย่าง การดักใจนั้นย่อมเป็นเช่นนั้นที่เดียว ไม่เป็นอย่างอื่น นี่เป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ประการที่ ๓

๔. บุคคลบางคนในโลกนี้ มิได้ดักใจได้ด้วยนิมิต มิได้ฟังเสียงของมนุษย์ อมนุษย์ หรือเทวดา

ทั้งหลายแล้วดักใจ ทั้งมิได้ฟังเสียงละเมอของผู้วิตกร
วิจารณ์ แล้วดักใจได้เลย แต่ยอมกำหนดรู้ใจของผู้ได้
สมาธิ ซึ่งยังมีวิตกรวิจารณ์ได้ว่า “มโนสังขารของ
ท่านผู้นี้ตั้งอยู่ด้วยประการใด เขาจะต้องตรีกถึงวิตกข้อนี้
ในลำดับจิตนี้ ด้วยประการนั้น” ถ้าเขา ดักใจได้มาก
อย่าง การดักใจนั้นยอมเป็นเช่นนั้นทีเดียว ไม่เป็น อย่าง
อื่น นี่เป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ประการที่ ๔

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
เรื่องอาเทศนาปาฏิหาริย์

เทศนาเรื่องทสสนสมาบัติ

[๑๔๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง
เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรง แสดงธรรมในเรื่องทสสน
สมาบัติก็นับว่ายอดเยี่ยม ทสสนสมาบัติ ๔ ประการนี้ คือ

๑. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้
อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ๑ ความเพียรที่ตั้งมั่น ๒
ความหมั่นประกอบ ๓ ความไม่ประมาท ๔ และอาศัย การ
ใช้ความคิดอย่างถูกวิธี ๕ แล้ว บรรลุเจโตสมาธิที่เป็น
เหตุทำจิตให้ ตั้งมั่น ย่อมพิจารณาภายใน ตั้งแต่พื้นเท้า
ขึ้นไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็ม
ไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า “ในกายนี้มี ผม
ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต ๖
หัวใจ ดับ พังผืด ม้าม ปอด ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก
อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มัน
ข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ๗” นี่เป็น
ทสสนสมาบัติประการที่ ๑

๒. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น ความหมั่นประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัย การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำจิตให้ ตั้งมั่น ย่อมพิจารณาภายใน ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า “ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร” และก้าวข้ามผิวหนัง เนื้อ และเลือดของบุรุษไป พิจารณากระดูก นี้ เป็นทสสันสมบัติประการที่ ๒

๓. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น ความหมั่นประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัย การใช้ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ย่อมพิจารณาเห็นภายใน ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า “ในกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร” และก้าวข้ามผิวหนัง เนื้อ และเลือดของบุรุษไปพิจารณากระดูก และรู้กระแสวิญญานของบุรุษ ซึ่งกำหนดโดยส่วนสอง

คือ ที่ตั้งอยู่ในโลกนี้ และที่ตั้งอยู่ในโลกหน้า นี่เป็น
ทศสนสมบัติประการที่ ๓

๔. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้
อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น
ความหมั่นประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัย การใช้
ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำ
จิตให้ตั้งมั่น ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้ ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้น
ไป ตั้งแต่ปลายผมลงมา มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ เต็มไป
ด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ ว่า “ในกายนี้มี ผม
ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ใจ
หัวใจ ดับ พังผืด ม้าม ปอด ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก
อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มัน
ข้น น้ำตา เพลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร” และก้าว
ข้ามผิวหนัง เนื้อ และเลือดของบุรุษไปพิจารณากระดูก
และรู้กระแสวิญญานของบุรุษ ซึ่งกำหนดโดยส่วนสอง
คือ ที่ไม่ตั้งอยู่ในโลกนี้ และที่ไม่ตั้งอยู่ในโลกหน้า นี่
เป็น ทศสนสมบัติประการที่ ๔

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
เรื่องทศสนสมบัติ

เทศนาเรื่องบุคคลบัญญัติ

[๑๕๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง
เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องบุคคล
บัญญัติก็นับว่ายอดเยี่ยม บุคคล ๗ จำพวกนี้๑ คือ

๑. อุภโตภาควิมุต๒ (ผู้หลุดพ้นทั้ง ๒
ส่วน)

๒. ปัญญาวิมุต๓ (ผู้หลุดพ้นด้วย
ปัญญา)
๓. กายสักขี๔ (ผู้เป็นพยานในนามกาย)
๔. ทิฏฐิปัตตะ๕ (ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ)
๕. สัทธาวิมุต๖ (ผู้หลุดพ้นด้วย
ศรัทธา)
๖. ธัมมานุสारी๑ (ผู้เล่นไปตามธรรม)
๗. สัทธานุสारी๒ (ผู้เล่นไปตาม
ศรัทธา)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
เรื่องบุคคลบุญดี

เทศนาเรื่องปธาน

[๑๕๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง
เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องป
ธานก็นับว่ายอดเยี่ยม โพชฌงค์ ๗ ประการนี้ คือ

๑. สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความระลึกได้)
๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่ง
การตรัสรู้คือการเพินธรรม)
๓. วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความเพียร)
๔. ปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความอิ่มใจ)
๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่ง
การตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ)

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น)

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง)

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมในเรื่องปธาน

เทศนาเรื่องปฏิบัติ

[๑๕๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่งเทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องปฏิบัติก็นับว่ายอดเยี่ยม ปฏิบัติ๓ ๔ ประการนี้ คือ

๑. ทุกขาปฏิบัติ ทันทภิญา (ปฏิบัติลำบากและรู้ได้ช้า)

๒. ทุกขาปฏิบัติ ขิปปาภิญา (ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็ว)

๓. สุขขาปฏิบัติ ทันทภิญา (ปฏิบัติสะดวกแต่รู้ได้ช้า)

๔. สุขขาปฏิบัติ ขิปปาภิญา (ปฏิบัติสะดวกและรู้ได้เร็ว)

บรรดาปฏิบัติ ๔ ประการนั้น ทุกขาปฏิบัติ ทันทภิญา ปฏิบัตินี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นข้อปฏิบัติต่ำทั้ง ๒ ส่วน คือ เพราะปฏิบัติลำบาก และเพราะ รู้ได้ช้า

ทุกขาปฏิบัติ ขิปปาภิญา ปฏิบัตินี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นข้อปฏิบัติต่ำ เพราะปฏิบัติลำบาก

สุขขาปฏิบัติ ทันทภิญา ปฏิบัตินี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นข้อปฏิบัติต่ำ เพราะรู้ได้ช้า

สุขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา ปฏิพานี้ บัณฑิตกล่าวว่า เป็นข้อปฏิบัติประณีต ทั้ง ๒ ส่วน คือ เพราะปฏิบัติ สะดวก และเพราะรู้ได้เร็ว

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน เรื่องปฏิบัติ

เทศนาเรื่องมารยาทการพูด เป็นต้น

[๑๕๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องมารยาท การพูดก็นับว่ายอดเยี่ยม

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่พูดวาจาเกี่ยวข้องกับ มุสาวาท ไม่พูดวาจาอันทำ ความแตกร้าวกัน ไม่พูด วาจาอันส่อเสียด ไม่มุ่งเอาชนะกันกล่าววาจาอันเกิด จากความแข่งดีกัน กล่าวแต่วาจาอันมีหลักฐานด้วย ปัญญาชื่อว่ามั่นคง ตามกาลอันควร

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน เรื่องมารยาทการพูด

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรม ในเรื่องมารยาทคือศีล ของบุรุษก็นับว่ายอดเยี่ยม

คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนมีสัจจะ มี ศรัทธา ไม่พูดหลอกลวง ๑ ไม่พูด ป้อย ๒ ไม่ทำนิมิต ๓ ไม่พูดบีบบังคับ ๔ ไม่แสวงหาลาภด้วยลาภ ๕ ค้มครอง ทวาร ในอินทรีทั้งหลาย รู้จักประมาณในการบริโภค ทำพอเหมาะพอดี ประกอบความเพียรเครื่องตั้งอยู่เนื่อง ๆ ไม่เกียจคร้าน ปราศจากความเพียร เฟื่องมาน มีสติ พุดมี

ปฏิภาณดี มีคติ มีปัญญาทรงจำ มีความรู้ ไม่ติดอยู่ใน
 กาม มีสติ มีปัญญาเครื่องรักษาตน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
 เรื่องมารยาทคือศีลของบุรุษ

เทศนาเรื่องวิธีสั่งสอน

[๑๕๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง
 เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องวิธี
 สั่งสอนก็นับว่ายอดเยี่ยม วิธีสั่งสอน ๔ ประการนี้ คือ

๑. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่น
 ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า
 “บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระ โสดาบัน
 เพราะสังโยชน ๓ ประการสิ้นไปไม่มีทางตกต่ำ มีความ
 แน่อนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

๒. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่น
 ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า
 “บุคคลนี้เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระ
 สกทาคามี เพราะสังโยชน ๓ ประการสิ้นไป และเพราะ
 ราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็
 จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”

๓. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่น
 ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคาย เฉพาะพระองค์ว่า
 “บุคคลนี้เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็น โอปปาติกะ
 เพราะสังโยชนเบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานใน
 โลกนั้นไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก”

๔. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่น
 ด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า

“บุคคลนี้เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมในเรื่องวิธีสั่งสอน

เทศนาเรื่องความหยั่งรู้การหลุดพ้นของบุคคลอื่น

[๑๕๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องความหยั่งรู้การหลุดพ้น๒ของบุคคลอื่นก็นับว่ายอดเยี่ยม คือ

๑. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่นด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า
“บุคคลนี้จักเป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน ๓ ประการสิ้นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

๒. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่นด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า
“บุคคลนี้จักเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน ๓ ประการสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียวก็จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้”

๓. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่นด้วยทรงมนสิการโดยแยบคายเฉพาะพระองค์ว่า
“บุคคลนี้จักเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชนเบื้องต่ำ ๕ ประการสิ้นไป ปรินิพพานในโลกนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก”

๔. พระผู้มีพระภาคทรงทราบบุคคลอื่นด้วยทรงมนสิการโดยแยบคาย เฉพาะพระองค์ว่า

“บุคคลนี้จักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มี
 อาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึง
 อยู่ในปัจจุบัน”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
 เรื่องความหยั่งรู้การหลุดพ้น ของบุคคลอื่น

เทศนาเรื่องสัสสตะวาทะ

[๑๕๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง
 เทศนาที่พระผู้มีพระภาค ทรงแสดงธรรมในเรื่อง
 สัสสตะวาทะ(ลัทธิที่ถือว่าอัตตาและโลกเที่ยง)ก็นับว่า
 ยอดเยี่ยม สัสสตะวาทะ ๓ ประการนี้ คือ

๑. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้
 อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น
 ความหมั่นประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัยการใช้
 ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำ
 จิตให้ตั้งมั่น ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง
 ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติ
 บ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติ
 บ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง
 หลายร้อยชาติบ้าง หลายพันชาติ บ้าง หลายแสนชาติ
 บ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ
 มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจาก ภพ
 นั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แม่ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่าง
 นั้น มี ตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุ
 อย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้น จึงมาเกิดในภพนี้” เขาระลึก
 ชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและ
 ชีวประวัติอย่างนี้ เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้ารู้

อดีตกาลได้ว่า โลกเคยเสื่อมมาแล้ว หรือว่าเคยเจริญมาแล้ว” อนึ่ง ข้าพเจ้ารู้อนาคตกาลว่า “โลกจักเสื่อม หรือว่าจัก เจริญ อุตตาและโลกเที่ยง ยั่งยืน ตั้งมั่นอยู่ดยอดภูเขา ดุจเสา ระเนียด ส่วนสัตว์เหล่านั้นย่อมเล่นไป ท่องเที่ยวไป จุตติ และเกิด แต่มีสิ่งที่เที่ยงอยู่แน” นี่เป็น สัสตวาทะประการที่ ๑

๒. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผา กิเลส ... บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ระลึกชาติก่อน ได้หลายชาติ คือ ๑ สังวิภูฏกับและวิวิภูฏกับ๑บ้าง ๒ สังวิภูฏกับและวิวิภูฏกับบ้าง ๓ สังวิภูฏกับและวิวิภูฏกับบ้าง ๔ สังวิภูฏกับและวิวิภูฏกับบ้าง ๕ สังวิภูฏกับและวิวิภูฏกับบ้าง ๑๐ สังวิภูฏกับและวิวิภูฏกับบ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มี วรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจาก ภพนั้น จึงมาเกิดในภพนี้” เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้ง ลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้า รู้อดีตกาลได้ว่า โลกเคยเสื่อมมาแล้ว หรือว่าเคยเจริญมาแล้ว” อนึ่ง ข้าพเจ้ารู้อนาคตกาลว่า “โลกจักเสื่อม หรือว่าจักเจริญ อุตตาและโลกเที่ยง ยั่งยืน ตั้งมั่นอยู่ดยอดภูเขา ดุจเสา ระเนียด ส่วนสัตว์เหล่านั้นย่อมเล่นไป ท่องเที่ยวไป จุตติ และเกิด แต่มีสิ่งที่เที่ยงอยู่แน” นี่เป็น สัสตวาทะประการที่ ๒

๓. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ... บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ระลึกชาติก่อนได้ หลายชาติ คือ ๑๐ สังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปบ้าง ๒๐ สังวัฏฏกัป และวิวัฏฏกัปบ้าง ๓๐ สังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปบ้าง ๔๐ สังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปบ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มี วรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจาก ภพนั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็คงมีชื่ออย่างนั้น มี ตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุติจากภพนั้น จึงมาเกิดในภพนี้” เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้ารู้อดีตกาลได้ว่า โลกเคยเสื่อมมาแล้ว หรือเคยเจริญ มาแล้ว” อนึ่ง ข้าพเจ้ารู้อนาคตกาลว่า “โลกจักเสื่อม หรือว่าจักเจริญ อดตาและโลกเที่ยง ยั่งยืน ตั้งมั่นอยู่ดุษยอดภูเขาดุจเสาระเนียด ส่วนสัตว์เหล่านั้นย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไป จุตี และเกิดแต่มีสิ่งที่ เที่ยงอยู่แน่” นี่เป็นสัสสตวาตะประการที่ ๓

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมในเรื่องสัสสตวาตะ

เทศนาเรื่องความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้

[๑๕๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้ก็นับว่ายอดเยี่ยม

คือ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ... บรรลุเจโตสมาธิที่เป็น

เหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์กับเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์กับเป็นอัน มากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์กับและวิวัฏฏ์กับเป็นอันมากบ้างว่า “ในภพโน้น เรามีชื่อ อย่างนั้น มี ตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข และมีอายุอย่าง นั้น ๆ จุตติ จากภพนั้น ก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวย สุขทุกข และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้น จึงมาเกิด ในภพนี้” เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้ง ลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัตว์ทั้งหลายที่ไม่อาจจะ กำหนดอายุไม่ว่าด้วยการคำนวณ หรือด้วยการนับมีอยู่ สัตว์ที่เคยอาศัยอยู่ในอัฐภาพใด ๆ ไม่ว่าจะในรูปภพ อรูปภพ สัญญีภพ อสัญญีภพ หรือเนวสัญญีนาสัญญีภพ ก็มีอยู่ เขาระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้ง ลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน เรื่องความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติได้

เทศนาเรื่องความหยั่งรู้การจติและการอุปบัติ

[๑๕๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องความ หยั่งรู้การจติและการอุปบัติของสัตว์ทั้งหลายก็นับว่ายอด เยี่ยม

คือ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้อาศัย
ความเพียรเครื่องเผากิเลส ... บรรลุเจโตสมาธิที่เป็น
เหตุทำจิตให้ตั้งมั่น เห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังเกิด
ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี
ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้
เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจี
ทุจริต และ มโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็น
ผิดและชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความ เห็นผิด พวก
เขาหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต
นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต และ
มโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบและ
ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขา
หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เขาเห็น
หมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งาม
และไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์
เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม อย่างนี้
แล

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
เรื่องความหยั่งรู้การจติและการอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย
เทศนาเรื่องการแสดงฤทธิ์

[๑๕๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อีกประการหนึ่ง
เทศนาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในเรื่องการ
แสดงฤทธิ์ก็นับว่ายอดเยี่ยม การแสดงฤทธิ์ ๒ ประการนี้
คือ

๑. ฤทธิ์ที่มีอาสวะ มีอุปธิด ไม่เรียกว่า
อริยะ

๒. ฤทธิที่ไม่มีอาสวะ ไม่มีอุปธิ เรียกว่า อริยะ

ฤทธิที่มีอาสวะ มีอุปธิ ไม่เรียกว่า อริยะ เป็นอย่างไร

คือ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส ความเพียรที่ตั้งมั่น ความหมั่นประกอบ ความไม่ประมาท และอาศัยการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีแล้ว บรรลุเจโตสมาธิที่เป็นเหตุทำจิตให้ตั้งมั่น ก็แสดงฤทธิได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏ หรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดิ่งลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบน แผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปก็ได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิมากมีอาณภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือฤทธิที่มีอาสวะ มีอุปธิ ไม่เรียกว่า อริยะ

ฤทธิที่ไม่มีอาสวะ ไม่มีอุปธิ เรียกว่า อริยะ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ถ้าหวังอยู่ว่า “เราพึงมีสัญญาในสิ่งที่ปฏิกุลาว่า ไม่ปฏิกุลอยู่” ก็ย่อมมีสัญญาในสิ่งที่ปฏิกุลนั้นว่าไม่ปฏิกุลอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า “เราพึง มีสัญญาในสิ่งที่ไม่ปฏิกุลว่าเป็นสิ่งปฏิกุลอยู่” ก็ย่อมมี

สัญญาในสิ่งที่ไม่ปฏิญาณนั้นว่าเป็นสิ่งปฏิญาณอยู่ ถ้าหวัง
 อยู่ว่า “เราพึงมีสัญญาในสิ่งที่ปฏิญาณและไม่ปฏิญาณว่าไม่
 ปฏิญาณอยู่” ก็ย่อมมีสัญญาในสิ่งที่ปฏิญาณและไม่ปฏิญาณ
 นั้นว่าไม่ปฏิญาณอยู่ ถ้าหวังอยู่ ว่า “เราพึงมีสัญญาในสิ่ง
 ปฏิญาณและไม่ปฏิญาณว่าเป็นสิ่งปฏิญาณอยู่” ก็ย่อมมีสัญญา
 ในสิ่ง ที่ปฏิญาณและไม่ปฏิญาณนั้นว่าเป็นสิ่งปฏิญาณอยู่ ถ้า
 หวังอยู่ว่า “เราพึงละวางสิ่งที่ปฏิญาณและไม่ปฏิญาณทั้ง
 สองนั้นเสีย มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่” ก็ย่อมมี
 อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะในสิ่งที่ปฏิญาณและไม่ปฏิญาณนั้น
 อยู่

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือฤทธิ์ที่ไม่มีอาสวะ ไม่มี
 อุปธิ เรียกว่า อริยะ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่คือเทศนาอันยอดเยี่ยมใน
 การแสดงฤทธิ์

พระผู้มีพระภาคย่อมทรงรู้อย่างธรรมดาว่าไม่มีเหลือ
 อยู่ เมื่อทรงรู้อย่างธรรมดาว่าไม่มีเหลืออยู่ ก็ไม่มีธรรมข้อ
 อื่นที่จะทรงรู้อย่างขึ้นไปอีก จะพึงมีสมณะหรือพราหมณ์
 อื่นผู้รู้ธรรมยิ่ง มีปัญญาเกินไปกว่าพระผู้มีพระภาค ใน
 เรื่องการแสดงฤทธิ์อีกหรือ

แสดงคุณพระศาสดาอย่างอื่นอีก

[๑๖๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิ่งใดที่กุลบุตร
 ผู้มีศรัทธา๑ ปราศจากความเพียร๒ มีเรี่ยวแรง๓ จะพึงถึง
 ด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วย
 ความ บากบั่นของบุรุษ ด้วยความเอาธุระของบุรุษ๑ สิ่ง
 นั้นพระผู้มีพระภาคได้ทรงบรรลุเต็มที่แล้ว อนึ่ง พระผู้มี
 พระภาคไม่ทรงหมกมุ่นกับกามสุขัลลิกานุโยค๒ ซึ่งเป็น

ธรรมอันตราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่ทรงหมกมุ่นกับอรรถกถาโยคต ซึ่งเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ อนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงได้ฌาน ๔ อันมีในจิตยิ่ง ๔ ซึ่งเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบันตามความปรารถนาได้โดยไม่ยาก ๕ ได้โดยไม่ลำบาก

วิธีตอบคำถาม

[๑๖๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าบุคคลถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า “ท่าน สารีบุตร ได้มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นในอดีตกาล ซึ่งมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคไหม” เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์จะพึงตอบว่า “ไม่มี” ถ้าเขาถามว่า “จักมีสมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นในอนาคตกาล ซึ่งจะ มีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคไหม” เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์จะพึงตอบว่า “ไม่มี” ถ้าเขาถามว่า “มีสมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นในปัจจุบันซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคไหม” เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์จะพึงตอบว่า “ไม่มี”

แต่ถ้าเขาถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า “ท่านสารีบุตร ได้มีสมณะหรือพราหมณ์ ผู้อื่นในอดีตกาล ซึ่งมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณเสมอกับพระผู้มีพระภาคไหม” เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์จะพึงตอบอย่างนี้ว่า “มี” ถ้าเขาถามว่า “จักมีสมณะ หรือพราหมณ์ผู้อื่นในอนาคตกาล ซึ่งจะ มีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณ

เสมอกับพระผู้มีพระภาคใหม่” เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์จะพึงตอบว่า “มี” ถ้าเขาถามว่า “จะมีสมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นในปัจจุบัน ซึ่งจะมีปัญญาในทางพระสัมโพธิญาณเสมอกับพระผู้มีพระภาคใหม่” เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์จะพึงตอบว่า “ไม่มี”

แต่ถ้าเขาถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า “เหตุไร ท่านสารินฺดรจึงตอบรับเป็น บางอย่าง ปฏิเสธเป็นบางอย่าง” เมื่อเขาถามอย่างนี้ ข้าพระองค์จะพึงตอบอย่าง นี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ข้อนี้ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคว่า “ได้มีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตกาล ซึ่งมีปัญญาในทางพระสัมโพธิ-ญาณเสมอกับเรา” ข้อนี้ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “จักมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอนาคตกาล ซึ่งมีปัญญาในทางพระสัมโพธิ-ญาณเสมอกับเรา” ข้อนี้ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “ข้อที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ จะเกิดพร้อมกันในโลกธาตุเดียวกันนั้น ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาสที่จะเป็นไปได้”

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ถูกเขาถามอย่างนี้ ตอบอย่างนี้ จะชื่อว่าพูดตรงตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ ไม่ชื่อว่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาคด้วยคำเท็จ หรือ ชื่อว่ากล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผล ไม่มีบ้างหรือที่กล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมาจะเป็นเหตุให้ถูกตำหนิได้ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ถูกแล้ว สาริบุตร เมื่อเธอถูกเขาถามอย่างนี้ ตอบ อย่างนี้ จะชื่อว่าพูดตรงตามที่เรากล่าวแล้วทีเดียว ไม่ชื่อว่ากล่าวตู่เราด้วยคำเท็จ ชื่อว่ากล่าวแก้อย่างสมเหตุสมผล ไม่มีเลยที่คำกล่าวเช่นนั้นและคำที่กล่าวต่อ ๆ กันมา จะเป็นเหตุให้ถูกดำเนินได้”

เรื่องน่าอัศจรรย์ไม่เคยปรากฏ

[๑๖๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุทายีได้กราบทูลพระ ผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ความ มกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา มีอยู่แก่พระตถาคตผู้ทรงมีฤทธิ์มากอย่างนี้ ทรงมีอานุภาพมากอย่างนี้ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ทรงโอ้อวด ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก ได้เห็นประจักษ์ธรรมเพียงข้อหนึ่งจากธรรมของพระองค์แล้ว ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พวกเขาจะต้องยกธงเทียวประกาศ น่าอัศจรรย์จริง ไม่เคยปรากฏ ความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา มีอยู่แก่พระตถาคตผู้ทรงมีฤทธิ์มากอย่างนี้ ทรงมี อานุภาพมากอย่างนี้ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ทรงโอ้อวด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุทายี เธอจงดูความ มกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลาของตถาคตผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่ โอ้อวด ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกได้เห็นประจักษ์ธรรมเพียงข้อหนึ่งจากธรรม ของเราแล้ว ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ พวกเขาจะต้องยกธงเทียวประกาศ อุทายี เธอ จงดู ความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลาของ

ตถาคตผู้มีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ แต่ถึงกระนั้นก็ไม่โอ้อวด”

[๑๖๓] ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระสารีบุตรว่า “เพราะเหตุ นี้แล สารีบุตร เธอพึงกล่าวธรรมบรรยายนี้แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เอง ๆ เกิด พวกโมฆบุรุษที่มีความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในตถาคตฟังธรรม บรรยายนี้แล้ว จักละความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในตถาคตนั้นได้”

เพราะเหตุที่ท่านพระสารีบุตรประกาศความเลื่อมใสนี้เฉพาะพระพักตร์ของพระ ผู้มีพระภาค ฉะนั้น เวยยากรณ์ภาษิต๒นี้จึงมีชื่อว่า “สัมปสาทนียะ” แล สัมปสาทนียสูตรที่ ๕ จบ

๖. ปาสาทิกสูตร

ว่าด้วยเหตุให้เกิดความเลื่อมใส

[๑๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทในอัมพวันของพวกเจ้าศากยะ นามว่า เวธัญญา แคว้นสักกะ

นิครนถ์ นาฏบุตรถึงแก่กรรม

สมัยนั้น นิครนถ์ นาฏบุตร ได้ถึงแก่กรรมไม่นานที่กรุงปาวา เพราะการ ถึงแก่กรรมของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกัน เกิดแยกเป็น ๒ พวก ต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า “ท่านไม่รู้ ทัวถึงธรรมวินัยนี้ แต่เรารู้ทัวถึงธรรมวินัย ท่านจะรู้ทัวถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด แต่ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก คำพูดของข้าพเจ้ามีประโยชน์

แต่คำพูดของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อน ท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับพูดก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดคำพูดของท่าน ได้แล้ว ข้าพเจ้าชมท่านได้แล้ว ถ้าท่านมีความสามารถ ก็จงหาทางแก้คำพูดหรือเปลี่ยนตนให้พ้นผิดเถิด” เห็นจะมีการชกกันเท่านั้นที่จะเป็นไปในพวกนิครนถ์ ผู้เป็น สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตร แม้พวกสาวกของนิครนถ์ นาฏบุตรที่เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาว ห่มขาว ก็มีอาการเบื่อหน่าย คลายความรัก รู้สึกท้อถอยในพวกนิครนถ์ ผู้เป็น สาวกของนิครนถ์ นาฏบุตร ทั้งนี้เพราะธรรมวินัยที่นิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้มีใช้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยที่มีที่พำนักถูกทำลายแล้ว๑ เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึ่งอาศัย๒

[๑๖๕] ครั้งนั้น พระจุนทะ สมณทูทเทศธำพรษาอยู่ในกรุงปาวาได้เข้าไปหาท่านพระอานนทซึ่งอยู่ในสามคาม๒ กราบท่านพระอานนทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้กล่าวกับท่านพระอานนทดังนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ นิครนถ์ นาฏบุตร ได้ถึง แก่กรรมไม่นานที่กรุงปาวา เพราะการถึงแก่กรรมของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกัน เกิดแยกกันเป็น ๒ พวก ฯลฯ เป็นธรรมวินัยที่มีที่พำนัก ถูกทำลายแล้ว เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึ่งอาศัย” เมื่อพระจุนทะ สมณทูทเทศกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้กล่าวว่า “คุณจุนทะ นี่เป็นข้ออ้างที่จะเข้าเฝ้าพระ ผู้มีพระภาคได้ มาเถิด คุณจุ

ทะ เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาค” พระจุนทะ สมณทูตเสวยรับคำแล้ว

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท และพระจุนทะ สมณทูตเทส ได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ท่านพระอานนทได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระจุนทะ สมณทูตเทสนี้บอกว่า “นิครนถ์ นาฏบุตรได้ถึงแก่กรรมไม่นานที่กรุงปาวา เพราะการถึงแก่กรรมของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกัน ฯลฯ เป็นธรรมวินัย ที่มีที่พำนักถูกทำลายแล้ว เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึ่งอาศัย”

ธรรมวินัยที่บุคคลผู้มีใช้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้

[๑๖๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ข้อนั้นก็เป็นอย่างนี้แหละ จุนทะ ในธรรมวินัย ที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้มีใช้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ จุนทะ ในโลกนี้ มีศาสดาผู้มีใช้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีธรรมที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้มีใช้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ และสาวกก็ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรมในธรรมนั้น ประพฤติหลีกเลียงจากธรรมนั้น๑ สาวก ของศาสดานั้นจะพึงมีคนกล่าวถึงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย

เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ศาสดาของท่านผู้มีใช้
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และธรรมก็เป็นอันศาสดากล่าวไว้
ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้
ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้มีใช้พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ แต่ท่านก็ไม่ปฏิบัติธรรม
สมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรมใน
ธรรมนั้น ประพฤติหลีกเลียงจาก ธรรมนั้น” ด้วยเหตุนี้
จนทะ แม้ศาสดาในธรรมวินัยนั้นจะพึงถูกติเตียน ธรรม
ใน ธรรมวินัยนั้นจะพึงถูกติเตียน แต่สาวกในธรรมวินัย
นั้นควรได้รับการสรรเสริญ จนทะ ผู้ที่กล่าวกับสาวกเช่น
นั้นอย่างนี้ว่า “ท่านจงปฏิบัติตามธรรมที่ศาสดาของ
ท่านแสดงไว้ บัญญัติไว้เถิด” ผู้ชักชวน๒ ผู้ที่เขาสักชวน
และผู้ที่ถูกชักชวนแล้ว๓ปฏิบัติตามนั้น ทั้งหมดย่อม
ประสพสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร
เพราะข้อนั้นก็เป็นอย่างนี้แหละ จนทะ ในธรรมวินัยที่
ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำ
ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็น
ธรรมวินัยที่ผู้มีใช้พระสัมมา-สัมพุทธเจ้าประกาศไว้

[๑๖๗] อนึ่ง จนทะ ในโลกนี้มีศาสดาที่ผู้มีใช้
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีธรรม ที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี
ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่
เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้มีใช้พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าประกาศไว้ และสาวกก็เป็น ผู้ปฏิบัติธรรม
สมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมในธรรมนั้น
ยึดถือประพฤติธรรมนั้น สาวกของศาสดานั้นจะพึงมีค
นกล่าวถึงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ไม่เป็นลาภของ

ท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ศาสดาของท่านเป็นผู้มิใช่พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมก็เป็นอันศาสดากล่าวไว้ไม่ดี
ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่
เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้มิใช่พระสัมมา
สัมพุทธเจ้าประกาศไว้ ท่าน ก็ปฏิบัติธรรมสมควรแก่
ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมในธรรมนั้น ยึดถือ
ประพฤติดุคธรรมนั้น” ด้วยเหตุนี้แล จุนทะ ศาสดาในธรรม
วินัยนั้นจะพึงถูกติเตียน ธรรมในธรรมวินัยนั้นก็พึงถูก
ติเตียน และสาวกในธรรมวินัยนั้นก็ควรถูกติเตียน จุนทะ
ผู้ที่กล่าวกับสาวกเช่นนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านปฏิบัติถูกต้อง
แล้ว จักทำสิ่งที่ถูกต้องให้สำเร็จได้อย่างแน่นอน” ผู้
สรรเสริญ ผู้ที่เขาสรรเสริญ และผู้ที่ได้รับการสรรเสริญ
แล้วปรารถนาความเพียรให้ยิ่งขึ้นไป ทั้งหมดย่อมประสพ
สิ่งมิใช่บุญเป็นอันมาก ชื่อนั้น เพราะเหตุไร เพราะชื่อนั้น
ก็เป็นอย่างนี้แหละ จุนทะ ในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้
ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้
ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้มิใช่พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้

ธรรมวินัยที่บุคคลผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ประกาศไว้

[๑๖๘] จุนทะ อนึ่ง ในโลกนี้ มีศาสดาผู้เป็น
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีธรรม ที่ศาสดากล่าวไว้ดี
ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้๒ เป็นไป
เพื่อความสงบ ระงับ เป็นธรรมที่ผู้เป็นพระสัมมา
สัมพุทธเจ้าประกาศไว้ แต่สาวกไม่เป็นผู้ปฏิบัติธรรม
สมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรมใน

ธรรมนั้น ประพฤติหลักเลียงจากธรรมนั้น สาวกของ ศาสดานั้นจะพึงมีคนกล่าวถึงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย ไม่ใช่ ลากของท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ศาสดาของท่าน เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า และธรรมก็เป็นอันศาสดานั้น กล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ แต่ท่านไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ปฏิบัติตามธรรมในธรรมนั้น ประพฤติหลักเลียงจากธรรมนั้น” ด้วยเหตุนี้แหละ จุนทะ แม้ศาสดาในธรรมวินัยนั้นก็จะพึงได้รับ การสรรเสริญ ธรรมในธรรมวินัยนั้นจะพึงได้รับการสรรเสริญ แต่สาวก ในธรรมวินัยนั้น ควรถูกติเตียน จุนทะ ผู้ที่กล่าวกับสาวก เช่นนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านจงปฏิบัติธรรมที่ศาสดาของท่าน แสดงไว้ บัญญัติไว้เถิด” ผู้ชักชวน ผู้ที่เขาชักชวน และ ผู้ที่ถูก ชักชวนแล้ว ปฏิบัติตามนั้น ทั้งหมดจะประสบบุญ เป็นอันมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะข้อนั้นก็เป็นอย่าง นี้แหละ จุนทะ ในธรรมวินัยที่พระศาสดากล่าวไว้ดี ประกาศ ไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อ ความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้

[๑๖๙] จุนทะ อนึ่ง ในโลกนี้ มีศาสดาผู้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีธรรมที่ศาสดานั้นกล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อ ความสงบ ระงับ เป็นธรรมที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกาศไว้ และสาวกก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมในธรรมนั้น ยึดถือ

ปฏิบัติธรรมนั้น สาวกของศาสดานั้นจะพึงมีคนผู้กล่าวถึงอย่างนี้ว่า “ท่านทั้งหลาย เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ศาสดาของท่านเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมก็เป็นอันพระศาสดา กล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ และท่านก็ปฏิบัติธรรมสมควร แก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรม ในธรรมนั้น ยึดถือประพฤติธรรมนั้น” ด้วย เหตุนี้แหละ จุนทะ ศาสดาในธรรมวินัยนั้นจะพึงได้รับการสรรเสริญ ธรรมในธรรมวินัยนั้นจะพึงได้รับการสรรเสริญ และสาวกในธรรมวินัยนั้นก็ควรได้รับการสรรเสริญ จุนทะ ผู้ที่กล่าวกับสาวกเช่นนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านปฏิบัติถูกต้องแล้ว จักทำสิ่งที่ ถูกต้องให้สำเร็จได้อย่างแน่นอน” ผู้สรรเสริญ ผู้ที่เขาสรรเสริญและผู้ที่ได้รับการสรรเสริญ แล้วปรารถนาความเพียรให้ยิ่งขึ้นไป ทั้งหมดจะประสบบุญเป็นอันมาก ข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะข้อนั้นก็เป็นอย่างนี้แหละ จุนทะ ในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมวินัย ที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้

ศาสดาผู้ให้สาวกเดือดร้อนในภายหลัง

[๑๗๐] จุนทะ อนึ่ง ศาสดาผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว ในโลกนี้ และธรรมอันศาสดากล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ แต่ศาสดา ยังไม่ทรงทำให้สาวก

ทั้งหลายของพระองค์เข้าใจรรถในสัทธรรม ทั้งไม่ทำ
 พรหมจรรย์ ที่บริบูรณ์ครบถ้วนให้แจ่มแจ้ง ให้เข้าใจง่าย
 ให้มีบทที่รวบรวมไว้พร้อมแล้ว ให้มีผลอย่างปาฏิหาริย์
 ๑ แก่สาวกเหล่านั้น จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและ
 มนุษย์ทั้งหลาย ๒ ต่อมา ศาสดาของสาวกเหล่านั้น
 ปรินิพพานไป ศาสดาเห็นปานนี้แล ปรินิพพานแล้ว
 ทำให้สาวกทั้งหลายเดือดร้อนในภายหลัง ช้อนั้นเพราะ
 เหตุไร (สาวกเหล่านั้นคิดว่า) “เพราะศาสดาผู้เป็นอรหัน
 ตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก และธรรมก็
 เป็นอันศาสดากล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออก
 จากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบ ระวัง เป็นธรรมที่ผู้
 เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ แต่ศาสดายังไม่
 ทรงทำให้เราทั้งหลายเข้าใจรรถในพระสัทธรรม ทั้ง
 ไม่ทำพรหมจรรย์ที่บริบูรณ์ครบถ้วน ให้แจ่มแจ้ง ให้
 เข้าใจง่าย ให้มีบทที่รวบรวมไว้พร้อมแล้ว ให้มีผลอย่าง
 ปาฏิหาริย์แก่พวกเรา จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและ
 มนุษย์ทั้งหลาย ๓ ต่อมา ศาสดาของเราทั้งหลาย
 ปรินิพพานไป” จุนทะ ศาสดาเห็นปานนี้แลปรินิพพาน
 แล้ว ทำให้สาวกทั้งหลายเดือดร้อนในภายหลัง

ศาสดาผู้ไม่ให้สาวกเดือดร้อนในภายหลัง

[๑๗๑] จุนทะ อนึ่ง ศาสดาผู้เป็นอรหันตสัมมา
 สัมพุทธเจ้า เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้ ธรรมก็เป็นอันศาสดา
 กล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้
 เป็นไปเพื่อความสงบระวัง เป็นธรรมที่ผู้เป็นพระสัมมา
 สัมพุทธเจ้าประกาศไว้ และพระศาสดาทรงทำให้สาวก
 ทั้งหมดของพระองค์เข้าใจรรถในสัทธรรม ทั้งทำ

พรหมจรรย์ที่บริบูรณ์ครบถ้วนให้แจ่มแจ้ง ให้เข้าใจง่าย ให้มีบทที่รวบรวมไว้พร้อมแล้ว ให้มีผลอย่างปาฏิหาริย์ แก่สาวกเหล่านั้น จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายต่อมา ศาสดาของสาวกเหล่านั้น ปรินิพพานไป ศาสดาเห็น ปานนี้แลปรินิพพานแล้ว ย่อมไม่ทำให้สาวกเดือดร้อนในภายหลัง ชื่อนั้นเพราะ เหตุไร (สาวกเหล่านั้นคิดว่า) “เพราะศาสดาผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก และธรรมก็เป็นอัน ศาสดากล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ และพระศาสดาทรงทำให้เราทั้งหลายให้เข้าใจอรรถในพระสัทธรรม ทั้งทรงทำพรหมจรรย์ที่บริบูรณ์ครบถ้วน ให้แจ่มแจ้ง ให้เข้าใจง่าย ให้มีบทรวบรวมไว้พร้อมแล้ว ให้มีผลอย่างปาฏิหาริย์แก่พวกเรา จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ต่อมาศาสดาปรินิพพานไป” จนที่ ศาสดาเห็นปานนี้แล ปรินิพพานแล้ว ย่อมไม่ทำให้สาวกทั้งหลายเดือดร้อนในภายหลัง

เรื่องพรหมจรรย์ที่ไม่บริบูรณ์ เป็นต้น

[๑๗๒] ๑. จุนทะ แม่หากว่า
พรหมจรรย์ ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ
ศาสดาเป็นผู้ไม่มั่นคง ไม่เป็นผู้มี
ประสบการณ์มาก ไม่เป็นผู้บวชมานาน ไม่เป็นผู้มีชีวิต
อยู่หลายรัชสมัย ไม่เป็นผู้ล่วงกาลผ่านวัยมามาก
พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

เมื่อใด พรหมจรรย์ประกอบด้วย
องค์เหล่านี้ คือ ศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก
บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมา
มาก เมื่อนั้น พรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วย องค์นั้น
อย่างนี้

[๑๗๓] ๒. จุนทะ แม่หากว่า
พรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ

ศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชมา
นาน มีชีวิตอยู่ หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมา มาก แต่
ภิกษุสาวกผู้เป็นเถระ ของศาสดานั้น เป็นผู้ไม่
เจียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำ ไม่ แก้วกล้า ไม่บรรลุ
ธรรมอันเกษมจากโยคะ๒ ไม่อาจกล่าวพระ สัทธรรม
ได้โดยชอบ ไม่อาจแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบ
ปรปวาท๓ ที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้
พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

เมื่อใด พรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ
ศาสดาเป็นผู้ มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มี
ชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมา มาก และภิกษุ
สาวกผู้เป็นเถระของศาสดานั้น เป็นผู้เจียบแหลม ได้รับ
การแนะนำ แก้วกล้า บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ
อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรมมี
ปาฏิหาริย์ ปราบปรปวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดย
ชอบธรรมได้ เมื่อนั้น พรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วย
องค์นั้น อย่างนี้

[๑๗๔] ๓. จุนทะ แม่หากว่าพรหมจรรย์
ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ

ศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชนาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก และภิกษุสาวกผู้เป็นเถระของศาสนานั้น เป็นผู้เจ็บแหลม ได้รับการแนะนำ แกล้วกล้า บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ อาจกล่าวสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ปราบปร่ำวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อย โดยชอบธรรมได้ แต่ภิกษุสาวกผู้เป็นมัจฉิมะของศาสนานั้น เป็นผู้ไม่เจ็บแหลม ... พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้

๔. ... ภิกษุสาวกผู้เป็นมัจฉิมะของศาสนานั้นเป็นผู้เจ็บแหลม ... แต่ภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของศาสนานั้นเป็นผู้ไม่เจ็บแหลม ...

๕. ... ภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของศาสนานั้นเป็นผู้เจ็บแหลม ... แต่ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นเถรีของศาสนานั้นเป็นผู้ไม่เจ็บแหลม ...

๖. ... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นเถรีของศาสนานั้นเป็นผู้เจ็บแหลม ... แต่ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นมัจฉิมาของศาสนานั้นเป็นผู้ไม่เจ็บแหลม ...

๗. ... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นมัจฉิมาของศาสนานั้นเป็นผู้เจ็บแหลม ... แต่ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกาของศาสนานั้นเป็นผู้ไม่เจ็บแหลม ...

๘. ... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกาของศาสนานั้นเป็นผู้เจ็บแหลม ... แต่อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติ พรหมจรรย์เป็นผู้ไม่เจ็บแหลม ...

๙. ... อุบาสกสาวกของศาสดานั้นเป็นคฤหัสถ์
 นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติ พรหมจรรย์เป็นผู้เฉียบแหลม ...
 แต่อุบาสกสาวกของศาสดานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่ม
 ขาว บริโภคคาม เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ...

๑๐. ... อุบาสกสาวกของศาสดานั้นเป็นคฤหัสถ์
 นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคามเป็นผู้เฉียบแหลม ... แต่
 อุบาสกสาวกของศาสดานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่ม
 ขาว ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้ไม่เฉียบแหลม ...

๑๑. ... อุบาสกสาวกของศาสดานั้นเป็น
 คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้
 เฉียบแหลม ... แต่อุบาสกสาวกของศาสดานั้นเป็น
 คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม เป็นผู้ไม่
 เฉียบแหลม ...

๑๒. ... อุบาสกสาวกของศาสดานั้นเป็น
 คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม เป็นผู้เฉียบแหลม ...
 แต่พรหมจรรย์ของศาสดานั้นมิได้บริบูรณ์ กว้างขวาง
 แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก มั่นคงดี จนประกาศได้ดี
 ทั้งถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๑๓. ... พรหมจรรย์๒ของศาสดานั้นบริบูรณ์๓
 กว้างขวาง๔แพร่หลาย๕ รู้จักกันโดยมาก๖มั่นคงดี จน
 ประกาศได้ดีทั้งถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่
 พรหมจรรย์นั้น ไม่บรรลุถึงความเลิศด้วยลาภและความ
 เลิศด้วยยศ พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น
 อย่างนี้ จนทะ เมื่อใด พรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้
 คือ ศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชนา
 นาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมานาน และ

ภิกษุสาวกผู้เป็นเถระของศาสนานั้น เป็นผู้เจียบแหลม
 ได้รับการแนะนำ แกล้งกล้า บรรลัทธิธรรมอันเกษมจาก
 โยคะ อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดง
 ธรรมมีปาฏิหาริย์ปราบปรามปรีชาที่เกิเกิดขึ้นให้เรียบร้อย
 โดย ชอบธรรมได้ ภิกษุสาวกผู้เป็นมัชฌิมะของศาสนานั้น
 เป็นผู้เจียบแหลม ... ภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของ
 ศาสนานั้นเป็นผู้เจียบแหลม ... ภิกษุณีสาวิกาผู้เป็น
 เถรีของศาสนานั้นเป็นผู้เจียบแหลม ... ภิกษุณีสาวิกาผู้
 เป็นมัชฌิมะของศาสนานั้นเป็นผู้เจียบแหลม ... ภิกษุณี
 สาวิกาผู้เป็นนวกะของศาสนานั้นเป็นผู้เจียบแหลม ...
 อุบาสกสาวกของศาสนานั้นเป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว
 ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้เจียบแหลม ... อุบาสกสาวก
 ของศาสนานั้นเป็น คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคาม
 เป็นผู้เจียบแหลม ... อุบาสิกา สาวิกาของศาสนานั้นเป็น
 คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์เป็นผู้
 เจียบแหลม ... อุบาสิกาสาวิกาของศาสนานั้นเป็น
 คฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคคามเป็นผู้เจียบแหลม ...
 พรหมจรรย์ของศาสนานั้นบริบูรณ์ กว้างขวาง
 แพร่หลาย รู้จักกันโดยมากมั่นคงดี จนประกาศได้ดี
 ทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และพรหมจรรย์ของ
 ศาสนานั้น บรรลู่ถึงความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วย
 ยศ เมื่อนั้นพรหมจรรย์นั้น ย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นี้
 อย่างนี้

[๑๗๕] จันทะ กัปปัณิ เราเป็นศาสดาผู้เป็นพระ
 อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก ธรรมอันเรา
 กล่าวไว้ดี ประกาศไว้ดี เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้

เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่เราผู้เป็นสัมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เราทำ ให้สาวกทั้งหลายเข้าใจ อรรถในสัทธรรม ทั้งทำพรหมจรรย์ที่บริบูรณ์ครบถ้วนให้แจ่มแจ้ง ให้เข้าใจง่าย ให้มีบทที่รวบรวมไว้พร้อมแล้ว ให้มีผลอย่างปาฏิหาริย์แก่สาวกเหล่านั้น จนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็บัดนี้เราเป็นศาสดาเป็นผู้มั่นคง มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก

จนทะ บัดนี้ มีภิกษุสาวกผู้เป็นเถระของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ได้รับการ แนะนำ แก่ลัทธิ บวรลัทธิอันเกษมจากโยคะ อาจกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ อาจแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์ ปราบปรึบวาทที่เกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยชอบธรรมได้ บัดนี้ มีภิกษุสาวกผู้เป็นมัชฌิมะของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีภิกษุสาวกผู้เป็นนวกะของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นเถรีของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นมัชฌิมะของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีภิกษุณีสาวิกาผู้เป็นนวกะของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีอุบาสกสาวกผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์๑ของเรา เป็นผู้เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีอุบาสกสาวก ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกาม๒ของเราเป็นผู้ เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ประพฤติพรหมจรรย์๓ของเราเป็นผู้เฉียบแหลม ... บัดนี้ มีอุบาสิกาสาวิกา ผู้เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว บริโภคกาม๔ของเราเป็นผู้เฉียบแหลม จนทะ บัดนี้ พรหมจรรย์

ของเราบริบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้จักกันโดยมาก
มันคงดี จนนประกาศได้ดีทั่วถึงเทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย

[๑๗๖] จุนทะ เท้าที่มีศาสดาเกิดขึ้นแล้วใน
โลกในบัดนี้ เรายังไม่เห็นศาสดาอื่นแม้ผู้เดียวที่บรรลุถึง
ความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วยยศเหมือนเราเลย
อนึ่ง เท้าที่มีสงฆ์หรือคณะเกิดขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้
เรายังไม่เห็นสงฆ์ หรือ คณะอื่นแม้ หมู่เดียว ที่บรรลุถึง
ความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วยยศ เหมือนภิกษุ
สงฆ์เลย บุคคลเมื่อกล่าวให้ถูกต้องพึงกล่าวถึง
พรหมจรรย์นั้นได้ว่า “พรหมจรรย์ สมบูรณ์ด้วยอาการทุก
อย่าง บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง
ศาสดากล่าวไว้ดี บริบูรณ์ครบถ้วน ศาสดาประกาศไว้
ดีแล้ว” บุคคลเมื่อกล่าวให้ถูกต้องพึงกล่าวถึง
พรหมจรรย์นี้นั้นแล้วว่า “พรหมจรรย์ สมบูรณ์ด้วยอาการ
ทุกอย่าง บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง
ศาสดากล่าวไว้ดี บริบูรณ์ครบถ้วน ศาสดา ประกาศไว้
ดีแล้ว”

จุนทะ ทราบว่า อุทกดาบส รามบุตร กล่าว
ข้อความอย่างนี้ว่า “บุคคลเห็นอยู่ ชื่อว่าไม่เห็น” ถามว่า
“บุคคลเห็นอะไรอยู่ ชื่อว่าไม่เห็น๕” ตอบว่า “บุคคล
เห็นใบของมิดโกนที่ลับดีแล้ว แต่ไม่เห็นคมของมิดโกน
นั้น” จุนทะ อุทกดาบส รามบุตรจึง กล่าวข้อความนี้ว่า
“บุคคลเห็นอยู่ ชื่อว่าไม่เห็น” ข้อความที่อุทกดาบส ราม
บุตร กล่าวนั้น เป็นธรรมอันทราบ เป็นของชาวบ้านด

เป็นของปฤชน ไม่เป็นของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วย
ประโยชน์๒ เพราะหมายเอาเฉพาะมิดโกนเท่านั้น

จนทะ ถ้าบุคคลเมื่อกกล่าวให้ถูกต้องฟังกล่าวถึงคำ
นั้นได้ว่า “บุคคลเห็นอยู่ ชื่อว่าไม่เห็น” บุคคลเมื่อกกล่าว
ให้ถูกต้องฟังกล่าวถึงคำนี้นั้นนั่นแล้ว “บุคคลเห็นอยู่
ชื่อว่าไม่เห็น” ถามว่า “บุคคลเห็นอะไรอยู่ ชื่อว่าไม่
เห็น” ตอบว่า “พรหมจรรย์ สมบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง
บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง ศาสดา
กล่าวไว้ดี บริบูรณ์ครบถ้วน ศาสดาประกาศไว้ดีแล้ว”
ด้วยเหตุดังนี้แล บุคคลจึง ชื่อว่าเห็นพรหมจรรย์นั้น ใน
พรหมจรรย์นี้ ถ้าบุคคลถอนสิ่งนี้ออกไปด้วยคิดว่า
“พรหมจรรย์นั้น จะพึงบริสุทธิ์กว่า ด้วยวิธีการนี้” ด้วย
เหตุดังนี้แล บุคคลจึงชื่อว่า ไม่เห็นพรหมจรรย์นั้น ใน
พรหมจรรย์นี้ ถ้าบุคคลเพิ่มสิ่งนี้เข้าไป ด้วยคิดว่า
“พรหมจรรย์นั้น จะพึงบริบูรณ์ขึ้นด้วยวิธีการนี้” ด้วยเหตุ
ดังนี้แล บุคคลจึงชื่อว่าไม่เห็นพรหมจรรย์นั้น นี้เรียกว่า
“บุคคลเห็นอยู่ ชื่อว่าไม่เห็น” จนทะ บุคคลเมื่อกกล่าวให้
ถูกต้องฟังกล่าวถึงคำนั้นได้ว่า “พรหมจรรย์ สมบูรณ์
ด้วยอาการทุกอย่าง ฯลฯ ศาสดาประกาศไว้ดีแล้ว”
บุคคลเมื่อกกล่าวให้ถูกต้องฟังกล่าวถึงคำนี้นั้นนั่นแล้ว
“พรหมจรรย์ สมบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง บริบูรณ์ด้วย
อาการทุกอย่าง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง ศาสดากล่าวไว้ดี
บริบูรณ์ครบถ้วน ศาสดาประกาศไว้ดีแล้ว”

ธรรมที่ควรสังคายนา

[๑๗๗] จนทะ เพราะเหตุนั้น ธรรมทั้งหลายที่
เราแสดงไว้แล้วเพื่อความรู้อย่าง บริษัททั้งหมดนั้นแหละ

ฟังพร้อมเพรียงกันประชุม สอบทานอรรถกับอรรถ
พัญชนะ กับพัญชนะในธรรมนั้น แล้วฟังสังคายนากัน
ไม่ฟังวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรง
อยู่ได้นาน ข้อนั้นฟังเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก
เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์
ทั้งหลาย

ธรรมทั้งหลายเราแสดงไว้เพื่อความรู้อย่างนี้ บริษัท
ทั้งหมดนั้นแหละฟัง พร้อมเพรียงกัน ประชุมสอบทาน
อรรถกับอรรถ พัญชนะกับพัญชนะแล้ว ฟังสังคายนากัน
ไม่ฟังวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน
ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นฟังเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่
มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์
ทั้งหลาย คืออะไร

คือ

๑. สติปัฏฐาน ๔ ๒. สัมมปัทธาน ๔
๓. อิทธิบาท ๔ ๔. อินทรีย์ ๕
๕. พละ ๕ ๖. โพชฌงค์ ๗
๗. อริยมรรคมีองค์ ๘

จนทะ ธรรมทั้งหลายนี้แล เราแสดงไว้แล้วเพื่อ
ความรู้อย่างนี้ บริษัททั้งหมด นั้นแหละฟังพร้อมเพรียงกัน
ประชุม สอบทานอรรถกับอรรถ พัญชนะกับพัญชนะ
ฟังสังคายนากัน ไม่ฟังวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้ง
อยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นฟังเป็นไปเพื่อเกื้อกูล
แก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาว

โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและ
มนุษย์ทั้งหลาย

วิธีอธิบายให้เข้าใจ

[๑๗๘] จุนทะ บรรดาเธอเหล่านั้นซึ่ง
พร้อมเพรียงกัน ขึ้นชมกัน ไม่วิวาทกัน ศึกษาอยู่ เพื่อน
พรหมจารีรูปหนึ่งพึงกล่าวธรรมในสงฆ์ ในการกล่าว
ธรรมนั้น หากเธอทั้งหลายมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า
“ท่านผู้นี้แล รับอรรถนั้นแหละมาผิด และยกพยัญชนะ
มาผิด” เธอทั้งหลายยังไม่ฟังขึ้นชม ยังไม่ฟังคัดค้าน
เพื่อนพรหมจารีนั้น ครั้นไม่ขึ้นชม ไม่คัดค้านแล้ว พึง
กล่าวกับเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ
ระหว่างพยัญชนะเหล่านี้กับพยัญชนะเหล่านั้น
พยัญชนะเหล่าไหนสมควรแก่ อรรถนี้มากกว่า ระหว่าง
อรรถนี้กับอรรถนั้น อรรถไหนสมควรแก่พยัญชนะเหล่านี้
มากกว่า” ถ้าเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า
“ท่านผู้มีอายุ พยัญชนะเหล่านี้ ที่ผมพูดแล้วเท่านั้น
สมควรแก่อรรถนี้มากกว่า อรรถนี้ที่ผมพูดแล้วเท่านั้น
สมควรแก่พยัญชนะเหล่านี้มากกว่า” เธอทั้งหลายไม่ฟัง
ชมเชย ไม่ฟังต่อว่าเพื่อนพรหมจารี รูปนั้น ครั้นไม่
ชมเชย ไม่ต่อว่าแล้ว พึงอธิบายให้เพื่อนพรหมจารีรูป
นั้นเข้าใจอย่าง ถูกต้อง เพื่อใคร่ครวญอรรถนั้นและ
พยัญชนะเหล่านั้น

[๑๗๙] จุนทะ ถ้าเพื่อนพรหมจารีแม่รูปอื่นพึง
กล่าวธรรมในสงฆ์ ในการกล่าวธรรมนั้น หากเธอ
ทั้งหลายมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้แล รับอรรถ
มาผิด แต่ยกพยัญชนะมาถูก” เธอทั้งหลายไม่ฟังขึ้นชม

ไม่เพียงคัดค้านเพื่อนพรหมจารีรูปนั้น ครั้นไม่ขึ้นชม ไม่คัดค้านแล้ว ฟังกล่าวกับเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ระหว่างอรรถนี้กับอรรถนั้น อรรถไหนสมควรแก่พยัญชนะเหล่านี้มากกว่า” ถ้า เพื่อนพรหมจารีรูปนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “อรรถนี้ที่ผมพูดแล้วเท่านั้น สมควรแก่พยัญชนะเหล่านี้มากกว่า” เธอทั้งหลายไม่เพียงชมเชย ไม่ฟังต่อว่าเพื่อนพรหมจารี รูปนั้น ครั้นไม่ชมเชย ไม่ต่อว่าแล้ว ฟังอธิบายให้เพื่อนพรหมจารีรูปนั้นเข้าใจอย่าง ถูกต้อง เพื่อใครครวญอรรถนั้น

[๑๘๐] จุนทะ ถ้าเพื่อนพรหมจารีแม่รูปอื่น ฟังกล่าวธรรมในสงฆ์ ในการกล่าวธรรมนั้น หากเธอทั้งหลายมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้แล รับอรรถมาดี แต่ยกพยัญชนะมาผิด” เธอทั้งหลายไม่เพียงขึ้นชม ไม่เพียงคัดค้านเพื่อนพรหมจารีรูปนั้น ครั้นไม่ขึ้นชม ไม่คัดค้านแล้ว ฟังกล่าวกับเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ระหว่างพยัญชนะเหล่านี้กับพยัญชนะเหล่านั้น พยัญชนะเหล่าไหนสมควรแก่ อรรถนี้มากกว่า” ถ้าเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “พยัญชนะเหล่านี้ที่ผมพูดแล้วเท่านั้น สมควรแก่อรรถนี้มากกว่า” เธอทั้งหลายไม่เพียงชมเชย ไม่ฟังต่อว่าเพื่อนพรหมจารีรูปนั้น ครั้นไม่ชมเชย ไม่ต่อว่าแล้ว ฟังอธิบายให้เพื่อนพรหมจารี รูปนั้นเข้าใจอย่างถูกต้อง เพื่อใครครวญพยัญชนะเหล่านั้น

[๑๘๑] จุนทะ ถ้าเพื่อนพรหมจารีแม่รูปอื่นฟังกล่าวธรรมในสงฆ์ ในการกล่าวธรรมนั้น หากเธอ

ทั้งหลายมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้นี้แล รับอรรธมาถุค และยกพญัญชนะมาถุค” เธอทั้งหลายพึงชื่นชม พึงอนุโมทนาภาสิตของเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นว่า “ดีแล้ว” ครั้นชื่นชม อนุโมทนาภาสิตของเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นว่า “ดีแล้ว” พึงกล่าวกับเพื่อนพรหมจารีรูปนั้นอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ เป็นลาภของพวกเรา พวกเราได้ดีแล้ว ที่พวกเราพบเพื่อนพรหมจารีเช่นท่าน ผู้มีอายุ ผู้เข้าถึงอรรถ ผู้เข้าถึงพญัญชนะอย่างนี้”

เหตุแห่งการอนุญาตปัจจัย

[๑๘๒] จุนทะ เราแสดงธรรมเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน เท่านั้นก็หามิได้ และแสดงธรรมเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคตเท่านั้นก็หามิได้ แต่เราแสดงธรรมเพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบันและเพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต เพราะฉะนั้น เราอนุญาตจีวรแก่เธอทั้งหลาย ก็เพียงเพื่อป้องกันความหนาว ป้องกันความร้อน ป้องกันสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย และเพียงเพื่อปกปิดอวัยวะ ที่น่าละอาย เราอนุญาตบิณฑบาตแก่เธอทั้งหลาย ก็เพียงเพื่อความดำรงอยู่ได้แห่ง กายนี้ เพื่อให้กายนี้เป็นไปได้ เพื่อกำจัดความเบียดเบียน เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดว่า “เราจักกำจัดเวทนาเก่า และจักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้น ความดำเนินไปแห่งกาย ความไม่มีโทษและความอยู่ผาสุกจักมีแก่เรา ด้วยประการฉะนี้” เราอนุญาตเสนาสนะ แก่เธอทั้งหลาย ก็เพียงเพื่อป้องกันความหนาว ป้องกันความร้อน

ป้องกันสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์ เลื้อยคลานทั้งหลาย เพื่อบรรเทาอันตรายที่เกิดจากฤดู และเพื่อยินดีในการหลีกเร้น เราอนุญาตคิลานปัจฉิม เกสัชชบริหารแก่เธอทั้งหลาย ก็เพื่อบรรเทา เวทนาอันเนื่องมาจากอาพาธต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อ ความไม่ลำบากเป็นอย่างยิ่ง

สุขัลลิกานุโยค

[๑๘๓] จุนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์ ปริพาชก ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกสมณะ ศากยบุตร ยึดถือสุขัลลิกานุโยคอยู่” เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่าง นี้กับอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สุขัลลิกานุโยค เป็นอย่างไร เพราะสุ ขัลลิกานุโยค มีมากมายหลายอย่างต่าง ๆ กัน”

จุนทะ สุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้ เป็นธรรมต่า ทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน มิใช่ของพระ อริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความ เบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อ ดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็น ไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

สุขัลลิกานุโยค ๔ ประการ ะไรบ้าง คือ

๑. คนพาลบางคนในโลกนี้ ฆ่าสัตว์ ครั้น ฆ่าแล้ว บำรุงตนเองให้เป็นสุข ให้มีความเอิบอิ่ม๒ นี่เป็น สุขัลลิกานุโยคประการที่ ๑

๒. คนพาลบางคนในโลกนี้ ถู้อาสิ่งของ ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ครั้นถือ เอาแล้วบำรุงตนเองให้

เป็นสุข ให้มีความเอิบอิ่ม นี่เป็นสุขัลลิกานุโยค ประการที่ ๒

๓. คนพาลบางคนในโลกนี้ พุดเท็จ ครั้นพุดเท็จแล้ว บำรุงตนเองให้เป็นสุข ให้มีความเอิบอิ่ม นี่เป็นสุขัลลิกานุโยคประการที่ ๓

๔. คนพาลบางคนในโลกนี้ เอิบอิ่ม พรั่งพร้อม ได้รับการบำเรออยู่ด้วย กามคุณ ๕ ประการ นี่เป็นสุขัลลิกานุโยคประการที่ ๔

จนทะ สุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้ เป็นธรรมตำรา เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน มิใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเปื้อนหาย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

จนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชก พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกสมณะ ศากยบุตร ยึดถือสุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้อยู่” เธอทั้งหลายพึงกล่าวกับอัญญเดียรถีย์ ปริพาชกเหล่านั้นว่า “พวกท่านอย่ากล่าวอย่างนี้เลย” อัญญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้น เมื่อกล่าวถึงเธอทั้งหลาย ก็ไม่กล่าวให้ถูกต้อง กลับกล่าวตู่ด้วยคำที่ไม่มีจริง ไม่เป็นจริง

[๑๘๔] จนทะ สุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้ เป็นไปเพื่อความเปื้อนหายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

สุขัลลิกานุโยค ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดแล้วจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุ ปรุณณานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ นี่เป็น สุขัลลิกานุโยค ประการที่ ๑

๒. เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุ บรรลุทุติยฌาน ฯลฯ อยู่ นี่เป็น สุขัลลิกานุโยคประการที่ ๒

๓. เพราะปีติจางคลายไป ภิกษุมือเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุข ด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌาน ฯลฯ อยู่ นี่เป็นสุขัลลิกานุโยคประการที่ ๓

๔. เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัส และโทมนัสดับไปก่อนแล้ว ภิกษุ บรรลุดุตตฌาน ฯลฯ อยู่ นี่เป็นสุขัลลิกานุโยคประการที่ ๔

สุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลาย กำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้อย่าง เพื่อดำริรู้ เพื่อนิพพาน

จนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถียปริพาชก พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พวก สมณะ ศากยบุตร ยึดถือสุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้” เธอทั้งหลายพึงกล่าวกับ อัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้นว่า “ท่านทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้” อัญญเดียรถียปริพาชกเหล่านั้น เมื่อกล่าวถึงเธอทั้งหลายก็กล่าวได้ถูกต้อง มิใช่กล่าวตู่เธอทั้งหลาย ด้วยคำที่ไม่มีจริง ไม่เป็นจริง ว่าด้วยอานิสงส์ของสุขัลลิกานุโยค

[๑๘๕] จนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถียปริพาชก พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ก็ท่านทั้งหลายยึดถือสุ

ขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้อยู่ พึงหวังผลได้เท่าไร พึงหวังอานิสงส์ได้เท่าไร” เธอทั้งหลายควรกล่าวอย่างนี้ กับอัญญเดียรถียปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “พวกเรา ยึดถือสุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้อยู่ พึงหวังได้ผล ๔ ประการ พึงหวังได้อานิสงส์ ๔ ประการ

ผล ๔ ประการ อานิสงส์ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระโสดาบัน เพราะสังโยชน ๓ ประการ ลื่นไป ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า นี่เป็นผลประการที่ ๑ อานิสงส์ประการที่ ๑

๒. ภิกษุเป็นพระสกทาคามี เพราะสังโยชน ๓ ประการลื่นไป และเพราะ ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว ก็จะทำให้สุด แห่งทุกข์ได้ นี่เป็นผลประการที่ ๒ อานิสงส์ประการที่ ๒

๓. ภิกษุเป็นโอบปาติกะ เพราะสังโยชน เบื้องต่ำ ๕ ประการลื่นไป ปรินิพพาน ในโลกนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก นี่เป็นผลประการที่ ๓ อานิสงส์ประการที่ ๓

๔. ภิกษุทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญา วิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะ ลื่นไปด้วยปัญญาอัน ยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน นี่เป็นผลประการที่ ๔ อานิสงส์ประการที่ ๔

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พวกเรายึดถือสุขัลลิกานุโยค ๔ ประการนี้อยู่ พึงหวัง ได้ผล ๔ ประการ พึงหวังได้อานิสงส์ ๔ ประการนี้แล”

ฐานะที่ไม่อาจเป็นไปได้สำหรับพระชินาสพ

[๑๘๖] จุนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์
ปริพาชกพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกสมณะ ศากยบุตร มี
หลักการไม่แน่นอนอยู่” เธอทั้งหลายควรกล่าวอย่างนี้
กับ อัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “ท่านผู้
มีอายุทั้งหลาย หลักการที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ตรึง
เห็น^๒ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
ทรงแสดงไว้ บัญญัติไว้แก่เหล่าสาวก เป็นหลักการที่
เหล่าสาวกต้องไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิตมีอยู่

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เสาเขื่อน หรือเสาหลัก มี
รากลึก ปักไว้ดีแล้ว ไม่หวั่นไหว ไม่สั่นสะเทือน แม้
ฉันใด หลักการที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ตรึงเห็น เป็น
พระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงแสดงไว้
บัญญัติไว้แก่เหล่าสาวก เป็นหลักการที่เหล่าสาวกต้อง
ไม่ล่วงละเมิดตลอดชีวิต ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุใดเป็น
พระอรหันต-ชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควร
ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว^๓ บรรลุประโยชน์ตนโดย
ลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ
ภิกษุนั้น ไม่อาจประพฤติละเมิดฐานะ ๙ ประการ คือ

๑. ภิกษุชินาสพไม่อาจจงใจปลงชีวิต
สัตว์
๒. ภิกษุชินาสพไม่อาจถือเอาสิ่งของที่ผู้
อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย
๓. ภิกษุชินาสพไม่อาจเสพเมถุนธรรม
๔. ภิกษุชินาสพไม่อาจพูดเท็จทั้งที่รู้

๕. ภิกษุขีณาสพไม่อาจสะสมบริโภคม
๔เหมือนเมื่อเป็นคฤหัสถ์

๖. ภิกษุขีณาสพไม่อาจล่าเหยียงเพราะ
ขอบ

๗. ภิกษุขีณาสพไม่อาจล่าเหยียงเพราะขัง

๘. ภิกษุขีณาสพไม่อาจล่าเหยียงเพราะ

หลง

๙. ภิกษุขีณาสพไม่อาจล่าเหยียงเพราะ
กลัว

ภิกษุใดเป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์
แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จ แล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุ
ประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว
หลุดพ้นเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นไม่อาจประพฤติ
ละเมิดฐานะ ๙ ประการนี้แล

ปัญหาพยากรณ์

[๑๘๗] จุนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์
ปริพาชก พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “พระสมณโคดม ปรรณ
อดีตกาลยาวนานแล้วบัญญัติญาณทัสสนะอันไม่มี
ขอบเขตไว้ แต่หาได้ปรรณอนาคตกาลยาวนานแล้ว
บัญญัติญาณทัสสนะอันไม่มีขอบเขตไว้ไม่ ทำไมจึง
กล่าวอย่างนั้น กล่าวอย่างนั้นเพราะเหตุไร” อัญญเดียรถีย์
ปริพาชกเหล่านั้นเข้าใจญาณทัสสนะที่มีความหมาย
อย่างหนึ่งว่า ทรงบัญญัติรวมเข้ากับญาณทัสสนะ ที่ม
ความหมายอีกอย่างหนึ่งเหมือนคนโง่ ไม่เฉียบแหลม
ฉะนั้น ตถาคตมีสถานสาริ-ญาณ๒ ปรรณอดีตกาลยาว
นานได้ คือ ตถาคตระลึกได้ตลอดขอบเขตเท่าที่

ประสงค์ และตลาคตมีญาณทัชที่เกิดจากการตรัสรู้
 ปรารภอนาคตกาลยาวนานได้ว่า “ชาตินี้เป็นชาติ
 สุดท้าย บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีก” แม้ถ้าเรื่องอดีต เป็นเรื่อง
 ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตลาคตไม่
 พยากรณ์เรื่องอดีตนั้น ถ้าแม่เรื่องอดีต เป็น เรื่องจริง แท้
 แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตลาคตก็ไม่พยากรณ์เรื่อง
 อดีตนั้น ถ้าแม่เรื่องอดีต เป็นเรื่องจริง แท้ ทั้ง
 ประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้นตลาคต ก็รู้จักกาลที่
 จะพยากรณ์ปัญหานั้น ถ้าแม่เรื่องอนาคต เป็นเรื่องไม่
 จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตลาคตก็ไม่
 พยากรณ์เรื่องอนาคตนั้น ถ้าแม่เรื่องอนาคต เป็นเรื่อง
 จริง แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตลาคตก็ไม่
 พยากรณ์เรื่อง อนาคตนั้น ถ้าแม่เรื่องอนาคต เป็นเรื่อง
 จริง แท้ ทั้งประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้นตลาคตก็
 รู้จักกาลที่จะพยากรณ์ปัญหานั้น ถ้าแม่เรื่องปัจจุบัน เป็น
 เรื่องไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตลาคตก็
 ไม่พยากรณ์เรื่องปัจจุบันนั้น ถ้าแม่เรื่อง ปัจจุบัน เป็น
 เรื่องจริง แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตลาคตก็ไม่
 พยากรณ์เรื่องปัจจุบันนั้น ถ้าแม่เรื่องปัจจุบัน เป็นเรื่อง
 จริง แท้ ทั้งประกอบด้วยประโยชน์ ในเรื่องนั้น ตลาคตก็
 รู้จักกาลที่จะพยากรณ์ปัญหานั้น

[๑๘๘] จุนทะ ด้วยเหตุนี้ เพราะตลาคตเป็น
 กาลวาที๑ ภูตวาที๒ อัตถวาที๓ ธัมมวาที๔ วินยวาที๕
 ในธรรมทั้งที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน ฉะนั้น ชาว
 โลก จึงเรียกว่า “ตลาคต”

เพราะตถาคตตรัสรูปร่างที่ได้เห็น๖ เสียงที่ได้ฟัง๗
 อารมณ์ที่ได้ทราบ๘ ธรรมารมณ์ ที่รู้แจ้ง๙ ที่ชาวโลก
 พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์
 พร้อมทั้ง สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ บรรลุ แสง
 หา ตรองตามด้วยใจทั้งหมด ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า
 “ตถาคต”

เพราะตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณใน
 ราตรีใด ปรินิพพานด้วย อนุปาติเสสนิพพานธาตุใน
 ราตรีใด ในระหว่างนี้ ย่อมภาสิต กล่าว แสดงคำใด คำ
 นั้นทั้งหมดเป็นจริงอย่างนั้นแล ไม่เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น
 ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

เพราะตถาคตกล่าวอย่างใดก็ทำอย่างนั้น ทำอย่าง
 ใดก็กล่าวอย่างนั้น ตถาคต กล่าวอย่างใดก็ทำอย่างนั้น
 ทำอย่างใดก็กล่าวอย่างนั้น ด้วยประการฉะนี้ ฉะนั้น ชาว
 โลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

เพราะตถาคตเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ไม่มีใครข่มเหงได้
 เห็นถ่องแท้ เผยแผ่อำนาจไปในโลก พร้อมทั้งเทวโลก
 มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ
 พราหมณ์เทวดาและมนุษย์ ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า
 “ตถาคต”

เรื่องที่ไม่ทรงพยากรณ์

[๑๘๙] จุนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์
 ปริพาชกพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคต
 เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง กระนั้นหรือ” เธอ
 ทั้งหลาย พึงกล่าวอย่างนี้กับอัญญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวา
 ทยะนั้นว่า “พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงพยากรณ์ไว้แม้

อย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

เป็นไปได้ที่พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง กระนั้นหรือ” เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้กับอัญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงพยากรณ์ไว้แม้อย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

เป็นไปได้ที่พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง กระนั้นหรือ” เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้กับอัญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงพยากรณ์ไว้แม้อย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีก นี่ เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

เป็นไปได้ที่พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง กระนั้นหรือ” เธอทั้งหลายฟังกล่าวอย่างนี้กับอัญเดียรถีย์ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงพยากรณ์ไว้แม้อย่างนี้ว่า “หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ นี่ เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

เป็นไปได้ที่พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “เพราะเหตุไร พระ สมณโคดมจึงไม่ทรง

พยากรณ์เรื่องนั้น” เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้กับ
อัญญเดียรถีย์ ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “เพราะเรื่อง
นั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่ประกอบด้วยธรรม๒
ไม่ใช่จุดเริ่มต้นของพรหมจรรย์๓ ไม่เป็นไปเพื่อความ
เบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อ
ดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็น
ไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน ฉะนั้น พระผู้มีพระ
ภาคจึงมิได้ทรง พยากรณ์เรื่องนั้นไว้

เรื่องที่ทรงพยากรณ์

[๑๙๐] จุนทะ เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์
ปริพาชก พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ก็พระสมณโคดมทรง
พยากรณ์เรื่องอะไรเล่า” เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้
กับอัญญเดียรถีย์ ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “พระผู้มี
พระภาคทรงพยากรณ์ว่า “นี้ทุกข์” พระผู้มี พระภาคทรง
พยากรณ์ว่า “นี้ทุกข์สมุทัย” พระผู้มีพระภาคทรง
พยากรณ์ว่า “นี้ทุกข์นิโรธ” พระผู้มีพระภาคทรง
พยากรณ์ว่า “นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา”

เป็นไปได้ที่พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกพึงกล่าว
อย่างนี้ว่า “เพราะเหตุไร พระ สมณโคดมจึงทรง
พยากรณ์เรื่องนั้นไว้” เธอทั้งหลายพึงกล่าวอย่างนี้กับ
พวกอัญญเดียรถีย์ ปริพาชกผู้มีวาตะอย่างนั้นว่า “เพราะ
เรื่องนั้นประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วย ธรรม เป็น
จุดเริ่มต้นของพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย
เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อ
ตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ฉะนั้น พระผู้มีพระภาค จึงทรง
พยากรณ์เรื่องนั้นไว้”

ทิวณินิสัยที่สหระคตด้วยขันธส่วนอดีต

[๑๙๑] จุนทะ เราได้พยากรณ์ทิวณินิสัยที่สหระคตด้วยขันธส่วนอดีตแก่เธอทั้งหลาย ทั้งที่ควรพยากรณ์และไม่ควรพยากรณ์ ในเรื่องนั้นยังมีอะไรอีกเล่าที่เราไม่ได้พยากรณ์แก่เธอทั้งหลาย เราได้พยากรณ์ทิวณินิสัยที่สหระคตด้วยขันธส่วนอนาคต แก่เธอทั้งหลาย ทั้งที่ควรพยากรณ์และไม่ควรพยากรณ์ ในเรื่องนั้นยังมีอะไรอีกเล่า ที่เราไม่ได้พยากรณ์แก่เธอทั้งหลาย

เราได้พยากรณ์ทิวณินิสัยที่สหระคตด้วยขันธส่วนอดีตแก่เธอทั้งหลาย ทั้งที่ควรพยากรณ์และไม่ควรพยากรณ์ คืออะไร

คือ

๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวณินิสัยว่า “อัตตาและโลก๑เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวณินิสัยว่า “อัตตา และโลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวณินิสัยว่า “อัตตา และโลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวณินิสัยว่า “อัตตา และโลกจะว่าเที่ยงก็มี ไซ้ จะว่าไม่เที่ยงก็มี ไซ้ นี้เท่านั้นจริง อย่างอื่น ไม่จริง”

๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีตนเองเป็น
 ตัวการ๒ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีผู้อื่นเป็น
 ตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกมีทั้งตนเอง
 เป็นตัวการและผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่
 จริง”

๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา และโลกเกิดขึ้นได้เอง
 จะว่าตนเองเป็นตัวการก็มีใช่ จะว่าผู้อื่นเป็นตัวการก็มีใช่
 นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๙. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์เที่ยง นี่เท่านั้น
 จริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๐. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์ไม่เที่ยง นี่เท่านั้น
 จริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์ทั้งเที่ยงและไม่
 เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์จะว่าเที่ยงก็มีใช่
 จะว่าไม่เที่ยงก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์มีตนเองเป็น
 ตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์มีผู้อื่นเป็นตัวการ
 นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

๑๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์มีทั้งตนเองเป็น
 ตัวการและผู้อื่นเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่
 จริง”

๑๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์เกิดขึ้นเอง จะว่า
 ตนเองเป็นตัวการก็มีใช่ จะว่าผู้อื่น เป็นตัวการก็มีใช่ นี่
 เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”

[๑๙๒] ๑. จุนทะ บรรดาสมณพราหมณ์
 เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มี
 ทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกเที่ยง นี่เท่านั้น จริง
 อย่างอื่นไม่จริง” เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น
 แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านกล่าว
 คำว่า “อัตตาและโลกเที่ยง” ใช่ไหม และสมณ
 พราหมณ์เหล่านั้นได้กล่าวคำใด อย่างนี้ว่า “นี่เท่านั้น
 จริง อย่างอื่นไม่จริง” เราไม่ยอมรับคำนั้น ของสมณ
 พราหมณ์เหล่านั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสัตว์แต่ละ
 พวก ๆ มีความเข้าใจในเรื่องนี้แตกต่างกัน เราไม่เห็นผู้ที่
 เสมอกับเราในเรื่องบัญญัติ๑๑แม้ นี้ ผู้ที่เหนือกว่าเราจะมี

แต่ที่ไหน ความจริง เราเท่านั้นเป็นผู้เหนือกว่าใครใน
บัญญัติ คือ อธิบัญญัติ

[๑๙๓] ๒. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น
สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะ อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้
ว่า “อัตตาและโลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่
จริง ฯลฯ

๓. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ
พราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะ อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า
“อัตตาและโลกทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง
อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๔. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ
พราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะ อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า
“อัตตาและโลกจะว่าเที่ยงก็มีไข จะว่าไม่เที่ยงก็มีไข นี่
เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๕. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ
พราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะ อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า
“อัตตาและโลกมีตนเองเป็นตวัการ นี่เท่านั้นจริง อย่าง
อื่นไม่จริง” ฯลฯ

๖. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ
พราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า
“อัตตาและโลกมีผู้อื่นเป็นตวัการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น
ไม่จริง” ฯลฯ

๗. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ
พราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า
“อัตตาและโลกมีทั้งตนเองเป็นตวัการและผู้อื่นเป็น
ตวัการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๘. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาและโลกเกิดขึ้นได้เอง จะว่าตนเองเป็นตัวการก็มีใช่ จะว่าผู้อื่นเป็นตัวการก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๙. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑๐. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์ไม่เที่ยง นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑๑. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์ทั้งเที่ยงและไม่เที่ยง นี่เท่านั้น จริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑๒. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์จะว่าเที่ยงก็มีใช่ จะว่าไม่เที่ยงก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑๓. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกข์มีตนเองเป็นตัวการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑๔. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุข

และทุกขมีผู้อื่นเป็นตุลาการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑๕. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกขมีทั้งตนเองเป็นตุลาการและ ผู้อื่นเป็นตุลาการ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑๖. บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “สุขและทุกขเกิดขึ้นได้เอง จะว่าตนเองเป็นตุลาการก็มีใช่ จะว่าผู้อื่นเป็นตุลาการก็มีใช่ นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น ไม่จริง” เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านกล่าวคำว่า “สุขและทุกขเกิดขึ้นได้เอง จะว่าตนเองเป็นตุลาการก็มีใช่ จะว่าผู้อื่นเป็นตุลาการก็มีใช่” ใช่ไหม และสมณพราหมณ์เหล่านั้น ได้กล่าวคำใดอย่างนี้ว่า “นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” เราไม่ยอมรับคำนั้นของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสัตว์แต่ละพวก ๆ มีความเข้าใจในเรื่องนี้ แตกต่างกัน เราไม่เห็นผู้ที่เสมอกับเราในเรื่องบัญญัติแม้นี้ ผู้ที่เหนือกว่าเราจะมีแต่ที่ไหน ความจริงเราเท่านั้นเป็นผู้เหนือกว่าใครในบัญญัติ คือ อธิบัญญัติ

จนทะ เราได้พยากรณ์ทิฏฐินิสัยที่สหระคตด้วยขันธส่วนอดีตเหล่านี้แลแก่เธอทั้งหลาย ทั้งที่ควรพยากรณ์และไม่ควรพยากรณ์ ในเรื่องนั้น ยังมีอะไรอีกเล่าที่เราไม่พยากรณ์แก่เธอทั้งหลาย

ทิฏฐินิสัยที่สหระคตด้วยขันธส่วนอนาคต

[๑๙๔] เราได้พยากรณ์ทิวฏฐินิสัยที่สหระคต ด้วยขันธส่วนอนาคตดแก่เธอทั้งหลาย ทั้งที่ควรพยากรณ์และไม่ควรพยากรณ์ คืออะไร ในเรื่องนั้น ยังมีอะไร อีกเล่า ที่เราไม่ได้พยากรณ์แก่เธอทั้งหลาย คือ

๑. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา ที่มีรูป ยังยืน๑หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๒. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตา ที่ไม่มีรูป ยังยืนหลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาทั้งที่มีรูปและไม่มีรูป ยังยืน หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น ไม่จริง” ฯลฯ

๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาจะว่ามีรูปก็มีไช จะว่าไม่มีรูปก็มีไช ยังยืน หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาที่มีสัญญา ยังยืนหลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิวฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาที่ไม่มีสัญญา ยังยืนหลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่น ไม่จริง” ฯลฯ

๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อตฺตาคะวามิสัญญากัมมิชเฐ จะ วาไมมิสัญญากัมมิชเฐ ยํยีนํ หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อตฺตายอมฆาตสุญฺ พินาสํ ไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๑. จุนทะ บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อตฺตาคะวามิสัญญากัมมิชเฐ ยํยีนํ หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วถามว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านกล่าวว่า ‘อตฺตาคะวามิสัญญากัมมิชเฐ ยํยีนํ หลังจากตายแล้ว’ ใช่มั้ย และ สมณพราหมณ์เหล่านั้นได้กล่าวคำใดอย่างนี้ว่า ‘นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง’ เราไม่ยอมรับคำนั้นของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสัตว์แต่ละพวก ๆ มีความเข้าใจในเรื่องนี้แตกต่างกัน เราไม่เห็นผู้ที่เสมอกับเราในเรื่องบัญญัติ แม้ผู้ที่เหนือกว่าเราจะมีแต่ที่ไหน ความจริงเราเท่านั้นเป็นผู้เหนือกว่าใครในบัญญัติ คือ อธิบัญญัติ

[๑๙๕] ๒. จุนทะ บรรดาสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อตฺตาคะวามิรูปํ ยํยีนํ หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๓. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาทั้งที่มีรูปและไม่มีรูป
 ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
 ฯลฯ

๔. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาจะว่ามีรูปก็มีไช จะว่าไม่
 มีรูปก็มีไช ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่าง
 อื่นไม่จริง” ฯลฯ

๕. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาที่มีสัญญา ยั่งยืน
 หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๖. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาที่ไม่มีสัญญา ยั่งยืน
 หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๗. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาจะว่ามีสัญญาก็มีไช จะ
 ว่าไม่มีสัญญาก็มีไช ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้น
 จริง อย่างอื่นไม่จริง” ฯลฯ

๘. มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวาตะ
 อย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า “อัตตาย่อมขาดสูญ พินาศ ไม่
 เกิดอีก หลังจากตายแล้ว นี่เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง”
 เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า
 “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ท่านกล่าวคำว่า “อัตตาย่อมขาด
 สูญ พินาศ ไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้ว” ไช้ไหม และ
 สมณพราหมณ์เหล่านั้นได้กล่าวคำใดอย่างนี้ว่า “นี่
 เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง” เราไม่ยอมรับคำนั้นของสม

ณ-พราหมณ์เหล่านั้น ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะสัตว์แต่ละพวก ๆ มีความเข้าใจในเรื่องนี้แตกต่างกัน เราไม่เห็นผู้ที่เสมอกับเราในเรื่อง บัญญัติแม่นี้ ผู้ที่เหนือกว่าเราจะมีแต่ที่ไหน ความจริง เราเท่านั้น เป็นผู้เหนือกว่าใครในบัญญัติ คือ อธิบัญญัติ

จนทะ เราได้พยากรณ์ทิวลีนิสัยที่สหคตด้วยขันธส่วนอนาคตเหล่านี้แล แก่เธอทั้งหลาย ทั้งที่ควรพยากรณ์และไม่ควรพยากรณ์ ในเรื่องนั้นยังมีอะไรอีกเล่า ที่เราไม่ได้พยากรณ์แก่เธอทั้งหลาย

[๑๙๖] จนทะ เราแสดง บัญญัติสติปัฏฐาน ๔ ประการไว้ อย่างนี้ ก็เพื่อละ เพื่อก้าวล่วงทิวลีนิสัยอันสหคตด้วยขันธส่วนอดีตเหล่านี้ และทิวลีนิสัยอันสหคตด้วยขันธส่วนอนาคตเหล่านี้

สติปัฏฐาน ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด อภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ ...

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ...

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

เราแสดง บัญญัติสติปัฏฐาน ๔ ประการไว้ อย่างนี้ ก็เพื่อละ เพื่อก้าวล่วง ทิวลีนิสัยอันสหคตด้วยขันธส่วน

อดีตเหล่านี้ และทิวลินีสัยอันสพรคด้วยขันธสวณ
อนาคตเหล่านี้

[๑๙๗] ในเวลานั้น ท่านพระอุปัฏฐาก ยืนถวาย
งานพัดอยู่เบื้องพระปฤษฎางค์ ของพระผู้มีพระภาค
ท่านพระอุปัฏฐากได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า
“น้าอัศจรรย์ จริ่ง ไม่เคยปรากฏ พระพุทธเจ้าข้า ธรรม
บรรยายนี้ น่าเลื่อมใสนัก ธรรมบรรยายนี้ น่าเลื่อมใสยิ่ง
นัก พระพุทธเจ้าข้า ธรรมบรรยายนี้ ชื่ออะไร
พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อุปัฏฐาก เธอจงจำธรรม
บรรยายนี้ไว้เถิดว่า “ชื่อ ปาสาทิกะ” ด้วยเหตุดังว่ามานี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ท่านพระ
อุปัฏฐากมีใจยินดีชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค
แล้วแล

ปาสาทิกสูตรที่ ๖ จบ

๗. ลักษณะสูตร

ว่าด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

[๑๙๘] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระ
เชตวัน อารามของอนาถบิณฑิก-เศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี
ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา
ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุทั้งหลายทูลรับสนองพระ
ดำรัสแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า

[๑๙๙] “ภิกษุทั้งหลาย มหาบุรุษทรงสมบูรณ์
ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ มีคติเพียง ๒ อย่าง
เท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ข้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีร- กษัตริย์ สามารถย้ายราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต

๒. ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมา- สัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก

[๒๐๐] ภิกษุทั้งหลาย มหาบุรุษทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ อะไรบ้าง จึงมีคติ ๒ อย่างเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ

๒. ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมา- สัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก

คือ มหาบุรุษในโลกนี้

๑. มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ข้อที่มหาบุรุษมีฝ่าพระบาทราบเสมอกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒. พื้นฝ่าพระบาททั้งสองของมหาบุรุษ มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ชี่ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง ข้อที่พื้นฝ่าพระบาท ทั้งสองของมหาบุรุษ

มีจักรซึ่งมีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ชี่ มีกง มีดุม และ มี ส่วนประกอบครบทุกอย่างนี้ เป็นลักษณะมหามุขของ มหามุข

๓. มีสันพระบาทยื่นยาวออกไป ข้อที่มหามุขมี สันพระบาทยื่นยาวออกไปนี้ เป็นลักษณะมหามุขของ มหามุข

๔. มีพระองค์ลียาว ข้อที่มหามุขมีพระองค์ลียาวนี้ เป็นลักษณะมหามุข ของมหามุข

๕. มีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม ข้อที่มหา มุขมีพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่มนี้ เป็นลักษณะมหา มุขของมหามุข

๖. ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระ องค์คลี่ดกันเป็นรูปดาข้าย ข้อที่มหามุขมีฝ่าพระหัตถ์ และฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองค์คลี่ดกัน เป็นรูป ดาข้ายนี้ เป็นลักษณะมหามุขของมหามุข

๗. มีข้อพระบาทสูง ข้อที่มหามุขมีข้อพระ บาทสูงนี้ เป็นลักษณะมหามุขของมหามุข

๘. มีพระขงฆ์เรียวดจแข็งเนื้อทราย ข้อที่มหา มุขมีพระขงฆ์เรียวดจแข็ง เนื้อทรายนี้ เป็นลักษณะ มหามุขของมหามุข

๙. เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรง ลุบคล้ำถึงพระชานด้วย ฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้ ข้อที่ มหามุขเมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ ลงก็ทรง ลุบคล้ำถึงพระชานด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้นี้ เป็น ลักษณะ มหามุขของมหามุข

๑๐. มีพระคฺยหฺลฺลนเรณฺอยู่ใฝก ขัอมหาบรุษมีพระคฺยหฺลฺลนเรณฺอยู่ใฝกนี้ เป็นลักษณะมหาบรุษของมหาบรุษ

๑๑. มีพระฉวีสีทอง คือคล้ายทองคำ ขัอมหาบรุษมีพระฉวีสีทอง คือคล้ายทองคำนี้ เป็นลักษณะมหาบรุษของมหาบรุษ

๑๒. มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้ ขัอมหาบรุษมีพระฉวีละเอียดจนละอองธุลีไม่อาจติดพระวรกายได้นี้ เป็นลักษณะมหาบรุษของมหาบรุษ

๑๓. มีพระโลมชาติเดียว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียว ขัอมหาบรุษมีพระโลมชาติเดียว คือ ในแต่ละขุมมีเพียงเส้นเดียวนี้ เป็นลักษณะ มหาบรุษของมหาบรุษ

๑๔. มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือ พระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดัง กุณฑลสีครามเข้มดังดอกอัญชัน ขัอมหาบรุษมีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น คือพระโลมชาติขอดเป็นวงเวียนขวาดังกุณฑลสีครามเข้ม ดังดอกอัญชันนี้ เป็นลักษณะมหาบรุษของมหาบรุษ

๑๕. มีพระวรกายตั้งตรงดจกายพรหม ขัอมหาบรุษมีพระวรกายตั้งตรง ดจกายพรหมนี้ เป็นลักษณะมหาบรุษของมหาบรุษ

๑๖. มีพระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ ขัอมหาบรุษมีพระมังสะใน ที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์นี้ เป็นลักษณะมหาบรุษของมหาบรุษ

๑๗. มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดั่งลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ ข้อที่ มหาบุรุษมีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์ดั่งลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๑๘. มีร่องพระปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน ข้อที่มหาบุรุษมีร่องพระปฤษฎางค์ เต็มเสมอกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๑๙. มีพระวรกายเป็นปริมณฑลดั่งปริมณฑลแห่งต้นไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วา ของพระองค์ ๑ วา ของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระ วรกาย ข้อที่มหาบุรุษมีพระวรกายเป็นปริมณฑลดั่งปริมณฑลแห่งต้นไทร พระวรกายสูงเท่ากับ ๑ วาของพระองค์ ๑ วาของพระองค์เท่ากับส่วนสูงพระวรกายนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด ข้อที่มหาบุรุษมีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอดนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๑. มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี ข้อที่มหาบุรุษมีเส้นประสาท รับรสพระกระยาหารได้ดีนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๒. มีพระหนุดจคางราชสีห์ ข้อที่มหาบุรุษมีพระหนุดจคางราชสีห์นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ข้อที่มหาบุรุษมีพระทนต์ ๔๐ ซี่นี้ เป็นลักษณะ มหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ข้อที่มหาบุรุษมีพระทนต์เรียบเสมอกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่างกัน ข้อที่มหาบุรุษมีพระทนต์ไม่ห่างกันนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๖. มีพระเขี้ยวแก้วขาวงาม ข้อที่มหาบุรุษมีพระเขี้ยวแก้วขาวงามนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๗. มีพระชีวหาใหญ่ยาว ข้อที่มหาบุรุษมีพระชีวหาใหญ่ยาวนี้ เป็น ลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๘. มีพระสรเสียงดุษเสียงพรหม ตรัสดุเสียงร้องของนกการเวก ข้อที่มหาบุรุษมีพระสรเสียงดุษเสียงพรหม ตรัสดุเสียงร้องของนกการเวกนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๒๙. มีดวงพระเนตรดำสนิท ข้อที่มหาบุรุษมีดวงพระเนตรดำสนิทนี้ เป็น ลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๓๐. มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพ็งตลอด ข้อที่มหาบุรุษมีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพ็งตลอดนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๓๑. มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น ข้อที่มหาบุรุษ มีพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวอ่อนเหมือนนุ่นนี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

๓๒. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ ข้อที่มหาบุรุษมีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์นี้ เป็นลักษณะมหาบุรุษของมหาบุรุษ

ภิกษุทั้งหลาย มหาบุรุษทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ
มหาบุรุษ ๓๒ ประการนี้ จึงมีคติเพียง ๒ อย่างเท่านั้น
ไม่เป็นอย่างอื่น คือ

๑. ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
 ฯลฯ

๒. ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมา-สัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ถึงพวกฤาษีภายนอก ก็อาจจำ
ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการนี้ ของมหาบุรุษได้ แต่ฤา
ษีเหล่านั้นไม่ทราบว่ “เพราะมหาบุรุษทรงทำกรรมนี้จึง
ได้ลักษณะนี้”

๑. ลักษณะฝ่าพระบาทราบเสมอกัน

[๒๐๑] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน๑
กำเนิดก่อน๒ ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สมาทานในกุศล
ธรรม๓ สมาทานมั่นคงในกายสุจริต(ประพฤติชอบด้วย
กาย) ในวจีสุจริต(ประพฤติชอบด้วยวาจา) ในมโนสุจริต
(ประพฤติชอบด้วยใจ) ในการจำแนกทาน ในการ
สมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูลมารดา
ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ในความ
เกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
ในตระกูล และในกุศลธรรมอันยิ่ง๔อื่น ๆ อีก เพราะ
ตถาคตได้ทำ สังขม พอกพูนกรรมนั้น ทำกรรมนั้นให้
ไพบุลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติ
โลกสวรรค์ ครอบงำเทพเหล่าอื่นในเทวโลกนั้นด้วย
ฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขทิพย์ ยศทิพย์
ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียง ทิพย์ กลิ่นทิพย์ รส

ทิพย์ โภฏฐ์พพะทิพย์ จติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็น อย่างนี้๑ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกันขณะเหยียบลง พื้นฝ่าพระบาทราบเสมอกัน ยกฝ่าพระบาทขึ้นก็ยิ่งเสมอกัน ขณะจดฝ่าพระบาทลงทุกส่วนก็แตะพื้นพร้อมกัน

[๒๐๒] มหาบุรุษนั้นทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีอาณาจักรมั่นคง สมบุรณ์ด้วย แก้ว ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ข้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ ทรงชนะ โดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็น ขอบเขต ไม่มีเสาเขื่อน ไม่มีเขตหมาย ไม่มีรั้วหนาม มั่งคั่ง อุดมสมบุรณ์ ปลอดภัย สงบ ไร้เสี้ยนหนาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชา ไม่มีมนุษย์คนใดที่เป็นข้าศึกศัตรูข่มได้ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ อนึ่ง ถ้า ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลส ในโลก เมื่อเป็นพระพุทธานุเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธานุเจ้าจะไม่มีข้าศึก ศัตรูภายในหรือภายนอก คือ ราคะ โทสะ หรือโมหะ หรือสมณพราหมณ์ เทพ มาร พรหม ใคร ๆ ในโลกนี้จะพึงข่มได้

เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าว มานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้แล้ว

[๒๐๓] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษทรงยินดีในสัจจะ๑ ในธรรม๒
ในการฝึก๓ ในความสำรวม๔ ในความสะอาด๕
ในศีลที่เป็นอาลัย ในอุโบสถกรรม
ในความไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ในกรรมอัน
ไม่สาหัส

ทรงสมาทานมัน ทรงประพฤติอย่างรอบคอบ
เพราะกรรมนั้น มหาบุรุษจึงไปสู่โลกทิพย์
เสวยความสุขและสมบัติอันน่าเพลิดเพลินยินดี
ครั้งจุติจากโลกทิพย์แล้ว เสด็จมาในโลกนี้อีก
ทรงเหยียบปลั้วพีด้วยพระบาททั้งสองอันราบเสมอ
กัน

พวกพราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะมาประชุมกัน
ทำนายว่า

“พระกุมารนี้ มีฝ่าพระบาทราบเสมอกัน
เป็นคฤหัสถ์ หรือบรรพชิตก็ไม่มีใครชมได้
พระลักษณะนั้นเป็นนิมิตสองความนั้น
พระกุมารนี้ เมื่ออยู่ครองเรือน ไม่มีใครชมได้
มีแต่ครอบงำพวกปรปักษ์ เหล่าข้าศึกศัตรูข่มมิได้
ใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์ในโลกนี้ หาชมได้ไม่
เพราะผลแห่งกรรมนั้น
ถ้าพระกุมารผู้มีพระลักษณะเช่นนั้น
ทรงออกผนวช ทรงยินดีในเนกขัมมจันทะ

จะมีพระปรีชาเห็นแจ้ง เป็นอัครบุคคล
 ไม่มีใคร ๆ ช่มได้แน่นอน เป็นผู้สูงสุดกว่านรชน”
 นี่เป็นธรรมดาของพระกุมารนั้น”

๒. ลักษณะของจักรบนพื้นฝ่าพระบาท

[๒๐๔] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ได้นำความสุขมาให้
 แก่คนหมู่มาก บรรเทาภัยคือความหวาดกลัวและความ
 หวาดสะดุ้ง จัดการรักษาป้องกันคุ้มครองอย่างเป็นธรรม
 และให้ทานพร้อมทั้งของที่เป็นบริวาร เพราะตถาคตได้
 ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว
 หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์
 ครอบงำเทพเหล่าอื่นใน เทวโลกนั้นด้วยฐานะ ๑๐ ๗๗
 จุตติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้
 ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ พื้นฝ่าพระบาททั้งสองมีจักรซึ่ง
 มีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ชี่ มีกง มีดุม และมีส่วนประกอบครบ
 ทุกอย่างและจัดวางไว้ในตำแหน่งที่เหมาะสม

มหาบุรุษนั้นทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่
 ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗๗ เมื่อเป็นพระ
 ราชจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงมีบริวาร
 มาก คือ มีพราหมณ์ คหบดี ขวานิคม ขาวชนบท
 โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง
 ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมารเป็น
 บริวาร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ อนึ่ง
 ถ้าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันต
 สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก เมื่อเป็น
 พระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรง

มีบริวารมาก คือ มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์เป็นบริวาร เมื่อเป็น พระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๐๕] พระโอรานกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ๆ

นำความสุขมาให้แก่คนหมู่มาก

บรรเทาภัยคือความหวาดกลัวและความหวาด

สะดุ้ง

ชวนชวายในการคุ้มครองรักษาป้องกัน

เพราะกรรมนั้น มหาบุรุษจึงไปสู่โลกทิพย์

เสวยความสุขและสมบัติอันน่าเพลิดเพลินยินดี

ครั้งจุติจากโลกทิพย์แล้วเสด็จมาในโลกนี้อีก

ทรงได้ลายจักรทั้งหลายที่ฝ่าพระบาททั้งสอง

มีกำข้างละ ๑,๐๐๐ ซี่ มีกง โดยรอบ

พวกพราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะ

มาประชุมกันแล้ว เห็นพระกุมารมีลักษณะ

อันเกิดแต่บุญเป็นร้อย ๆ แล้วทำนายว่า

“พระกุมารนี้จักมีบริวาร จักย้ายยศตรู

เพราะจักรทั้งหลายมีกงโดยรอบอย่างนั้น

ถ้าพระกุมารนั้นไม่ทรงออกผนวช

จะหมุนจักรให้เป็นไปและปกครองแผ่นดิน

จะมีภักษัตริย์ผู้มียศมากติดตามห้อมล้อมพระองค์

ถ้าทรงออกผนวชจะ ทรงยินดีในเนกขัมมฉันทะ

จะมีพระปรีชาเห็นแจ้ง

พวกเทพ มนุษย์ อสูร ท้าวสักกะ ยักษ์

คนธรรพ์ นาค นก และสัตว์สี่เท้าจะแวดล้อม
พระองค์ผู้มียศมาก ผู้มีเทพและมนุษย์บูชาไม่มี
ใครยิ่งกว่า”

๓-๕. ลักษณะสันพระบาทยื่นยาวออกไปเป็นต้นด
[๒๐๖] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็น มนุษย์ ละเว้นขาดจากการ
ฆ่าสัตว์ คือ วางทัณฑอาวุธ และศัสตราวุธ มีความละเอียด
มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์อยู่ เพราะ
ตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูน กรรมนั้น ทำให้กรรมนั้น
ไพบูลย์แล้ว ฯลฯ จุตจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็น
อย่างนี้ ได้ลักษณะมหามนุษ ๓ ประการนี้ คือ (๑) มีสัน
พระบาทยื่นยาวออกไป (๒) มีพระองค์สียาว (๓) มีพระว
รกายตั้งตรงดุษกายพรหม

มหามนุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓ ประการ
นั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมี
พระชนมายุยืน ดำรงอยู่นาน ทรงรักษาพระชนมายุไว้ได้
นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็นมนุษย์คนใดสามารถปลงพระ
ชนมชีพในระหว่างได้ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดัง
กล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อ
เป็นพระพุทธเจ้า จะมีพระชนมายุยืน ดำรงอยู่นาน ทรง
รักษาพระชนมายุไว้ได้นาน ไม่มีข้าศึกศัตรูที่เป็น สมณะ
พราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกสามารถ
ปลงพระชนมชีพในระหว่างได้ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะ
ทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความ
นี้ไว้แล้ว

[๒๐๗] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษทรงทราบว่าการฆ่าสัตว์เป็นภัยแก่ตน
ได้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์อื่น
แล้วได้เสด็จไปสู่สวรรค์ เพราะกรรมที่เป็นสุจริต

นั้น

เสวยวิบากอันเป็นผลแห่งกรรมที่ทรงทำดีแล้ว
จุติแล้วเสด็จมาในโลกนี้อีก

ได้ลักษณะ ๓ ประการในโลกนี้ คือ

(๑) มีสันพระบาทสมส่วนยืนยาวออกไป

(๒) มีพระวรกายเกิดดี งดงามตั้งตรงดุษกายพรหม
มีทรวดทรงดี สมส่วนแลดูหนุ่มเสมอ

(๓) มีพระองค์ลืออ่อนนุ่มยาว

พระชนกเป็นต้น ทรงบำรุงพระกุมาร

ให้มีพระชนมายุยืนยาว

เพราะพระองค์สมบูรณ์ด้วยลักษณะมหาบุรุษ ๓

ประการ

ถ้าพระกุมารทรงครองเรือน

ก็จะมีพระชนมายุยืนยาว

ถ้าออกผนวชก็จะให้พระชนมายุยืนยาวกว่านั้น

เพื่อให้มีความชำนาญในการเจริญอิทธิบาท

นั้นเป็นนิมิตแห่งความเป็นผู้มีพระชนมายุยืนยาว

ด้วยประการฉะนี้”

๖. ลักษณะพระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์

[๒๐๘] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ให้ของที่ควรเคี้ยว

ของที่ควรบริโภคนั้น ของที่ควรลืมนั้น ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีตและมีรสอร่อย เพราะตถาคตได้ทำ สังขมพอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ฯลฯ จุตจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระมังสะ ในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ พระมังสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์ ได้แก่ ที่หลังพระหัตถ์ทั้งสองมีพระมังสะพูนเต็ม ที่หลังพระบาททั้งสองมีพระมังสะพูนเต็ม ที่จะงอยปาก ทั้งสองมีพระมังสะพูนเต็ม ที่ลำพระศอมีพระมังสะพูนเต็ม

มหาบุรุษทรงสมบุรณด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชา จะทรงได้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภคนั้น ของที่ควรลืมนั้น ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีต มีรสอร่อย เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้ของที่ควรเคี้ยว ของที่ควรบริโภคนั้น ของที่ควรลืมนั้น ของที่ควรชิม น้ำที่ควรดื่ม อันประณีต มีรสอร่อย เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่ง ดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๐๙] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษเป็นผู้ให้ของที่ควรเคี้ยว

ของที่ควรบริโภคนั้น ของที่ควรลืมนั้น

ของที่ควรชิม และน้ำที่ควรดื่ม มีรสอันเลิศ

เพราะกรรมที่เป็นสุจริตนั้น มหาบุรุษนั้น
 จึงบันเทิงยิ่งตลอดกาลนานในสวนนั้นทวัน
 เสด็จมาในโลกนี้อีก
 ทรงได้พระมั่งสะในที่ ๗ แห่งเต็มบริบูรณ์
 ได้ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม
 บัณฑิตผู้ฉลาดในพยัญชนะและนิมิต
 ทำนายมหาบุรุษนั้นว่า
 เป็นผู้ได้ของควรเคี้ยว ของควรบริโภคนั้นมีรส
 ลักษณะนี้ใช้ว่าจะบ่งบอกถึงการได้ของควรเคี้ยว
 ของควรบริโภค เฉพาะเมื่อมหาบุรุษเป็นคฤหัสถ์
 เท่านั้น

แม้เมื่อทรงออกผนวช
 ก็จะได้ของควรเคี้ยวของควรบริโภคนั้นเหมือนกัน
 บัณฑิตทั้งหลายทำนายมหาบุรุษผู้ได้ของควร

เคี้ยว

ของควรบริโภคที่มีรสอันเลิศว่า พระองค์
 จะเป็นผู้ตัดกิเลสเครื่องผูกพันของคฤหัสถ์ทั้งปวง
 ได้”

๗-๘. ลักษณะพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม
 และมีเส้นที่ข้อพระองคุลีจกดกันเป็นรูปตาข่าย๑

[๒๑๐] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์สงเคราะห์ประชาชน
 ด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ (๑) ทาน (การให้) (๒) เปยยวัชชะ
 (วาจาเป็นที่รัก) (๓) อุตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)
 (๔) สมานัตตตา (การวางตน สม่่าเสมอ) เพราะตถาคต
 ได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบุลย์

แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคตจึงไปเกิดในสุคติโลก
สวรรค์ ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่าง
นี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระ
หัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม (๒) มีฝ่าพระหัตถ์และ
ฝ่าพระบาทมีเส้นที่ข้อพระองคุลิจดกันเป็นรูปดาขาย

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการ
นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมี
บริวารชน อันพระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวาร
ชน คือ พราหมณ์ คหบดี ขวานิคม ขาวชนบท
โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง
ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมารอัน
พระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี เมื่อเป็นพระราชาจะ
ทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรง
ได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีบริวารชน อัน
พระองค์สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชน คือ ภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค
คนธรรพ์ อันพระองค์ สงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี เมื่อ
เป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระ
ภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๑๑] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษทรงกระทำ
และประพฤติสังคหธรรมอย่างดีแก่คนหมู่มาก
คือ (๑) ทาน (๒) เปยยวัชชะ
(๓) อุตถจริยา (๔) สมานัตตตา

ไปสู่สวรรค์ด้วยคุณที่ใคร ๆ ดุหมั่นไม่ได้
 จุตจากสวรรค์แล้วเสด็จมาในโลกนี้อีก
 ก็เป็นพระกุมารยังหนุ่มแน่น งดงาม
 ทรงได้พระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม
 ที่ฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาท
 มีเส้นที่ข้อพระองคฺลิจดกันเป็นรูปดาขาย
 งามอย่างยิ่ง เลอเลิศ และน่าชม
 ถ้าพระองคฺครอบครองแผ่นดินนี้
 ก็จะมีบริวารอันพระองคฺตรวจตรา และสงเคราะห์ดี
 ตรัสวาจาเป็นที่รัก
 แสวงหาผลประโยชน์เกื้อกูลและความสุขให้
 ทรงประพฤติคุณงามความดีที่พระองคฺโปรดยิ่ง
 ถ้าพระองคฺทรงละการบริโภคกามทั้งปวง
 เป็นพระชินสีห์ ตรัสธรรมกถาแก่ประชุมชน
 ชนทั้งหลายก็จะสนองพระดำรัสของพระองคฺ
 เลื่อมใสยิ่งนัก ครั้นฟังธรรมแล้ว
 ย่อมจะพากันประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม”

๙-๑๐. ลักษณะข้อพระบาทสูงและพระโลมชาติมี
 ปลายงอนขึ้น๑

[๒๑๒] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้กล่าววาจา
 ประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยธรรม แนะนำคน
 หมู่มาก เป็นผู้นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์
 ทั้งหลาย เป็นผู้บูชาธรรมเป็น ปกติ เพราะตถาคตได้ทำ
 สิ่งสม พอกพูนกรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์ ฯลฯ จุต
 จากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะ

มหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีข้อพระบาทสูง (๒) มีพระโลมชาติมีปลายงอนขึ้น

มหาบุรุษนั้นทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชา จะเป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นประมุข เป็นผู้สูงสุด เป็นผู้ดีกว่าหมูชนผู้บริโศคคาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะเป็นผู้เลิศ เป็นผู้ประเสริฐ เป็นประมุข เป็นผู้สูงสุด เป็นผู้ดีกว่าสรรพสัตว์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัส เนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๑๓] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“ในชาติก่อน มหาบุรุษ
เมื่อจะกล่าวแสดงวาจาอันประกอบด้วยประโยชน์
และประกอบด้วยธรรม แก่คนหมู่มาก
จึงเป็นผู้นำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์
ทั้งหลาย

เป็นผู้ไม่ตระหนี่ ได้เสียสละบูชาธรรมแล้ว
พระองค์ไปสู่สุคติ บันเทิงอยู่ในสุคตินั้น
เพราะกรรมที่เป็นสุจริตนั้น
เสด็จมาในโลกนี้อีก ได้พระลักษณะ ๒ ประการ
อันเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นประมุขสูงสุด
มหาบุรุษนั้นมีพระโลมชาติมีปลายงอนขึ้น
และมีข้อพระบาทได้สัดส่วนอย่างดี

มีพระมั่งสะและพระโลหิตเต็ม
 ห่อหุ้มด้วยพระตะจะ และมีพระขานส่วนบนสง่างาม
 มหาบุรุษผู้มีลักษณะเช่นนั้น
 ถ้าอยู่ครองเรือน จะถึงความเป็นผู้เลิศกว่าพวกที่
 บริโภคคาม

ไม่มีใคร ๆ ยิ่งกว่า พระองค์จะทรงครอบครองทั่ว
 ทั้งชมพูทวีป

อนึ่ง ถ้าพระองค์ทรงออกผนวช
 ก็ทรงมีพระวิริยะไม่ย่อหย่อน
 ถึงความเป็นผู้เลิศกว่าสัตว์ทั้งปวง
 ไม่มีใคร ๆ ยิ่งกว่าพระองค์
 ทรงครอบครองโลกทั้งปวงอยู่”

๑๑. ลักษณะพระขงฆ์เรียวดุดแข็งเนื้อทราย๑

[๒๑๔] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้ตั้งใจสอนศิลปะ
 ๒ วิชา๓ จรณะ๔ หรือกรรม๕ โดยประสงค์ว่า ทำ
 อย่างไร ชนทั้งหลายนี้พึงรู้ได้เร็ว พึงปฏิบัติได้เร็ว ไม่พึง
 ลำบากนาน เพราะตถาคตได้ทำ สังสม ฯลฯ จุตจาก
 เทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะ
 มหาบุรุษนี้ คือ มีพระขงฆ์เรียวดุดแข็งเนื้อทราย

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่
 ครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระ
 ราชาก็จะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้พาหนะ
 อันคู่ควรแก่พระราชา ซึ่งเป็นองค์ประกอบแห่งขบวนทัพ
 ของพระราชา เครื่องราชูปโภคอันสมควรแก่พระราชา
 โดยพลัน เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้

ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะทรงได้ปัจจัยอันควร แก่สมณะ อันเป็น
องค์ของสมณะ และเครื่องสมณูปโภคอันควรแก่สมณะ
โดยพลัน เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมา
นี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความ นี้ไว้แล้ว

[๒๑๕] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษทรงปรารถนาอยู่ว่า

“ทำอย่างไร ชนทั้งหลายจะพึงรู้

ในเรื่องศิลปะ ในเรื่องวิชา ในเรื่องจรรยา

ในเรื่องกรรมได้อย่างแจ่มชัดโดยพลัน”

ศิลปะเป็นต้นใดที่ไม่เป็นไปเพื่อความเดือดร้อน

แก่ใคร ๆ

จะทรงบอกศิลปะเป็นต้นนั้นทันที

ด้วยทรงหวังว่า “เขาจะไม่ต้องลำบากนาน”

เพราะทรงทำกุศลธรรม มีความสุขเป็นกำไรนั้น

แล้ว

จึงทรงได้พระขงษ์เป็นที่พึงใจ

กลมได้สัดส่วน งดงามเรียวไปตามลำดับ

มีพระโลมชาติปลายงอนขึ้น

และมีพระตจะอันละเอียดห่อหุ้มแล้ว

บัณฑิตทั้งหลาย กล่าวถึงมหาบุรุษนั้นว่า

“มีพระขงษ์เรียวดุด่างเนื้อทราย”

และกล่าวถึงลักษณะแห่งคุณสมบัติในเรื่องนี้ไว้

ทันทีว่า

“ถ้ามหาบุรุษนี้ไม่ทรงออกผนวช

จะได้สิ่งที่พระองค์ปรารถนา
 อันสมควรแก่การครองเรือนทันที
 แต่ถ้ามหาบุรุษเช่นนั้นทรงออกผนวช
 ทรงยินดีในเนกขัมมฉันทะ มีพระปรีชาเห็นแจ้ง
 มีพระวิริยะไม่ย่อหย่อน
 จะทรงได้สิ่งที่เหมาะที่ควรทันที”

๑๒. ลักษณะพระฉวีละเอียดย

[๒๑๖] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ได้เข้าไปหาสมณะ
 หรือพราหมณ์ แล้วซักถามว่า “ท่านผู้เจริญ อะไรเป็น
 กุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไร
 ควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำ
 อยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ตลอดกาลนาน
 หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อ
 สุขตลอดกาลนาน” เพราะตถาคตได้ทำ สิ่งสม พอกพูน
 กรรมนั้น ทำให้กรรมนั้นไพบูลย์แล้ว ฯลฯ จุติจาก
 เทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหา
 บุรุษนี้ คือ มีพระฉวีละเอียด จนละอองธุลี ไม่อาจติดพระ
 วรกายได้

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่
 ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระ
 ราชาก็จะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมีปัญญามาก
 บรรดากามโภคิบุคคล ไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งมีปัญญาเสมอ
 หรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์ เมื่อเป็นพระราชาจะ
 ทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรง

ได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีปัญญามาก ทรงมีปัญญากว้างขวาง ทรงมีปัญญา ร่าเริง ทรงมีปัญญาเล่นไป ทรงมีปัญญาเฉียบแหลม ทรงมีปัญญาชำแรกกิเลส บรรดาสรรพสัตว์ไม่มีใครใดผู้หนึ่งมีปัญญาเสมอ หรือมีปัญญาประเสริฐกว่าพระองค์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๑๗] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ๆ
ประสงค์จะรู้ทั่วถึง จึงเข้าไปหาบรรพชิต
สอบถาม ตั้งใจฟังด้วยดี มุ่งประโยชน์
ไตร่ตรองเรื่องที่เป็นประโยชน์
อุบัติเป็นมนุษย์ มีพระฉวีละเอียดย
เพราะกรรมที่เป็นไปเพื่อได้ปัญญา
บัณฑิตผู้ฉลาดในलगและนิมิต
ทำนายนว่า “พระกุมารเช่นนี้
จะทรงหยั่งรู้สรรพอันลุ่มลึกแล้ว
ถ้ามหาบุรุษผู้มีลักษณะเช่นนั้น
ไม่ทรงออกผนวชก็จะหมุ่นจักรให้เป็นไป
ปกครองแผ่นดินในการสั่งสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์
และในการกำหนดรู้ ไม่มีใครประเสริฐหรือเสมอ

เท่าพระองค์

ถ้ามหาบุรุษผู้มีลักษณะเช่นนั้นทรงออกผนวช
ทรงยินดีในเนกขัมมจันตะ
จะมีพระปรีชาเห็นแจ้ง

ทรงได้พระปัญญาอันพิเศษอันยอดเยี่ยม บรรลุ
พระโพธิญาณ

มีพระปัญญาประเสริฐกว้างขวางดังแผ่นดิน”

๑๓. ลักษณะพระฉวีสีทอง

[๒๑๘] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็น มนุษย์ ไม่มีความโกรธ
ไม่มีความแค้นใจ แม้จะถูกล่าอย่างรุนแรงก็ไม่
ขัดเคือง ไม่โกรธ ไม่พยาบาท ไม่จองล้างจองผลาญ
ไม่สำแดงความโกรธ ความคิด ประทุษร้าย และความ
เสียใจให้ปรากฏ และเป็นผู้ให้เครื่องลาด มีเนื้อดีอ่อน
นุ่ม และให้ผ้าห่ม ที่เป็นผ้าไหมพัสดร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี
ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากัมพล เนื้อดี เพราะตถาคตได้ทำ
สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตจากเทวโลกนั้นแล้ว มา
สู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระฉวีสี
ทอง คือ คล้ายทองคำ

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่
ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระ
ราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้เครื่อง
ลาด เนื้อดีอ่อนนุ่ม และได้ผ้าห่ม ที่เป็นผ้าไหมพัสดร์
เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้ากัมพลเนื้อดี
เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อ
เป็นพระ พุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธรเจ้า
จะทรงได้เครื่องลาดเนื้อดีอ่อนนุ่ม และได้ผ้าห่มที่เป็น
ผ้าไหมพัสดร์เนื้อดี ผ้าฝ้ายเนื้อดี ผ้าไหมเนื้อดี และผ้า
กัมพลเนื้อดี เมื่อ เป็นพระพุทธรเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าว
มานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๑๙] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษทรงอธิษฐานความไม่โกรธ
และได้ให้ทาน คือ ผ้าเป็นอันมากล้วนแต่เนื้อดี
มีสิ่งดงาม ดำรงอยู่ในภพก่อน ๆ
ทรงเสียสละ เหมือนฝนตกทั่วแผ่นดิน
ครั้นทรงทำกุศลกรรมนั้นแล้ว
จุติจากโลกมนุษย์ ไปเกิดในเทวโลก
เสวยวิบากอันเป็นผลกรรมที่ทรงทำไว้ดี
มีพระฉวีคล้ายทอง ปกครองหมู่เทพในเทวโลก
ดุจพระอินทร์ผู้ประเสริฐกว่าเทวดาจะนั้น
ถ้าทรงครองเรือน ไม่ปรารถนาที่จะทรงออกผนวช
ก็จะทรงครอบครองแผ่นดินกว้างใหญ่
ปกครองประชาชนในแผ่นดินนี้
ทรงได้พระฉวีที่ละเอียด
งดงามและไม่มีมลทินพร้อมทั้งรัตนะ ๗ ประการ
ถ้าทรงออกผนวชก็จะได้ผ้านุ่มและผ้าห่มอย่างดี
และทรงได้รับประโยชน์
เสวยผลกรรมที่ทรงกระทำไว้ในภพก่อน
ไม่มีความหมดสิ้นไปแห่งผลกรรมที่พระองค์ทรง
ทำไว้เลย”

๑๔. ลักษณะพระคุษฐานเรือนอยู่ในฝักด

[๒๒๐] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็น มนุษย์ เป็นผู้นำพวกญาติ
มิตรสหาย ผู้มีใจดี ที่หายไปนาน จากกันไปนาน ให้
กลับมาพบกัน คือ นำมารดาให้พบกับบุตร นำบุตรให้พบ

กับมารดา นำบิดาให้พบ กับบุตร นำบุตรให้พบกับบิดา
นำพี่ชายน้องชายให้พบกับพี่ชายน้องชาย นำพี่ชาย
น้องชายให้พบกับพี่สาวน้องสาว นำพี่สาวน้องสาวให้
พบกับพี่ชายน้องชาย นำพี่สาว น้องสาวให้พบกับพี่สาว
น้องสาว ครั้นทำให้พบกันแล้วก็ได้รับความชื่นชม
เพราะตาคอดได้ทำ สิ่งสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุต
จากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็น อย่างนี้ ได้ลักษณะ
มหาบุรุษนี้ คือ มีพระคฤหาสน์อยู่ในฝัก

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่
ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระ
ราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชามีพระโอรส
มาก มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่
กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็น วีรกษัตริย์ สามารถย้ายราช
ศัตรุได้ เมื่อเป็นพระราชาก็ทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะทรงมีพระอริยสาวกมาก พระอริยสาวก
ของพระองค์มีจำนวนหลายพัน เป็นผู้แก่กล้า มีความ
เพียรเป็นคุณสมบัติ กำจัดเสนา(กิเลส)เสียได้ เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาค
ได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๒๑] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ๆ

ได้ทรงนำพวกญาติ มิตร

ที่หายไปนาน จากกันไม่นานให้มาพบกัน

ครั้นทรงทำให้พบกันแล้วก็ได้รับความชื่นชม

เพราะกุศลกรรมนั้น พระองค์จึงเข้าไปสู่โลกทิพย์
เสวยความสุขและสมบัติเป็นที่เพลิดเพลินและ

ยินดี

จุติจากเทวโลกแล้วเสด็จมาในโลกนี้อีก
ได้องคาพยพ คือ พระคุษหลาน
ที่ควรปกปิดด้วยผ้า เร็นอยู่ในฝัก
มหาบุรุษเช่นนั้น มีพระโอรสมาก
พระโอรสของพระองค์มากกว่า ๑,๐๐๐ องค์
เป็นผู้แก่ล้าแก่ เป็นวีรบุรุษ สามารถให้ศัตรูพ่าย

ไป

ให้ปิตุเกิด และทูลถ้อยคำน่ารัก
แก่มหาบุรุษที่ยังทรงเป็นคฤหัสถ์
เมื่อมหาบุรุษทรงออกผนวชบำเพ็ญพรต
จะมีพระสาวกมากกว่านั้น
ล้วนแต่ดำเนินตามพระพุทธรูป
ลักษณะนั้นย่อมบ่งบอกถึงพระคุษหลาน
ที่เร็นอยู่ในฝักของมหาบุรุษ
“ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต”
ภาณวารที่ ๑ จบ

๑๕-๑๖. ลักษณะพระวรกายเป็นปริมณฑลดู
ปริมณฑลแห่งต้นไทร
และเมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรง
ลูบคลำถึงพระขาน
ด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้๑

[๒๒๒] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เมื่อตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ ย่อมรู้จักชนที่เท่าเทียมกัน รู้จักตนเอง รู้จักฐานะของบุคคล รู้จักความแตกต่างของบุคคล หยั่งทราบว่าคุณคนนี้ควรกับสิ่งนี้ บุคคลนี้ควรกับสิ่งนี้ แล้วทำให้เหมาะกับความแตกต่างในฐานะนั้น ๆ ในกาลก่อน เพราะตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ จึงได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระวรกายเป็น ปริมณฑลดุจปริมณฑลแห่งต้นไทร (๒) เมื่อประทับยืน ไม่ต้องน้อมพระองค์ลงก็ทรงลูบคลำถึงพระขานด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองได้

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีทองและเงินมาก มีอุปกรณ์น่าปลื้มใจ มาก มีทรัพย์และข้าวเปลือกมาก มีพระคลังเต็มบริบูรณ์ เมื่อเป็นพระราชาจะทรง ได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก พระองค์จะทรงมีทรัพย์เหล่านี้ คือ สัทธานะ (ทรัพย์คือศรัทธา) สีลธนะ (ทรัพย์คือศีล) หิริธนะ (ทรัพย์คือหิริ) โอตตปปธนะ (ทรัพย์คือโอดตปปะ) สุตธนะ (ทรัพย์คือสุตะ) จาคธนะ (ทรัพย์คือจาคะ) ปัญญาธนะ (ทรัพย์คือปัญญา) เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะ

ทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๒๓] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษเมื่อตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์พิจารณาแล้ว สอดส่องแล้ว คิดแล้ว หยั่งทราบว่
“บุคคลนี้ ควรกับสิ่งนี้” แล้วทำให้เหมาะ
กับความแตกต่างของบุคคลในฐานะนั้น ๆ ในกาล

ก่อน

ก็แล เพราะเศษของผลกรรมที่เป็นสุจริต
พระมหาบุรุษเมื่อประทับยืนไม่ต้องน้อมพระองค์

ลง

ก็ทรงลูบคลำถึงพระขานด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้งสอง

ได้

และมีพระวรกายเป็นปริมณฑล

ดุจต้นไทรที่งอกงามบนแผ่นดิน

มนุษย์ทั้งหลายที่มีปัญญาอันละเอียด

รู้จักนิमितและลักษณะมากอย่าง ทำนายว่า

“พระกุมารนี้เมื่อยังทรงพระเยาว์

มีพระรูปพระโฉมงดงาม

จะได้สิ่งอันควรแก่ศฤงคารมากอย่าง

พระกุมารผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินในโลกนี้

จะทรงมีกามโภคะซึ่งควรแก่ศฤงคารเป็นอันมาก

ถ้าพระกุมารนี้ทรงละกามโภคะทั้งปวง

จะทรงได้ทรัพย์อันเลิศยอดเยี่ยมสูงสุด”

๑๗-๑๙. ลักษณะมีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์

ดูลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ เป็นต้นด

[๒๒๔] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้หวังประโยชน์ หวังความเกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความเกษมจาก โยคะแก่คนหมู่มาก ด้วยมนสิการว่า “ทำไฉน ชนเหล่านี้ พึงเจริญด้วยศรัทธา เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตะ เจริญด้วยพุทธิ เจริญด้วยจาคะ เจริญด้วยธรรม เจริญด้วย ปัญญา เจริญด้วยทศพิธและธัญชาติ เจริญด้วยนาและ สวน เจริญด้วยสัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า เจริญด้วย บุตรและภรรยา เจริญด้วยทาสกรรมกรและคนรับใช้ เจริญด้วยญาติ เจริญด้วยมิตร เจริญด้วยพวกพ้อง” เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุตติ จากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะ มหาบุรุษ ๓ ประการนี้ คือ (๑) มีพระวรกายทุกส่วน บริบูรณ์ดูลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์ (๒) มีรองพระ ปฤษฎางค์เต็มเสมอกัน (๓) มีลำพระศอกกลมเท่ากัน ตลอด

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๓ ประการ นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะ ทรงมีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา ได้แก่ ไม่เสื่อมจาก ทศพิธและธัญชาติ ไม่เสื่อมจากนาและสวน ไม่เสื่อม จากสัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า ไม่เสื่อมจากบุตรและ ภรรยา ไม่เสื่อมจากทาสกรรมกรและคนรับใช้ ไม่เสื่อม จากญาติ ไม่เสื่อมจากมิตร ไม่เสื่อมจากพวกพ้อง ไม่ เสื่อมจากสมบัติทุกอย่าง เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่ง

ดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร
 เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะมีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา
 ได้แก่ ไม่เสื่อมจากศรัทธา๑ ไม่เสื่อมจากศีล๒ ไม่เสื่อม
 จากสุตะ๓ ไม่เสื่อม จากจาคะ ไม่เสื่อมจากปัญญา ไม่
 เสื่อมจากสมบัติทุกอย่าง เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า จะทรง
 ได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้
 แล้ว

[๒๒๕] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
 คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษทรงปรารภนา

และทรงหวังความสำเร็จประโยชน์ว่า

“ทำใจน ชนเหล่าอื่นไม่พึงเสื่อมจากศรัทธา

จากศีล จากสุตะ จากพุทธิ จากจาคะ

จากธรรม จากสิ่งที่ทำให้สำเร็จประโยชน์มาก

อย่าง

จากทรัพย์และธัญชาติ จากนาและสวน

จากบุตรและภรรยา จากสัตว์สองเท้าและสัตว์สี่

เท้า

จากญาติ จากมิตร จากพวกพ้อง

จากพละ จากวรรณะ และจากสุขทั้ง ๒ ประการ”

มหาบุรุษนั้น มีพระวรกายทุกส่วนบริบูรณ์

ดุจลำตัวท่อนหน้าของราชสีห์

มีลำพระศอกกลมเท่ากันตลอด

และมีร่องพระปฤษฎางค์เต็มราบเสมอกัน

ลักษณะทั้ง ๓ ประการนั้น เป็นบุพนิมิต

อันไม่เสื่อมของพระองค์

เพราะกรรมที่ทรงสั่งสม กระทำไว้ในกาลก่อน
 มหาบุรุษแม่ทรงเป็นคฤหัสถ์
 ทรงเจริญด้วยทรัพย์และธัญชาติ บุตรและภรรยา
 สัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า (ถ้า)ทรงตัดกังวลเสีย
 ออกผนวช

จะบรรลุพระโพธิญาณอันยอดเยี่ยม
 มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา”

๒๐. ลักษณะมีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้
 ดี

[๒๒๖] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้ไม่เบียดเบียน
 สัตว์ทั้งหลาย ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนหิน ด้วยท่อนไม้ หรือ
 ด้วยศัสตรา เพราะตถาคตได้ทำ สังขัม พอกพูนกรรมนั้น
 ฯลฯ จุติจากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้
 ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีเส้นประสาทรับรสพระ
 กระยาหารได้ดี มีเส้นประสาทรับรสพระกระยาหารเกิดที่
 ลำพระศอกและมีปลายหูชั้นรับรสพระกระยาหารส่งไปทั่ว
 สรรพางค์

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่
 ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระ
 ราชาก็ทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมีพระโรคาพาธ
 น้อย มีพระโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อย
 อาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เมื่อเป็นพระ
 ราชาก็ทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็น
 พระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะมี
 พระโรคาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ประกอบด้วย

ไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร เมื่อเป็นพระพุทธรูปเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๒๗] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษเป็นผู้ไม่ทรงเบียดเบียน
ไม่ทรงย่ำยีปวงชนด้วยฝ่ามือ และท่อนไม้
ด้วยก้อนดิน ด้วยศัสตรา ด้วยคำสั่งประหาร
ด้วยการจองจำ หรือด้วยการข่มขู่
เพราะกรรมนั้นนั่นแหละ
มหาบุรุษจึงเข้าถึงสุคติ บันเทิงใจ
และเพราะทำกรรมมีผลเป็นสุข
จึงได้สุขมากเสด็จมาในโลกนี้
ทรงได้เส้นประสาทรับรสพระกระยาหารได้ดี
ตั้งอยู่ในที่เหมาะสม ทำให้โอชะแผ่ไปสม่ำเสมอ
ด้วยเหตุ นั้น พราหมณ์ผู้ฉลาด
มีปัญญาเห็นแจ่มแจ้งทำนายว่า
“พระกุมารนี้จักมีความสุขมาก”
ลักษณะนั้นย่อมบ่งบอกถึงเส้นประสาท
รับรสพระกระยาหารได้ดีนั้น
ของมหาบุรุษ ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต”

๒๑-๒๒. ลักษณะมีดวงพระเนตรดำสนิทและ
แจ่มใสดุจตาลูกโคเพียงคลอดด

[๒๒๘] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ไม่ถลึงตาตูด ไม่ค้อน

ไม่เมิน มองตรง มองเต็มตา และแลดูคนหมู่มากด้วย
ดวงตาเปี่ยมด้วยความรัก เพราะตถาคตได้ทำ สิ่งสม
พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจาก เทวโลกแล้วมาสู่ความ
เป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑)
มิดวง พระเนตรดำนสนิท (๒) มิดวงพระเนตรแจ่มใสดูจตา
ลูกโคเพิงคลอด

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการ
นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะ
เป็นผู้ที่แลดูน่ารักของคนหมู่มากและเป็นที่รัก เป็นที่
พอใจของพราหมณ์และคหบดี ขวานิคม ขาวชนบท
โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง
ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราช่า เศรษฐี กุมาร เมื่อ
เป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ ฯลฯ เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะเป็น
ผู้ที่แลดูน่ารักของคนหมู่มาก และเป็นที่รัก เป็นที่พอใจ
ของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสุร
นาค คนธรรพ์ทั้งหลาย เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้
สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้
แล้ว

[๒๒๙] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษไม่ถลึงตาดู ไม่ค้อน ไม่เมิน

มองตรง มองเต็มตา

แลดูคนหมู่มากด้วยดวงพระเนตรเปี่ยมด้วยความ

รัก

พระองค์เสวยผลวิบากในสุคติทั้งหลาย
 บันเทิงอยู่ในสุคติเหล่านั้น เสด็จมาในโลกนี้
 มีดวงพระเนตรแจ่มใสดุจตาลูกโคเพื่องตลอด
 และมีดวงพระเนตรดำสนิท
 มองเห็นได้ชัดเจน
 พวกมนุษย์จำนวนมากเป็นอภियोคิด
 มีความรอบคอบ ฉลาดในนิมิต
 ฉลาดในการทำนายอย่างละเอียดถี่ถ้วน
 จะชมเชยพระกุมารนั้นว่า “เป็นผู้ที่แลดูน่ารัก”
 อนึ่ง แม้ทรงเป็นคฤหัสถ์ ก็แลดูน่ารัก
 เป็นที่รักของคนหมู่มาก
 ถ้าไม่ทรงเป็นคฤหัสถ์ ทรงเป็นพระสมณะ
 จะทรงเป็นที่รักและดับโศกของคนหมู่มาก”

๒๓. ลักษณะพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระ
 พักตร์๒

[๒๓๐] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์เป็นผู้นำของคนหมู่มาก
 ในกุศลธรรม เป็นประมุขของคนหมู่มากในกาย
 สุจริต ในวจีสุจริต ในมโนสุจริต ในการจำแนกทาน ใน
 การสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความเกื้อกูล
 มารดา ในความเกื้อกูลบิดา ในความเกื้อกูลสมณะ ใน
 ความเกื้อกูลพราหมณ์ ในความประพฤดิอ่อนน้อมต่อ
 ผู้ใหญ่ในตระกูล และในกุศลธรรมอันยิ่ง อื่น ๆ อีก เพราะ
 ตถาคตได้ทำ สังฆม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจาก
 เทวโลกนั้น แล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหา
 บุรุษนี้ คือ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่
ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระ
ราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะเป็นผู้ที่คน หมู่
มาก คือ พราหมณ์ คหบดี ขวานิคม ขาวชนบท
โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง
ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี कुमार
ดำเนินตาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้
ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธรูปจะทรงได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธรูปจะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์
ดำเนินตาม เมื่อเป็นพระพุทธรูปจะทรงได้สิ่ง ดังกล่าว
มานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๓๑] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษเป็นผู้นำในธรรมทั้งหลายที่เป็นสุจริต
ทรงยินดีในธรรมจริยา เป็นผู้ที่คนหมู่มากดำเนิน
ตาม

เสวยผลบุญในสวรรค์
มหาบุรุษนั้น ครั้นเสวยผลแห่งสุจริต
แล้วเสด็จมาในโลกนี้
ทรงได้ความเป็นผู้มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบ
พระพักตร์

พวกที่ทรงความรู้ในเรื่องพยัญชนะและนิมิต
ทำนายว่า

“พระกุมารนี้ จักเป็นผู้นำของคนหมู่มาก
ในหมู่มนุษย์ ในโลกนี้

ผู้ที่ช่วยเหลือพระองค์ในเบื้องต้น จะมีจำนวนมาก
 ในกาลนั้น พราหมณ์ทั้งหลายจะทำนายพระองค์
 ว่า

“ถ้าทรงเป็นกษัตริย์ จะทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
 จะทรงได้รับความช่วยเหลือจากคนหมู่มาก
 ถ้ามหาบุรุษนั้นทรงออกผนวช
 จะทรงเป็นผู้ปราดเปรื่อง เชี่ยวชาญในธรรม
 คนหมู่มากจะเป็นผู้ยินดียิ่ง
 ในคุณคือคำสอนของพระองค์และจะเป็นผู้ดำเนิน
 ตาม”

๒๔-๒๕. ลักษณะพระโลมชาติเดียว
 และพระอุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาวย่อน
 เหมือนนุ่น

[๒๓๒] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
 กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็น มนุษย์ ละเว้นขาดจากการ
 พุดเท็จ คือพุดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำ เป็น
 หลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก เพราะตถาคตได้
 ทำ สังสม พอกพูน กรรมนั้น ฯลฯ จุตติจากเทวโลกนั้น
 แล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษ ๒
 ประการนี้ คือ (๑) มีพระโลมชาติเดียว (๒) มีพระ
 อุณาโลมระหว่างพระโขนงสีขาว ย่อนเหมือนนุ่น

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการ
 นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
 เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะ
 เป็น ผู้ที่คนหมู่มาก คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาว
 ชนบท โหราจารย์และ มหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง

ราชองค์รักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร
ประพุดิตตาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมา
นี้ ฯลฯ เมื่อเป็น พระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้า จะเป็นผู้ที่คนหมู่มาก คือ ภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์
ประพุดิตตาม เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าว
มานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๓๓] พระโอรานกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“ในชาติก่อน ๆ มหาบุรุษมีสัจปฎิญาณ
มีพระวาจาไม่เป็นสอง เว้นคำเหลวไหล
ไม่ตรัสให้คลาดเคลื่อนแก่ใคร ๆ
ตรัสตามความจริงแท้ แน่นอน
มีพระอุณาโลมสีขาวอ่อนเหมือนนุ่น
เกิดในระหว่างพระโขนง
และไม่มีพระโลมชาติเกิดในขุมเดียวกัน ๒ เส้น
ทั่วพระสรีระสะพรั่งด้วยพระโลมชาติเดียว
พวกผู้รู้พระลักษณะ
ฉลาดในลางและนิมิต จำนวนมากมาประชุมกัน
แล้วทำนายนมหาบุรุษนั้นว่า
พระอุณาโลมตั้งอยู่ในตำแหน่งที่บ่งชี้ว่า
คนหมู่มากจะประพุดิตตามพระองค์ผู้มีลักษณะ

เช่นนี้

มหาบุรุษแม้ทรงเป็นคฤหัสถ์ผู้เช่นนี้
มหาชนก็ประพุดิตตาม
เพราะกรรมที่ทรงกระทำไว้มากในชาติก่อน

แม่ทรงเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ไม่มีความกังวล
เป็นบรรพชิตผู้อดเยี่ยม
ประชาชนก็ประพฤติตาม”

๒๖-๒๗. ลักษณะพระทนต์ ๔๐ ซี่และไม่ห่างกัน๑

[๒๓๔] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็น มนุษย์ ละเว้นขาดจากคำ
ส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้น
เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบ
อกฝ่ายนี้ เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน
ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ขึ้นชมยินดีเพิลิตเพิลินต่อผู้ที่
สามัคคีกัน พุดแต่คำที่สร้างสรรค์ความสามัคคีกัน
เพราะตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุต
จากเทวโลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ได้ลักษณะ
มหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ (๒) มี
พระทนต์ไม่ห่าง

มหาบุรุษนั้นทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการ
นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะ
ทรงมีบริษัทที่ไม่แตกแยกกัน บริษัทที่ไม่แตกแยกกัน
ของพระองค์ คือ พราหมณ์ คหบดี ชาวนิคม ชาวชนบท
โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง
ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร เมื่อ
เป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าว มานี้ ฯลฯ เมื่อ เป็น
พระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรง
มีบริษัทที่ไม่แตกแยกกัน บริษัทที่ไม่แตกแยกกันของ
พระองค์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา

มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรง
ได้สิ่ง ดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้
ไว้แล้ว

[๒๓๕] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษนั้น ไม่ตรัสวาจา
ที่ทำให้เกิดการแตกแยกกัน
คือ ทำผู้ที่ปรองดองกันให้แตกแยกกัน
ทำให้การวิวาทขยายตัวไปสู่การแตกแยกกัน
ทำเรื่องที่ไม่ใช่หน้าที่จนเป็นเหตุให้เกิดการ

ทะเลาะกัน

(และ) ที่ก่อให้เกิดการแตกแยกแก่คนที่ปรองดอง
กัน

ตรัสแต่วาจาอ่อนหวาน
คือ ที่ส่งเสริมการไม่วิวาทกัน
ที่ก่อให้เกิดสมานฉันท์ระหว่างผู้ที่แตกกัน
ขจัดความทะเลาะของชุมชนทำให้สามัคคีกัน
และทรงเพิลิตเพลินันท์อยู่กับผู้ที่ปรองดองกัน
มหาบุรุษนั้น เสวยผลวิบากในสุคติ
เสด็จมาในโลกนี้ มีพระทนต์ ๔๐ ซี่
มีพระทนต์ไม่ห่าง เรียบสนิท
ได้สัดส่วน เกิดขึ้นในพระโอษฐ์
ถ้าเป็นกษัตริย์ จะทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน
จะทรงมีบริษัทไม่แตกแยกกัน
ถ้าเป็นสมณะจะทรงเป็นผู้ปราศจากกิเลสเพียงดัง

ฉลุ

และเป็นผู้ปราศจากกิเลสเพียงดั่งมลทิน
บริษัทของพระองค์ จะเป็นผู้ดำเนินตามไม่
หวั่นไหว”

๒๘-๒๙. ลักษณะพระชีวหาใหญ่ยาวและพระ
สรเสียดจเสียดพรหม๑

[๒๓๖] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ตถาคตเกิดเป็น มนุษย์ ละเว้นขาดจากคำ
หยาบ คือ พูดแต่คำที่ไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ
เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ เพราะ
ตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูน กรรมนั้น ฯลฯ จุติจาก
เทวโลกนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นมนุษย์อย่างนี้ ได้
ลักษณะ มหาบุรุษ ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระชีวหาใหญ่
ยาว (๒) มีพระสรเสียดจเสียด พรหม ตรัสดจเสียด
ร้องของนการเวก

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการ
นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะมี
พระวจาอันชนทั้งหลายยอมรับ ชนทั้งหลาย คือ
พราหมณ์ คหบดี ขวานิคม ชาวชนบท โหราจารย์และ
มหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์
บริษัท ราชา เศรษฐี ราชกุมาร ยอมรับพระดำรัสของ
พระองค์ เมื่อเป็นพระราชา จะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้
 ฯลฯ เมื่อทรงเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะมีพระวจาอันชนทั้งหลายยอมรับ ชน
ทั้งหลาย คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา
มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพยอมรับพระดำรัสของ

พระองค์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความ นี้ไว้แล้ว

[๒๓๗] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษนั้น ไม่ตรัสคำหยาบรุนแรง

คือ ที่ก่อให้เกิดการด่า การบาดหมาง และการ
เบียดเบียนกัน

ที่ก่อให้เกิดความเจ็บแค้น ที่ทำลายชนจำนวน
มาก

ตรัสแต่คำอ่อนหวาน นุ่มนวล มีประโยชน์

มหาบุรุษนั้น ตรัสแต่คำเป็นที่ถูกใจ

จับใจ เสนาะโสต จึงทรงได้รับผลอันเกิดจาก
ความประพฤติดี

เสวยผลบุญในสวรรค์ทั้งหลาย

ครั้นเสวยผลอันเกิดจากความประพฤติดีแล้ว

เสด็จมาในโลกนี้ ได้ความเป็นผู้มีพระสุรเสียงดุจ
เสียงพรหม

เป็นผู้มีพระชีวหาใหญ่ หนา

เป็นผู้มีพระดำรัสอันชนทั้งหลายยอมรับ

ผลนั้นยอมสำเร็จแก่มหาบุรุษผู้ตรัสอยู่

แม้เมื่อทรงเป็นคฤหัสถ์ ฉันทิ

ถ้ามหาบุรุษนั้นทรงออกผนวช

หมู่ชนจะเชื่อถือพระดำรัสของพระองค์

ผู้ตรัสสุภาสิตหลากหลายแก่คนหมู่มาก ฉันทัน”

๓๐. ลักษณะพระหนุดุจคางราชสีห์

[๒๓๘] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน ตถาคตกเกิดเป็น มนุษย์ ละเว้นขาดจากคำ เพ้อเจ้อ คือ พุดถูกกาล พุดแต่คำจริง พุดอิงประโยชน์ พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มี ที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา ตถาคตได้ทำ สังสม พอกพูนกรรมนั้น ฯลฯ จุติจากเทว-โลกนั้นแล้วมาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหาบุรุษนี้ คือ มีพระหนุดจางราชสีห์

มหาบุรุษนั้นทรงสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระ ราชาก็ทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะไม่เข้าศึกศัตรู ที่เป็นมนุษย์คนใดกำจัดพระองค์ได้ เมื่อเป็นพระราชา จะทรงได้สิ่งดังกล่าวนี้อันนี้ ฯลฯ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะ ทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะไม่เข้าศึกศัตรู ภายในหรือภายนอก คือ ราคะ โทสะ หรือโมหะ หรือสม ณพราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือ ใคร ๆ ในโลกกำจัด พระองค์ได้ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าว มานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๓๙] พระโอราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าว คาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษนั้น ไม่ตรัสคำเพ้อเจ้อ
ไม่ตรัสคำปราศจากหลักฐาน
มีครรลองแห่งพระดำรัสไม่สับสน
ทรงกำจัดคำที่ไม่เป็นประโยชน์
ตรัสแต่คำที่เป็นประโยชน์
และคำที่เป็นสุขแก่คนหมู่มาก

ครั้นทรงทำกรรมนั้นแล้วจตุจากมนุษยโลก
เข้าสู่เทวโลก เสวยผลวิบากแห่งกรรมที่ทรงทำ
ดีแล้ว

จตุแล้ว เสด็จมาในโลกนี้อีก
ได้ความเป็นผู้มีพระหฤคคางราชสีห์
ซึ่งเป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์สี่เท้า
ถ้าเป็นพระราชาก็ทรงเป็นจอมมนุษย์
เป็นใหญ่เหนือมนุษย์ เป็นผู้มีอำนาจมาก
เป็นผู้ที่ใครก้าจัดได้ยากยิ่ง
เป็นผู้เสมอกับเทพผู้ประเสริฐในเมืองไตรทิพย
ดุจพระอินทร์ผู้ประเสริฐกว่าเทพ ฉะนั้น
ผู้มีสภาวะเช่นนั้นเป็นผู้ที่คณธรรพ์ อสุร
ท้าวสักกะ และยักษ์ผู้กล้าหาญ ก้าจัดไม่ได้ง่าย
ผู้มีพระลักษณะเช่นนั้น
ย่อมจะเป็นใหญ่ในทิศทั้งหลาย
คือทั้งทิศใหญ่และทิศเฉียง ในโลกนี้”

๓๑-๓๒. ลักษณะพระทนต์เรียบเสมอกันและพระ
เขี้ยวแก้วขาวงามด

[๒๔๐] ภิกษุทั้งหลาย ในชาติก่อน ภพก่อน
ก้าเนิดก่อน ตถาคคเกิดเป็นมนุษย์ละมิจฉาอาชีวะแล้ว
ดำรงชีวิตอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ คือ เว้นขาดจากการโกง
ด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอม การโกงด้วยเครื่อง
ดวงวัด การรับสินบน การ ล่อลวง การดลบนตะแลง การ
ตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีขิงวิ่งราว การปล้น
และการขู่กรรโชก เพราะตถาคคได้ทำ สิ่งสม พอกพูน
ทำใหกรรมนั้น ไพบูลย์แล้ว หลังจากตายแล้ว ตถาคค

จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ครบงำเทพ เหล่าอื่นใน เทวโลกนั้น ด้วยฐานะ ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุข ทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นใหญ่ทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ โผฏฐัพพะทิพย์ จุตติจากเทวโลกนั้น แล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ได้ลักษณะมหามุข ๒ ประการนี้ คือ (๑) มีพระทนต์เรียบเสมอกัน (๒) มีพระ เขี้ยวแก้วขาวงาม

มหามุขนั้นทรงสมบุรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการ นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรง ธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มี มหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราช อาณาจักรมั่นคง สมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ (๑) จักรแก้ว (๒) ข้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นาง แก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว และมีพระราช โอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูป ทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้ พระองค์ ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มีสาครเป็นขอบเขต ไม่มีเสาเขื่อน ไม่มีเขตหมาย ไม่มีรั้วหนาม มั่งคั่ง อุดมสมบุรณ์ ปลอดภัยสงบ ไร้เสี้ยนหนาม เมื่อเป็นพระราชาจะทรง ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะทรงมีบริวารสะอาด บริวาร ที่สะอาดของพระองค์ คือ พราหมณ์ คหบดี ขวานิคม ชาวชนบท โหราจารย์และมหาอำมาตย์ แม่ทัพนายกอง ราชองครักษ์ อำมาตย์ บริษัท ราชา เศรษฐี กุมาร เมื่อ เป็นพระราชาจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ อนึ่ง ถ้าออกจาก เรือนบวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมา

สัมพุทธเจ้าผู้ไม่มีกิเลสในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงมีบริวารสะอาด บริวารที่สะอาดของพระองค์ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะทรงได้สิ่งดังกล่าวมานี้ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความนี้ไว้แล้ว

[๒๔๑] พระโหราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในเรื่องลักษณะมหาบุรุษนั้นว่า

“มหาบุรุษนั้นทรงละมิจลาอาชีวะ

ดำรงพระชนม์อยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ

อันสะอาดเป็นธรรม ทรงกำจัดสิ่งที่ไม่เป็น

ประโยชน์

ทรงประพฤติดั่งสิ่งที่ประโยชน์และเป็นสุขแก่

คนหมู่มาก

เสวยสิ่งที่มีผลเป็นสุข

ที่สัตบุรุษผู้มีปัญญาละเอียด ผู้ฉลาดสรรเสริญ

แล้ว

เป็นผู้เสมอกับเทพผู้ประเสริฐในเมืองไตรทิพย์

เป็นผู้พร้อมด้วยความยินดีและความ

เพลิดเพลิน

อภิมรณอยู่ในสวรรค์

ครั้งจุติจากสวรรค์นั้น ได้ภพที่เป็นมนุษย์

ทรงได้รับผลวิบากแห่งกรรมที่ทรงทำดีแล้ว

คือ มีพระทนต์เรียบ เสมอ สะอาด ขาวผ่อง

ด้วยวิบากแห่งกรรมที่เหลือ

พวกมนุษย์ผู้ทำนายลักษณะ

ที่ยอมรับกันว่าเป็นผู้ละเอียดรอบคอบจำนวนมาก

ประชุมกันแล้วท่านายมหารุชนั้นว่า
 “พระกุมารนี้ จะมีหมู่ชนที่สะอาดเป็นบริวาร
 มีพระทนต์ที่เกิดทั้ง ๒ ครั้ง
 สม่าเสมอ ขาว สะอาด งดงาม
 เมื่อพระองค์ทรงเป็นพระราชapakครองแผ่นดิน
 ใหญ่
 จะทรงมีคนหมู่มากเป็นบริวารที่สะอาด
 และไม่มีกมลขมขีให้เดือดร้อนในราชอาณาจักร
 คนทั้งหลายต่างประพาสสิ่งที่เป็นประโยชน์
 และเป็นความสุขแก่คนหมู่มาก
 ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นสมณะ
 จะปราศจากบาปกรรม
 มีกิเลสเพียงดังธูลีระจับไป เป็นผู้ไม่มีกิเลส
 ปราศจากความกระวนกระวายและความลำบาก
 จะทรงเห็นโลกนี้และโลกอื่น
 คฤหัสถ์จำนวนมากและพวกบรรพชิต
 ผู้ทำตามโอวาทของพระองค์
 จะกำจัดบาปกรรมที่ไม่สะอาดอันบัณฑิตติเตียน
 แล้ว
 มีบริวารที่สะอาด
 กำจัดสนิมตะปูด โทษและกิเลสเสียได้แหวดล้อม
 พระองค์”
 พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุ
 ทั้งหลายมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระ
 ภาคแล้วแล
 ลักขณสูตรที่ ๗ จบ
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
พากันถวายอภิวาทพระพุทธเจ้า
ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ ยิ่งปราศจากความครั่นคร้าม แต่ที่

ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษอาชาไนย
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอันฉลาด

เกิด

แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวาทพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้สดับเรื่องนั้นมาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบทูลเช่น

นี้

ข้าพระองค์ทั้งหลายถามพวกอมมนุษย์ว่า
“พวกท่านถวายอภิวาทพระชินโคดมหรือ”
พวกอมมนุษย์ตอบว่า
“พวกเราถวายอภิวาทพระชินโคดม”
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ขอถวายอภิวาทพระพุทธโคดม
ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
[๒๙๐] พระสุริยะ บุตรพระอาทิตย์
มีมณฑลใหญ่ ตกทางทิศใต้
เมื่อพระอาทิตย์ตก กลางวันก็หายไป
และเมื่อพระอาทิตย์ตกเรียกกันว่ากลางคืน
ในที่ที่พระอาทิตย์ตกนั้น มีห้วงน้ำลึก

คือมหาสมุทรที่เต็มไปด้วยน้ำ
 ขนทั้งหลายรู้จักห้วงน้ำนั้นว่า สมุทรที่เต็มไปด้วยน้ำ
 คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศตะวันตกจากภูเขา
 สีนะรุไป

ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้มียศองค์นั้นอภิบาลอยู่
 ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่า วิรูปักษ์
 ทรงเป็นหัวหน้าของพวกนาค มีนาคแวดล้อม
 ทรงโปรดปรานการร้ายรำและการขับร้อง
 ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า
 “แม่โอรสของท้าววิรูปักษ์จะมีมาก ก็มีพระนาม
 เดียวกัน
 คือทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่า อินทะ ต่างมีพลัง
 มาก

ท้าววิรูปักษ์ และโอรสเหล่านั้น
 ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
 ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
 พากันถวายอภิวัตพระพุทธเจ้า
 ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม แต่ที่
 ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษอาชาไนย
 ข้าพระพุทธเจ้าขออนอบน้อมพระองค์
 ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
 ข้าพระพุทธเจ้าขออนอบน้อมพระองค์
 ขอพระองค์โปรดตรวดดูด้วยพระญาณอันฉลาด
 เกิด

แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวัตพระองค์

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้สดับเรื่องนี้มาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบทูลเช่นนี้
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถ้ามพวกอมนุษย์

ว่า

“พวกท่านถวายนอภิวาทพระชินโคดมหรือ”

พวกอมนุษย์ตอบว่า

“พวกเราถวายนอภิวาทพระชินโคดม”

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขอถวายนอภิวาทพระพุทธโคดม

ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๙๑]

อุตตรกฐทวีปเป็น

รมณีสถาน

มีภูเขาหลวงชื่อ สิเนรุ แลดุงดงาม ตั้งอยู่ทางทิศ

ใต้

พวกมนุษย์ซึ่งเกิดในอุตตรกฐทวีปนั้น

ไม่ยึดถือสิ่งใดว่าเป็นของตน ไม่ถือครอง

มนุษย์เหล่านั้น ไม่ต้องหว่านพืช

ไม่ต้องนำไถออกไถ

หม่อมมนุษย์บริโศคข้าวสาลี

อันผลผลิตในที่ที่ไม่ต้องไถ

พวกเขาหุงข้าวสาลีอันไม่มีรำ ไม่มีแกลบ

บริสุทธี มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร

บนเตาอันปราศจากควันและถ่าน

แล้วบริโศคโภชนะจากที่นั้น

พวกเขาใช้แม่โคแทนม้า

กลีบเดียว

แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่
 ใช้สัตว์เลี้ยงแทนม้า เที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่
 ใช้หญิงเป็นพาหนะแล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศ

ใหญ่

ใช้ชายเป็นพาหนะแล้ว เที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่
 ใช้เด็กหญิงเป็นพาหนะ แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศ

ใหญ่

ใช้เด็กชายเป็นพาหนะแล้ว เที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศ

ใหญ่

พระสนมทั้งหลายของท้าวมหาราชนั้น
 ก็ขึ้นสู่ยานเหล่านั้น ตามห้อมล้อมไปทุกทิศ
 ยานข้าง ยานม้า ยานทิพย์ ปราสาท และว
 บังเกิดแก่ท้าวมหาราชผู้มียศ

ท้าวเธอทรงมีเมืองหลายเมืองที่สร้างใน

อากาศ

คือ เมืองอาภูนาฏา เมืองกุสินาฏา
 เมืองปรกกุสินาฏา เมืองนาฏปรียา เมืองปรกกุ
 ฏนาฏา

ทางทิศเหนือ มีเมืองกปีวัน

ตะ

และมีอีกเมืองหนึ่ง ชื่อ ชโนชะ
 อีกเมืองหนึ่งชื่อ นวนวดิยะ
 และมีอีกเมืองหนึ่งชื่ออัมพรอัมพรดิยะ
 มีราชธานีชื่อ อาฬกมันทา

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์

ท้าวกุเวรมหาราช

มีราชธานี ชื่อวิสาณา
จะนั้น มหาชนจึงเรียกทั่วทุกแควมหาราชว่า “ทั่ว
เวสวัน”

ยักษชื่อตโตลา ชื่อตัดตลา
ชื่อตโตตลา ชื่อโอสสี ชื่อเดชสี ชื่อตโตชสี
ชื่อสระ ชื่อราชา ชื่อสุโรราชา
ชื่ออริฏฐะ ชื่อเนมิ ชื่ออริฏฐเนมิ
ต่างทำหน้าที่หาข่าวและ

ประกาศให้ทราบ

ในวิสาณาราชธานีนั้น มีห้วงน้ำชื่อธรณี
ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดเมฆ เกิดฝนตก

ในวิสาณาราชธานีนั้น มีสภาชื่อ

ภคลาวดี

เป็นที่ประชุมของพวักษ

มีต้นไม้ทั้งหลาย ผลิผลเป็นนิจ

ดาดาชด้วยหมุ่นกชนิดต่าง ๆ

มีเสียงร้องของนกยูง นกกระเรียน

และเสียงขับกล่อมจากนกคเหว่า เป็นต้น

ในราชธานี มีเสียงร้องของ

นกขีวัญขีวกะ

และนกโอฏฐวจิตตกะ มีไก่อปา

ในสระบัวมีปทุมทองและนกชื่อโปกขรสาตกะ

ในวิสาณาราชธานีนี้

มีเสียงนกแก้ว นกสาธิกา

และหมุ่นกทัศนมาณวะ

สระบัวของทั่วทุกแควนั้น จึงงามตลอดกาลทุกเมื่อ

คนเรียกทศนั้นว่า “ทศนั้นเป็นทศเหนือจากภูเขาสีเนรุนี้ไป”

ซึ่งเป็นทศที่ทำวมหาราชผู้ทรงยศองค์นั้นอภิบาลอยู่

ทำวมหาราชนั้นมีพระนามว่าท้าวกุเวร
เป็นหัวหน้าของยักษ์ทั้งหลาย มียักษ์ทั้งหลาย
แวดล้อม

ทรงโปรดปรานด้วยการร้ายรำและการขับร้อง
ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า
“แม่โอรสของท้าวกุเวรจะมีมาก แต่มีพระนาม
เดียวกัน

คือ ทั้ง ๙๑ องค์ มีนามว่าอินทะ ต่างมีพลังมาก
ท้าวกุเวรและโอรสเหล่านั้น
ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
พากันถวายอภิวัตพระพุทธรูป
ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม แต่ที่
ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษอาชาไนย
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรวจดูมหาชนด้วยพระญาณอัน
ฉลาดเถิด

แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวัตพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ได้สดับเรื่องนั้นมาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบทูลเช่นนั้น
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ถ้ามพวกอมมนุษย์
 ว่า

“พวกท่านถวายนอภิวาทพระชินโคดมหรือ”

พวกอมมนุษย์ตอบว่า

“พวกรเราถวายนอภิวาทพระชินโคดม”

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขอถวายนอภิวาทพระพุทธโคดม

ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ”

[๒๙๒] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นี้แหละ คือ มนต์
 เครื่องรักษาชื่ออาณานาฏิยะนั้น เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา
 เพื่อไม่ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี
 อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ผู้ใดก็ตามจะเป็นภิกษุ
 ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา เรียนมนต์เครื่องรักษาชื่อ
 อาณานาฏิยะนี้จนจบครบบริบูรณ์ หากว่า อมนุษย์ ไม่ว่า
 จะเป็นยักษ์ ยักษ์ณี บุตรยักษ์ ธิดายักษ์ มหาอำมาตย์
 ของยักษ์ บริวารของยักษ์ ผู้รับใช้ของยักษ์ก็ตาม ไม่ว่า
 จะเป็นคนธรรพ์ นางคนธรรพ์ บุตรคนธรรพ์ ธิดาคนธรรพ์
 มหาอำมาตย์ของคนธรรพ์ บริวารของคนธรรพ์ ผู้รับใช้
 ของคนธรรพ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกุมภภัณฑ์ นางกุมภภัณฑ์
 บุตรกุมภภัณฑ์ ธิดากุมภภัณฑ์ มหาอำมาตย์ของกุมภภัณฑ์
 บริวารของกุมภภัณฑ์ ผู้รับใช้ของกุมภภัณฑ์ก็ตาม ไม่ว่าจะ
 เป็นนาค นางนาค บุตรนาค ธิดานาค มหาอำมาตย์ของ
 นาค บริวารของนาค ผู้รับใช้ของนาคก็ตาม มีจิต
 ประทุษร้าย เดินตามภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา

ผู้กำลังเดินไป ยืนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
อุบาสิกา ผู้ยืนอยู่ นั่งใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
อุบาสิกา ผู้นั่งอยู่ หรือนอนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
หรืออุบาสิกา ผู้นอนอยู่

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ อมนุษย์นั้นไม่พึงได้
สักการะ หรือความเคารพ ในหมู่บ้านหรือในนิคมของ
ข้าพระพุทธเจ้า ไม่พึงได้พื้นที่บ้าน หรือที่อยู่ในราชธานี
ชื่อว่าอาฬัมมันทาของข้าพระพุทธเจ้า ไม่อาจเข้า
สมาคมของพวกัษะของข้าพระพุทธเจ้า

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายไม่พึงทำการอา
วามงคลและวิวามงคลกับอมนุษย์นั้น

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายด่าอมนุษย์นั้น
ด้วยคำด่าที่ตรงตัวเต็มปากเต็มคำ

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายพึงเอาบาตร
เปล่าครอบศีรษะอมนุษย์นั้น

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลาย พึงฝ่าศีรษะ
อมนุษย์นั้นออกเป็น ๗ เลี่ยง

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ มีอมนุษย์ทั้งหลาย ที่
ดร้าย โหดเหี้ยม ทำเกินเหตุ อมนุษย์เหล่านั้นไม่เชื่อฟัง
ท้าวมหाराช ไม่เชื่อฟังยัักษเสนาบดีของท้าวมหाराช
ไม่เชื่อฟังผู้ช่วยเสนาบดีของท้าวมหाराช ข้าแต่
พระองค์ผู้นิรทุกข์ อมนุษย์เหล่านั้น เรียกว่า เป็นข้าศึก
ศัตรูของท้าวมหाराช เหมือนมหาโจรทั้งหลายในแคว้น
แคว้นของพระราชาผู้ครองแคว้นมคธ มหาโจรเหล่านั้น
ไม่เชื่อฟังพระราชาผู้ครองแคว้นมคธ ไม่เชื่อฟังเสนาบดี
ของพระราชาผู้ครองแคว้นมคธ ไม่เชื่อฟังผู้ช่วย

เสนาบดีของพระราชเจ้าครองแคว้นมคธ ข้าแต่พระองค์
ผู้นิรทุกข์ มหาโจรเหล่านั้น เรียกว่า เป็นข้าศึกศัตรูของ
พระราชเจ้าครองแคว้นมคธ ฉันใด มอมนุชย์ทั้งหลาย ที่
ดร้าย โหดเหี้ยม ทำเกินเหตุ มอมนุชย์เหล่านั้น ไม่เชื่อฟัง
ท้าวมหาราช ไม่เชื่อฟังเสนาบดีของท้าวมหาราช ไม่
เชื่อฟังผู้ช่วยเสนาบดีของท้าวมหาราช ข้าแต่พระองค์ผู้
นิรทุกข์ มอมนุชย์เหล่านั้น เรียกว่าเป็นข้าศึกศัตรูของ
ท้าวมหาราช ฉะนั้นเหมือนกัน

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มอมนุชย์ผู้ใดผู้หนึ่งไม่ว่าจะ
เป็นยักษ์ ยักษ์ณี บุตรยักษ์ ธิดายักษ์ มหาอำมาตย์ของ
ยักษ์ บริวารของยักษ์ ผู้รับใช้ของยักษ์ก็ตาม ไม่ว่าจะ
เป็นคนธรรพ์ นางคนธรรพ์ บุตรคนธรรพ์ ธิดาคนธรรพ์
มหาอำมาตย์ของคนธรรพ์ บริวารของคนธรรพ์ ผู้รับใช้
ของคนธรรพ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกุมภัณฑ์ นางกุมภัณฑ์
บุตรกุมภัณฑ์ ธิดากุมภัณฑ์ มหาอำมาตย์ของกุมภัณฑ์
บริวารของกุมภัณฑ์ ผู้รับใช้ของกุมภัณฑ์ก็ตาม ไม่ว่าจะ
เป็นนาค นางนาค บุตรนาค ธิดานาค มหาอำมาตย์ของ
นาค บริวารของนาค ผู้รับใช้ของนาคก็ตาม มีจิต
ประทุษร้าย เดินตามภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา
ผู้กำลังเดินอยู่ ยืนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
อุบาสิกา ผู้ยืนอยู่ นั่งใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
อุบาสิกา ผู้นั่งอยู่ หรือนอนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
หรืออุบาสิกา ผู้นอนอยู่ ฟังกล่าวโทษ ร้องทุกข์
ร้องเรียนต่อยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดียักษ์ มหาเสนาบดี
ยักษ์เหล่านี้ว่า “ยักษ์นี้สิง ยักษ์นี้เข้าสิง ยักษ์นี้ระราน

ยักษนี้รุกราน ยักษนี้เบียดเบียน ยักษนี้บีบคั้น ยักษนี้ไม่ยอมปล่อย'

[๒๙๓] ยักษ มหายักษ เสนาบดียักษ มหาเสนาบดียักษ คือใคร

คือ อินทะ ๑ โสมะ ๑ วรณะ ๑

การทวาชะ ๑ ปชาปตี ๑ จันทนะ ๑ กามเสฏฐะ ๑

กินนุชัณฑุ ๑ นิชัณฑุ ๑ ปนาทะ ๑

โอปมัณญะ ๑ เทวสุตตะ ๑ มาตลี ๑

จิตตเสนะ ๑ คันธัพพะ ๑ นโฬราชา ๑

ชโนสกะ ๑ สาดาศิระ ๑ เหมวตะ ๑

ปุลณกะ ๑ กรติยะ ๑ ศุัพพะ ๑

สิวกะ ๑ มุจลินทะ ๑ เวสสามิตตะ ๑

ยุคันธระ ๑ โคपालะ ๑ สุปปเคระ ๑ หิริ ๑

เนตติ ๑ มันทิยะ ๑ ปัญจาลจันทะ ๑

อาฬวกะ ๑ ปชุนนะ ๑ สุมนะ ๑

สุขุชะ ๑ ทมิชะ ๑ มณิ ๑

มานิจระ ๑ ทิมะ ๑ รวมทั้งเสรีสกะด้วย

พุทธบริษัท ฟังกล่าวโทษ ร้องทุกข์ ร้องเรียนต่อ ยักษ มหายักษ เสนาบดียักษ มหาเสนาบดียักษ เหล่านี้ว่า “ยักษนี้สิง ยักษนี้เข้าสิง ยักษนี้ระราน ยักษนี้รุกราน ยักษนี้เบียดเบียน ยักษนี้บีบคั้น ยักษนี้ไม่ยอมปล่อย’

ข้าแต่พระองค์ผู้วิรุททุกข นี่แหละ คือ มนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอทูลลากลับ เพราะมีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก พระพุทธเจ้าข้า” เราได้กล่าวว่า “มหाराชทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้”

[๒๙๔] ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น ท้าวมหाराชทั้ง ๔ ลุกจากที่ประทับ ไหว้เรา กระทำประทักษิณแล้ว อันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง แม่พวกยักษเหล่านั้นก็ลุกจากที่นั่ง บางพวกไหว้เรา กระทำประทักษิณแล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันกับเราแล้วก็อันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกประนมมือมาทางที่เราอยู่ แล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกประกาศชื่อและโคตร แล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกนั่งนิ่งเฉย อันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง

[๒๙๕] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะ จงเล่าเรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะ จงทรงจำมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะไว้ ภิกษุทั้งหลาย มนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะนี้ ประกอบด้วยประโยชน์ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล

อาณานาฎิสสูตรที่ ๙ จบ

๘. สิงคาลกสูตร ว่าด้วยสิงคาลกมาณพ

[๒๔๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ สมัยนั้น สิงคาลกะ คหบดีบุตร ลูกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลีไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า(ทิศ ตะวันออก) ทิศเบื้องขวา(ทิศใต้) ทิศเบื้องหลัง(ทิศตะวันตก) ทิศเบื้องซ้าย(ทิศเหนือ) ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบน

[๒๔๓] ครั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและ จีวรเสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นสิงคาลกะ คหบดีบุตร ผู้ลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลี ไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศ เบื้องล่าง ทิศเบื้องบนแล้ว ได้ตรัสถามสิงคาลกะ คหบดีบุตรดังนี้ว่า “คหบดีบุตร เธอลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลี ไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบนอยู่เพราะเหตุไร”

สิงคาลกะ คหบดีบุตรกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บิดาของข้าพระองค์ ก่อนจะตาย ได้กล่าวไว้อย่างนี้ว่า “นี่แน่ะลูก เจ้าพึงไหว้ทิศทั้งหลาย” ข้าพระองค์ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาคำของบิดา จึงลุกขึ้น

แต่เข้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าเปียก มีผมเปียก ประคองอัญชลีไหว้ทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง ทิศเบื้องบนอยู่”

ทิศ ๖

[๒๔๔] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดีบุตร ในอริยวินัย(ธรรมเนียมแบบแผนของพระอริยะ) เขาไม่ไหว้ทิศ ๖ กันอย่างนี้”

สิงคาลกะ คหบดีบุตรทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในอริยวินัย เขาไหว้ ทิศ ๖ กันอย่างไร ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม แก่ข้าพระองค์ ตามวิธีการไหว้ทิศ ๖ ในอริยวินัยเถิด”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดีบุตร ถ้าอย่างนั้น เถอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว”

สิงคาลกะ คหบดีบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คหบดีบุตร อริยสาวกละกรรมกิเลส(กรรมเครื่องเศร้าหมอง) ๔ ประการได้แล้ว ไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ และไม่ข้องแวะอบายมุข(ทางเสื่อม) ๖ ประการ แห่งโภคะทั้งหลาย อริยสาวกนั้นเป็นผู้ปราศจากบาปกรรม ๑๔ ประการนี้แล้ว ชื่อว่าเป็นผู้ปิดป้องทิศ ๑๖ ปฏิบัติเพื่อครองโลกทั้งสอง ทำให้เกิดความยินดีทั้งโลกนี้และโลกหน้า หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

กรรมกิเลส ๔

[๒๔๕] กรรมกิเลส ๔ ประการที่อริยสาวกจะได้แล้ว อะไรบ้าง คือ

๑. กรรมกิเลสคือปาณาติบาต
๒. กรรมกิเลสคืออทินนาทาน
๓. กรรมกิเลสคือกาเมสุมิฉฉาจาร
๔. กรรมกิเลสคือมุสาวาท

กรรมกิเลส ๔ ประการนี้ ที่อริยสาวกนั้นจะได้แล้ว”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวैयाกรณภาพิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์

การล่วงละเมิดภรรยาผู้อื่น และการพูดเท็จ

เรียกว่า เป็นกรรมกิเลส

บัณฑิตทั้งหลายไม่สรรเสริญ”

เหตุ ๔ ประการ

[๒๔๖] อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

ปฤชน

๑. ย่อมถึงฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะรัก) ทำบาปกรรม

๒. ย่อมถึงโทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง) ทำบาปกรรม

๓. ย่อมถึงโมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง) ทำบาปกรรม

๔. ย่อมถึงภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว) ทำบาปกรรม

ส่วนอริยสาวก

๑. ย่อมไม่ถึงฉันทาคติ
๒. ย่อมไม่ถึงโทสาคติ
๓. ย่อมไม่ถึงโมหาคติ
๔. ย่อมไม่ถึงภยาคติ

นั อริยสาวกย่อมไม่ทำบาปกรรม โดยเหตุ ๔ ประการ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวทยากรณ
ภาชิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม
เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม
เหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น
บุคคลใดไม่ละเมิดความชอบธรรม
เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ
ยศของบุคคลนั้นย่อมเจริญ
เหมือนดวงจันทร์ข้างขึ้น ฉะนั้น”๑

อบายมุข ๖ ประการ

[๒๔๗] อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖
ประการ แห่งโภคะทั้งหลาย อะไรบ้าง คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือ
สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่ง ความประมาท เป็น
อบายมุขแห่งโภคะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอก
ซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็น อบายมุขแห่งโภคะ
ทั้งหลาย

๓. การเที่ยวดมหรสพ เป็นอบายมุขแห่ง
โกศะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็น
เหตุแห่งความประมาท เป็น อบายมุขแห่งโกศะ
ทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร
เป็นอบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็น
อบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย

โทษแห่งสุราเมรัย ๖ ประการ

[๒๔๘] คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเสพของ
มีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมี
โทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เสียทรัพย์ทันตาเห็น
๒. ก่อการทะเลาะวิวาท
๓. เป็นบ่อเกิดแห่งโรค
๔. เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง
๕. เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย
๖. เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือ
สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖
ประการนี้แล

โทษแห่งการเที่ยวกลางคืน ๖ ประการ

[๒๔๙] คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเที่ยวไป
ตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืนมีโทษ ๖ ประการนี้
คือ

๑. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาตน
 ๒. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา
 ๓. ชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ
 ๔. เป็นที่สงสัยของคนอื่นด้วยเหตุต่าง ๆ
 ๕. มักถูกใส่ร้ายด้วยเรื่องไม่เป็นจริง
 ๖. ทำให้เกิดความลำบากมากหลายอย่าง
- คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอก
ชอกชอย ในเวลากลางคืน มีโทษ ๖ ประการนี้แล
โทษแห่งการเที่ยวดูมหรสพ ๖ ประการ
[๒๕๐] คหบดีบุตร การเที่ยวดูมหรสพมีโทษ
๖ ประการนี้ คือ

๑. มีการรำที่ไหน (ไปที่นั่น)
 ๒. มีการขับร้องที่ไหน (ไปที่นั่น)
 ๓. มีการประโคมที่ไหน (ไปที่นั่น)
 ๔. มีเสภาที่ไหน (ไปที่นั่น)
 ๕. มีการบรรเลงที่ไหน (ไปที่นั่น)
 ๖. มีเถิดเทิงที่ไหน (ไปที่นั่น)
- คหบดีบุตร การเที่ยวดูมหรสพมีโทษ ๖ ประการนี้
แล

โทษแห่งการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความ
ประมาท ๖ ประการ

[๒๕๑] คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเล่นการ
พนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้
คือ

๑. ผู้ชนะยอมก่อเวร
๒. ผู้แพ้ย่อมเสียทายทรัพย์ที่เสียไป

๓. เสียทรัพย์ทันตาเห็น
๔. ถ้อยคำที่เป็นพยานในศาล ก็เชื่อถือไม่ได้
๕. ถูกมิตรอำมาตย์ดุด่มื่น
๖. ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่าชายผู้นี้เป็นนักเลงการพนันไม่สามารถจะเลี้ยงดูภรรยาได้

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งการคบคนชั่วเป็นมิตร ๖ ประการ

[๒๕๒] คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. เขามีนักเลงการพนันเป็นมิตรสหาย
๒. เขามีนักเลงเจ้าชู้เป็นมิตรสหาย
๓. เขามีนักเลงเหล้าเป็นมิตรสหาย
๔. เขามีคนหลอกลวงเป็นมิตรสหาย
๕. เขามีคนโกงเป็นมิตรสหาย
๖. เขามีโจรเป็นมิตรสหาย

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตรมีโทษ ๖ ประการนี้แล

โทษแห่งความเกียจคร้าน ๖ ประการ

[๒๕๓] คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มักอ้างว่า “หนาวเกินไป” แล้วไม่ทำงาน
๒. มักอ้างว่า “ร้อนเกินไป” แล้วไม่ทำงาน
๓. มักอ้างว่า “เวลาเย็นเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

งาน

๔. มักอ้างว่า “เวลายังเข้าเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

๕. มักอ้างว่า “หิวเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

๖. มักอ้างว่า “กระหายเกินไป” แล้วไม่ทำงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศ ผัดเพี้ยนการทำงาน
อยู่อย่างนี้ โภคะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็
ถึงความเสื่อมสิ้นไป

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ
๖ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวลายากรณ
ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“เพื่อนในโรงสุราก็มี

เพื่อนดีแต่พูดก็มี

เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้น ผู้ใดเป็นเพื่อนได้

ผู้นั้นจัดว่าเป็นเพื่อนแท้

เหตุ ๖ ประการนี้ คือ

(๑) การนอนตื่นสาย (๒) การเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น

(๓) การผูกเวร (๔) ความเป็นผู้ก่อแต่เรื่องเสียหาย

(๕) การมีมิตรชั่ว (๖) ความตระหนี่จัด

ย่อมทำลายบุรุษให้พินาศ

คนมีมิตรชั่ว มีเพื่อนชั่ว

มีมารยาทและความประพฤติชั่ว

ย่อมเสื่อมจากโลกทั้งสอง คือ

จากโลกนี้และจากโลกหน้า

เหตุ ๖ ประการนี้ คือ

- (๑) นักเลงการพนันและนักเลงหญิง
 (๒) นักเลงสุรา (๓) ฟ็อนรำขับร้อง
 (๔) นอนหลับในกลางวัน เที้ยวกกลางคืน
 (๕) การมีมิตรชั่ว (๖) ความตระหนี่จัด

ย่อมทำลายบุรุษให้พินาศ

ผู้ใดเล่นการพนัน ดื่มสุรา
 ล่วงละเมิดหญิงผู้เป็นที่รักเสมอด้วยชีวิตของผู้อื่น
 คบแต่คนเลว และไม่คบหาคนเจริญ
 ผู้นั้นย่อมเสื่อมเหมือนดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น
 ผู้ใดดื่มสุรา ไร้ทรัพย์
 ไม่ทำงานเลี้ยงชีพ เป็นคนขี้เมาหัวทิ่มบ่อ
 ผู้นั้นจักจมลงสู่หืนเหมือนก้อนหินจมน้ำ
 จักทำความมัวหมองให้แก่ตนทันที
 คนชอบนอนหลับในกลางวัน
 ไม่ลุกขึ้นในกลางคืน เป็นนักเลงขี้เมาประจำ
 ไม่สามารถครองเรือนได้
 ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลย
 หนุ่มสาวที่ละทิ้งการงาน
 โดยอ้างว่า “เวลานี้หนาวเกินไป
 เวลานี้ร้อนเกินไป เวลานี้เย็นเกินไป” เป็นต้น
 ส่วนผู้ใดทำหน้าที่ของบุรุษ
 ไม่ใส่ใจความหนาว ความร้อน ยิ่งไปกว่าหย้า
 ผู้นั้นย่อมไม่เสื่อมจากความสุข
 มิตรเทียม

[๒๕๔] คหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึง
 ทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็น มิตรเทียม คือ

๑. คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
พึงทราบว่า ไม่ใช่ มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
 ๒. คนดีแต่พูด พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็น
มิตรเทียม
 ๓. คนพูดประจบ พึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็น
มิตรเทียม
 ๔. คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม พึงทราบ
ว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม
- [๒๕๕] คหบดีบุตร คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์
จากผู้อื่นฝ่ายเดียว เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่มิตรแท้ เป็น
มิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ
- (๑) เป็นผู้ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่ายเดียว
 - (๒) เสียน้อย ประรณานะได้มาก
 - (๓) เมื่อตัวเองมีภัยจึงทำกิจของเพื่อน
 - (๔) คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์
- คหบดีบุตร คนที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นฝ่าย
เดียว เธอพึงทราบว่า ไม่ใช่ มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดย
เหตุ ๔ ประการนี้แล
- [๒๕๖] คหบดีบุตร คนดีแต่พูด เธอพึงทราบว่า
ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ
๑. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่เป็นอดีตไปแล้ว
 ๒. กล่าวต้อนรับด้วยเรื่องที่ยังมาไม่ถึง
 ๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งที่หาประโยชน์มิได้
 ๔. เมื่อมีกิจเกิดขึ้นเฉพาะหน้าก็แสดงความ
ขัดข้อง

คหบดีบุตร คนดีแต่พูด เธอจึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดย เหตุ ๔ ประการนี้แล

[๒๕๗] คหบดีบุตร คนพูดประจบ เธอจึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็น มิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เพื่อนทำชั่ว ก็คล้อยตาม
๒. เพื่อนทำดี ก็คล้อยตาม
๓. สรรเสริญต่อหน้า
๔. นินทาลับหลัง

คหบดีบุตร คนพูดประจบ เธอจึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

[๒๕๘] คหบดีบุตร คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม จึงทราบว่ ไม่ใช่ มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท
๒. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลา กลางคืน
๓. เป็นเพื่อนที่ชักนำในการเที่ยวดูมหรสพ
๔. เป็นเพื่อนที่ชักนำให้หมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

คหบดีบุตร คนที่เป็นเพื่อนชักนำในทางเสื่อม จึงทราบว่ ไม่ใช่มิตรแท้ เป็นมิตรเทียม โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล”

[๒๕๙] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสเวลายาภรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

“บุคคลที่ไม่ใช่มิตรแท้ ๔ จำพวกนี้ คือ

(๑) มิตรที่ถือเอาแต่ประโยชน์จากผู้อื่นอย่างเดียว

(๒) มิตรดีแต่พูด (๓) มิตรพูดประจบ

(๔) มิตรชักนำไปทางเสื่อม

บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล

เหมือนคนเว้นทางมีภัยเฉพาะหน้าเสียจะนั้น”

มิตรมีใจดี

[๒๖๐] คหบดีบุตร คน ๔ จำพวกนี้ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี(มิตรแท้) คือ

๑. มิตรมีอุปการะ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

๓. มิตรแนะนำประโยชน์ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

๔. มิตรมีความรักใคร่ พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี

[๒๖๑] คหบดีบุตร มิตรมีอุปการะ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว

๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว

๓. เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงพำนักได้

๔. เมื่อมีกิจที่จำเป็นเกิดขึ้น ก็ช่วยโภคทรัพย์ให้

๒ เท่าของทรัพย์ที่ต้องการในกิจนั้น

คหบดีบุตร มิตรมีอุปการะ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

[๒๖๒] คหบดีบุตร มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เธอ
พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. บอกความลับแก่เพื่อน
๒. ปิดความลับของเพื่อน
๓. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย
๔. แม้ชีวิตก็อาจจะสละเพื่อประโยชน์ของเพื่อน

ได้

คหบดีบุตร มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

[๒๖๓] คหบดีบุตร มิตรแนะนำประโยชน์ เธอ
พึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ห้ามมิให้ทำความชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๔. บอกทางสวรรค์ให้

คหบดีบุตร มิตรแนะนำประโยชน์ เธอพึงทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล

[๒๖๔] คหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ เธอพึง
ทราบว่าเป็นมิตรมีใจดี โดย เหตุ ๔ ประการ คือ

๑. ไม่พอใจความเสื่อมของเพื่อน
๒. พอใจความเจริญของเพื่อน
๓. ห้ามปรามคนที่นินทาเพื่อน
๔. สนับสนุนคนที่สรรเสริญเพื่อน

คหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ เธอพึงทราบว่าเป็น
มิตรมีใจดี โดยเหตุ ๔ ประการนี้แล”

[๒๖๕] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัส
เวยยาकरणภาษิตนี้แล้ว จึงได้ ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไป
อีกว่า

“บุคคลที่เป็นมิตรมีใจดี ๔ จำพวกนี้ คือ
(๑) มิตรมีอุปการะ (๒) มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์
(๓) มิตรแนะนำประโยชน์ (๔) มิตรมีความรักใคร่
บัณฑิตรู้อย่างนี้แล้ว
พึงเข้าไปคบหาด้วยความจริงใจ
เหมือนมารดาคบหาบุตรผู้เกิดแต่อกจะนั้น
บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล
ย่อมสว่างโชติช่วงดั่งดวงไฟ
เมื่อบุคคลสะสมโภคทรัพย์อยู่ตั้งตัวผิงสร้างรัง
โภคทรัพย์ของเขา ก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้น
ดจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้นจะนั้น
คฤหัสถ์ในตระกูล ผู้สามารถ
ครั้นรวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้ว
พึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน
คือส่วนหนึ่งใช้สอย ๒ ส่วนใช้ประกอบกิจการงาน
ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมี
อันตราย
จึงผูกมิตรไว้ได้”

ฉติสาปฏิจฉาทนกันท์
ว่าด้วยการปิดป้องทิศ ๖

[๒๖๖] อริยสาวกเป็นผู้ปิดป้องทิศ ๖ เป็น
อย่างไร

คหบดีบุตร เธอพึงทราบทิศ ๖ นี้ คือ พึงทราบว่า มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า พึงทราบว่า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา พึงทราบว่า บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง พึงทราบว่า มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย พึงทราบว่า ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง พึงทราบว่า สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน

[๒๖๗] คหบดีบุตร บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ
๒. จักทำกิจของท่าน
๓. จักดำรงวงศ์ตระกูล
๔. จักประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา
๔. หาภรรยา(สามี) ที่สมควรให้
๕. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

คหบดีบุตร มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการ นี้แล ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหน้านั้นเป็นอันชื่อว่า กุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

[๒๖๘] คหบดีบุตร ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็น
ทิศเบื้องขวาโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ลุกขึ้นยืนรับ
๒. เข้าไปคอยรับใช้
๓. เชื้อฟุ้ง
๔. ดูแลปรนนิบัติ
๕. เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุงโดยหน้าที่
๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ ๕
ประการ คือ

๑. แนะนำให้เป็นคนดี
๒. ให้เรียนดี
๓. บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี
๔. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย
๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

คหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุง
โดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วย
หน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องขวานั้นเป็นอันชื่อว่าศิษย์
ได้ ปัดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

[๒๖๙] คหบดีบุตร สามิพึงบำรุงภรรยาผู้เป็น
ทิศเบื้องหลังโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ให้เกียรติยกย่อง
๒. ไม่ดูหมิ่น
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. มอบความเป็นใหญ่ให้
๕. ให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานดี
๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงดี
๓. ไม่ประพฤตินอกใจ
๔. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้
๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

คหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องหลังนั้นเป็นอันชื่อว่าสามีได้ ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

[๒๗๐] คหบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้)
๒. กล่าววาจาเป็นที่รัก
๓. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
๔. วางตนสม่ำเสมอ
๕. ไม่พุดจาหลอกหลวงกัน

มิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว
๒. ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว
๓. เมื่อมีภัยก็เป็นทีพึ่งพำนักได้
๔. ไม่ละทิ้งในยามอันตราย

๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

คหบดีบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องซ้ายนั้นเป็นอันชื่อว่า กุลบุตร ได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

[๒๗๑] คหบดีบุตร นายพึงบำรุงทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง
๒. ให้อาหารและค่าจ้าง
๓. ดูแลรักษายามเจ็บป่วย
๔. ให้อาหารมีรสแปลก
๕. ให้หยุดงานตามโอกาส

ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นายบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย
๒. เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย
๓. ถือน้ำเอาแต่ของที่นายให้
๔. ทำงานให้ดีขึ้น
๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญ

คหบดีบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่าง นายบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการ นี้แล ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ ๕ ประการนี้ ทิศเบื้องล่างนั้นเป็นอันชื่อว่า นายได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วยประการฉะนี้

[๒๗๒] คหบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงสมณ
พราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบนโดยหน้าที่ ๕ ประการ คือ

๑. จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
๒. จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
๓. จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
๔. เปิดประตูต้อนรับ
๕. ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน กุลบุตรบำรุง
โดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วย
หน้าที่ ๖ ประการ คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม
๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๕. อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
๖. บอกทางสวรรค์ให้

คหบดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน
กุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ ๕ ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์
กุลบุตรด้วยหน้าที่ ๖ ประการนี้ ทิศเบื้องบนนั้น เป็นอัน
ชื่อว่ากุลบุตรได้ปิดป้อง ทำให้เกษมปลอดภัยแล้ว ด้วย
ประการฉะนี้”

[๒๗๓] พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัส
เวยาकरणภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไป
อีกว่า

“มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า
อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา

บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง
 มิตรสหายเป็นทิศเบื้องซ้าย
 ทาสกรรมกรเป็นทิศเบื้องล่าง
 สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน
 คฤหัสถ์ในตระกูลผู้มีความสามารถ พึงไหวทิศ
 เหล่านี้

บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล
 เป็นคนละเอียดและมีไหวพริบ๒
 มีความประพฤติเจียมตน
 ไม่แข่งกระด้าง เช่นนั้น ย่อมได้ยศ
 คนขยัน ไม่เกียจคร้าน
 ย่อมไม่หวั่นไหวในอันตรายทั้งหลาย
 คนมีความประพฤติไม่ขาดตอน๓
 มีปัญญาเช่นนั้น ย่อมได้ยศ
 คนชอบสงเคราะห์
 ชอบสร้างไมตรี รู้เรื่องที่เขабอก๔
 ปราศจากความตระหนี่ เป็นผู้ชอบแนะนำ
 ชี้แจงแสดงเหตุผล เช่นนั้น ย่อมได้ยศ
 ทาน(การให้) เปยยวัชชะ(วาจาเป็นที่รัก)
 อุตถจริยา(การประพฤติประโยชน์) ในโลกนี้
 และสมานัตตตา(การวางตนสม่ำเสมอ)
 ในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร
 สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก
 เหมือนลิมสลักเพลาคุมรถที่แล่นไปไว้ได้จะนั้น
 ถ้าไม่มีสังคหธรรมเหล่านี้
 มารดาหรือบิดาก็ไม่พึงได้การนับถือ

หรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ
แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้

ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านี้จึงถึงความใหญ่และเป็นผู้นำสรรเสริญ”

[๒๗๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว
สิงคาลกะ คหบดีบุตร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้
ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาค
ชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ
เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง
หรือตามประทีปในที่มืดด้วยตั้งใจว่า “คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค
พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ
ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”

สิงคาลกสูตรที่ ๘ จบ

๙. อาณานาถียสูตร

ว่าด้วยมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาถียะ

ภาณวารที่ ๑

[๒๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาคิชฌกุฏ เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น ท้าวมหाराชทั้ง ๔ องค์
วางยามรักษาการณ์ไว้ทั้ง ๔ ทิศ วางกองกำลังไว้ ทั้ง ๔ ทิศ
วางหน่วยป้องกันไว้ทั้ง ๔ ทิศ ด้วยกองทัพยักษหมู่

ใหญ่ ด้วยกองทัพ คนธรรพ์หมู่ใหญ่ ด้วยกองทัพ
 กุมภัณฑ์หมู่ใหญ่ และด้วยกองทัพนาคหมู่ใหญ่ เมื่อ
 ราตรีผ่านไป๑ มีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้
 สว่างไสวทั่วภูเขาศิขณภูฏ แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ
 ภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ฝ่าย
 ยักษ์เหล่านั้น บางพวกถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค
 แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกสนทนาปราศรัยพอเป็นที่
 บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันกับพระผู้มีพระภาค แล้ว
 นั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระ
 ภาคประทับอยู่แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อ
 และโคตรแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกนั่งนิ่งเฉย ณ ที่
 สมควร

[๒๗๖] ท้าวเวสวัณมหาราชประทับนั่ง ณ ที่
 สมควรแล้ว ได้กราบทูลพระ ผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ยักษ์ชั้นสูงที่ไม่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาค
 ก็มี ที่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้นกลางที่ไม่
 เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็
 มี ยักษ์ชั้นต่ำที่ไม่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใส
 พระผู้มีพระภาคก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โดยมาก ยักษ์
 ไม่เลื่อมใสพระผู้มี พระภาคเลย ข้อนั้นเพราะเหตุไร
 เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้นจาก
 การฆ่าสัตว์ ทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้นจากการถือเอา
 สิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ ทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้น
 จากการประพฤติดิฉินในกาม ทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้น
 จากการพูดเท็จ ทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้นจากการเสพ
 ของมึนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความ

ประมาท แต่โดยมาก พวกยักษ์ไม่งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ไม่งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ ให้ ไม่งดเว้นจากการประพฤติดีในกาม ไม่งดเว้นจากการพูดเท็จ ไม่งดเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุรา และเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท การที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพื่อการงดเว้นนั้นจึงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของยักษ์เหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสาวกของพระผู้มีพระภาคที่อาศัยเสนาสนะเป็นป่าละเมาะ และป่าทึบ อันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียงอีกทีกน้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นสถานที่ทำการลับ ของมนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น พวกยักษ์ชั้นสูงผู้อาศัยอยู่ในป่านั้นที่ไม่เลื่อมใสในพระธรรมวินัยของพระผู้มีพระภาคนี้ก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคทรงเรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะ เพื่อให้ยักษ์เหล่านั้นเลื่อมใส เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุษณี ลำดับนั้น ท้าวเวสวัณมหาราช ทรงทราบพระอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับ แล้วจึงได้กราบทูลมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะนี้ ในเวลานั้นว่า

[๒๗๗] “ขอนอบน้อมพระวิปัสสีพุทธเจ้า

ผู้มีพระจักขุ มีพระสิริ

ขอนอบน้อมพระสิขีพุทธเจ้า

ผู้ทรงอนุเคราะห์แก่สัตว์ทั่วหน้า

ขอนอบน้อมพระเวสสภูพุทธเจ้า

ผู้ทรงชำระกิเลส มีความเพียร
 ขอนอบน้อมพระกกุสันธพุทธเจ้า
 ผู้ทรงบำเพ็ญมารและกองทัพนาร
 ขอนอบน้อมพระโกนาคมพุทธเจ้า
 ผู้มีบาปอันลอยแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์
 ขอนอบน้อมพระกัสสปพุทธเจ้า
 ผู้หลุดพ้นในที่ทั้งปวง
 ขอนอบน้อมพระอังคิรสพุทธเจ้าผู้

ศากยบุตร

ผู้มีพระสิริ ผู้ทรงแสดงธรรมนี้
 อันเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวง
 อนึ่ง พระพุทธเจ้าเหล่าใดเป็นผู้ดับ

กิเลสแล้วในโลก

ทรงเห็นแจ้งแล้วตามความเป็นจริง
 พระพุทธเจ้าเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ส่อเสียด
 เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
 เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายขนอบน้อม

พระพุทธเจ้า

ผู้โคตรโคตรพระองค์ใด
 ทรงเกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
 เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม

[๒๗๘]

พระสุริยะ คือพระอาทิตย์
 มีมณฑลใหญ่ ขึ้นทางทิศใด
 เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น กลางคืนก็หายไป
 และเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นเรียกกันว่ากลางวัน

ในที่ที่พระอาทิตย์ขึ้นนั้นมีห้วงน้ำลึก
คือมหาสมุทรที่เต็มด้วยน้ำ
ชนทั้งหลายรู้จักห้วงน้ำนั้นว่า สมุทรที่เต็ม
ด้วยน้ำ

คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศตะวันออก
จากภูเขาสีเนรุนี้ไป
ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้มียศองค์นั้น
อภิบาลอยู่

ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่าธตรฐ
ทรงเป็นหัวหน้าของพวกคนธรรพ์ มีคนธรรพ์
แวดล้อม

ทรงโปรดปรานการร้ายรำและการขับร้อง
ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า
“แม่โอรสของท้าวธตรฐจะมีมากก็มีพระนาม
เดียวกัน
คือทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่าอินทะ ต่างมี
พลังมาก”

ท้าวธตรฐและพระโอรสเหล่านั้น
เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
พากันถวายอภิวาทพระพุทธเจ้า
ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากคราตรันคร้าม
แต่ที่ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษ
อาชาไนย

ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบรมครูสูงสุด
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอัน

ฉลาดเกิด

แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิवाทพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้สดับเรื่องนี้มาเนื่อง ๆ ฉะนั้น จึงกราบทูล

เช่นนี้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยถามพวก
อมนุษย์ว่า

“พวกท่านถวายอภิवाทพระชินโคดมหรือ”
พวกอมนุษย์ตอบว่า

“พวกเราถวายอภิवाทพระชินโคดม”
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ขอถวายอภิवाทพระพุทธโคดม
ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๗๙] ชนทั้งหลายผู้ส่อเสียด

ผู้ินทาคนลับหลัง เป็นผู้ฆ่าสัตว์
เป็นนายพราน เป็นโจร เป็นคนตลบตะแลง
ตายแล้ว เขาบอกให้นำออกไปทางทิศใด
คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศได้จากภูเข

สินธุ์นี้ไป

ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้มียศองค์นั้น

อภิบาลอยู่

ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่าวิรุฬหะ

ข้าพระองค์ทั้งหลายเคยถามพวก
อมนุษย์ว่า

“พวกท่านถวายอภิवाทพระชินโคดมหรือ”

พวกอมนุษย์ตอบว่า

“พวกเราถวายอภิवाทพระชินโคดม”

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขอถวายอภิवाทพระพุทธโคดม

ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๘๐] พระสุริยะ คือพระอาทิตย์

มีมณฑลใหญ่ ตกทางทิศใต้

เมื่อพระอาทิตย์ตก กลางวันก็หายไป

และเมื่อพระอาทิตย์ตกเรียกกันว่ากลางคืน

ในที่ที่พระอาทิตย์ตกนั้นมีห้วงน้ำลึก

คือมหาสมุทรที่เต็มด้วยน้ำ

ชนทั้งหลายรู้จักห้วงน้ำนั้นว่า สมุทรที่เต็ม

ด้วยน้ำ

คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศตะวันตก

จากภูเขาสิเนรุนี้ไป

ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้มียศองค์นั้น

อภิบาลอยู่

ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่าวิรูปักษ์

ทรงเป็นหัวหน้าของพวกนาค มีนาค

แวดล้อม

ทรงโปรดปรานการร้ายรำและการขับร้อง

ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า

“แม่โอรสของท้าววิรูปักษ์จะมีมากก็มีพระ
นามเดียวกัน

คือทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่าอินทะ ต่างมี
พลังมาก”

ท้าววิรูปักษ์และโอรสเหล่านั้น
เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
พากันถวายอภิวาทพระพุทธเจ้า
ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
แต่ที่ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษ
อาชาไนย

ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอัน
ฉลาดเกิด

แม่อมมนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวาทพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้สดับเรื่องนี้มาเนื่อง ๆ ฉะนั้น จึงกราบทูล
เช่นนี้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยถามพวก
อมมนุษย์ว่า

“พวกท่านถวายอภิวาทพระชินโคดมหรือ”
พวกอมมนุษย์ตอบว่า
“พวกเราถวายอภิวาทพระชินโคดม”

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ขอถวายอภิวาทพระพุทธโคดม
 ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๘๑] อุตตรกรุทรีปเป็นรมณีสถาน
 มีภูเขาหลวงชื่อสินธุ แลดูงดงาม ตั้งอยู่ทาง

ทิศใต้

พวกมนุษย์ซึ่งเกิดในอุตตรกรุทรีปนั้น
 ไม่ยึดถือสิ่งใดว่าเป็นของตน ไม่ถือครอง
 มนุษย์เหล่านั้น ไม่ต้องหว่านพืช
 ไม่ต้องนำไถออกไถ

หม่อมมนุษย์บริโภคข้าวสาลี
 อันผลผลิตในที่ที่ไม่ต้องไถ
 พวกเขาหุงข้าวสาลีอันไม่มีรำ ไม่มีแกลบ
 บริสุทธี มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร
 บนเตาอันปราศจากควันและถ่าน
 แล้วบริโภคโภชนะจากที่นั่น

 พวกเขาใช้แม่โคแทนม้ากิบเดียว
 แล้วเทียวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่
 ใช้สัตว์เลี้ยงแทนม้ากิบเดียว แล้วเทียวไปสู่

ทิศน้อยทิศใหญ่

 ใช้หญิงเป็นพาหนะ๒ แล้วเทียวไปสู่ทิศน้อย

ทิศใหญ่

 ใช้ชายเป็นพาหนะ แล้วเทียวไปสู่ทิศน้อย

ทิศใหญ่

 ใช้เด็กหญิงเป็นพาหนะ แล้วเทียวไปสู่ทิศ

น้อยทิศใหญ่

ใช้เด็กชายเป็นพาหนะ แล้วเที่ยวไปสูทศ
น้อยทิศใหญ่

พระสนมทั้งหลายของท้าวมหาราชนั้น
ก็ขึ้นสู่ยานเหล่านั้น ตามห้อมล้อมไปทุกทิศ
ยานข้าง ยานม้า ยานทิพย์ ปราสาท และวอ
บังเกิดแก่ท้าวมหาราชผู้มียศ

ท้าวเธอทรงมีเมืองหลายเมืองที่สร้าง
ในอากาศ

คือ เมืองอาภูนาภา เมืองกุสินาภา
เมืองปรกกุสินาภา เมืองนาฏปริยา เมืองปรกสิ
ภูนาภา

ทางทิศเหนือ มีเมืองกปีวันตะ
และมีอีกเมืองหนึ่งชื่อชโนชะ
อีกเมืองหนึ่งชื่อนวนวติยะ
และมีอีกเมืองหนึ่งชื่ออัมพรอัมพรวติยะ
มีราชธานีชื่ออาฬัมมันทา

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ท้าวฤเว
มหาราช

มีราชธานีชื่อวิสาณา
ฉะนั้น มหาชนจึงเรียกท้าวฤเวมหาราชว่า
“ท้าวเวสวัณ”

ยักษ์ชื่อตโตลา ชื่อตัดตลา
ชื่อตโตตลา ชื่อโอชสี ชื่อเตชสี ชื่อตโตชสี
ชื่อสระ ชื่อราชา ชื่อสุโรราชา
ชื่ออริฏฐะ ชื่อเนมิ ชื่ออริฏฐเนมิ
ต่างทำหน้าที่หาข่าวและประกาศให้ทราบ

ในวิสาณาราชธานีนั้น มีห้วงน้ำชื่อ
 ธรณี
 ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดเมฆ เกิดฝนตก
 ในวิสาณาราชธานีนั้น มีสภาชื่อภคค
 วดี
 เป็นที่ประชุมของพวกยักษ์
 มีต้นไม้ทั้งหลาย ผลิผลเป็นนิล
 ดารดาษด้วยหมุ่นกชนิดต่าง ๆ
 มีเสียงร้องของนกยูง นกกระเรียน
 และเสียงขับกล่อมจากนกคเหว่า เป็นต้น
 ในวิสาณาราชธานีนั้น มีเสียงร้องของ
 นกขีวัญขีวกะ
 และนกโอฏฐวจิตตกะ มีไก่อปา
 ในสระบัวมีปทุมทองและนกชื้อโปกขรสาตกะ
 ในวิสาณาราชธานีนั้น มีเสียงนกแก้ว
 นกสาลิกา และหมุ่นกทัศนทมาณวะด
 สระบัวของท้าวภูเวรนั้น จึงงามตลอดกาล
 ทุกเมื่อ
 คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศเหนือจาก
 ภูเขาสินธุรีไป
 ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้ทรงยศองค์นั้น
 อภิบาลอยู่
 ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่าท้าวภูเวร
 ทรงเป็นหัวหน้าของพวกยักษ์ มียักษ์
 แวดล้อม
 ทรงโปรดปรานการร้ายรำและการขับร้อง

ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า
 “แม้โอรสของท้าวฤเวระจะมีมาก ก็มีพระนาม
 เดียวกัน
 คือ ทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่าอินทะ ต่างมี
 พลึงมาก”

ท้าวฤเวระและโอรสเหล่านั้น
 เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
 ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
 พากันถวายอภิवाทพระพุทธเจ้า
 ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
 แต่ที่ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษ
 อาชาไนย
 ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
 ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
 ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
 ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอัน

ฉลาดเกิด
 แม่อมมนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิवाทพระองค์
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ก็ได้สดับเรื่องนั้นมาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบ

ทูลเช่นนั้น
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยถามพวก
 อมนุษย์ว่า
 “พวกท่านถวายอภิवाทพระชินโคดมหรือ”
 พวกอมนุษย์ตอบว่า

“พวกเราถวายอภิวาทพระชินโคดม”

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขอถวายอภิวาทพระพุทธโคดม

ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นี่แหละ คือ มนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฏิกะนั้น เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย

[๒๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ผู้ใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา ผู้เรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฏิกะนี้จนจบครบบริบูรณ์แล้ว หากว่าอมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นยักษ์ ยักษ์ณี บุตรยักษ์ ธิดายักษ์ มหาอำมาตย์ ของยักษ์ บริวารของยักษ์ ผู้รับใช้ของยักษ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นคนธรรพ์ นางคนธรรพ์ บุตรคนธรรพ์ ธิดาคนธรรพ์ มหาอำมาตย์ของคนธรรพ์ บริวารของคนธรรพ์ ผู้รับใช้ของคนธรรพ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกุมภันท์ นางกุมภันท์ บุตรกุมภันท์ ธิดากุมภันท์ มหาอำมาตย์ของกุมภันท์ บริวารของกุมภันท์ ผู้รับใช้ของกุมภันท์ก็ตาม ไม่ว่า จะเป็นนาค นางนาค บุตรนาค ธิดานาค มหาอำมาตย์ของนาค บริวารของนาค ผู้รับใช้ของนาคก็ตาม มีจิตประทุษร้าย เดินตามภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา ผู้กำลังเดินไป ยืนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา ผู้ยืนอยู่ นั่งใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา ผู้นั่งอยู่ หรือนอนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ อุบาสิกา ผู้นอนอยู่

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ อมนุษย์นั้นไม่พึงได้
สักการะ หรือความเคารพ ในหมู่บ้านหรือในนิคมของ
ข้าพระพุทธเจ้า ไม่พึงได้พื้นที่บ้าน หรือที่อยู่ในราชธานี
ชื่อว่า อาฟักมันทาของข้าพระพุทธเจ้า ไม่อาจเข้า
สมาคมของพวกยักษ์ของข้าพระพุทธเจ้า

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายไม่พึงทำอวา
หมงคลหรือวิวาหมงคลกับ อมนุษย์นั้น

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายด่าอมนุษย์นั้น
ด้วยคำดำที่ตรงตัวเต็มปาก เต็มคำด

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายพึงเอาบาตร
เปล่าครอบศีรษะอมนุษย์นั้น

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายพึงฝ่าศีรษะ
อมนุษย์นั้นออกเป็น ๗ เสี่ยง

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ มีอมนุษย์ทั้งหลาย ที่
ดुर้าย โหดเหี้ยม ทำเกินเหตุ อมนุษย์เหล่านั้นไม่เชื่อฟัง
ท้าวมหाराช ไม่เชื่อฟังเสนาบดีของท้าวมหाराช ไม่
เชื่อฟัง ผู้ช่วยเสนาบดีของท้าวมหाराช ข้าแต่พระองค์
ผู้นิรทุกข์ อมนุษย์เหล่านั้น เรียกว่า เป็นศัตรูของท้าว
มหाराช เหมือนมหาโจรทั้งหลายในแคว้นแคว้นของพระ
ราชาผู้ครอง แคว้นมคธ มหาโจรเหล่านั้นไม่เชื่อฟังพระ
ราชาผู้ครองแคว้นมคธ ไม่เชื่อฟังเสนาบดีของพระราชา
ผู้ครองแคว้นมคธ ไม่เชื่อฟังผู้ช่วยเสนาบดีของพระ
ราชาผู้ครองแคว้นมคธ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ มหา
โจรเหล่านั้น เรียกว่า เป็นศัตรูของพระราชา ผู้ครอง
แคว้นมคธ ฉันทิ มีอมนุษย์ทั้งหลาย ที่ดुर้าย โหดเหี้ยม
ทำเกินเหตุ อมนุษย์เหล่านั้น ไม่เชื่อฟังท้าวมหाराช ไม่

เชื่อฟังเสนาบดีของท้าว महाराज ไม่เชื่อฟังผู้ช่วย
 เสนาบดีของท้าว महाराज ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์
 อมนุษย์เหล่านั้น เรียกว่า เป็น ศัตรูของท้าว महाराज
 ฉะนั้นเหมือนกัน

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ อมนุษย์ผู้ใดคนหนึ่ง ไม่ว่า
 จะเป็นยักษ์ ยักษ์ณี บุตรยักษ์ ธิดายักษ์ มหาอำมาตย์
 ของยักษ์ บริวารของยักษ์ ผู้รับใช้ของยักษ์ก็ตาม ไม่ว่า
 จะเป็นคนธรรพ์ นางคนธรรพ์ บุตรคนธรรพ์ ธิดาคนธรรพ์
 มหาอำมาตย์ของคนธรรพ์ บริวารของคนธรรพ์ ผู้รับใช้
 ของคนธรรพ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกุมภภัณฑ์ นางกุมภภัณฑ์
 บุตรกุมภภัณฑ์ ธิดากุมภภัณฑ์ มหาอำมาตย์ของกุมภภัณฑ์
 บริวารของกุมภภัณฑ์ ผู้รับใช้ของกุมภภัณฑ์ก็ตาม ไม่ว่าจะ
 เป็นนาค นางนาค บุตรนาค ธิดานาค มหาอำมาตย์ของ
 นาค บริวารของนาค ผู้รับใช้ของนาคก็ตาม มีจิต
 ประทุษร้าย เดินตามภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา
 ผู้กำลังเดินอยู่ ยืนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
 อุบาสิกา ผู้ยืนอยู่ นั่งใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
 อุบาสิกา ผู้นั่งอยู่ หรือนอนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
 หรืออุบาสิกา ผู้นอนอยู่ ฟังกล่าวโทษ ร้องทุกข์
 ร้องเรียน ต่อยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดียักษ์ มหาเสนาบดี
 ยักษ์เหล่านี้ว่า “ยักษ์นี้สิง ยักษ์นี้ เข้าสิง ยักษ์นี้ระราน
 ยักษ์นี้รุกราน ยักษ์นี้เบียดเบียน ยักษ์นี้บีบคั้น ยักษ์นี้ไม่
 ยอมปล่อย”

[๒๘๓] ยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดียักษ์ มหา
 เสนาบดียักษ์ คือใคร

คือ อินทะ ๑ โสมะ ๑ วรุณะ ๑

การทวาชะ ๑ ปชาบดี ๑ จันทนะ ๑
 กามเสฏฐะ ๑

กีนุชัณฑ ๑ นิชัณฑ ๑ ปนาทะ ๑
 โอบมัญญะ ๑ เทวสุตตะ ๑ มาตลี ๑
 จิตตเสนะ ๑ คันธัพพะ ๑ นโฬราชา ๑
 ชโนสกะ ๑ สาตาคีระ ๑ เหมวตะ ๑
 ปุณณกะ ๑ กรตียะ ๑ คุฬะ ๑
 ลิวกะ ๑ มุจลินทะ ๑ เวสสามิตตะ ๑
 ยุกันธะ ๑ โคपालะ ๑ สุปปเคธะ ๑ หิริ ๑
 เนตติ ๑ มันทียะ ๑ ปัญจาลจันทะ ๑
 อาฬวกะ ๑ ปชุนนะ ๑ สมนะ ๑
 สุขุขะ ๑ ทธิมุขะ ๑ มณิ ๑
 มานิจระ ๑ ทีฆะ ๑ รวมทั้งเสรีสกะด้วย

พุทธบริษัท ฟังกล่าวโทษ ร้องทุกข์ ร้องเรียนต่อ
 ยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดียักษ์ มหาเสนาบดียักษ์เหล่านี้
 ว่า “ยักษ์นี้สิง ยักษ์นี้เข้าสิง ยักษ์นี้ระราน ยักษ์นี้รุกราน
 ยักษ์นี้เบียดเบียน ยักษ์นี้บีบคั้น ยักษ์นี้ไม่ยอมปล่อย”

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นี่แหละ คือ มนต์เครื่อง
 รักษาชื่ออาณานาฎิยะ เพื่อ ค้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่
 ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
 อุบาสิกาทั้งหลาย

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
 ทั้งหลายขอทูลลากลับ เพราะ มีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะ
 ต้องทำมาก พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาราชทั้งหลาย ขอ
 ท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลา ที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

[๒๘๔] ครั้นนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ลุกจากที่ประทับถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วอันตรธาน(หายตัว)ไป ณ ที่นั้นเอง แม้พวกยักษ์เหล่านั้นก็ลุกจากที่นั่ง บางพวกก็ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันกับพระผู้มีพระภาคแล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่แล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกประกาศชื่อและโคตรแล้วอันตรธานไป ณ ที่นั้นเอง บางพวกอันตรธานไปเสียเฉย ๆ ณ ที่นั้นเอง

ภาณวารที่ ๑ จบ

ภาณวารที่ ๒

[๒๘๕] เมื่อราตรีนั้นล่วงไป พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมา ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตลอดราตรีนี้นี้ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ องค์ว่างยามรักษาการณ์ไว้ทั้ง ๔ ทิศ วางกองกำลังไว้ทั้ง ๔ ทิศ วางหน่วยป้องกันไว้ทั้ง ๔ ทิศ ด้วยกองทัพ ยักษ์หมู่ใหญ่ ด้วยกองทัพคนธรรพ์หมู่ใหญ่ ด้วยกองทัพกุมภภินท์หมู่ใหญ่ และด้วยกองทัพนาคหมู่ใหญ่ เมื่อราตรีนั้นผ่านไป มีวรรณะงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไสวทั่วภูเขา คิชฌกูฏแล้ว เข้าไปหาเราถึงที่อยู่ ไหว้เราแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ยักษ์เหล่านั้น บางพวกไหว้เราแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกสนทนาปราศรัย พอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกันกับเราแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือมาทางที่เราอยู่แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวก

ประกาศชื่อและโคตรแล้วนั้น ณ ที่สมควร บางพวกนั้น
 นิ่งเฉย ณ ที่สมควร

[๒๘๖] ภิกษุทั้งหลาย ท้าวเวสวัณมหาราช
 ประทับนั่ง ณ ที่สมควรแล้ว ได้กล่าวกับเราดังนี้ว่า “ข้า
 แต่พระองค์ผู้เจริญ ยัก্ষชั้นสูงที่ไม่เลื่อมใสพระผู้มีพระ
 ภาค ก็มี ที่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ยัก্ষชั้นกลางที่
 ไม่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ที่เลื่อมใสพระผู้มีพระ
 ภาคก็มี ยัก্ষชั้นต่ำที่ไม่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ที่
 เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โดย
 มาก ยัก্ষไม่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาคเลย ชื่อนั้นเพราะ
 เหตุไร เพราะพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้น
 จากการฆ่าสัตว์ ทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้นจากการถือ
 เอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ ทรงแสดง ธรรมเพื่องด
 เว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม ทรงแสดงธรรมเพื่องด
 เว้นจากการ พุดเท็จ ทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้นจากการ
 เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความ
 ประมาท แต่โดยมาก พวกยัก্ষไม่งดเว้นจากการฆ่า
 สัตว์ ไม่งดเว้น จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้
 ให้ ไม่งดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม ไม่งดเว้น จาก
 การพุดเท็จ ไม่งดเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุรา
 และเมรัยอันเป็นเหตุแห่ง ความประมาท การที่พระผู้มี
 พระภาคทรงแสดงธรรมเพื่องดเว้นนั้นจึงไม่เป็นที่รัก
 ไม่เป็นที่ชอบใจของยัก্ষเหล่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้
 เจริญ มีสาวกของพระผู้มีพระภาค ที่อาศัยเสนาสนะ
 อันเป็นป่าละเมาะและป่าทึบ อันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียง
 อึกทึกน้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็น

สถานที่ทำการลับของมนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น พวก
 ยักษ์ชั้นสูงผู้อาศัยอยู่ในป่าในที่ที่ไม่เสื่อมใสในพระธรรม-
 วินัยของพระผู้มีพระภาคนี้ก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอ
 พระผู้มีพระภาคทรงเรียนมนต์เครื่องรักษาชื่ออาฏานา
 ฏิยะ เพื่อให้ยักษ์เหล่านั้นเสื่อมใส เพื่อคุ้มครอง เพื่อ
 รักษา เพื่อไม่ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ
 ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า”
 ภิกษุทั้งหลาย เรารับนิมนต์ด้วยอาการดุษณี

ลำดับนั้น ท้าวเวสวัณมหาราช ทราบอาการที่เรา
 รับแล้วจึงได้กล่าวมนต์เครื่อง รักษาชื่ออาฏานาฏิยะนี้
 ในเวลานั้นว่า

[๒๘๗] “๑ ขอนอบน้อมพระวิปัสสีพุทธ
 เจ้า

ผู้มีพระจักข มีพระสิริ

ขอนอบน้อมพระสีขีพุทธเจ้า

ผู้ทรงอนุเคราะห์แก่สัตว์ทั่วหน้า

ขอนอบน้อมพระเวสสภูพุทธเจ้า

ผู้ทรงชำระกิเลส มีความเพียร

ขอนอบน้อมพระกกุสันธพุทธเจ้า

ผู้ทรงบำเพ็ญมารและกองทัพมาร

ขอนอบน้อมพระโกนาคมนพุทธเจ้า

ผู้มีบาปอันลอยแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์

ขอนอบน้อมพระกัสสปพุทธเจ้า

ผู้หลุดพ้นในที่ทั้งปวง

ขอนอบน้อมพระอังคีรสพุทธเจ้าผู้

ศากยบุตร

ผู้มีพระสิริ ผู้ทรงแสดงธรรมนี้
 อันเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวง
 อนึ่ง พระพุทธเจ้าเหล่าใดเป็นผู้ดับ
 กิเลสแล้วในโลก

ทรงเห็นแจ้งแล้วตามความเป็นจริง
 พระพุทธเจ้าเหล่านั้นเป็นผู้ไม่ส่อเสียด
 เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
 เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนอบน้อม
 พระพุทธเจ้า

ผู้โคตรมโคตรพระองค์ใด
 ทรงเกื้อกูลแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
 ทรงเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
 เป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
 [๒๘๘] พระสุริยะ คือพระอาทิตย์
 มีมณฑลใหญ่ ขึ้นทางทิศใด
 เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น กลางคืนก็หายไป
 และเมื่อพระอาทิตย์ขึ้นเรียกกันว่ากลางวัน
 ในที่ที่พระอาทิตย์ขึ้นนั้นมีห้วงน้ำลึก
 คือมหาสมุทรที่เต็มด้วยน้ำ
 คนทั้งหลายรู้จักห้วงน้ำนั้นว่า สมุทรที่เต็ม
 ด้วยน้ำ

คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศตะวันออก
 จากภูเขาสิเนรุนี้ไป
 ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหाराชผู้มียศสองคั่น
 อภิบาลอยู่

ท้าวมหाराชนั้นมีพระนามว่าฉัตร

ทรงเป็นหัวหน้าของพวกคนธรรพ์ มีคนธรรพ์
แวดล้อม

ทรงโปรดปรานการร้ายรำและการขับร้อง
ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า
“แม่โอรสของท้าวธตรฐจะมีมากก็มีพระนาม
เดียวกัน
คือทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่าอินทะ ต่างมี
พลังมาก”

ท้าวธตรฐและพระโอรสเหล่านั้น
เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
พากันถวายอภิวัตพระพุทธเจ้า
ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
แต่ที่ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษ
อาชาไนย
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอัน

ฉลาดเกิด
แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวัตพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้สดับเรื่องนี้มาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบทูล
เช่นนี้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยถามพวก
อมนุษย์ว่า

“พวกท่านถวายอภิวัตพระชินโคดมหรือ”

พวกอมนุษย์ตอบว่า

“พวกเราถวายอภิวัตพระชินโคดม”

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขอถวายอภิวัตพระพุทธโคดม

ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๘๙] ชนทั้งหลายผู้ส่อเสียด

ผู้ินทาคนลับหลัง เป็นผู้ฆ่าสัตว์

เป็นนายพราน เป็นโจร เป็นคนตลบตะแลง

ตายแล้ว เขาบอกให้นำออกไปทางทิศใด

คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศใต้จากภูเข

สินธุนี้ไป

ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้มียศองค์นั้น

อภิบาลอยู่

ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่าวิรุฬหะ

ทรงเป็นหัวหน้าของพวกกุมภกัณฑ์ มี

กุมภกัณฑ์แวดล้อม

ทรงโปรดปรานการร้ายรำและการขับร้อง

ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า

“แม่โอรสของท้าววิรุฬหะจะมีมากก็มีพระ

นามเดียวกัน

คือทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่าอินทะ ต่างมี

พลังมาก”

ท้าววิรุฬหะและพระโอรสเหล่านั้น

เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
 ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
 พากันถวายอภิวัตพระพุทธเจ้า
 ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ยิ่ง ปราศจากความครั่นคร้าม
 แต่ที่ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษ
 อาชาไนย

ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
 ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
 ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
 ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอัน

ฉลาดเกิด

แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวัตพระองค์
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ก็ได้สดับเรื่องนั้นมาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบ

ทูลเช่นนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยถามพวก
 อมนุษย์ว่า

“พวกท่านถวายอภิวัตพระชินโคดมหรือ”
 พวกอมนุษย์ตอบว่า
 “พวกเราถวายอภิวัตพระชินโคดม”
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ขอถวายอภิวัตพระพุทธโคดม
 ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๙๐] พระสุริยะ คือพระอาทิตย์
 มีมณฑลใหญ่ ตกทางทิศใด

เมื่อพระอาทิตย์ตก กลางวันก็หายไป
 และเมื่อพระอาทิตย์ตกเรียกกันว่ากลางคืน
 ในที่ที่พระอาทิตย์ตกนั้นมีห้วงน้ำลึก
 คือมหาสมุทรที่เต็มด้วยน้ำ
 ขนทั้งหลายรู้จักห้วงน้ำนั้นว่า สมุทรที่เต็ม
 ด้วยน้ำ

คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศตะวันตก
 จากภูเขาสิเนรุนี้ไป
 ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้มียศองค์นั้น
 อภิบาลอยู่

ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่าวิรูปักษ์
 ทรงเป็นหัวหน้าของพวกนาค มีนาค
 แวดล้อม

ทรงโปรดปรานการร้ายรำและการขบถ
 ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า
 “แม่โอรสของท้าววิรูปักษ์จะมีมากก็มีพระ
 นามเดียวกัน
 คือ ทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่าอินทะ ต่างมี
 พลังมาก”

ท้าววิรูปักษ์และโอรสเหล่านั้น
 เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
 ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
 พากันถวายเป็นอภิวาทพระพุทธเจ้า
 ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
 แต่ที่ใด

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษ

อาชาไนย

ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอัน

ฉลาดเกิด

แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวาทพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้สดับเรื่องนี้มาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบทูล

เช่นนี้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยถามพวก

อมนุษย์ว่า

“พวกท่านถวายอภิวาทพระชินโคดมหรือ”

พวกอมนุษย์ตอบว่า

“พวกเราถวายอภิวาทพระชินโคดม”

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ขอถวายอภิวาทพระพุทธโคดม

ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๙๑]

อุตตรกฐทวีปเป็นรมณียสถาน

มีภูเขาหลวงชื่อสินธุ แลดงดงาม ตั้งอยู่ทาง

ทิศใต้

พวกมนุษย์ซึ่งเกิดในอุตตรกฐทวีปนั้น

ไม่ยึดถือสิ่งใดว่าเป็นของตน ไม่ถือครอง

มนุษย์เหล่านั้น ไม่ต้องหว่านพืช

ไม่ต้องนำไถออกไถ

หม่มมนุษย์บริโศคข้าวสาลี
 อันผลิผลในที่ที่ไม่ต้องไถ
 พวกเขาหุงข้าวสาลีอันไม่มีรำ ไม่มีแกลบ
 บริสุทธิ มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร
 บนเตาอันปราศจากควันและถ่าน
 แล้วบริโศคโภชนะจากที่นั่น

 พวกเขาใช้แม่โคแทนม้ากิบเดียว
 แล้วเทียวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่
 ใช้สัตว์เลี้ยงแทนม้ากิบเดียว แล้วเทียวไปสู่
 ทิศน้อยทิศใหญ่
 ใช้หญิงเป็นพาหนะ แล้วเทียวไปสู่ทิศน้อย
 ทิศใหญ่
 ใช้ชายเป็นพาหนะ แล้วเทียวไปสู่ทิศน้อย
 ทิศใหญ่
 ใช้เด็กหญิงเป็นพาหนะ แล้วเทียวไปสู่ทิศ
 น้อยทิศใหญ่
 ใช้เด็กชายเป็นพาหนะ แล้วเทียวไปสู่ทิศ
 น้อยทิศใหญ่

 พระสนมทั้งหลายของท้าวมหาราชนั้น
 ก็ขึ้นสู่ยานเหล่านั้น ตามห้อมล้อมไปทุกทิศ
 ยานข้าง ยานม้า ยานทิพย์ ปราสาท และวอ
 บังเกิดแก่ท้าวมหาราชผู้มียศ
 ท้าวเธอทรงมีเมืองหลายเมืองที่สร้าง
 ในอากาศ
 คือ เมืองอาภูนาภา เมืองกุสินาภา

เมืองปรกสิณาภา เมืองนาฏปริยา เมืองปรกสิ
ภูนาภา

ทางทิศเหนือ มีเมืองกปีวันตะ
และมีอีกเมืองหนึ่งชื่อชโนชะ
อีกเมืองหนึ่งชื่อนวนวติยะ
และมีอีกเมืองหนึ่งชื่ออัมพรอัมพรวติยะ
มีราชธานีชื่ออาพักมันทา

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ท้าวฤเวร
มหาราช

มีราชธานีชื่อวิสาณา
ฉะนั้น มหาชนจึงเรียกท้าวฤเวรมหาราชว่า
“ท้าวเวสวัณ”

ยักษ์ชื่อตโตลา ชื่อตัดตลา
ชื่อตโตตลา ชื่อโอชสี ชื่อเดชสี ชื่อตโตชสี
ชื่อสุระ ชื่อราชา ชื่อสุโรราชา
ชื่ออริฏฐะ ชื่อเนมิ ชื่ออริฏฐเนมิ
ต่างทำหน้าที่หาข่าวและประกาศให้ทราบ
ในวิสาณาราชธานีนั้น มีห้วงน้ำชื่อ

ธรณี

ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดเมฆ เกิดฝนตก
ในวิสาณาราชธานีนั้น มีสภาชื่อภค

วดี

เป็นที่ประชุมของพวกยักษ์
มีต้นไม้ทั้งหลาย ผลิผลเป็นนิจ
ดาราดาษด้วยหมุ่นกษนิตต่าง ๆ
มีเสียงร้องของนกยูง นกกระเรียน

และเสียงขับกล่อมจากนกดูเหว่า เป็นต้น
 ในวิสาณาราชธานีนั้น มีเสียงร้องของ
 นกขีวัญขีวกะ

และนกโอบุสรวจิตตกะ มีไก่อป้า
 ในสระบัวมีปูทองและนกชื้อโปกขรสาตกะ
 ในวิสาณาราชธานีนั้น มีเสียงนกแก้ว
 นกสาลิกาและหมุ่นกัทธทมาณวะ
 สระบัวของท้าวภูเวรนั้น จึงงามตลอดกาล
 ทุกเมื่อ

คนเรียกทิศนั้นว่า ทิศนั้นเป็นทิศเหนือจาก
 ภูเขาสิเนรุนี้ไป
 ซึ่งเป็นทิศที่ท้าวมหาราชผู้ทรงยศองค์นั้น
 อภิบาลอยู่

ท้าวมหาราชนั้นมีพระนามว่าท้าวภูเวร
 ทรงเป็นหัวหน้าของพวกยักษ์ มียักษ์
 แวดล้อม
 ทรงโปรดปรานด้วยการร่ายรำและการ
 ขับร้อง

ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับมาว่า
 “แม่โอรสของท้าวภูเวรจะมีมาก ก็มีพระนาม
 เดียวกัน
 คือทั้ง ๙๑ องค์ มีพระนามว่าอินทะ ต่างมี
 พลังมาก”

ท้าวภูเวรและโอรสเหล่านั้น
 เห็นพระพุทธเจ้าผู้ตื่นแล้ว
 ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์

พากันถวายอภิวัตพระพุทเจ้า
ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม
แต่ที่ไกล

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษ
อาชาไนย

ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นบุรุษสูงสุด
ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมพระองค์
ขอพระองค์โปรดตรวจดูด้วยพระญาณอัน

ฉลาดเกิด

แม่มนุษย์ทั้งหลายก็ถวายอภิวัตพระองค์
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ก็ได้สดับเรื่องนั้นมาเนือง ๆ ฉะนั้น จึงกราบ

ทูลเช่นนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเคยถามพวก
อมนุษย์ว่า

“พวกท่านถวายอภิวัตพระชินโคดมหรือ”
พวกอมนุษย์ตอบว่า
“พวกเราถวายอภิวัตพระชินโคดม”
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ขอถวายอภิวัตพระพุทธโคดม
ผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ

[๒๙๒] ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ์ นี้แหละ คือ
มนต์เครื่องรักษาชื่ออาญา- นาฏิยะนั้น เพื่อคุ้มครอง เพื่อ
รักษา เพื่อไม่ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ผู้ใดก็ตามไม่ว่าจะเป็น
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ อุบาสิกา ผู้เรียนมนต์เครื่อง
รักษาชื่ออาณานาฎิยะนี้จนจบครบบริบูรณ์แล้ว หากว่า
อมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นยักษ์ ยักษ์ณี บุตรยักษ์ ธิดายักษ์
มหาอำมาตย์ของยักษ์ บริวารของยักษ์ ผู้รับใช้ของยักษ์
ก็ตามไม่ว่าจะเป็นคนธรรพ์ นางคนธรรพ์ บุตรคนธรรพ์
ธิดาคนธรรพ์ มหาอำมาตย์ของคนธรรพ์ บริวารของ
คนธรรพ์ ผู้รับใช้ของ คนธรรพ์ก็ตามไม่ว่าจะเป็น
กุมภภัณฑ์ นางกุมภภัณฑ์ บุตรกุมภภัณฑ์ ธิดากุมภภัณฑ์ มหา
อำมาตย์ของกุมภภัณฑ์ บริวารของกุมภภัณฑ์ ผู้รับใช้ของ
กุมภภัณฑ์ก็ตามไม่ว่าจะเป็นนาค นางนาค บุตรนาค ธิดา
นาค มหาอำมาตย์ของนาค บริวารของนาค ผู้รับใช้ของ
นาคก็ตาม มีจิตประทุษร้าย เดินตามภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก หรืออุบาสิกา ผู้กำลังเดินไป ยืนใกล้ภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา ผู้ยืนอยู่ นั่งใกล้ภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา ผู้นั่งอยู่ หรือนอนใกล้
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ อุบาสิกา ผู้นอนอยู่

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ อมนุษย์นั้นไม่พึงได้
สักการะ หรือความเคารพ ในหมู่บ้านหรือในนิคมของ
ข้าพระพุทธเจ้า ไม่พึงได้พื้นที่บ้าน หรือที่อยู่ในราชธานี
ชื่อว่า อาฟักมันทาของข้าพระพุทธเจ้า ไม่อาจเข้า
สมาคมของพวักยักษของข้าพระพุทธเจ้า

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายไม่พึงทำอวา
หมงคลและวิวาหมงคลกับ อมนุษย์นั้น

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายด่าอมนุษย์นั้น
ด้วยคำดำที่ตรงตัวเต็มปาก เต็มคำ

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายพึงเอาบาตร
เปล่าครอบศีรษะอมนุษย์นั้น

อีกประการหนึ่ง อมนุษย์ทั้งหลายพึงผ่าศีรษะ
อมนุษย์นั้นออกเป็น ๗ เลี่ยง

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ มีอมนุษย์ทั้งหลาย ที่
ดุร้าย โหดเหี้ยม ทำเกินเหตุ อมนุษย์เหล่านั้นไม่เชื่อฟัง
ท้าว महाराज ไม่เชื่อฟังเสนาบดีของท้าว महाराज ไม่
เชื่อฟังผู้ช่วยเสนาบดีของท้าว महाराज ข้าแต่พระองค์ผู้
นิรทุกข์ อมนุษย์เหล่านั้น เรียกว่า เป็นศัตรูของท้าว
มหาราช เหมือนมหาโจรทั้งหลายในแคว้นของพระ
ราชา ผู้ครองแคว้นมคธ มหาโจรเหล่านั้นไม่เชื่อฟังพระ
ราชาผู้ครองแคว้นมคธ ไม่เชื่อฟังเสนาบดีของพระราชา
ผู้ครองแคว้นมคธ ไม่เชื่อฟังผู้ช่วยเสนาบดีของพระ
ราชา ผู้ครองแคว้นมคธ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ มหา
โจรเหล่านั้น เรียกว่า เป็นศัตรูของพระราชาผู้ครอง
แคว้นมคธ ฉันทิ มีอมนุษย์ทั้งหลาย ที่ดุร้าย โหดเหี้ยม
ทำเกินเหตุ อมนุษย์เหล่านั้น ไม่เชื่อฟังท้าว महाराज ไม่
เชื่อฟังเสนาบดีของท้าว महाराज ไม่เชื่อฟัง ผู้ช่วย
เสนาบดีของท้าว महाराज ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์
อมนุษย์เหล่านั้น เรียกว่าเป็นศัตรูของท้าว महाराज
ฉันนั้นเหมือนกัน

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ อมนุษย์ผู้ใดผู้หนึ่งไม่ว่า
จะเป็นยักษ์ ยักษ์ณี บุตรยักษ์ ธิดายักษ์ มหาอำมาตย์
ของยักษ์ บริวารของยักษ์ ผู้รับใช้ของยักษ์ก็ตาม ไม่ว่า
จะเป็นคนธรรพ์ นางคนธรรพ์ บุตรคนธรรพ์ ธิดาคนธรรพ์
มหาอำมาตย์ของคนธรรพ์ บริวารของคนธรรพ์ ผู้รับใช้

ของคนธรรพ์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นกุมภกันท์ นางกุมภกันท์
 บุตรกุมภกันท์ ธิดากุมภกันท์ มหาอำมาตย์ของกุมภกันท์
 บริวารของกุมภกันท์ ผู้รับใช้ของกุมภกันท์ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็น
 เป็นนาค นางนาค บุตรนาค ธิดานาค มหาอำมาตย์ของ
 นาค บริวารของนาค ผู้รับใช้ของนาคก็ตาม มีจิต
 ประทุษร้าย เดินตามภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกา
 ผู้กำลังเดินอยู่ ยืนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
 อุบาสิกา ผู้ยืนอยู่ นั่งใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
 อุบาสิกา ผู้นั่งอยู่ หรือนอนใกล้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
 หรืออุบาสิกา ผู้นอนอยู่ ฟังกล่าวโทษ ร้องทุกข์
 ร้องเรียนต่อยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดียักษ์ มหาเสนาบดี
 ยักษ์เหล่านี้ว่า “ยักษ์นี้สิง ยักษ์นี้เข้าสิง ยักษ์นี้ระราน
 ยักษ์นี้รุกราน ยักษ์นี้เบียดเบียน ยักษ์นี้บีบคั้น ยักษ์นี้ ไม่
 ยอมปล่อย”

[๒๙๓] ยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดียักษ์ มหา
 เสนาบดียักษ์ คือใคร

คือ อินทะ ๑ โสมะ ๑ วรุณะ ๑

ภารทวาชะ ๑ ปชาบดี ๑ จันทนะ ๑

กามเสฏฐะ ๑

กินนุชัณฑุ ๑ นิชัณฑุ ๑ ปนาทะ ๑

โอปมัญญะ ๑ เทวสุตะ ๑ มาตลี ๑

จิตตเสนะ ๑ คันธัพพะ ๑ นโฬราชา ๑

ชโนสกะ ๑ สาทาคีระ ๑ เหมวตะ ๑

ปุลณกะ ๑ กรตียะ ๑ คุฬะ ๑

สิวกะ ๑ มุจลินทะ ๑ เวสสามิตตะ ๑

ยุคัณธะ ๑ โคपालะ ๑ สุปปเคธะ ๑ หิริ ๑

เนตติ ๑ มันทิยะ ๑ ปัญจาลจันตะ ๑

อาฬวกะ ๑ ปชุนนะ ๑ สุมนะ ๑

สุมุขะ ๑ ทธิมุขะ ๑ มณิ ๑

มานิจระ ๑ ทีฆะ ๑ รวมทั้งเสรีสกะด้วย

พุทธบริษัท ฟังกล่าวโทษ ร้องทุกข์ ร้องเรียนต่อ
ยักษ มหายักษ เสนาบดียักษ มหาเสนาบดียักษ เหล่านี้
ว่า “ยักษนี้สิง ยักษนี้เข้าสิง ยักษนี้ระราน ยักษนี้รุกราน
ยักษนี้เบียดเบียน ยักษนี้บีบบังคับ ยักษนี้ไม่ยอมปล่อย”

ข้าแต่พระองค์ผู้วิรทกษ นีแหละ คือ มนต์เครื่อง
รักษาชื่ออาณานาฎิยะ เพื่อ ค้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่
ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
อุบาสิกาทั้งหลาย

ข้าแต่พระองค์ผู้วิรทกษ บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายขอทูลลากลับ เพราะ มีกิจมาก มีหน้าที่ที่จะ
ต้องทำมาก พระพุทธเจ้าข้า” เราได้กล่าวว่า “มหาราช
ทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลาที่สมควร ณ
บัดนี้เถิด”

[๒๙๔] ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้น ท้าวมหาราชทั้ง
๔ ลุกจากที่ประทับ ไหว้เรา กระทำประทักษิณแล้ว
อันตรธานไป ณ ที่นั่นเอง แม้พวกยักษเหล่านั้นก็ลุกจาก
ที่นั่ง บางพวกก็ไหว้เรา กระทำประทักษิณแล้ว
อันตรธานไป ณ ที่นั่นเอง บางพวกสนทนา ปราศรัยพอ
เป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันกับเราแล้ว
อันตรธานไป ณ ที่นั่นเอง บางพวกประนมมือมาทางที่
เราอยู่แล้วอันตรธานไป ณ ที่นั่นเอง บางพวกประกาศ

ชื่อและโคตรแล้วอันตรธานไป ณ ที่นั่นเอง บางพวก
อันตรธานไปเสียเฉย ๆ ณ ที่นั่นเอง

[๒๙๕] ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเรียน
มนต์เครื่องรักษาชื่ออาณานาฎิยะ จงเล่าเรียนมนต์เครื่อง
รักษาชื่ออาณานาฎิยะ จงทรงจำมนต์เครื่องรักษา
ชื่ออาญา- นาฎิยะไว้ ภิกษุทั้งหลาย มนต์เครื่องรักษาชื่อ
อาณานาฎิยะนี้ ประกอบด้วยประโยชน์ เพื่อคุ้มครอง เพื่อ
รักษา เพื่อไม่ถูกเบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุ
เหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระ
ภาคแล้วแล

อาณานาฎิยสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. สังคีตสูตร

ว่าด้วยการสังคายนา

[๒๙๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้น
มัลละ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป
ได้เสด็จถึงกรุงปาวาของพวกเจ้ามัลละ ทราบว่า สมัย
นั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของนาย
จุนทกัมมารบุตร๑ เขตกรุงปาวานั้น

ท้องพระโรงหลังใหม่ชื่ออุพทกะ

[๒๙๗] สมัยนั้น ท้องพระโรงหลังใหม่อันมี
นามว่า อุพทกะ ที่พวกเจ้ามัลละ กรุงปาวา โปรดให้
สร้างสำเร็จแล้วได้ไม่นาน ยังไม่มีสมณะหรือพราหมณ์
หรือใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์เข้าพักอาศัยเลย พวกเจ้ามัลละ

กรุงปาวาได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกใน
 แคว้นมัลละ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐
 รูป ได้เสด็จถึงกรุงปาวาโดยลำดับ ประทับอยู่ ณ สวน
 มะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร เขต กรุงปาวา ต่อมา
 พวกเจ้ามัลละกรุงปาวาได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ
 ภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่
 สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส ท้องพระโรงหลัง
 ใหม่อันมีนามว่า อุพทกะ ที่พวกเจ้ามัลละกรุงปาวา
 โปรดให้สร้างสำเร็จแล้วได้ไม่นาน ยังไม่มีสมณะหรือ
 พราหมณ์ หรือใคร ๆ ที่เป็นมนุษย์เข้าพักอาศัยเลย ขอ
 พระผู้มีพระภาคทรงใช้ ท้องพระโรงนั้นเป็นปฐมฤกษ์
 ด้วยเถิด พวกเจ้ามัลละกรุงปาวา จักใช้ภายหลังที่ พระผู้
 มีพระภาคทรงใช้เป็นปฐมฤกษ์แล้ว ขอนั้นจะพึงเป็นไป
 เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวา
 ตลอดกาลนาน”

พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์ด้วยพระอาการดุษณี
 [๒๙๘] ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละกรุงปาวา ทรง
 ทราบพระอาการที่พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึง
 ลุกจากที่ประทับ ถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาค กระทำ
 ประทักษิณ□□๑แล้ว เสด็จเข้าไปยังท้องพระโรงหลัง
 ใหม่ แล้วจึงรับสั่งให้ปูเครื่องลาด ทิวท้องพระโรง ปูลาด
 อาสนะ ตั้งหมอน้ำ ตามประทีปน้ำมัน แล้วเข้าเฝ้าพระ ผู้
 มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับยืนอยู่
 ณ ที่สมควร ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายได้ปูเครื่องลาดทั่ว

ท้องพระโรง ปูลาดอาสนะ ตั้งหมอน้ำ ตามประทีปน้ำมัน แล้ว ขอพระผู้มี พระภาคจงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด”

[๒๙๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงครอง อันตรวาสกถือบาตรและจีวร เสด็จไปยังท้องพระโรง พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงล้างพระบาทแล้วเสด็จเข้าสู่ ท้อง พระโรงประทับนั่งพิงเสากลาง ผินพระพักตร์ไป ทางทิศตะวันออก

ฝ่ายภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้วเข้าสู่ท้องพระโรงนั่งพิง ฝาด้านทิศตะวันตก ผินหน้าไปทางทิศตะวันออกอยู่ เบื้องพระปฤษฎางค์พระผู้มีพระภาค

ส่วนพระเจ้ามัลละกรุงปาวาทรงล้างพระบาทแล้ว เสด็จเข้าสู่ท้องพระโรงประทับ นั่งพิงฝาทางด้านทิศ ตะวันออก ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกอยู่เบื้องพระ พักตร์พระผู้มีพระภาค๒

จากนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้พวกเจ้า มัลละกรุงปาวาเห็นชัด ชวนใจ ให้ยอมรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแก่งกล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่น ร่าเริง ด้วยธรรมีกถาเกือบตลอดคืน แล้วทรงส่งไปด้วย พระดำรัสว่า “วาเสฏฐะทั้งหลาย ราตรีผ่านไปมากแล้ว๓ ขอท่านทั้งหลายจงกำหนดเวลาสมควร ณ บัดนี้เถิด” พวกเจ้า มัลละกรุงปาวาทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว ทรง พากันลุกขึ้นจากที่ประทับ ถวายอภิวาท พระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วเสด็จจากไป

[๓๐๐] ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาค เมื่อพวกเจ้า มัลละกรุงปาวาเสด็จจากไปแล้ว ไม่นาน ทรงเหลียวดู

หมู่ภิกษุผู้นั่งนิ่งแล้ว รับสั่งเรียกท่านพระสารีบุตรมาตรัสว่า “สารีบุตร ภิกษุสงฆ์ปราศจากถิ่นมิทธะ สารีบุตร จงแสดงธรรมีกถาแก่ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อภายหลัง จักขอพักสักหน่อย” ท่านพระสารีบุตรทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จากนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ปุสังขาวิชฌอนกัน ๔ ชั้น ทรงสำเร็จสี่หิเสยาโดย พระปรีศวเบื้องขวา ทรงซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงกำหนดพระทัยพร้อมจะเสด็จลุกขึ้น

เรื่องนิครนถ์แตกกัน

[๓๐๑] สมัยนั้น นิครนถ์ นาฏบุตรได้ถึงแก่กรรมแล้วไม่นานที่กรุงปาวา เพราะการถึงแก่กรรมของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกัน เกิดแยกกันเป็น ๒ พวก ต่างบาดหมางกัน ทะเลาะวิวาทกัน ใช้หอกคือปากทิ่มแทงกันอยู่ว่า “ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึงธรรมวินัย ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด แต่ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก คำพูดของข้าพเจ้ามีประโยชน์ แต่คำพูดของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อน ท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับพูดก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว ข้าพเจ้าข่มท่านได้แล้ว ถ้าท่านมีความสามารถ ก็จงหาทาง แก่คำพูดหรือเปลื้องตนให้พ้นผิดเถิด” เห็นจะมีแต่การขำกันเท่านั้นที่จะเป็นไปในพวกนิครนถ์ผู้เป็นสาวกของนิครนถ์ นาฏบุตร แม้พวกสาวกของนิครนถ์ นาฏบุตร ที่เป็นคฤหัสถ์ นุ่งขาวห่มขาว ก็มีอาการเบื่อหน่ายคลายความรัก รู้สึกท้อถอยใน พวกนิครนถ์ผู้เป็นสาวก

ของนิครนถ์ นาฏบุตร ทั้งนี้เพราะธรรมวินัยที่นิครนถ์ นาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความ สงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้มีไข้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยที่มี ที่พำนักถูกทำลายแล้ว เป็นธรรมวินัยที่ไม่มีที่พึ่งอาศัย๑

[๓๐๒] ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่าน ผู้มีอายุทั้งหลาย นิครนถ์ นาฏบุตรได้ถึงแก่กรรมแล้วไม่นานที่กรุงปาวา เพราะการถึงแก่กรรมของนิครนถ์ นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกัน เกิดแยกกัน เป็น ๒ พวก ฯลฯ เป็นธรรมวินัยที่มีที่พำนักถูกทำลายแล้ว เป็นธรรมวินัย ที่ไม่มีที่พึ่งอาศัย ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อนี้ก็เป็นอย่างนั้นแหละ ในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้มีไข้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ ส่วนธรรมนี้แลพระผู้มีพระภาคของพวกเราตรัสไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมอะไรเล่าที่พระผู้มีพระภาคของพวกเรตรัสไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับเป็นธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไป เพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สังคิตติหมวด ๑

[๓๐๓] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๑ ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้วมีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้ พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คน หมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๑ ประการ คืออะไร
คือ

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ได้ด้วยสังขาร

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๑ ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ

แล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

สังคิตติหมวด ๑ จบ

สังคิตติหมวด ๒

[๓๐๔] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๒ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้วมีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้ พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๒ ประการ คืออะไร

คือ

๑

๑. นาม๑

๒. รูป๒

๒

๑. อวิชชา๓

(ความไม่รู้แจ้ง)

๒. ภาวตัณหา๔ (ความทะยานอยาก
ในภพ)

๓

๑. ภาวทัญญูลี๕ (ความเห็นเนื่องด้วยภพ)

๒. วิภวทัญญูลี๖ (ความเห็นเนื่องด้วยวิภพ)

๔

๑. อหิริกะ (ความไม่อายบาป)

๒. อโนตตัมปะ (ความไม่

กลัวบาป)๑

๕

๑. หิริ (ความอายบาป)

๒. โอตตัมปะ (ความกลัวบาป)๒

๖

๑. โทวจัสสตา (ความเป็นผู้ว่ายาก)

๒. ปาปมิตตตา (ความมีปาปมิตร)๓

๗

๑. โสวัจัสสตา (ความเป็นผู้
ว่าง่าย)

๒. กัลยาณมิตตตา (ความมีกัลยาณมิตร)

๘

๙

๑. อาปัตติกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในอาบัติ)

๒. อาปัตติวิภูฐานกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในการออกจากอาบัติ)๕

๙

๑. สมาปัตติกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในการเข้าสมาบัติ)

๒. สมาปัตติวิภูฐานกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในการออกจากสมาบัติ)

๑๐

๑. ธาตุกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในธาตุ)

๒. มนสิการกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในมนสิการ)๑

๑๑

๑. อายตনกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในอายตนะ)

๒. ปฏิจจสมุปบาทกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในปฏิจจสมุปบาท)

๑๒

๑. ฐานกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในฐานะ)

๒. อัญฐานกุสลตา (ความเป็นผู้ฉลาดในอัญฐานะ)

๑๓

๑. อาชชวะ (ความซื่อตรง)
๒. ลัษชวะ (ความละเอียด)๒

๑๔

๑. ชันติ (ความอดทน)
๒. โสรัจจะ (ความเสถียร)๓

๑๕

๑. สาขัลยะ (ความมีวาจาอ่อนหวาน)
๒. ปฏิสันถาร (การต้อนรับ)๑

๑๖

๑. อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน)
๒. โสเจยยะ (ความสะอาด)๒

๑๗

๑. มุญฺหสัจจะ (ความหลงลืมสติ)
๒. อสัมปชัญญะ (ความไม่รู้ตัว)๓

๑๘

๑. สติ (ความระลึกได้)
๒. สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว)๔

๑๙

๑. อินทริเยสุ อคฺคตทวารตา (ความไม่
คุ้มครองทวารในอินทริย์)
๒. โภชเน อมัตตัญญตา (ความไม่รู้จัก
ประมาณในการบริโภค)๕

๒๐

๑. อินทริเยสุ คุตตทวารตา (ความ
คัมครองทวารในอินทริย์)
๒. โภขเน มัตตัญญตา (ความรู้จัก
ประมาณในการบริโภค)๑

๒๑

๑. ปฏิสังขานผละ (กำลังคือการ
พิจารณา)
๒. ภาวนาผละ (กำลังคือการเจริญ)

๒

๒๒

๑. สติผละ (กำลังคือสติ)
๒. สมาธิผละ (กำลังคือสมาธิ)๓

๒๓

๑. สมถะ (การฝึกจิตให้สงบเป็น
สมาธิ)
๒. วิปัสสนา (ความเห็นแจ้ง)๔

๒๔

๑. สมณนิมิต (นิมิตแห่งสมถะ)
๒. ปัคคหนิมิต (นิมิตแห่งความ
เพียร)

๒๕

๑. ปักคหะ (ความเพียร)
๒. อวิกเขปะ (ความไม่ฟุ้งซ่าน)

๒๖

๑. สीलวิบัติ (ความวิบัติแห่งศีล)
๒. ทิฏฐิวิบัติ (ความวิบัติแห่งทิฏฐิ)๑

๒๗

๑. สीलสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งศีล)
๒. ทิฏฐิสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ)๒

๒๘

๑. สीलวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล)
๒. ทิฏฐิวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิฏฐิ)๓

๒๙

๑. ทิฏฐิวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิฏฐิ)
๒. ยถาทิฏฐิปธานะ (ความเพียรที่สมควรแก่สัมมาทิฏฐิ)๔

๓๐

๑. สังเวชนียะสุ ลฺลาเนสุ สังเวคะ (ความสลัดใจในที่ที่ควรสลัดใจ)
๒. สังวิคคัสสะ โยนิโส ปธานะ (ความเพียรโดยแยบคายของผู้มีความสลัดใจ)

๓๑

๑. กุสเลสฺ ธัมเมสุ อสังตญฺญิตา (ความไม่
สันโดษในกุศลธรรมทั้งหลาย)

๒. ปธานัสสมิง อปฺปปฏิวานิตา (ความไม่
ท้อถอยในการบำเพ็ญเพียร)๑

๓๒

๑. วิชชา (ความรู้แจ้ง)

๒. วิมุตติ (ความหลุดพ้น)๒

๓๓

๑. ขยญาณ (ความรู้ในการสิ้นกิเลส)

๒. อนุปปาตญาณ (ความรู้ในการไม่เกิด
กิเลส)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๒
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาท
กันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ตั้งอยู่ได้นาน ดำรง
อยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก
เพื่อสุขแก่ คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ
ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์
ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๒ จบ

สังคีติหมวด ๓

[๓๐๕] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๓
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ

แล้ว มีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึง
วิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๓ ประการ คืออะไร

คือ

๑

อกุศลมูล ๓

๑. อกุศลมูลคือโลภะ (ความอยาก
ได้)

๒. อกุศลมูลคือโทสะ (ความคิด
ประทุษร้าย)

๓. อกุศลมูลคือโมหะ (ความหลง)

๒

กุศลมูล ๒ ๓

๑. กุศลมูลคืออโลภะ (ความไม่อยาก
ได้)

๒. กุศลมูลคืออโทสะ (ความไม่คิด
ประทุษร้าย)

๓. กุศลมูลคืออโมหะ (ความไม่หลง)

๓

ทุจจริต ๓

๑. กายทุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วย
กาย)๒

๒. วจิตุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วย
วาจา)

๓. มโนทุจจริต (ความประพฤติชั่วด้วยใจ)

๔

สุจริต ๓ ๓

๑. กายสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยกาย)
๒. วาจาสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยวาจา)
๓. มโนสุจริต (ความประพฤติชอบด้วยใจ)

๕

อกุศลวิตก ๔ ๓

๑. กามวิตก (ความตริ่กในทางกาม)
๒. พยาบาทวิตก (ความตริ่กในทางพยาบาท)
๓. วิหิงสาวิตก (ความตริ่กในทางเบียดเบียน)

๖

กุศลวิตก ๑ ๓

๑. เนกขัมมวิตก (ความตริ่กปลอดจากกาม)
๒. อพยาบาทวิตก (ความตริ่กปลอดจากพยาบาท)
๓. อวิหิงสาวิตก (ความตริ่กปลอดจากการเบียดเบียน)

๗

อกุศลสังกัปปะ ๓

๑. กามสังกัปปะ (ความดำริในทางกาม)
๒. พยาบาทสังกัปปะ (ความดำริในทางพยาบาท)
๓. วิหิงสาสังกัปปะ (ความดำริในทางเบียดเบียน)

๘

กุศลสังกัปปะ ๒ ๓

๑. เนกขัมมสังกัปปะ (ความดำริปลอดจากกาม)
๒. อพยาบาทสังกัปปะ (ความดำริปลอดจากพยาบาท)
๓. อวิหิงสาสังกัปปะ (ความดำริปลอดจากการเบียดเบียน)

๙

อกุศลสัญญา ๓

๑. กามสัญญา (ความกำหนดหมายในทางกาม)
๒. พยาบาทสัญญา (ความกำหนดหมายในทางพยาบาท)
๓. วิหิงสาสัญญา (ความกำหนดหมายในทางเบียดเบียน)

๑๐

กุศลสัญญา ๓

๑. เนกขัมมสัญญา (ความกำหนดหมาย
ปลอดจากกาม)

๒. อพยาปาทสัญญา (ความกำหนด
หมายปลอดจากพยาบาท)

๓. อวิหิงสาสัญญา (ความกำหนดหมาย
ปลอดจากการเบียดเบียน)

๑๑

อกุศลธาตุ ๓

๑. กามธาตุ (ธาตุคือกาม)

๒. พยาปาทธาตุ (ธาตุคือพยาบาท)

๓. วิหิงสาธาตุ (ธาตุคือวิหิงสา)

๑๒

กุศลธาตุ ๓

๑. เนกขัมมธาตุ (ธาตุคือเนกขัมมะ)

๒. อพยาปาทธาตุ (ธาตุคืออพยาบาท)

๓. อวิหิงสาธาตุ (ธาตุคืออวิหิงสา)

๑๓

ธาตุ ๓ อีกนัยหนึ่ง

๑. กามธาตุ (ธาตุคือกามภพ)

๒. รูปธาตุ (ธาตุคือรูปภพ)

๓. อรูปธาตุ (ธาตุคืออรูปภพ)

๑๔

ธาตุ ๓ อีกนัยหนึ่ง

๑. รูปธาตุ (ธาตุคือรูปภพ)

๒. อรูปธาตุ (ธาตุคืออรูปภพ)
๓. นิโรธธาตุ (ธาตุคือนิโรธ)

๑๕

ธาตุ๑๓ อีกนัยหนึ่ง

๑. หีนธาตุ (ธาตุอย่างหยาบ)
๒. มัชฌิมธาตุ (ธาตุอย่างกลาง)
๓. ปณีตธาตุ (ธาตุอย่างประณีต)

๑๖

ตัณหา ๓

๑. กามตัณหา๒ (ความทะยานอยาก
ในกาม)
๒. ภวตัณหา๓ (ความทะยานอยากในภพ)
๓. วิภวตัณหา๔ (ความทะยานอยาก
ในวิภพ)

๑๗

ตัณหา ๓ อีกนัยหนึ่ง

๑. กามตัณหา (ความทะยานอยากใน
กามภพ)
๒. รูปตัณหา (ความทะยานอยากในรูป
ภพ)
๓. อรูปตัณหา (ความทะยานอยากในอรูป
ภพ)

๑๘

ตัณหา๑๓ อีกนัยหนึ่ง

๑. รูปตัณหา (ความทะยานอยากในรูปภพ)
๒. อรูปตัณหา (ความทะยานอยากในอรูปภพ)
๓. นิโรธตัณหา๒ (ความทะยานอยากในความดับสูญ)

๑๙

สังโยชน์๓ ๓

๑. สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวของตน)
๒. วิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย)
๓. สีลัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลพรต)

๒๐

อาสวะ๔ ๓

๑. กามาสวะ (อาสวะคือกาม)
๒. ภวาสวะ (อาสวะคือภพ)
๓. อวิชชาสวะ (อาสวะคืออวิชชา)

๒๑

ภพ ๓

๑. กามภพ (ภพที่เป็นกามาวจร)
๒. รูปภพ (ภพที่เป็นรูปาวจร)
๓. อรูปภพ (ภพที่เป็นอรูปาวจร)

๒๒

เอสนา๑(การแสวงหา) ๓

๑. กามะสนา (การแสวงหากาม)
๒. ภเวสนา (การแสวงหาภพ)

๓. พรหมจริเยสนา (การแสวงหา
พรหมจรรย์)

๒๓

วิชา๒(ความถือตัว) ๓

๑. เสยโยหัมสมิติ วิชา (ถือตัวว่าเรา
เป็นผู้เลิศกว่าเขา)

๒. สทิสหัมสมิติ วิชา (ถือตัวว่าเรา
เป็นผู้เสมอเขา)

๓. หีนหัมสมิติ วิชา(ถือตัวว่าเราเป็นผู้
ด้อยกว่าเขา)

๒๔

อัทธา(กาล) ๓

๑. อดีตอัทธา (อดีตกาล)

๒. อนาคตอัทธา (อนาคตกาล)

๓. ปัจจุบันอัทธา (ปัจจุบันกาล)

๒๕

อัมตะ ๓

๑. สักกายอัมตะ (ส่วนสุดคือสักกายะ)

๒. สักกายสมุทยอัมตะ (ส่วนสุดคือสัก
กายสมุทัย)

๓. สักกายนิโรธอัมตะ (ส่วนสุดคือสัก
กายนิโรธ)

๒๖

เวทนา๑ ๓

๑. สุขเวทนา (ความรู้สึกละสุข)

๒. ทุกขเวทนา (ความรู้สึกละทุกข์)

๓. อทุกขมสุขเวทนา (ความรู้สึกไม่
ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข)

๒๗

ทุกข์ตา ๒ ๓

๑. ทุกขทุกข์ตา (สภาวะทุกข์คือทุกข์)
๒. สังขารทุกข์ตา (สภาวะทุกข์คือ
สังขาร)

๓. วิปริณามทุกข์ตา (สภาวะทุกข์คือความ
แปรผันไป)

๒๘

ราสี(กอง) ๓

๑. มิจฉัตตนิยตราสี (กองแห่งธรรมที่มี
สภาวะผิดและให้ผลแน่นอน)
๒. สัมมัตตนิยตราสี (กองแห่งธรรมที่มี
สภาวะชอบและให้ผลแน่นอน)
๓. อนินยตราสี (กองแห่งธรรมที่ให้ผลไม่
แน่นอน)

๒๙

ตมะ(ความมืด) ๓

๑. เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
เลื่อมใส ปรรวณอดีตกาล
๒. เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
เลื่อมใส ปรรวณอนาคตกาล
๓. เคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
เลื่อมใส ปรรวณปัจจุบันกาล

๓๐

อรัญขะ(ข้อที่พระตถาคตไม่ต้องรักษา) ๓

๑. พระตถาคตทรงมีกายสมาจาร (ความประพฤติทางกาย) บริสุทธิ์ ไม่ทรงมีกายทุจริตที่พระองค์จะต้องรักษาไว้โดยตั้งพระทัยว่า “คนอื่น ๆ อย่าได้รู้กายทุจริตของเรา”

๒. พระตถาคตทรงมีวจีสมาจาร (ความประพฤติทางวาจา) บริสุทธิ์ ไม่ทรงมีวจีทุจริตที่พระองค์จะต้องรักษาไว้โดยตั้งพระทัยว่า “คนอื่น ๆ อย่าได้รู้วจีทุจริตของเรา”

๓. พระตถาคตทรงมีมโนสมาจาร (ความประพฤติทางใจ) บริสุทธิ์ ไม่ทรงมีมโนทุจริตที่พระองค์จะต้องรักษาไว้โดยตั้งพระทัยว่า “คนอื่น ๆ อย่าได้รู้มโนทุจริตของเรา”

๓๑

กิญจนะ๑(เครื่องกังวล) ๓

๑. รากิญจนะ (เครื่องกังวลคือ
รากะ)

๒. โทสกิจจนะ (เครื่องกังวลคือ
โทสะ)

๓. โมหกิจจนะ (เครื่องกังวลคือ
โมหะ)

๓๒

อัคคิ๑(ไฟ) ๓

๑. รากัคคิ (ไฟคือรากะ)

๒. โทสัคคิ (ไฟคือโทสะ)

๓. โมหัคคิ (ไฟคือโมหะ)

๓๓

อัคคี๒ ๓ อิกนัยหนึ่ง

๑. อาหุเนยัคคิ (ไฟคืออาหุไนยบุคคล)

๒. คหปตัคคิ (ไฟคือคหบดี)

๓. ทักขิเนยัคคิ (ไฟคือ
ทักขิไณยบุคคล)

๓๔

รูปสังคหะ ๓

๑. สนิทสสนสัปปฏิขรูป (รูปที่เห็นได้
และสัมผัสได้)

๒. อนิทสสนสัปปฏิขรูป (รูปที่เห็นไม่ได้
แต่สัมผัสได้)

๓. อนิทสสนอปปปฏิขรูป (รูปที่เห็นไม่ได้
และสัมผัสไม่ได้)

๓๕

สังขาร๓ ๓

๑. ปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่ง
กรรมฝ่ายดี)

๒. อปุญญาภิสังขาร (สภาพที่ปรุงแต่ง
กรรมฝ่ายชั่ว)

๓. อาเนญชาภิสังขาร (สภาพที่ปรุง
แต่งภพอันมั่นคงไม่หวั่นไหว)

๓๖

บุคคล ๓

๑. เสขบุคคล (บุคคลผู้ยังต้องศึกษา)

๒. อเสขบุคคล (บุคคลผู้ไม่ต้องการศึกษา)

๓. เนวเสขานาเสขบุคคล (บุคคลผู้ยังต้องการศึกษาก็มิใช่ผู้ไม่ต้องการศึกษาก็มิใช่)

๓๗

เถระ ๓

๑. ขาติเถระ (พระเถระโดยชาติ)
๒. ฐัมมเถระ (พระเถระโดยธรรม)
๓. สมมติเถระ (พระเถระโดยสมมติ)

๓๘

บุญกิริยาวัตถุ ๓

๑. ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน)

๒. สีลมัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล)

๓. ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา)

๓๙

โจทนาวัตถุ(เหตุที่ไขโจท) ๓

๑. ทิฏฐุณะ (โจทด้วยได้เห็น)
๒. สุตตะณะ (โจทด้วยได้ยินได้ฟัง)
๓. ปริสังกายะ (โจทด้วยความระวางสงสัย)

๔๐

กามุปปัตติ(การเกิดในกามภพ) ๓

๑. สัตว์ที่มีกามปรากฏเฉพาะหน้ามีอยู่ สัตว์เหล่านั้นเป็นไปตามอำนาจของกามทั้งหลายที่ปรากฏเฉพาะหน้าแล้ว เช่น มนุษย์ เทพบางพวกและ วิปาคีกะบางพวก๑ นี่เป็นกามุปปัตติที่ ๑

๒. สัตว์ที่เนรมิตกามคุณได้มีอยู่ สัตว์เหล่านั้นเนรมิตแล้ว เป็นไปตามอำนาจของกามทั้งหลาย เช่น พวกเทพชั้นนิมมานรดี นี่เป็นกามุปปัตติที่ ๒

๓. สัตว์ที่ผู้อื่นเนรมิตกามคุณให้มีอยู่ สัตว์เหล่านั้นเป็นไปตามอำนาจของกามคุณที่ผู้อื่นเนรมิตให้แล้ว เช่น พวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี นี่เป็น กามุปปัตติที่ ๓

๔๑

การเข้าถึงความสุข ๓

๑. สัตว์พวกที่ทำความสุขให้เกิดขึ้น ๑ แล้วอยู่เป็นสุขมีอยู่ เช่น พวกเทพชั้นพรหมกายิกา นี่เป็นการเข้าถึงความสุขที่ ๑

๒. สัตว์พวกที่เอิบอิม อิมเอม บริบูรณ์เปี่ยมล้นด้วยความสุขมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นบางครั้งบางครั้งก็เปล่งอุทานว่า “สุขหนอ ๑” เช่น พวกเทพ ชั้นอาภัสสระ นี่เป็นการเข้าถึงความสุขที่ ๒

๓. สัตว์พวกที่เอิบอิม อิมเอม บริบูรณ์เปี่ยมล้นด้วยความสุขมีอยู่ สัตว์เหล่านั้นยินดีเสวยความสุขทางจิตอันประณีตเท่านั้น เช่น พวกเทพ ชั้นสุกทินะ นี่เป็นการเข้าถึงความสุขที่ ๓

๔๒

ปัญญา ๓

๑. เสขปัญญา (ปัญญาของบุคคลผู้ยังต้องศึกษา)

๒. อเสขปัญญา (ปัญญาของบุคคลผู้ไม่ต้องศึกษา)

๓. เนวเสขานาเสขปัญญา (ปัญญาของบุคคลผู้ยังต้องศึกษาก็มีใช่ ผู้ไม่ต้องศึกษาก็มีใช่)

๔๓

ปัญญา ๑ ๓ อีกนัยหนึ่ง

๑. จินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการคิด)

๒. สุตมยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการฟัง)

๓. ภาวนามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการอบรม)

๔๔

อาวุธ ๒ ๓

๑. สุตาวุธ (อาวุธคือสุตะ)

๒. ปวิเวกาวัธ (อาวุธคือปวิเวก)

๓. ปัญญาวัธ (อาวุธคือปัญญา)

๔๕

อินทริย ๓ ๓

๑. อนัญญาตัญญุสสามินทริย (อินทริยของผู้ปฏิบัติด้วยมุ่งว่าเราจักรู้สัจธรรม ที่ยังมีได้รู้)

๒. อัญญินทรีย (อินทรียคือปัญญาที่รู้
ทั่วถึงได้แก่ โสดาปัตติ- ผล
ญาณ)

๓. อัญญาตาวิณฑรีย (อินทรียของท่านผู้รู้ทั่วถึง
แล้ว)

๔๖

จักขุ ๑ ๓

๑. มังสจักขุ (ตาเนื้อ)
๒. ทิพพจักขุ (ตาทิพย์)
๓. ปัญญาจักขุ (ตา คือ ปัญญา)

๔๗

สิกขา ๒ ๓

๑. อธิศีลสิกขา (สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง)
๒. อธิจิตตสิกขา (สิกขา คือ จิตอันยิ่ง)
๓. อธิปัญญาสิกขา (สิกขา คือ ปัญญาอัน

ยิ่ง)

๔๘

ภาวนา ๓ ๓

๑. กายภาวนา (การอบรมกาย)
๒. จิตตภาวนา (การอบรมจิต)
๓. ปัญญาภาวนา (การอบรมปัญญา)

๔๙

อนุตตริยะะ ๓

๑. ทัสสนานุตตริยะะ (การเห็นอันยอดเยี่ยม)

เยี่ยม)

๒. ปฏิปทานุตตริยะะ (การปฏิบัติอันยอดเยี่ยม)

๓. วิมุตตานุตตริยะะ (การหลุดพ้นอันยอดเยี่ยม)

๕๐

สมาธิ ๓

๑. สวิตักกสวิจารณ์สมาธิ (สมาธิที่มีทั้งวิตกและวิจารณ์)

๒. อวิตักกวิจารณ์มัตตสมาธิ (สมาธิที่ไม่มีวิตกมีเพียงวิจารณ์)

๓. อวิตักกอวิจารณ์สมาธิ (สมาธิที่ไม่มีวิตกและไม่มีวิจารณ์)

๕๑

สมาธิ ๒ ๓ อีกนัยหนึ่ง

๑. สญญตสมาธิ (สมาธิที่พิจารณาเห็นความว่าง)

๒. อนิมิตตสมาธิ (สมาธิที่พิจารณาธรรมอันไม่มีนิมิต)

๓. อัปปณิหิตสมาธิ (สมาธิที่พิจารณาธรรมไม่มีความตั้งปรารภณา)

๕๒

โสเจยยะ ๓ (ความสะอาด) ๓

๑. กายโสเจยยะ (ความสะอาดทางกาย)

๒. วจีโสเจยยะ (ความสะอาดทางวาจา)

๓. มโนโสเจยยะ (ความสะอาดทางใจ)

๕๓

โมเนยยะ๑(ธรรมที่ทำให้เป็นมุนี) ๓

๑. กายโมเนยยะ (ธรรมที่ทำให้เป็นมุนีทางกาย)

๒. วจีโมเนยยะ (ธรรมที่ทำให้เป็นมุนีทางวาจา)

๓. มโนโมเนยยะ (ธรรมที่ทำให้เป็นมุนีทางใจ)

๕๔

โกสัลละ๒(ความเป็นผู้ฉลาด) ๓

๑. อายโกสัลละ (ความเป็นผู้ฉลาดในความเจริญ)

๒. อปายโกสัลละ (ความเป็นผู้ฉลาดในความเสื่อม)

๓. อูปายโกสัลละ๓ (ความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย)

๕๕

มทะ(ความมัวเมา) ๓

๑. อาโรคยมทะ (ความมัวเมาในความไม่มีโรค)

๒. โยพพนมทะ (ความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาว)

๓. ขีวิตมทะ (ความมัวเมาในชีวิต)

๕๖

อธิปไตย ๔ ๓

๑. อัตตอธิปไตย (ความมีตนเป็นใหญ่)
๒. โลกาธิปไตย (ความมีโลกเป็นใหญ่)
๓. ธัมมาธิปไตย (ความมีธรรมเป็นใหญ่)

๕๗

กถาวัตถุ ๓

๑. กล่าวถ้อยคำว่า กาลที่ล่วงไปแล้ว ได้มีแล้วอย่างนี้ ประรณกาลส่วนอดีต
๒. กล่าวถ้อยคำว่า กาลที่ยังมาไม่ถึง จักมีอย่างนี้ ประรณกาลส่วนอนาคต
๓. กล่าวถ้อยคำว่า กาลที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าบัดนี้เป็นอยู่อย่างนี้ ประรณกาลส่วนปัจจุบันนี้

๕๘

วิชา ๑ ๓

๑. วิชาคือปุพเพนิวาसानุสสติญาณ (ความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกชาติก่อนได้)
๒. วิชาคือจุตูปปาตญาณ (ความหยั่งรู้การจุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย)
๓. วิชาคืออัสวักขยญาณ (ความหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย)

๕๙

วิหารธรรม(ธรรมเป็นเครื่องอยู่) ๓

๑. ทิพพวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่
ของเทพ)
๒. พรหมวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่
ของพรหม)
๓. อริยวิหารธรรม (ธรรมเป็นเครื่องอยู่
ของพระอริยะ)

๖๐

ปาฏิหาริย์ ๒ ๓

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์คือฤทธิ์)
๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์คือ
การท่ายใจ)
๓. อนุศาสนีปาฏิหาริย์ (ปาฏิหาริย์คือ
อนุศาสนี)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๓
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาท
กันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๓ จบ

สังคีติหมวด ๔

[๓๐๖] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๔
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้วมีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึง

วิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๔ ประการ คืออะไร

คือ

๑

สติปัฏฐาน๑(ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ) ๔

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัส
ในโลกได้

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา

ทั้งหลาย ...

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรม

ทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด
อภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒

สัมมปปธาน๑(ความเพียรชอบ) ๔

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความ
เพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่
ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น

๒. สร้างฉันทะ พยายาม прารภความ
เพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิด
ขึ้นแล้ว

๓. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น

๔. สร้างฉันทะ พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่น เพื่อความดำรงอยู่ ไม่เลือนหาย ภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว

๓

อิทธิบาท๒(คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ) ๔
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะและความเพียรสร้างสรรค์)

๒. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจาก วิริยะและความเพียรสร้างสรรค์)

๓. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะและความเพียรสร้างสรรค์)

๔. เจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธานสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาและความเพียรสร้างสรรค์)

๔

ฉาน๑ ๔

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สัจจจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย
แล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิด
จากวิเวกอยู่

๒. เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุ
ทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่ง
ผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจาก
สมาธิอยู่

๓. เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มี
สติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุทุติยฌานที่
พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่
เป็นสุข”

๔. เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัส
และโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์
ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

๕

[๓๐๗]

สมาธิภาวนา ๒ ๔

๑. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้
มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๒. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้
มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ญาณ-ทัสสนะ๓

๓. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้
มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติ-สัมปชัญญะ

๔. สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้
มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ

สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

คือ ภิภษในพระธรรมวินัยนี้สงัดจากกามและอกุศล
ธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ฯลฯ
บรรลุตตตฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์ เพราะ
อุเบกขาอยู่ สมาธิภาวนานี้ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว
ยอมเป็นไปเพื่ออยู่ เป็นสุขในปัจจุบัน

สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ เป็นอย่างไร

คือ ภิภษในพระธรรมวินัยนี้มนสิการถึงอาโลก
สัญญา (ความกำหนดหมายในแสงสว่าง) อธิษฐานทิวา
สัญญา (ความกำหนดว่ากลางวัน) ว่า “กลางวัน เหมือน
กลางวัน กลางวันเหมือนกลางวัน มีใจสงัด ไม่มีเครื่อง
ร้อยรัด อบรมจิตให้สว่างดอยู่” สมาธิภาวนานี้ที่บุคคล
เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ

สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ เป็นอย่างไร

คือ ภิภษในพระธรรมวินัยนี้รู้แจ้งเวทนาที่เกิดขึ้น รู้
แจ้งเวทนาที่ตั้งอยู่ รู้แจ้ง เวทนาที่ดับไป รู้แจ้งสัญญาที่
เกิดขึ้น รู้แจ้งสัญญาที่ตั้งอยู่ รู้แจ้งสัญญาที่ดับไป ... รู้
แจ้งวิตกที่เกิดขึ้น รู้แจ้งวิตกที่ตั้งอยู่ รู้แจ้งวิตกที่ดับไป
สมาธิภาวนานี้ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป
เพื่อสติสัมปชัญญะ

สมาธิภาวนาที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ เป็นอย่างไร

คือ ภิภษในพระธรรมวินัยนี้ มีปกติเห็นความเกิด
ขึ้นและความเสื่อมไปใน อุปาทานขันธ ๕ อยู่ว่า “รูปเป็น
อย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูป

เป็นอย่างนี้ เวทนาเป็นอย่างนี้ ... สัญญาเป็นอย่างนี้ ...
สังขารเป็นอย่างนี้ ... วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้น
แห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ... ความดับแห่งวิญญาณเป็น
อย่างนี้” สมณิกาวณานี้ที่บุคคลเจริญทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ

๖

[๓๐๘] อัปปมัญญา ๑ ๔

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. มีเมตตาคิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศ
ที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ๒ ทิศเบื้อง
ล่าง ๓ ทิศเฉียง ๔ แผลไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่
ทุกสถาน ด้วยเมตตาคิตอันไพบุลย์ เป็นนมหัคคตะ ๕ ไม่มี
ขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

๒. มีกรุณาคิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศ
ที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง
ทิศเฉียง แผลไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน
ด้วยมุตตาคิตอันไพบุลย์ เป็นนมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่
มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

๓. มีมุทิตาคิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑ ... ทิศ
ที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง
ทิศเฉียง แผลไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน
ด้วยกรุณาคิตอันไพบุลย์ เป็นนมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่
มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

๔. มีอุเบกขาคิต แผลไปตลอดทิศที่ ๑ ...
ทิศที่ ๒ ... ทิศที่ ๓ ... ทิศที่ ๔ ... ทิศเบื้องบน ทิศเบื้อง
ล่าง ทิศเฉียง แผลไปตลอดโลกทั่วทุกหมู่เหล่า ในที่ทุก

สถาน ด้วยอุเบกขาจิตอันไพบูลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มี
ขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่

๗

อรุป๑ ๔

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. บรรลุอากาศสำนัญจายตนฌานโดย
กำหนดว่า “อากาศหาที่สุตมิได้” อยู่ เพราะล่องรูป
สัญญา ดับปฐิมสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญาโดย
ประการทั้งปวง

๒. ล่องอากาศสำนัญจายตนฌานโดย
ประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญจายตน-ฌานโดย
กำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุตมิได้” อยู่

๓. ล่องวิญญาณัญจายตนฌานโดย
ประการทั้งปวง บรรลุอาภิญจัญจายตน-ฌานโดย
กำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่

๔. ล่องอาภิญจัญจายตนฌานโดย
ประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานา-สัญญายตนฌานอยู่

๘

อปัสเสนธรรม๒(ธรรมเป็นดุจพนักพิง) ๔

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาแล้วเสพออย่างหนึ่ง

๒. พิจารณาแล้วอดกลั้นอย่างหนึ่ง

๓. พิจารณาแล้วเว้นอย่างหนึ่ง

๔. พิจารณาแล้วบรรเทาอย่างหนึ่ง

๙

[๓๐๙] อริยวงศ์ ๔
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สันโดษด้วยจีวรตามแต่จะได้ กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยจีวรตามแต่จะได้ ไม่มีการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะจีวรเป็นเหตุ ไม่ได้จีวรก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้แล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลง มองเห็นโทษ ๒ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออกใช้สอยอยู่ และไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วยจีวรตามแต่จะได้นั้น ภิกษุใด ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในความสันโดษด้วยจีวรตามแต่จะได้นั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ที่รู้กันว่าล้ำเลิศ เป็นของเกา

๒. สันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้ กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้ ไม่มีการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ ไม่ได้บิณฑบาตก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้แล้วก็ไม่ติดใจ ไม่หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลง มองเห็นโทษ ๒ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก จันอยู่ และไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้นั้น ภิกษุใด ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามแต่จะได้นั้น ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ที่รู้กันว่าล้ำเลิศ เป็นของเกา

๓. สันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้ กล่าวสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้นั้น ไม่มีการแสวงหาอันไม่สมควรเพราะเสนาสนะเป็นเหตุ ไม่ได้เสนาสนะก็ไม่กระวนกระวาย ครั้นได้แล้ว

ก็ไม่ติดใจ ไม่ หมกมุ่น ไม่ลุ่มหลง มองเห็นโทษ มี ปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก ใส่อยอยอยู่ และไม่ยกตนข่ม ผู้อื่น เพราะความสันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้นั้น ภิกษุใดขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในความสันโดษด้วยเสนาสนะตามแต่จะได้นั้น ภิกษุนี้เรา เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ที่รู้กันว่าล้ำเลิศ เป็นของเก่า

๔. มีปหานะ (การละ) เป็นที่ยินดี ยินดีในปหานะ มีภาวนาเป็นที่ยินดี ยินดีในภาวนาและไม่ยกตนข่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้มีปหานะเป็นที่ยินดี ยินดีในปหานะ เพราะความเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่ยินดี ยินดีในภาวนานั้น ภิกษุใดขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในปหานะและภาวนานั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ ที่รู้กันว่าล้ำเลิศ เป็นของเก่า

๑๐

[๓๑๐] ปธาน ๔

๑. สังวรปธาน (เพียรระวัง)
๒. ปหานปธาน (เพียรละ)
๓. ภาวนาปธาน (เพียรเจริญ)
๔. อนุรักษนาปธาน (เพียรรักษา)

สังวรปธาน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้ว ไม่รวบถือ๑๑ ไม่แยกถือ๑๒ ย่อมปฏิบัติเพื่อความสำรวมจักขุ นทริย ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออภิชฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของของเขา) และโทมนัส (ความทุกข์ใจ) ครอบงำได้ จึงรักษา

จักขุนทรีย ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย ฟังเสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูกต้อง โผฏฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณ์ ทางใจแล้ว ไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อความสำรวมมโนนทรีย ซึ่งเมื่อ ไม่สำรวมแล้วก็จะเป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรม คืออกุศลและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนนทรีย ถึงความสำรวมในมโนนทรีย นี้เรียกว่า สังวรปธาน

ปหานปธาน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ไม่ยินดีกามวิตกที่เกิดขึ้น ละ บรรเทา ทำให้หมดสิ้นไป ทำให้ถึงความไม่มี ไม่ยินดีพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้น ฯลฯ ไม่ยินดีวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้น ฯลฯ ไม่ยินดีบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ละ บรรเทา ทำให้ หมดสิ้นไป ทำให้ถึงความไม่มี นี้เรียกว่า ปหานปธาน

ภาวนาปธาน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เจริญสติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความระลึกได้) ที่อาศัย วิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ๓ น้อมไปในโอสสัคคะ เจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้ คือความเพียร) ... เจริญ วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็น องค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร) ... เจริญปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ) ... เจริญ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็น องค์แห่งการตรัสรู้คือ ความสงบกายสงบใจ) ... เจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็น องค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น) ... เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่ง การ

ตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง) ที่อาศัยวิเวก อาศัย
วิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในโวลัสสะคะ นี้เรียกว่า
ภาวนาปธาน

อนุรักษนาปธาน เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ตามรักษาสมาธินิมิต ที่
ขัดดีซึ่งเกิดขึ้นแล้ว คือ อัญญิกสัญญา (กำหนดหมาย
ซากศพที่ยังเหลืออยู่แต่ร่างกระดูกหรือกระดูกท่อน)
ปุปฺพกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่มีหนอนคลาคล่ำ
เต็มไปหมด) วินิลกสัญญา (กำหนดหมายซากศพที่มีสี
เขียวคล้ำคละด้วยสีต่าง ๆ) วิปฺพกสัญญา (กำหนด
หมาย ซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลเยิ้มอยู่ตามที่ที่แตกปริ
ออก) วิจฉิททกสัญญา (กำหนดหมาย ซากศพที่ขาด
จากกันเป็น ๒ ท่อน) อุทฺธูมาตกสัญญา (กำหนดหมาย
ซากศพที่เน่าพองขึ้นอืด) นี้เรียกว่า อนุรักษนาปธาน

๑๑

ญาณ (ความรู้) ๔

๑. ฉัมมญาณ (ความรู้ในธรรม)
๒. อํนวยญาณ(ความรู้ในการคล้อยตาม)
๓. ปรียญาณ (ความรู้ในการกำหนดจิต
ของผู้อื่น)
๔. สัมมตญาณ (ความรู้ในสมมติ)

๑๒

ญาณ ๔ อีกนัยหนึ่ง

๑. ทุกขญาณ (ความรู้ในทุกข์)
๒. ทุกขสมุทฺทยญาณ(ความรู้ในเหตุเกิด
แห่งทุกข์)

๓. ทุกขนิโรธญาณ (ความรู้ในความดับแห่งทุกข์)

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาญาณ (ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

๑๓

[๓๑๑] องค์แห่งการบรรลุโสดาบัน ๔

๑. สัมปปริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)

๒. สัทธัมมัสสวณะ (การฟังพระ

สัทธรรม)

๓. โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย)

๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม)

๑๔

องค์แห่งพระโสดาบัน ๒ ๔

พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้ง โลก เป็นสารถิ์ฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

๒. เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง

ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาใน
ตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”

๓. เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่
หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระ
ภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติ
สมควร ได้แก่ พระอริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระ
สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขา
นำมาถวาย ควรแก่การต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่
การทำอัญชลี เป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก”

๔. เป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะ
ชอบใจ ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท อัน
ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไป
เพื่อสมาธิ

๑๕

สามัญญผล (ผลแห่งความเป็นสมณะ) ๔

๑. โสดาปัตติผล ๒. สกทาคามิผล

๓. อนาคามิผล ๔. อรหัตตผล

๑๖

ธาตุ ๑๔

๑. ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) ๒.

อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ)

๓. เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) ๔. วาโยธาตุ

(ธาตุลม)

๑๗

อาหาร ๔

๑. กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว)
ทั้งหยาบและละเอียด
๒. ผัสสาหาร (อาหารคือผัสสะ)
๓. มโนสัญเจตนาหาร (อาหารคือมโน
สัญเจตนา)
๔. วิญญาณาหาร (อาหารคือวิญญาณ)

๑๘

วิญญาณฐิติ ๔

๑. วิญญาณ (ความรู้แจ้งอารมณ์) ที่
เข้าถึงรูป เมื่อดำรงอยู่ ก็มีรูปเป็น อารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้ง
เข้าไปเสวยความเพลิดเพลินตั้งอยู่ ถึงความเจริญ
งอกงามไพบูลย์ได้
๒. วิญญาณที่เข้าถึงเวทนา ...
๓. วิญญาณที่เข้าถึงสัญญา ...
๔. วิญญาณที่เข้าถึงสังขาร เมื่อดำรงอยู่
ก็มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขาร เป็นที่ตั้ง เข้าไปเสวย
ความเพลิดเพลินตั้งอยู่ ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์
ได้

๑๙

การถึงอคติ๑(ความลำเอียง) ๔

๑. ฉันทาคติ (ลำเอียงเพราะชอบ)
๒. โทสาคติ (ลำเอียงเพราะชัง)
๓. โมหาคติ (ลำเอียงเพราะหลง)
๔. ภยาคติ (ลำเอียงเพราะกลัว)

๒๐

เหตุเกิดขึ้นแห่งตัณหา๒ ๔

๑. ตัณหาเมื่อจะเกิดแก่ภิกษุย่อมเกิด
เพราะจิวรเป็นเหตุ

๒. ตัณหาเมื่อจะเกิดแก่ภิกษุย่อมเกิด
เพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ

๓. ตัณหาเมื่อจะเกิดแก่ภิกษุย่อมเกิด
เพราะเสนาสนะเป็นเหตุ

๔. ตัณหาเมื่อจะเกิดแก่ภิกษุย่อมเกิด
เพราะปัจจัยที่ดีและดีกว่าเป็นเหตุ

๒๑

ปฏิบัติ ๔

๑. ทุกขาปฏิบัติ ทันธาภิญญา (ปฏิบัติ
ลำบาก และรู้ได้ช้า)

๒. ทุกขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา (ปฏิบัติ
ลำบาก แต่รู้ได้เร็ว)

๓. สุขาปฏิบัติ ทันธาภิญญา (ปฏิบัติ
สะดวก แต่รู้ได้ช้า)

๔. สุขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา (ปฏิบัติ
สะดวก และรู้ได้เร็ว)

๒๒

ปฏิบัติ ๒ ๔ อีกนัยหนึ่ง

๑. อักขมา ปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ไม่
อดทน)

๒. ขมา ปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่อดทน)

๓. ทมา ปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ขมใจ)

๔. สมา ปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ระงับ)

๒๓

ธรรมบท ๓ ๔

๑. ธรรมบทคืออนภิขณา (ความไม่
เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา)
๒. ธรรมบทคืออพยาบาท (ความไม่คิด
ร้าย)
๓. ธรรมบทคือสัมมาสติ (ความระลึก
ชอบ)
๔. ธรรมบทคือสัมมาสมาธิ (ความตั้ง
จิตมั่นชอบ)

๒๔

การสมาทานธรรม๑(การถือปฏิบัติธรรม) ๔

๑. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน
และมีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต
๒. การสมาทานธรรมที่มีทุกข์ในปัจจุบัน
แต่มีสุขเป็นวิบากในอนาคต
๓. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน
แต่มีทุกข์เป็นวิบากในอนาคต
๔. การสมาทานธรรมที่มีสุขในปัจจุบัน
และมีสุขเป็นวิบากในอนาคต

๒๕

ธรรมชั้น ๒ ๔

๑. สीलชั้น (กองศีล) ๒. สมาธิ
ชั้น (กองสมาธิ)
๓. ปัญญาชั้น (กองปัญญา) ๔.
วิมุตติชั้น (กองวิมุตติ)

๒๖

พละ ๔

๑. วิริยพละ (กำลังคือวิริยะ) ๒. สติพละ (กำลังคือสติ)

๓. สมาธิพละ (กำลังคือสมาธิ) ๔. ปัญญาพละ (กำลังคือปัญญา)

๒๗

อธิษฐาน(ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจ) ๔

๑. ปัญญาอธิษฐาน (ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคือปัญญา)

๒. สัจจาธิษฐาน (ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคือสัจจะ)

๓. จาคาธิษฐาน (ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคือจาคะ)

๔. อุปสมาธิษฐาน (ธรรมที่ควรตั้งไว้ในใจคืออุปสมะ)

๒๘

[๓๑๒] ปัญหาพยากรณ์๑ ๔

๑. เอกังสพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยนัยเดียว)

๒. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรตอบโดยย้อนถาม)

๓. วิทซ์ชพยากรณ์ปัญหา (ปัญหาที่ควรแยกตอบ)

๔. ฐปณียปัญหา (ปัญหาที่ควรงดตอบ)

๒๙

กรรม๒ ๔

๑. กรรมดำ มีวิบากดำ
๒. กรรมขาว มีวิบากขาว
๓. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว
๔. กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อ ความสิ้นกรรม

๓๐

สังขนิกรณียธรรม๓(ธรรมที่ควรทำให้แจ้ง) ๔

๑. ปุพเพนิวาส ควรทำให้แจ้งด้วยสติ
๒. การจตุและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ควรทำให้แจ้งด้วยจักษุ
๓. วิโมกข์ ๘ ควรทำให้แจ้งด้วยกาย
๔. ความสิ้นอาสวะทั้งหลาย ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญา

๓๑

โอชะ๑(ห้วงน้ำ) ๔

๑. กาโมชะ (โอชะคือกาม)
๒. ภโวชะ (โอชะคือภพ)
๓. ทิฏโฐชะ (โอชะคือทิฏฐิ)
๔. อวิชโชชะ (โอชะคืออวิชชา)

๓๒

โยคะ๒(สภาวะอันประกอบสัตว์ไว้ในภพ) ๔

๑. กามโยคะ (โยคะคือกาม)

๒. ภวโยคะ (โยคะคือภพ)
๓. ทิฏฐิโยคะ (โยคะคือทิฏฐิ)
๔. อวิชชาโยคะ (โยคะคืออวิชชา)

๓๓

วิสังโยคะ๓(ความพราก) ๔

๑. กามโยควิสังโยคะ (ความพรากจากกามโยคะ)
๒. ภวโยควิสังโยคะ (ความพรากจากภวโยคะ)
๓. ทิฏฐิโยควิสังโยคะ (ความพรากจากทิฏฐิโยคะ)
๔. อวิชชาโยควิสังโยคะ (ความพรากจากอวิชชาโยคะ)

๓๔

คันถะ๑(เครื่องร้อยรัด) ๔

๑. อภิชฌาภายคันถะ (กายคันถะคืออภิชฌา)
๒. พยาบาทภายคันถะ (กายคันถะคือพยาบาท)
๓. สีสัพพตปรามาสภายคันถะ (กายคันถะคือสีสัพพตปรามาส)
๔. อิหังสัจจาภินิเวสภายคันถะ (กายคันถะคือความยึดถือว่าสิ่งนี้เท่านั้นจริง)

๓๕

อุปาทาน๒(ความถ้อยมั่น) ๔

๑. กามอุปาทาน (ความถ้อยมั่นในกาม)
๒. ทิณรูปอุปาทาน (ความถ้อยมั่นในทิณฐี)
๓. สีสัพพตูปาทาน (ความถ้อยมั่นในศีล

พรต)

๔. อัสดวาหอุปาทาน (ความถ้อยมั่นในวาทะ
ว่ามีอัสดา)

๓๖

โยนิ๓(กำเนิด) ๔

๑. อัณฑชโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่
เกิดในไข่)
๒. ชลาพุชโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่
เกิดในครรภ์)
๓. สังเสทชโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่
เกิดในถ้ำไคล)
๔. โอบปาตักโยนิ (กำเนิดของสัตว์ที่
เกิดผุดขึ้น)

๓๗

การก้าวลงสู่ครรภ์๑ ๔

๑. สัตว์บางชนิดในโลกนี้ไม่รู้สีกตัวขณะ
ก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา ไม่รู้สีกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของ
มารดา (และ) ไม่รู้สีกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของ
มารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๑

๒. สัตว์บางชนิดในโลกนี้รู้สีกตัวขณะก้าว
ลงสู่ครรภ์ของมารดา แต่ไม่รู้สีกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของ

มารดา ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของ มารดา นี้เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๒

๓. สัตว์บางชนิดในโลกนี้รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา แต่ไม่รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี้เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๓

๔. สัตว์บางชนิดในโลกนี้รู้สึกตัวขณะก้าวลงสู่ครรภ์ของมารดา รู้สึกตัวขณะอยู่ในครรภ์ของมารดา (และ) รู้สึกตัวขณะคลอดจากครรภ์ของมารดา นี้เป็นการก้าวลงสู่ครรภ์ประการที่ ๔

๓๘

การได้อัตภาพ ๒ ๔

๑. การได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตนดำเนินไป มิใช่สัญญาเจตนาของผู้อื่นดำเนินไป

๒. การได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของผู้อื่นดำเนินไป มิใช่สัญญาเจตนาของตนดำเนินไป

๓. การได้อัตภาพที่สัญญาเจตนาของตนและสัญญาเจตนาของผู้อื่นดำเนินไป

๔. การได้อัตภาพที่มีสัญญาเจตนาของตนและมีสัญญาเจตนาของผู้อื่นดำเนินไป

๓๙

[๓๑๓] ทักขิณาวิสุทธิ๑(ความบริสุทธิ์แห่งทักขิณา) ๔

๑. ทักขิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก (ผู้ให้) แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฎิคาหก (ผู้รับ)

๒. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิกาคห แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก

๓. ทักษิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิกาคห

๔. ทักษิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิกาคห

๔๐

สังคหวัตถุ๒(ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) ๔

๑. ทาน (การให้)

๒. เปยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก)

๓. อัถถจริยา (การประพฤติประโยชน์)

๔. สมานัตตตา (การวางตน

สม่ำเสมอ)

๔๑

อนริยโวหาร(วิธีการพูดของผู้มิใช่อริยะ) ๔

๑. มุสาวาท (พูดเท็จ)

๒. ปิสุณาวาจา (พูดส่อเสียด)

๓. ผรุสวาจา (พูดคำหยาบ)

๔. สัมผัปปลาปะ (พูดเพ้อเจ้อ)

๔๒

อริยโวหาร(วิธีการพูดของผู้เป็นอริยะ) ๔

๑. มุสาวาทา เวมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ)

๒. ปิสุณาย วาจาเยมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดส่อเสียด)

๓. ผรุส่าย วาจาเย เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดคำหยาบ)

๔. สัมผัสปปลาปา เวรมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ)

๔๓

อนริยโฆหาร๑ ๔ อิกนัยหนึ่ง

๑. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้เห็นว่าได้เห็น
๒. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ฟังว่าได้ฟัง
๓. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ทราบว่าได้ทราบ
๔. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้รู้ว่าได้รู้

๔๔

อนริยโฆหาร๒ ๔ อิกนัยหนึ่ง

๑. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้เห็นว่าไม่ได้เห็น
๒. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ฟังว่าไม่ได้ฟัง
๓. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้ทราบว่าได้ไม่ได้

ทราบ

๔. การกล่าวสิ่งที่ไม่ได้รู้ว่าไม่ได้รู้

๔๕

อนริยโฆหาร๑ ๔ อิกนัยหนึ่ง

๑. การกล่าวสิ่งที่ได้เห็นว่าไม่ได้เห็น
๒. การกล่าวสิ่งที่ได้ฟังว่าไม่ได้ฟัง
๓. การกล่าวสิ่งที่ได้ทราบว่าได้ไม่ได้ทราบ
๔. การกล่าวสิ่งที่ได้รู้ว่าไม่ได้รู้

๔๖

อนริยโฆหาร๒ ๔ อิกนัยหนึ่ง

๑. การกล่าวสิ่งที่ได้เห็นว่าได้เห็น

๔. เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง และ
ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น

๔๙

บุคคล๒๔ อีกนัยหนึ่ง

๑. ตโม ตมปรายโน (ผู้มีดีมา และมีดีไป)
๒. ตโม โชติปรายโน (ผู้มีดีมา แต่
สว่างไป)
๓. โชติ ตมปรายโน (ผู้สว่างมา แต่มีดี
ไป)
๔. โชติ โชติปรายโน (ผู้สว่างมา
และสว่างไป)

๕๐

บุคคล๓๔ อีกนัยหนึ่ง

๑. สมณอจละ (สมณะผู้ไม่หวั่นไหว)
๒. สมณปทุมะ (สมณะเหมือนดอกปทุม)
๓. สมณปุลนทริกะ (สมณะเหมือนดอก
บุณฑริก)
๔. สมณสุ สมณสุขุมาละ (สมณะผู้
ละเอียดอ่อน ในหมู่สมณะ)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี้แล คือธรรมหมวดละ ๔
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาท
กันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรง
อยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก
เพื่อสุข แก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ

ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์
ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๔ จบ

ภาณวารที่ ๑ จบ

สังคีติหมวด ๕

[๓๑๕] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๕
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้วมีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึง
วิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๕ ประการ คืออะไร
คือ

๑

ชั้นธ ๕

๑. รูปชั้นธ (กองรูป)
๒. เวทนาชั้นธ (กองเวทนา)
๓. สัญญาชั้นธ (กองสัญญา)
๔. สังขารชั้นธ (กองสังขาร)
๕. วิญญาณชั้นธ (กองวิญญาณ)

๒

อุปาทานชั้นธ (ชั้นธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น)

๕

๑. รูปอุปาทานชั้นธ (อุปาทานชั้นธคือรูป)
๒. เวทनुอุปาทานชั้นธ (อุปาทานชั้นธ
คือเวทนา)

๓. สัญญาปาทานชั้น (อุปาทานชั้น
คือสัญญา)

๔. สังขารปาทานชั้น (อุปาทานชั้น
คือสังขาร)

๕. วิญญาณปาทานชั้น (อุปาทานชั้น
คือวิญญาณ)

๓

กามคุณ ๑ ๕

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่น่าปรารถนา น่า
ใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด

๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ...

๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ...

๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ...

๕. โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่น่า
ปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจ
ให้กำหนัด

๔

คติ๑(ภพที่สัตว์ไปเกิด) ๕

๑. นีรยะ (นรก)

๒. ตีรจฉานโยนิ (กำเนิดสัตว์
ตีรจฉาน)

๓. เปตติวิสัย (แดนเปรต)

๔. มนุสสะ (มนุษย์)

๕. เทวะ (เทวดา)

๕

มัจฉริยะ๒(ความตระหนี่) ๕

๑. อาวาสมัจฉริยะ (ความตระหนี่
อาวาส)
๒. กุลมัจฉริยะ (ความตระหนี่ตระกูล)
๓. ลาภมัจฉริยะ (ความตระหนี่ลาภ)
๔. วัณณมัจฉริยะ (ความตระหนี่
วรรณะ)
๕. ถัมมมัจฉริยะ (ความตระหนี่ธรรม)
- ๖
นิ वर्ณ (สิ่งที่ขัดขวางจิตไม่ให้บรรลุความดี) ๕
๑. กามฉันทนิ वर्ณ (นิ वर्ณคือความ
พอใจในกาม)
๒. พยาบาทนิ वर्ณ (นิ वर्ณคือความคิด
ร้าย)
๓. ถีนมิทธานิ वर्ณ (นิ वर्ณคือความหดหู่
และเชื่องซึม)
๔. อุทธัจจกุกกุกจนิ वर्ณ (นิ वर्ณคือ
ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ)
๕. วิจิกิจจานิ वर्ณ (นิ वर्ณคือความลังเล
สงสัย)
- ๗
โอรัมภาคิยสังโยชน๑ (ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับ
ทุกข์เบื้องต่ำ) ๕
๑. สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัว
ของตน)
๒. วิจิกิจจา (ความลังเลสงสัย)
๓. สीलัพพตปรามาส (ความถือมั่นศีลพรต)

๔. กามฉันทะ (ความกำหนัดในกามคุณ)

๕. พยาบาท (ความคิดร้าย)

๘

อุทธัมภาคิยสังโยชน๒(ธรรมที่มัดสัตว์ไว้กับทุกข์
เบื้องสูง) ๕

๑. รูปราคะ (ความติดใจในอารมณ์
แห่งรูปฌาน)

๒. อรูปราคะ (ความติดใจในอารมณ์
แห่งอรูปฌาน)

๓. มานะ(ความถือตัว)

๔. อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน)

๕. อวิชชา (ความไม่รู้แจ้ง)

๙

สิกขาบท๓ ๕

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนา
งดเว้นจากการฆ่าสัตว์)

๒. อทินนาทานา เวรมณี (เจตนา
งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่
เจ้าของเขามีได้ให้)

๓. กาเมสุมิจฉาราวา เวรมณี (เจตนา
งดเว้นจากการประพฤติดีกาม)

๔. มุสาวาทา เวรมณี
(เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ)

๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี
(เจตนางดเว้นจากการเสพของมึนเมา)

คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่ง
ความ (ประมาณ)

๑๐

[๓๑๖] อภัพพฐาน๑(ฐานะที่เป็นไปไม่ได้) ๕

๑. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุชฌาสพจะลงใจ
ปลงชีวิตสัตว์

๒. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุชฌาสพจะถือเอา
สิ่งของที่ผู้อื่นไม่ได้ให้โดยอาการขโมย

๓. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุชฌาสพจะเสพ
เมถุนธรรม

๔. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุชฌาสพจะพูดเท็จ
ทั้งที่รู้

๕. เป็นไปไม่ได้ที่ภิกษุชฌาสพจะสั่งสม
บริโภคคามเหมือนเมื่อเป็นคฤหัสถ์

๑๑

พยสนะ๒(วิบัติ) ๕

๑. ญาตีพยสนะ (ความวิบัติแห่ง
ญาติ)

๒. โภคพยสนะ (ความวิบัติแห่ง
โภคะ)

๓. โรคพยสนะ(ความวิบัติเพราะโรค)

๔. สीलพยสนะ (ความวิบัติแห่งศีล)

๕. ทิฏฐิพยสนะ (ความวิบัติแห่งทิฏฐิ)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหลังจากตาย
แล้ว จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะ
ความวิบัติแห่งญาติเป็นเหตุ เพราะความวิบัติแห่งโภคะ

เป็นเหตุ หรือเพราะความวิบัติเพราะโรคเป็นเหตุ แต่สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความวิบัติแห่งศีลเป็นเหตุ หรือเพราะความวิบัติแห่งทักขณียเป็นเหตุ

๑๒

สัมปทา๑ (ความถึงพร้อม) ๕

๑. ญาตีสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งญาติ)
๒. โภคสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งโภคะ)
๓. อาโรคยสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความไม่มีโรค)
๔. สีสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งศีล)
๕. ทักขณียสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทักขณีย)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้ว จะไม่ไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์ เพราะความถึงพร้อมแห่งญาติเป็นเหตุ เพราะความถึงพร้อมแห่งโภคะเป็นเหตุ หรือเพราะความถึงพร้อมด้วยความไม่มีโรคเป็นเหตุ แต่สัตว์ทั้งหลายหลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความถึงพร้อมแห่งศีลเป็นเหตุ หรือเพราะความถึงพร้อมแห่งทักขณียเป็นเหตุ

๑๓

โทษแห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล๒ ๕

๑. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความประมาท

เป็นเหตุ นี่เป็นโทษประการที่ ๑ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๒. กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉ่อนไป นี่เป็นโทษประการที่ ๒ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๓. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่กลัวกลัว เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นโทษประการที่ ๓ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๔. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย นี่เป็นโทษประการที่ ๔ แห่ง ศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๕. บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก นี่เป็นโทษประการที่ ๕ แห่งศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีล

๑๔

อาณิสงส์แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล ๑๕

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอาณิสงส์ประการที่ ๑ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไป นี่เป็น อาณิสงส์ประการที่ ๒ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๓. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด ๆ จะเป็นขัตติย-บริษัทก็ตาม พราหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่ล้าวกล้ำ ไม่เก้อเขินเข้าไป นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ แห่งศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีล

๑๕

ธรรมสำหรับผู้เป็นโจทก์ ๕

ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการไว้มั่นในตนแล้ว จึงโจทผู้อื่น คือ

๑. เราจักกล่าวในกาลอันควร จักไม่กล่าวในกาลอันไม่ควร

๒. เราจักกล่าวถ้อยคำจริง จักไม่กล่าวถ้อยคำไม่จริง

๓. เราจักกล่าวถ้อยคำอ่อนหวาน จักไม่กล่าวถ้อยคำหยาบ

๔. เราจักกล่าวถ้อยคำอันประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่กล่าวถ้อยคำอันไม่ประกอบด้วยประโยชน์

๕. เราจักมีเมตตาจิตกล่าว จักไม่เพ่ง
โทษกล่าว

ภิกษุผู้เป็นโจทก์ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงตั้งธรรม
๕ ประการนี้ไว้มั่นในตน แล้วจึงโจทผู้อื่น

๑๖

[๓๑๗] องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญความเพียร ๒ ๕
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่อง
ตรัสรู้ของพระตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระ
ภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง
โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้
แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็น
พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็น
พระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

๒. เป็นผู้มีอาพาธน้อย โรคเบาบาง
ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่
เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร

๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ทำตนให้
เปิดเผยตามความเป็นจริงในพระศาสดา หรือเพื่อน
พรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลาย

๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศล
ธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความ เข้มแข็ง มีความ
บากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่

๕. เป็นผู้มีปัญญา คือ ประกอบด้วย
ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นความเกิด และความดับ
อันเป็นอริยะ ขำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

๑๗

[๓๑๘] สุทธาวาส (ที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์) ๕

๑. อวิหา ๒. อดัมปา
๓. สุทัสสา ๔. สุทัสสี
๕. อกนิฏฐา

๑๘

พระอนาคามี ๕

๑. อันตราปรินิพพายี (ผู้ที่จะ
ปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง)
๒. อุปหัจจปรินิพพายี (ผู้ที่จะ
ปรินิพพานต่อเมื่ออายุพ้นกึ่งไปแล้ว)
๓. อสังขารปรินิพพายี (ผู้ที่จะ
ปรินิพพานโดยไม่ต้องใช้ความเพียรมาก)
๔. สสังขารปรินิพพายี (ผู้ที่จะ
ปรินิพพานโดยต้องใช้ความเพียรมาก)
๕. อุทกังโสโต อกนิฏฐคามี (ผู้มี
กระแสน้ำในเบื้องบนไปสู่ชั้นอกนิฏฐภพ)

๑๙

[๓๑๙] กิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปู ๕

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
เลื่อมใสในพระศาสดา ๒. จิตของ ภิกษุผู้เคลือบแคลง
สงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสดานั้น ย่อม
ไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนือง ๆ เพื่อ

กระทำ ต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร การที่จิตของภิกษุไม่
 น้อมไปเพื่อความ เพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำ
 ต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจ
 ตะปูประการที่ ๑

๒. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
 เลื่อมใสในพระธรรม ฯลฯ

๓. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
 เลื่อมใสในพระสงฆ์ ฯลฯ

๔. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
 เลื่อมใสในสิกขา (ข้อที่จะต้อง ศึกษา) ฯลฯ

๕. เป็นผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิตถูกโทสะ
 (ความคิดประทุษร้าย) กระทบ มีจิตแข็งกระด้างในเพื่อน
 พรหมจารีทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้โกรธไม่พอใจ มีจิต
 ถูกโทสะกระทบ มีจิตแข็งกระด้างในเพื่อนพรหมจารี
 ทั้งหมดนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความ เพียร เพื่อ
 ประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร
 การที่จิตของภิกษุไม่น้อมไปเพื่อความ เพียร เพื่อ
 ประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่
 เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิตดุจตะปูประการที่ ๕

๒๐

[๓๒๐] วินิพนธ์๑(กิเลสเครื่องผูกใจ) ๕

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่
 ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจากความรัก ไม่
 ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร่าร้อน ไม่
 ปราศจากความอยากในกามทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ยัง

ไม่ปราศจากความกำหนัด ไม่ปราศจากความพอใจ ไม่ปราศจาก ความรัก ไม่ปราศจากความกระหาย ไม่ปราศจากความเร้าร้อน ไม่ปราศจากความอยากในกามทั้งหลายนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร การที่จิตของภิกษุไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อ กระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียรนี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๑

๒. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ...
ในกาย ฯลฯ

๓. เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ...
ในรูป ฯลฯ

๔. จันอาหารตามความต้องการจนอิ่มเกินไป ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเอกเขนก ความสุขในการหลับอยู่ ฯลฯ

๕. ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า “ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจะเป็นเทพเจ้า หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง” จิตของภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ด้วยความปรารถนาเป็นเทพนิกายหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า “ด้วยศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจะเป็นเทพเจ้า หรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง” ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร การที่จิตของภิกษุไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี้เป็นกิเลสเครื่องผูกใจประการที่ ๕

๒๑

อินทรีย์๑ ๕

๑. จักขุอินทรีย์ (อินทรีย์คือตา)
๒. โสติดินทรีย์ (อินทรีย์คือหู)
๓. ชานินทรีย์ (อินทรีย์คือจมูก)
๔. ชิวหินทรีย์ (อินทรีย์คือลิ้น)
๕. กายินทรีย์ (อินทรีย์คือกาย)

๒๒

อินทรีย์๒ ๕ อีกนัยหนึ่ง

๑. สุขินทรีย์ (อินทรีย์คือความสุขกาย)
๒. ทุกขินทรีย์ (อินทรีย์คือความทุกข์กาย)
๓. โสมนัสสินทรีย์ (อินทรีย์คือความสุขใจ)
๔. โทมนัสสินทรีย์ (อินทรีย์คือความทุกข์ใจ)
๕. อุเปกขินทรีย์ (อินทรีย์คืออุเบกขา)

๒๓

อินทรีย์๓ ๕ อีกนัยหนึ่ง

๑. สัทธินทรีย์ (อินทรีย์คือศรัทธา)
๒. วิริยินทรีย์ (อินทรีย์คือวิริยะ)
๓. สตินทรีย์ (อินทรีย์คือสติ)
๔. สมาธิินทรีย์ (อินทรีย์คือสมาธิ)
๕. ปัญญาินทรีย์ (อินทรีย์คือปัญญา)

๒๔

[๓๒๑] ชาติ๑ที่สลด๒ ๕

๑. เมื่อภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มนสิการ
 กามทั้งหลาย๓ จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส
 ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในกามทั้งหลาย แต่เมื่อเธอ
 มนสิการเนกขัมมะ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่
 น้อมไปในเนกขัมมะ จิตนั้นของเธอชื่อว่า เป็นจิตดำเนิน
 ไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรา
 กออกดีแล้วจากกามทั้งหลาย เธอหลุดพ้นแล้วจากอา
 สวะ๔และความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น๕ ซึ่งเกิดขึ้น
 เพราะกามเป็นปัจจัย เธอย่อมไม่เสวยเวทนานั้น นี่พระผู้
 มีพระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่สลัดกามทั้งหลาย

๒. เมื่อภิกษุมนสิการพยาบาท จิตของ
 เธอย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปใน
 พยาบาท แต่เมื่อเธอมนสิการอพยาบาท จิตของเธอจึง
 แล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในอพยาบาท จิตนั้นของ
 เธอ ชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่
 ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากพยาบาท เธอ
 หลุดพ้นแล้วจากอาสวะและความ เร่าร้อนที่ก่อความ
 คับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะพยาบาทเป็นปัจจัย เธอย่อม
 ไม่เสวยเวทนานั้น นี่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่
 สลัดพยาบาท

๓. เมื่อภิกษุมนสิการวิหิงสา จิตของเธอ
 ย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปใน
 วิหิงสา แต่เมื่อเธอมนสิการอวิหิงสา จิตของเธอจึงแล่น
 ไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในอวิหิงสา จิตนั้นของเธอ
 ชื่อว่า เป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว
 หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากวิหิงสา เธอหลุดพ้น

แล้วจากอาสวะและความเร่าร้อน ที่ก่อความคับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะวิหิงสาเป็นปัจจัย เธอยอมไม่เสวยเวทนานั้น นี่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่สลัดวิหิงสา

๔. เมื่อภิกษุมนสิการรูปทั้งหลาย จิตของเธอยอมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในรูปทั้งหลาย แต่เมื่อเธอมนสิการอรูปรูป จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในอรูปรูป จิตนั้นของเธอชื่อว่าปหานจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากรูปทั้งหลาย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะรูปเป็นปัจจัย เธอยอมไม่เสวยเวทนานั้น นี่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่สลัดรูปทั้งหลาย

๕. เมื่อภิกษุมนสิการสังกายะ๑๑ จิตของเธอยอมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในสังกายะ แต่เมื่อเธอมนสิการสังกายะนิโรธ (ความดับแห่งสังกายะ) จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไป ในสังกายะนิโรธ จิตนั้นของเธอชื่อว่าปหานจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากสังกายะ เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสังกายะเป็นปัจจัย เธอยอมไม่เสวยเวทนานั้น นี่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่สลัดสังกายะ

๒๕

[๓๒๒] เหตุแห่งวิมุตติ๑๑ ๕

๑. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูป ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูแสดงธรรม๒ แก่ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เธอรู้แจ้งอรรถ๓ รู้แจ้งธรรม๔ในธรรมนั้น ตามที่พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูแสดง แก่เธอ เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะประการที่ ๑

๒. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูป ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครู ไม่ได้แสดง ธรรมแก่ภิกษุ แต่ภิกษุแสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ฯลฯ

๓. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูป ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครู ไม่ได้แสดง ธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมาตาม ที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร แต่ภิกษุสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร ฯลฯ

๔. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูป ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครู ไม่ได้แสดงธรรม แก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ไม่ได้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร แต่ภิกษุตรึกตามตรองตามเพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมา ฯลฯ

๕. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูป ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็

ไม่ได้แสดงธรรมตามที่ตนได้สืบทอดมาตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร ไม่ได้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สืบทอดมาตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร และไม่ได้ตรึกตามตรองตาม พงศ์ตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สืบทอดมาตามที่ตนได้เรียนมา แต่เธอเรียนสมาธิสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่งมาดี มนสิการดี ทรงจำไว้ดี แท่งตลอดดีด้วยปัญญา เธอรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ในธรรมนั้น ตามที่เธอได้เรียนสมาธิสมาธิอย่างใดอย่างหนึ่งมาดี มนสิการดี ทรงจำไว้ดี แท่งตลอดดีด้วยปัญญา เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจเกิดปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะประการที่ ๕

๒๖

สัญญาที่ควรเจริญเพื่อวิมุตติ ๕

๑. อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๒. อนิจเ ฉ ทุกขสัญญา (กำหนดหมายความเป็นทุกข์ในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๓. ทุกขะ อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)
๔. ปหานสัญญา (กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)
๕. วิราคสัญญา (กำหนดหมายวิราคะเป็นธรรมละเอียดยถา)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๕ ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุข แก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๕ จบ

สังคีติหมวด ๖

[๓๒๓] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๖ ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว มีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุข แก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๖ ประการ คืออะไร

คือ

๑

อายตนะภายใน ๖

๑. จักขวยตนะ (อายตนะคือตา)

๒. โสตายตนะ(อายตนะคือหู)
๓. ฆานายตนะ (อายตนะคือจมูก)
๔. ชิวหายตนะ (อายตนะคือลิ้น)
๕. กายายตนะ(อายตนะคือกาย)
๖. มนายตนะ (อายตนะคือใจ)

๒

อายตนะภายนอก ๖

๑. รูปายตนะ (อายตนะคือรูป)
๒. สัททายตนะ (อายตนะคือเสียง)
๓. คันธายตนะ (อายตนะคือกลิ่น)
๔. รสายตนะ (อายตนะคือรส)
๕. โผฏฐัพพายตนะ (อายตนะคือ

โผฏฐัพพะ)

๖. ฐัมมายตนะ(อายตนะคือธรรมารมณ์)

๓

หมวดวิญญาน ๒ ๖

๑. จักขวิญญาน (ความรู้อารมณ์ทางตา)
๒. โสตวิญญาน (ความรู้อารมณ์ทางหู)
๓. ฆานวิญญาน (ความรู้อารมณ์ทางจมูก)
๔. ชิวหาวิญญาน (ความรู้อารมณ์ทางลิ้น)
๕. กายวิญญาน (ความรู้อารมณ์ทางกาย)

๖. มโนวิญญาน (ความรู้อารมณ์ทางใจ)

๔

หมวดผัสสะ๑ ๖

๑. จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา)
๒. โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู)
๓. ชานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก)
๔. ชิวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น)

๕. กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย)

๖. มโนสัมผัส (ความกระทบทางใจ)

๕

หมวดเวทนา๒ ๖

๑. จักขุสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากจักขุสัมผัส)
๒. โสตสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากโสตสัมผัส)
๓. ชานสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากชานสัมผัส)
๔. ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากชิวหาสัมผัส)
๕. กายสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากกายสัมผัส)
๖. มโนสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาเกิดจากมโนสัมผัส)

๖

หมวดสัญญา๓ ๖

๑. รูปสัญญา (กำหนดหมายรู้รูป)
๒. สัททสัญญา (กำหนดหมายรู้เสียง)
๓. คันธสัญญา (กำหนดหมายรู้กลิ่น)
๔. รสสัญญา (กำหนดหมายรู้รส)
๕. โผฏฐัพพสัญญา (กำหนดหมายรู้โผฏฐัพพะ)
๖. ธรรมสัญญา(กำหนดหมายรู้ธรรมารมณ)

๗

หมวดสัญญาเจตนา๑ ๖

๑. รูปสัญญาเจตนา (ความจำนงรูป)
๒. สัททสัญญาเจตนา (ความจำนงเสียง)
๓. คันธสัญญาเจตนา (ความจำนงกลิ่น)
๔. รสสัญญาเจตนา (ความจำนงรส)
๕. โผฏฐัพพสัญญาเจตนา (ความจำนงโผฏฐัพพะ)
๖. ธรรมสัญญาเจตนา (ความจำนงธรรมารมณ)

๘

หมวดตัณหา๒ ๖

๑. รูปตัณหา (ความทะยานอยากได้รูป)
๒. สัททตัณหา (ความทะยานอยากได้เสียง)

- ก. คันทันหา (ความทะยานอยากได้
กลืน)
- ค. รสตันหา (ความทะยานอยากได้รส)
- ข. โภญฐัพพตันหา (ความทะยานอยาก
ได้โภญฐัพพะ)
- ง. ฐัมมตันหา (ความทะยานอยากได้
ธรรมารมณ์)

๙

[๓๒๔] อकारวะ๑(ความไม่เคารพ) ๖

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. อยู่อย่างไม่มี ความยำเกรงในพระศาสดา	ไม่มีความเคารพ	ไม่มีค
๒. อยู่อย่างไม่มี ความยำเกรงในพระธรรม	ไม่มีความเคารพ	ไม่มีความเคารพ
๓. อยู่อย่างไม่มี ความยำเกรงในพระสงฆ์	ไม่มีความเคารพ	ไม่มีความเคารพ
๔. อยู่อย่างไม่มี ความยำเกรงในสิกขา	ไม่มีความเคารพ	ไม่มีความเคารพ
๕. อยู่อย่างไม่มี ความยำเกรงในความไม่ประมาท	ไม่มีความเคารพ	ไม่มีความเคารพ
๖. อยู่อย่างไม่มี ความยำเกรงในปฏิสันถาร	ไม่มีความเคารพ	ไม่มีความเคารพ

๑๐

कारวะ๒(ความเคารพ) ๖

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง
ในพระศาสดา

๒. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง
ในพระธรรม

๓. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง
ในพระสงฆ์

๔. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง
ในสิกขา

๕. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง
ในความไม่ประมาท

๖. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรง
ในปฏิสันถาร

๑๑

โสมนัสสุปวิจาร์ (การใคร่ครวญอารมณ์อันเป็นที่
ตั้งแห่งโสมนัส) ๖

๑. เห็นรูปทางตาแล้ว ใคร่ครวญรูปอันเป็นที่ตั้ง
แห่งโสมนัส

๒. ฟังเสียงทางหูแล้ว ใคร่ครวญเสียงอันเป็นที่
ตั้งแห่งโสมนัส

๓. ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ใคร่ครวญกลิ่นอันเป็น
ที่ตั้งแห่งโสมนัส

๔. ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ใคร่ครวญรสอันเป็นที่ตั้ง
แห่งโสมนัส

๕. ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ใคร่ครวญ
โผฏฐัพพะอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส

๖. รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว ใคร่ครวญ
ธรรมารมณอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส

๑๒

โทมนัสสุปวิจาร์ (การใคร่ครวญอารมณ์อันเป็นที่
ตั้งแห่งโทมนัส) ๖

๑. เห็นรูปทางตาแล้ว ใคร่ครวญรูปอันเป็นที่ตั้ง
แห่งโทมนัส

๒. ฟังเสียงทางหูแล้ว ใคร่ครวญเสียงอันเป็นที่
ตั้งแห่งโทมนัส

๓. ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ใคร่ครวญกลิ่นอันเป็น
ที่ตั้งแห่งโทมนัส

๔. ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ใคร่ครวญรสอันเป็นที่ตั้ง
แห่งโทมนัส

๕. ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ใคร่ครวญ
โผฏฐัพพะอันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส

๖. รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว ใคร่ครวญ
ธรรมารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งโทมนัส

๑๓

อุเปกขุปวิจาร์ (การใคร่ครวญอารมณ์อันเป็นที่ตั้ง
แห่งอุเบกขา) ๖

๑. เห็นรูปทางตาแล้ว ใคร่ครวญรูปอันเป็นที่ตั้ง
แห่งอุเบกขา

๒. ฟังเสียงทางหูแล้ว ใคร่ครวญเสียงอันเป็นที่
ตั้งแห่งอุเบกขา

๓. ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ใคร่ครวญกลิ่นอันเป็น
ที่ตั้งแห่งอุเบกขา

๔. ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ใคร่ครวญรสอันเป็นที่ตั้ง
แห่งอุเบกขา

๕. ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ใคร่ครวญ
โผฏฐัพพะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา

๖. รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว ใคร่ครวญ
ธรรมารมณอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา

๑๔

สารณียธรรม๑ (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึง) ๖

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ตั้งมั่นเมตตาภายกรรม๒ ในเพื่อน
พรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ก็เป็น
สารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็น
ไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อ
ความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. ตั้งมั่นเมตตาวิกรรม ในเพื่อน
พรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ก็เป็น
สารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไป
เพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความ
สามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓. ตั้งมั่นเมตตามโนกรรม ในเพื่อน
พรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้ก็เป็น
สารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไป
เพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความ
สามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยก๓लग
ทั้งหลายอันประกอบด้วยธรรม ได้มา โดยธรรม โดยที่
สุดแม้เพียงบิณฑบาต (อาหารในบาตร) บริโภคกับ
เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม้ก็เป็นสารณียธรรม
ที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความ

สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่ วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้สรรเสริญ ที่ไม่ถูกดัดนาและทฎฐีครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม่นี้ก็เป็นสารณียธรรม ที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. มีอริยทฎฐี๑อันเป็นธรรมเครื่องนำออก ๒เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ แก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและ ลับหลัง แม่นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๑๕

[๓๒๕] วิวาทมูล๓ (มูลเหตุแห่งวิวาท) ๖

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธไว้ ภิกษุใดเป็นผู้มักโกรธ ผูกโกรธไว้ ภิกษุนั้นอยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระธรรม อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระสงฆ์ และไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา อยู่อย่างไม่มีความเคารพ อยู่อย่างไม่มีความยำเกรงในพระธรรม อยู่

อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระสงฆ์ และไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์ ย่อมก่อวิวาทให้เกิดขึ้น ในสงฆ์ ซึ่งเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คน หมู่มาก เพื่อไม่ใช่ประโยชน์ เพื่อไม่เกื้อกูลเพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าท่านทั้งหลายพิจารณา เห็นมูลเหตุแห่งวิวาทเช่นนี้ภายในหรือภายนอก ท่านทั้งหลายพึงพยายามเพื่อละมูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาปภายในหรือภายนอกนั้นแล ถ้าท่านทั้งหลายไม่พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งวิวาทเช่นนี้ภายในหรือภายนอก ท่านทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อให้มูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาปนั้นนั้นแลไม่ยืดยื้อต่อไป การละมูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาปนั้นย่อมมีได้ และมูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาปนั้น ย่อมไม่ยืดยื้อต่อไป

๒. เป็นผู้ลบล้าง ดีเสมอ ฯลฯ

๓. เป็นผู้ริษยา มีความตระหนี่ ฯลฯ

๔. เป็นผู้โอ้อวด มีมายา ฯลฯ

๕. เป็นผู้มีความปรารถนาชั่ว เป็น

มิจฉาทิฏฐิ์ด ฯลฯ

๖. เป็นผู้ยึดมั่นทิฏฐิ์ของตน มีความถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุใด เป็นผู้ยึดมั่นทิฏฐิ์ของตน มีความ ถือมั่น สละสิ่งที่ตนยึดมั่นได้ยาก ภิกษุนั้นอยู่อย่างไม่มี ความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา อยู่อย่างไม่มี ความเคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระธรรม อยู่อย่างไม่มี ความเคารพ ไม่มีความยำเกรง ในพระสงฆ์และไม่ทำสิกขาให้บริบูรณ์

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่อย่างไม่มีความเคารพ
 ไม่มีความยำเกรงในพระศาสดา อยู่อย่างไม่มีความ
 เคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระธรรม อยู่อย่างไม่มีความ
 เคารพ ไม่มีความยำเกรงในพระสงฆ์ และไม่ทำสิกขาให้
 บริบูรณ์ ย่อมก่อการวิวาทให้เกิดขึ้นในสงฆ์ ซึ่งเป็นไป
 เพื่อไม่เกื้อกูล แก่คนหมู่มาก เพื่อไม่ใช่สุขแก่คนหมู่มาก
 เพื่อไม่ใช่ประโยชน์ เพื่อไม่ เกื้อกูล เพื่อทุกข์แก่
 เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้า
 ท่านทั้งหลายพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งวิวาทเช่นนี้
 ภายในหรือ ภายนอก ท่านทั้งหลายพึงพยายามเพื่อละ
 มูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาป ภายในหรือภายนอกนั้นแล
 ถ้าท่านทั้งหลายไม่พิจารณาเห็นมูลเหตุ แห่งวิวาทเช่น
 นี้ภายในหรือภายนอก ท่านทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อให้
 มูลเหตุแห่งวิวาทที่เป็นบาปนั้นแลไม่ยืดยื้อต่อไป การ
 ละมูลเหตุแห่ง วิวาทที่เป็นบาปนั้นย่อมมีได้ และมูลเหตุ
 แห่งวิวาทที่เป็นบาปนั้น ย่อม ไม่ยืดยื้อต่อไป

๑๖

ธาตุ ๖

๑. ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน)
๒. อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ)
๓. เตโชธาตุ (ธาตุไฟ)
๔. วาโยธาตุ (ธาตุลม)
๕. อากาสธาตุ(ธาตุคือที่ว่าง)
๖. วิญญานธาตุ (ธาตุคือความรู้)

อารมณ์)

๑๗

[๓๒๖] ชาติที่สลัด ๖

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่าง
นี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญเมตตาเจโต-วิมุตติแล้ว ทำให้
มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้
ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่พยายาม(ความ
คิดร้าย) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลาย
ฟังกล่าวตักเตือนเธอ ว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้
มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวต่อพระผู้
มีพระภาค เพราะการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดี เลย
พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไป
ไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญเมตตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้
มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้
ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่พยายามก็ยัง
ครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย
เพราะเมตตาเจโตวิมุตตินี้เป็นชาติที่สลัดพยายาม

๒. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่าง
นี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญกรุณา- เจโตวิมุตติแล้ว ทำให้
มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้
ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่วิหิงสา(ความ
เบียดเบียน) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุ
ทั้งหลายฟังกล่าวตักเตือนเธอ ว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้
เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวต่อ
พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค ไม่ดี
เลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไป
ไม่ได้เลย ที่ภิกษุได้เจริญกรุณาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้
มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้

ตั้งมันแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่วิหิงสาก็ยัง
ครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย
เพราะภรรณาเจโตวิมุตตินี้เป็นธาตุที่สลัดวิหิงสา

๓. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่าง
นี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญมูทิตา-เจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มาก
แล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมัน
แล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่อรติ(ความไม่ยินดี) ก็
ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าว
ตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่า
ได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้ กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค
เพราะการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลยพระผู้มีพระ
ภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุ
ได้เจริญมูทิตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้
เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมันแล้ว สั่งสม
แล้ว ปรารภดีแล้ว แต่อรติ ก็ยังครอบงำจิตของภิกษุนั้น
อยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย เพราะมูทิตา- เจโตวิมุตตินี้
เป็นธาตุที่สลัดอรติ

๔. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่าง
นี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญอุเบกขา-เจโตวิมุตติแล้ว ทำให้
มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้
ตั้งมันแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่ราคะก็ยัง
ครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าว
ตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่า
ได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค
เพราะการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มี พระ
ภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุ

ได้เจริญ อุเบกขาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นอุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่ราคาก็ยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย เพราะอุเบกขา-เจโตวิมุตตินี้เป็นธาตุที่สลัดราคะ

๕. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญอนิมิตตา- เจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นอุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่วิญญานของข้าพเจ้าก็ยังแสหานิมิตอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญอนิมิตตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นอุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่วิญญานของภิกษุนั้นก็ยังแสหานิมิตอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย เพราะอนิมิตตาเจโตวิมุตตินี้เป็นธาตุที่สลัดนิมิตทั้งปวง

๖. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าปราศจาก อัสมิมานะ และไม่พิจารณาเห็นว่า “เราเป็นนี้” แต่ลูกศรคือความเคลือบแคลงสงสัยก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลาย พึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระ

ภาคไม่ตรีสอย่างนี้เลย ผู้มี อายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุ
ปราศจากอัสสมิมานะแล้ว และไม่พิจารณาเห็นว่า “เรา
เป็นนี้” แต่ลูกศรคือความเคลือบแคลงสงสัยก็ยัง
ครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย
เพราะสภาวะที่ถอนอัสสมิมานะ๑ นี้เป็นธาตุที่สลัดลูกศร
คือความเคลือบแคลงสงสัย

๑๘

[๓๒๗] อนุตตริยะะ๒ ๖

๑. ทัสสนานุตตริยะะ (การเห็นอันยอดเยี่ยม)
๒. สวнанุตตริยะะ (การฟังอันยอดเยี่ยม)
๓. ลาภานุตตริยะะ (การได้อันยอดเยี่ยม)
๔. ลิกขานุตตริยะะ (การศึกษาอันยอดเยี่ยม)
๕. ปาริจรียานุตตริยะะ (การบำรุงอันยอดเยี่ยม)
๖. อนุสสตานุตตริยะะ (การระลึกอันยอดเยี่ยม)

๑๙

อนุสสติฎฐาน๓ ๖

๑. พุทธานุสสติ (การระลึกถึงพระพุทธเจ้า)
๒. ธัมมานุสสติ (การระลึกถึงพระธรรม)

๓. สังขานุสสติ (การระลึกถึงพระ
สงฆ์)

๔. สีลานุสสติ (การระลึกถึงศีล)

๕. จาคานุสสติ (การระลึกถึงการ
บริจาค)

๖. เทวदानุสสติ (การระลึกถึงเทวดา)

๒๐

[๓๒๘] สดตวิหารธรรม๑ (ธรรมเป็นเครื่องอยู่
เป็นนิตยของพระขีณาสพ) ๖

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่
เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่

๒. ฟังเสียงทางหูแล้ว ...

๓. ดมกลิ่นทางจมูกแล้ว ...

๔. ลิ้มรสทางลิ้นแล้ว ...

๕. ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกายแล้ว ...

๖. รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว เป็นผู้ไม่
ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่

๒๑

[๓๒๙] อภิชาติ๒ ๖

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็น
กัณหาภิชาติ (เกิดในตระกูลต่ำ) ประพฤติธรรมดำ

๒. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็น
กัณหาภิชาติ ประพฤติธรรมขาว

๓. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็น
กัณหาภิชาติ บรรลุนิพพานที่ไม่ดำ ไม่ขาว
๔. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นสุกกาภิชาติ
(เกิดในตระกูลสูง) ประพฤติธรรมดำ
๕. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นสุกกาภิชาติ
ประพฤติธรรมขาว
๖. บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นสุกกาภิชาติ
บรรลุนิพพานที่ไม่ดำ ไม่ขาว

๒๒

นิพเพธภาคยสังญญา๑ (กำหนดหมายในญาณ
อันเป็นส่วนขำแรกกิเลส) ๖

๑. อนิจจสังญญา (กำหนดหมายความไม่
เที่ยงแห่งสังขาร)

๒. อนิจเญ ทุกขสังญญา (กำหนด
หมายความเป็นทุกข์ในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๓. ทุกเข อนัตตสังญญา (กำหนด
หมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)

๔. ปหานสังญญา (กำหนดหมายเพื่อละ
อกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)

๕. วิราคสังญญา (กำหนดหมายวิราคะ
ว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

๖. นิโรธสังญญา (กำหนดหมายนิโรธ
ว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๖
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ

แล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาท
กันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๖ จบ

สังคีติหมวด ๗

[๓๓๐] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๗
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้ว มีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึง
วิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๗ ประการ คืออะไร

คือ

๑

อริยทรัพย์๑๑ ๗

๑. สัทธานะ (ทรัพย์คือศรัทธา)
๒. สีลธนะ (ทรัพย์คือศีล)
๓. หิริธนะ (ทรัพย์คือหิริ)
๔. โอตตปปธนะ (ทรัพย์คือ
โอตตปปะ)
๕. สุตธนะ (ทรัพย์คือสุตะ)
๖. จาคธนะ (ทรัพย์คือจาคะ)
๗. ปัญญาธนะ (ทรัพย์คือปัญญา)

๒

โพชฌงค์๒ ๗

๑. สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความระลึกได้)
๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือการเพินธรรม)
๓. วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความเพียร)
๔. ปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความอิ่มใจ)
๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความสงบกายสงบใจ)
๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น)
๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการตรัสรู้คือความวางใจเป็นกลาง)

๓

ธรรมที่เป็นบริหารแห่งสมาธิ ๗

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)

๔

อสังกัสมรรณ ๒ ๗

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา ๒. เป็นผู้ไม่มีหิริ
 ๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตปปะ ๔. เป็นผู้มีสุ
 ตะน้อย
 ๕. เป็นผู้เกียจคร้าน ๖. เป็นผู้มีสติ
 หलगลิม
 ๗. เป็นผู้มีปัญญาทรม

๕

สัทธรรม ๓ ๗

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศรัทธา ๒. เป็นผู้มีหิริ
 ๓. เป็นผู้มีโอตตปปะ ๔. เป็น
 พหุสูต
 ๕. เป็นผู้ปรารภความเพียร ๖.
 เป็นผู้มีสติมั่นคง
 ๗. เป็นผู้มีปัญญา

๖

สัปปริสธรรม ๑ ๗

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ)
 ๒. เป็นอัตถัญญ (ผู้รู้จักผล)
 ๓. เป็นอรรถัญญ (ผู้รู้จักตน)
 ๔. เป็นมัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ)
 ๕. เป็นกาลัญญ (ผู้รู้จักกาลเวลา)
 ๖. เป็นปริสัณญ (ผู้รู้จักชุมชน)
 ๗. เป็นบุคคลัญญ (ผู้รู้จักบุคคล)

๗

[๓๓๑] นิททสวัตถุ๒(เหตุให้ได้ชื่อว่าผู้มีอายุ
ไม่ถึง ๑๐ ปี) ๗

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการ
สมาทานสิกขา๓ และไม่ปราศจากความรักในการ
สมาทานสิกขาต่อไป๔

๒. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการ
ใคร่ครวญธรรม๑ และไม่ปราศจากความรักในการ
ใคร่ครวญธรรมต่อไป

๓. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการ
กำจัดความอยาก๒ และไม่ปราศจากความรักในการ
กำจัดความอยากต่อไป

๔. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการ
หลีกเร้น และไม่ปราศจากความรักในการหลีกเร้นต่อไป

๕. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการ
ปรารภความเพียร และไม่ปราศจากความรักในการ
ปรารภความเพียรต่อไป

๖. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าใน
สติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน๓ และไม่ปราศจาก ความ
รักในสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนต่อไป

๗. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการทาง
ตลอดด้วยทิฐฐิ๔ และไม่ปราศจาก ความรักในการทาง
ตลอดด้วยทิฐฐิต่อไป

๘

สัญญา๕ ๗

๑. อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)
๒. อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็นอนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง)
๓. อสุภสัญญา (กำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)
๔. อาทีนวสัญญา (กำหนดหมายโทษทุกข์ของกายอันมีความเจ็บไข้ต่าง ๆ)
๕. ปหานสัญญา (กำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)
๖. วิราคะสัญญา (กำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)
๗. นิโรธสัญญา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

๙

พละ๑ ๗

๑. สัทธาพละ (กำลังคือศรัทธา)
๒. วิริยพละ (กำลังคือวิริยะ)
๓. หิริพละ (กำลังคือหิริ)
๔. โอตตปปพละ (กำลังคือโอตตปปะ)
๕. สติพละ (กำลังคือสติ)
๖. สมาธิพละ (กำลังคือสมาธิ)
๗. ปัญญาพละ (กำลังคือปัญญา)

๑๐

[๓๓๒] วิญญาณลลิตติ๒(ภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณ)

๗

๑. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทพบางพวก๓ และวินิปาติกะบางพวก๔ นี่เป็นวิญญาณลลิตีที่ ๑

๒. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพ ชั้นพรหมภคกาค (เทพผู้บำเพ็ญในหมู่พรหม) นี่เป็นวิญญาณลลิตีที่ ๒

๓. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวก เทพชั้นอาภัสสระ นี่เป็นวิญญาณลลิตีที่ ๓

๔. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวก เทพชั้นสุภกนิหะ (เทพผู้เต็มไปด้วยความงดงาม) นี่เป็นวิญญาณลลิตีที่ ๔

๕. มีสัตว์ทั้งหลายบรรลุมหาอากาสนัญญา ยตนฌาน๒โดยกำหนดว่า “อากาศ หาที่สุดมิได้” เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขัมมสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญาโดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิญญาณลลิตีที่ ๕

๖. มีสัตว์ทั้งหลายล่วงอากาสนัญญา ยตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุมหาอากาสนัญญา ยตนฌาน๓โดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุดมิได้” นี่เป็นวิญญาณลลิตีที่ ๖

๗. มีสัตว์ทั้งหลายล่วงวิญญาณัญญา ยตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุมหาอากาสนัญญา ยตนฌาน๔โดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” นี่เป็นวิญญาณลลิตี ที่ ๗

๑๑

ทักษิณียบุคคล (บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา) ๗

๑. อุภโตภาควิมุต๑ (ผู้หลุดพ้นทั้ง ๒ ส่วน)
๒. ปัญญาวิมุต๒ (ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา)
๓. กายสักขี๓ (ผู้เป็นพยานในนามกายด้วยกาย)
๔. ทิฏฐิปัตตะ๔ (ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ)
๕. สัทธาวิมุต๕ (ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา)
๖. อัมมานุสारी๖ (ผู้เล่นไปตามธรรม)
๗. สัทธานุสारी๗ (ผู้เล่นไปตามศรัทธา)
- ๑๒
- อนุสัย๘ (กิเลสที่นอนเนื่องในสันดาน) ๗
๑. กามราคานุสัย (อนุสัยคือความกำหนัดในกาม)
๒. ปภีฆานุสัย (อนุสัยคือความยินร้าย)
๓. ทิฏฐานุสัย (อนุสัยคือความเห็นผิด)
๔. วิจิกิจจานุสัย (อนุสัยคือความลังเลสงสัย)
๕. มานานุสัย (อนุสัยคือความถือตัว)
๖. ภวราคานุสัย (อนุสัยคือความติดใจในภพ)
๗. อวิชชานุสัย (อนุสัยคือความไม่รู้แจ้ง)

๑๓

สังโยชน๑ (กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ) ๗

๑. อนุนยสังโยชน (สังโยชนคือความ ยินดี๒)
๒. ปฏิฆสังโยชน (สังโยชนคือความ ยินร้าย)
๓. ทิฏฐิสังโยชน (สังโยชนคือความ เห็นผิด)
๔. วิจิกิจฉาสังโยชน (สังโยชนคือ ความลังเลสงสัย)
๕. มานสังโยชน (สังโยชนคือความ ถือตัว)
๖. ภวราคสังโยชน (สังโยชนคือความ ติดใจในภพ)
๗. อวิชชาสังโยชน (สังโยชนคือความ ไม่รู้แจ้ง)

๑๔

อธิกรณ์สมถธรรม๓ (ธรรมเป็นเครื่องระงับอธิกรณ์)

๗

เพื่อระงับ เพื่อดับอธิกรณ์๔ทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว

ๆ

๑. สงฆ์พึงให้สัมมุขาวินัย๕
๒. สงฆ์พึงให้สติวินัย๖
๓. สงฆ์พึงให้อมุพหวินัย๑
๔. สงฆ์พึงให้ปฎิญญาตกรณะ๒

๕. สงฆ์พึงให้เยภยยสิกขา๓
๖. สงฆ์พึงให้ตัสสปาปิยสิกขา๔
๗. สงฆ์พึงให้ติณวัตถการกะ๕

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๗ ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๗ จบ

ภาณวารที่ ๒ จบ

สังคีติหมวด ๘

[๓๓๓] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๘ ประการที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว มีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๘ ประการ คืออะไร

คือ

๑

มิจจิตตะ๑(ความเป็นธรรมที่ผิด) ๘

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)
๒. มิจฉาสังกัปปะ (ตำริผิด)
๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)
๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)

๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)
๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)
๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด)
๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)

๒

สัมมัตตะ๒ (ความเป็นธรรมที่ถูก) ๘

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

๓

ทักษิณียบุคคล๑ (บุคคลผู้ควรแก่ทักษิณา) ๘

๑. พระโสดาบัน
 ๒. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งโสดาปัตติผล
 ๓. พระสกทาคามี
 ๔. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งสกทาคามีผล
 ๕. พระอนาคามี
 ๖. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอนาคามีผล
 ๗. พระอรหันต์
 ๘. บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อให้แจ้งอรหัตตผล
- ๔

[๓๓๔] กุสืตวัตถุ๒ (เหตุแห่งความเกียจคร้าน) ๘

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีงานที่ต้องทำ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องทำงาน เมื่อเราทำงานอยู่ กายจักเมื่อยล้า อย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำ ให้แจ้ง นี่เป็นกุสืตวัตถุประการที่ ๑

๒. ภิกษุทำงานแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราได้ทำงานแล้ว เมื่อเรา ทำงานอยู่ กายเมื่อยล้าแล้ว อย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอน เสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็นกุสืตวัตถุประการที่ ๒

๓. ภิกษุต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องเดินทาง เมื่อเราเดินทางอยู่ กายจักเมื่อยล้า อย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึง นอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็นกุสืตวัตถุประการที่ ๓

๔. ภิกษุเดินทางแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเดินทางแล้ว เมื่อเรา เดินทางอยู่ กายเมื่อยล้าแล้ว อย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึง นอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็นกุสืตวัตถุประการที่ ๔

๕. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ไม่ได้โภชนะเศร้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ก็ไม่ได้โภชนะเศร้าหมองหรือ ประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ กายของเรานั้นเมื่อยล้าแล้ว ไม่ควรแก่การงาน อย่า

กระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถน ความเพียร ฯลฯ นี่เป็นกุสืตวัตถุประการที่ ๕

๖. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ได้โภชนะเสร็จห่มองหรือ ประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ได้โภชนะเสร็จห่มองหรือประณีต บริบูรณ์เพียงพอตามต้องการแล้ว กายของเราหนัก ไม่ควรแก่การงาน จะเป็นเหมือนถั่วราชมาสชุ่มด้วยน้ำ อย่างกระนั้นเลย เรา จะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถนความเพียร ฯลฯ นี่เป็นกุสืตวัตถุประการที่ ๖

๗. ภิกษุเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อย เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเกิดมี อาพาธ ขึ้นเล็กน้อยแล้ว มีข้ออ้างที่จะนอนได้ อย่างกระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถนความเพียร ฯลฯ นี่เป็น กุสืตวัตถุประการที่ ๗

๘. ภิกษุหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ ว่า “เราหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน กายของเรายังอ่อนแอไม่ควรแก่การงาน อย่างกระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถน ความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสืตวัตถุ ประการที่ ๘

๕

[๓๓๕] อารัมภวัตถุ๑(เหตุแห่งการปรารถนความเพียร) ๘

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีงานที่ต้องทำ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องทำงาน เมื่อเราทำงาน การจะใส่ใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมิใช่ทำได้ง่าย อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภ ความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรม ที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็น อารัมภวัตรอุปะการที่ ๑

๒. ภิกษุทำงานแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราได้ทำงานแล้ว เมื่อเรา ทำงานอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะใส่ใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอ จึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็น อารัมภวัตรอุปะการที่ ๒

๓. ภิกษุต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องเดินทาง การที่ เราเดินทางอยู่จะใส่ใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมิใช่ทำได้ง่าย อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำ ให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็นอารัมภวัตรอุปะการที่ ๓

๔. ภิกษุเดินทางแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเดินทางแล้ว เมื่อเรา เดินทางอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะใส่ใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้ อย่า

กระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็นอาร์มภวัตถุประการที่ ๔

๕. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ไม่ได้โภชนะที่เศร้าหมอง หรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ไม่ได้โภชนะเศร้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ กายของเรา นั้นเบา ควรแก่ การงาน อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรม ที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็นอาร์มภวัตถุประการที่ ๕

๖. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ได้โภชนะเศร้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวบิณฑบาตตามหมู่บ้านหรือนิคม ได้โภชนะเศร้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการแล้ว ร่างกายของเรา นั้นมีกำลัง ควรแก่ การงาน อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรม ที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็นอาร์มภวัตถุประการที่ ๖

๗. ภิกษุเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อย เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อยแล้ว เป็น

ไปได้ที่อาพาธของเราจะพึงรุนแรงขึ้น อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ นี่เป็น อารัมภวัตถุประการที่ ๗

๘. ภิกษุหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธ ยังไม่นาน เธอมีความคิดอย่าง นีว่า “เราหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน เป็นไปได้ที่อาพาธของเราจะพึงกลับกำเริบขึ้น อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็น อารัมภวัตถุประการที่ ๘

๖

[๓๓๖] ทานวัตถุ๑(เหตุแห่งการให้ทาน) ๘

๑. ให้ทานเพราะประสบเข้า๒
๒. ให้ทานเพราะกลัว๓
๓. ให้ทานเพราะคิดว่า “เขาได้ให้แก่เราแล้ว”
๔. ให้ทานเพราะคิดว่า “เขาจักให้แก่เรา”
๕. ให้ทานเพราะคิดว่า “การให้ทานเป็นการดี”
๖. ให้ทานเพราะคิดว่า “เราหุงหากินเองได้ ชนเหล่านี้หุงหากินเองไม่ได้ การที่เราหุงหากินเอง

ได้ จะไม่ให้ท่านแก่ชนเหล่านี้ผู้หุงหากินเองไม่ได้ ไม่ควร”

๗. ให้ท่านเพราะคิดว่า “เมื่อเราให้ท่านนี้ กิตติศัพท์อันงาม ย่อมขจรไป”

๘. ให้ท่านเพื่อเป็นเครื่องประดับจิต และ
ปรุ้งแต่งจิต๔

๗

[๓๓๗] ทานูปปัตติ๕ (ผลที่เกิดจากการให้ทาน)

๘

๑. บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีปแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาเห็นพวกชัตติย-มหาศาล พราหมณมหาศาล หรือคหบดีมหาศาล ผู้เอิบอิ่ม พรั่งพร้อม บำเรอตนอยู่ด้วยกามคุณ จึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจาก ตายแล้ว เราพึงเกิดร่วมกับพวกชัตติยมหาศาล พราหมณมหาศาล หรือคหบดีมหาศาล” เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้นอยู่ จิตของเขานั้นน้อมไปในทางต่ำ เจริญให้ยิ่งขึ้นไปไม่ได้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น๑ ช้อนั้นแล เรากล่าวไว้สำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มโนปณิธานของท่านผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะเป็นผู้บริสุทธิ์

๒. บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก

และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า “พวกเทพชั้นจาตุมหาราช มีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มีความสุขมาก” จึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช” เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้นอยู่ จิตของเขานั้นน้อมไปในทางต่ำ เจริญให้ยิ่งขึ้นไปไม่ได้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ข้อนั้นแล เรากล่าวไว้สำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มโนปณิธานของท่านผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้เพราะเป็นผู้บริสุทธิ์

๓. บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า “พวกเทพชั้นดาวดึงส์ ฯลฯ”

๔. บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า “พวกเทพชั้นยามา ฯลฯ”

๕. บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า “พวกเทพชั้นดุสิต ฯลฯ”

๖. บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า “พวกเทพชั้น นิมมานรดี ฯลฯ”

๗. บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า “พวกเทพชั้น ปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มีความสุขมาก” จึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดร่วมกับพวกเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี” เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตอยู่ จิตของเขานั้นน้อมไปในทางต่ำ เจริญให้ยิ่งขึ้นไปไม่ได้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ข้อนั้นแล เรากล่าวไว้สำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มโนปณิธานของท่านผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้เพราะเป็นผู้บริสุทธิ์

๘. บุคคลบางคนในโลกนี้ให้ทาน คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาให้สิ่งใด ก็หวังสิ่งนั้นตอบแทน เขาได้สดับมาว่า “พวกเทพชั้น พรหม-กายิกา มีอายุยืน มีผิวพรรณงาม มีความสุขมาก” จึงมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ หลังจากตายแล้ว เราพึงเกิดร่วมกับพวกเทพชั้นพรหมกายิกา” เขาตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้นอยู่ จิตของเขานั้นน้อมไปในทางต่ำ เจริญให้ยิ่งขึ้นไปไม่ได้ ย่อมเป็นไป

เพื่อเกิดในที่นั้น ข้อนั้นแล เรากล่าวไว้สำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล สำหรับผู้ ปราศจากราคะ ไม่ใช่สำหรับผู้มีราคะ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย มโนปณิธาน ของท่านผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้ เพราะเป็นผู้ปราศจากราคะ

๘

บริษัท๑ (ขุมนุม) ๘

๑. ขัตติยบริษัท (ขุมนุมกษัตริย์)
๒. พราหมณบริษัท (ขุมนุมพราหมณ์)
๓. คหบดีบริษัท (ขุมนุมคหบดี)
๔. สมณบริษัท (ขุมนุมสมณะ)
๕. จาตุมหาราชบริษัท (ขุมนุมเทพชั้น
จาตุมหาราช)
๖. ดาวดึงส์บริษัท (ขุมนุมเทพชั้น
ดาวดึงส์)
๗. มารบริษัท (ขุมนุมเทพชั้นนิมมานรดี)
๘. พรหมบริษัท (ขุมนุมพรหม)

๙

โลกธรรม๒ ๘

๑. ได้ลาภ	๒. เสื่อมลาภ
๓. ได้ยศ	๔. เสื่อมยศ
๕. นินทา	๖. สรรเสริญ
๗. สุข	๘. ทุกข์

๑๐

[๓๓๘] อภิกายตนะ๓(อายตนะที่ยอดเยียมด้วย
กำลังฌาน) ๘

๑. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน๔ เห็น
รูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มี สีสันติหรือไม่ดี
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เรา
เห็น” นี่เป็นอภิกายตนะประการที่ ๑

๒. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันติหรือไม่ดี ครอบงำ
รูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็น
อภิกายตนะประการที่ ๒

๓. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน๑ เห็น
รูปทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มีสีสันติหรือไม่ดี
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เรา
เห็น” นี่เป็นอภิกายตนะประการที่ ๓

๔. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันติหรือไม่ดี ครอบงำ
รูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็น
อภิกายตนะประการที่ ๔

๕. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสี เขียว เปรียบด้วยของเขียว
มีสีเขียวเข้ม เปรียบเหมือนดอกผักตบที่เขียว มีสีเขียว
เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวกว่าเข้ม ฉ้นใด หรือเปรียบ
เหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่
เขียว มีสีเขียวกว่า เปรียบ ด้วยของเขียว มีสีเขียวกว่าเข้ม ฉ้นใด
บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน ก็ฉ้นนั้นเหมือนกัน เห็น
รูปทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของ

เขียว มีสีเขียวเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญา
อย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะประการที่ ๕

๖. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่เหลือง มีสี เหลือง เปรียบด้วยของ
เหลือง มีสีเหลืองเข้ม เปรียบเหมือนดอกกรรณิการที่
เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม
จันใด หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อ
ละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของ
เหลือง มีสีเหลืองเข้ม จันใด บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญา
ภายในก็จันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก ที่
เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เรา
เห็น” นี่ เป็นอภิภายตนะ ประการที่ ๖

๗. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มี
สีแดงเข้ม เปรียบเหมือนดอกชบาที่แดง มีสีแดง เปรียบ
ด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม จันใด หรือเปรียบเหมือนผ้า
เมือง พาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่แดง มีสี
แดง เปรียบด้วย ของแดง มีสีแดงเข้ม จันใด บุคคลหนึ่ง
มีรูปสัญญาภายในก็จันนั้น เหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลาย
ภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม
ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เรา
เห็น” นี่เป็นอภิภายตนะประการที่ ๗

๘. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสี
ขาวเข้ม เปรียบเหมือนดาวประกายพริกที่ขาว มีสีขาว

เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวยเข้ม จันใด หรือเปรียบเหมือน ผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่ขาว มีสีขาวย เปรียบ ด้วยของขาว มีสีขาวยเข้ม จันใด บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายในก็จันนั้น เหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่ขาว มีสีขาวย เปรียบด้วยของขาว มีสีขาวยเข้ม ครอบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะประการที่ ๘

๑๑

[๓๓๙] วิโมกข์๑(ความหลุดพ้น) ๘

๑. บุคคลผู้มีรูป๒ เห็นรูปทั้งหลาย นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๑

๒. บุคคลผู้มีรูปสัญญาภายใน เห็นรูปทั้งหลายภายนอก นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๒

๓. บุคคลเป็นผู้โน้มใจไปว่า “งาม” นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๓

๔. บุคคลบรรลุอากาศาสนัญจายตนฌาน โดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สดุ มิได้” อยู่ เพราะล่องรูปสัญญา ดับปฐวีสัญญา ไม่กำหนดนัตตสัญญา โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๔

๕. บุคคลล่องอากาศาสนัญจายตนฌาน โดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สดุ มิได้” อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๕

๖. บุคคลล่องวิญญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุอาภิกัญจายตน-ฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๖

๗. บุคคลล่วงอาภิญจัญญาตนฉนโดย
ประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานา- สัญญาตนฉน
อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๗

๘. บุคคลล่วงเนวสัญญานาสัญญา
ตนฉนโดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทียตนิโรธ
อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๘

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๘
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาท
กันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๘ จบ

สังคีติหมวด ๙

[๓๔๐] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๙
ประการที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้ว มีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึง
วิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๙ ประการ คืออะไร

คือ

๑

อาฆาตวัตถุ๑ (เหตุผูกอาฆาต) ๙

๑. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่ง
ที่ไม่เป็นประโยชน์๒แก่เรา”

๒. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำ
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”

๓. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่ง
ที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”

๔. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่ง
ที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รัก ที่ชอบพอของเรา”

๕. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำ
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รัก ที่ชอบพอของ
เรา”

๖. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่ง
ที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รัก ที่ชอบพอของเรา”

๗. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้
ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่
ชอบพอของเรา”

๘. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำ
สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบพอ
ของเรา”

๙. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่ง
ที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบพอ
ของเรา”

๒

อาฆาตปฏินิยยะ๑ (อุบายเป็นเครื่องกำจัดอาฆาต)

๙

๑. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำ
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน๒”

๒. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลัง
ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๓. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำ
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๔. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำ
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของ
เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่
ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๕. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลัง
ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของ
เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รัก ที่
ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๖. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำ
สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา
การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอ
ของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๗. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำ
สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็น ที่รักไม่เป็นที่ชอบพอ
ของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็น ที่รัก
ไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๘. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๙. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๓

[๓๔๑] สัตตาวาส๑ (ภพเป็นที่อยู่ของสัตว์) ๙

๑. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทพ บางพวก และวินิปาติกะ บางพวก นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๑

๒. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพ ชั้นพรหมกายิกา (เทพผู้บำเพ็ญในหมู่พรหม) เกิดในปฐมฌาน นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๒

๓. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกเทพชั้นอาภัสสระ นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๓

๔. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นสุภกิณห์ (เทพผู้เต็มไปด้วยความงดงาม) นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๔

๕. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ไม่มีสัญญา ไม่เสวย
 อารมณ์ คือ พวกเทพชั้นอสังขย-สัตตพรหม นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๕

๖. มีสัตว์ทั้งหลายผู้บรรลุอากาสนัญญา
 ยตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” เพราะ
 ล่องรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนันทต-
 สัญญาโดยประการทั้งปวง นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๖

๗. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่องอากาสนัญญา
 ยตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุนิรณญาณัญญา
 ยตนฌานโดยกำหนดว่า “นิรณญาณหาที่สุดมิได้” นี่เป็น
 สัตตาวาสที่ ๗

๘. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่องนิรณญาณัญญา
 ยตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุอา
 กิญจัญญายตนฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” นี่เป็น
 สัตตาวาสที่ ๘

๙. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่องอา
 กิญจัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรล
 เวนสัญญานาสัญญายตนฌาน นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๙

๔

[๓๔๒] กาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่
 ประพฤติพรหมจรรย์ ๑ ๙

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
 เสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรม๒ที่นำ
 ความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรีณิพพาน ให้ถึงการ ตรัสรู้
 ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึง

นรก นี่เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่
ประพบัติพรหมจรรย์ข้อที่ ๑

๒. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
เสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว และ ทรงแสดงธรรมที่นำความ
สงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการ ตรัสรู้ ที่พระ
สฤตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงกำเนิด
สัตว์ดิรัจฉาน นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะ
อยู่ประพบัติพรหมจรรย์ข้อที่ ๒

๓. พระตถาคต ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้
เข้าถึงเปรตวิสัย นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย
เพื่อจะอยู่ประพบัติพรหมจรรย์ข้อที่ ๓

๔. พระตถาคต ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้
เข้าถึงอสุรกาย นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อ
จะอยู่ประพบัติพรหมจรรย์ข้อที่ ๔

๕. พระตถาคต ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้
เข้าถึงเทพนิกาย๓ที่มีอายุยืนชั้นใด ชั้นหนึ่ง นี่ก็เป็นกาล
ที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพบัติ พรหมจรรย์
ข้อที่ ๕

๖. พระตถาคต ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้
กลับมาเกิดในปัจฉินตชนบท อยู่ใน พวกมัลลกะผู้ไม่รู้
เดียงสา ที่ไม่มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ผ่าน
ไปมา นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่
ประพบัติพรหม-จรรย์ข้อที่ ๖

๗. พระตถาคต ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้
กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท เป็นมิจฉาทิฏฐิ มีความเห็น
วิปริตว่า “ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มีผล

การเช่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอปปาติกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ ก็ไม่มีในโลก นี่ก็เป็นกาล ที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๗

๘. พระตถาคต ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท เป็นคนมีปัญญาทราโมโงเวลา เป็นคนเขอะ ไม่สามารถจะรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุพภาสิตได้ นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๘

๙. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่เสด็จอุบัติขึ้นในโลก และไม่ทรงแสดงธรรมที่นำความสงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ที่พระสุคตทรงประกาศไว้แล้ว ถึงบุคคลนี้จะกลับมาเกิดในมัชฌิมชนบท และเป็นผู้มีปัญญา โมโงเวลา ไม่เป็นคนเขอะ สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุพภาสิตได้ นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๙

๕

[๓๔๓] อนุปฺพวิหารธรรม๑ (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ตามลำดับ) ๙

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย แล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

๒. เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุทุติยฌานมีความผ่องใสในภายใน มีภาวะ ที่จิตเป็นหนึ่ง ผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

๓. เพราะปิติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วย นามกาย บรรลุตติยฌานที่ พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข”

๔. เพราะละสุขและทุกข์ เพราะโสมนัส และโทมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุ จตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่

๕. บรรลุอากาสนัญญายตนฌาน โดย กำหนดว่า “อากาศหาที่สดุมิได้” อยู่ เพราะล่องรูป สัญญา ดับปฏิขันธ์สัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญาโดย ประการทั้งปวง

๖. ล่องอากาสนัญญายตนฌานโดย ประการทั้งปวง บรรลुวิญญาณัญญายตน-ฌานโดย กำหนดว่า “วิญญาณหาที่สดุมิได้” อยู่

๗. ล่องวิญญาณัญญายตนฌานโดย ประการทั้งปวง บรรลุอาภิญัญญายตน-ฌานโดย กำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่

๘. ล่องอาภิญัญญายตนฌานโดย ประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานา-สัญญายตนฌานอยู่

๙. ล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน
โดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทียิต-นิโรธอยู่

๖

[๓๔๔] อนุปุพพนิโรธ๑ (ความดับไปตามลำดับ)

๙

๑. กามสัญญาของผู้เข้าปฐมฌานดับไป
๒. วิตก วิจารณ์ของผู้เข้าทุติยฌานดับไป
๓. ปีติของผู้เข้าตติยฌานดับไป
๔. ลมหายใจเข้า ลมหายใจออกของผู้
เข้าจตุตถฌานดับไป
๕. รูปสัญญาของผู้เข้าอากาสนันญาย
ตนฌานดับไป
๖. อากาสนันญายตนสัญญาของผู้เข้า
วิญญาณัญญายตนฌานดับไป
๗. วิญญาณัญญายตนสัญญาของผู้เข้าอา
ภิญจัญญายตนฌานดับไป
๘. อาภิญจัญญายตนสัญญาของผู้
เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนฌานดับไป
๙. สัญญาและเวทนาของผู้เข้าสัญญา
เวทียิตนิโรธ๒ดับไป

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๙
ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
แล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนานี้ ไม่พึงวิวาท
กันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

สังคีติหมวด ๙ จบ

สังคีติหมวด ๑๐

[๓๔๕] ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหมวดละ ๑๐ ประการ ที่พระผู้มี พระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้วมีอยู่ พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น ฯลฯ เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ธรรมหมวดละ ๑๐ ประการ คืออะไร
คือ

๑

นาถกรณธรรม๑(ธรรมเครื่องกระทำที่พึง) ๑๐
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์ (มารยาท)และโคจร (การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทาน ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้เป็นนาถ-กรณธรรม

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สังสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ชื่นใจ ทาง

ตลอดดีด้วยทิวลิป๒ แม้การที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ ทางตลอดดีด้วยทิวลิป นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๓. เป็นผู้มีมิตรดี๓ มีสหายดี๔ มีเพื่อนดี๕ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มี สหายดี มีเพื่อนดี นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๔. เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อุดหนุน รับฟังคำพราสอนโดยเคารพ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อุดหนุน รับฟังคำพราสอนโดยเคารพ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๕. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและ งานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้นสามารถทำได้ สามารถจัดได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ฯลฯ สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม๒ เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีความปราโมทย์อย่างยิ่งในพระอภิธรรม๓ ในพระอภิวินัย๔ แม้การที่ภิกษุเป็น ผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีความปราโมทย์อย่างยิ่งในพระอภิธรรม ในพระอภิวินัย นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๗. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชช- บริหารตามแต่จะได้

แม้การที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต
เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ นี้
ก็เป็นนาถ-กรณธรรม

๘. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศล
ธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความ เข้มแข็ง มีความ
บากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ แม้
การที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม
เพื่อให้กุศลธรรม เกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบั่น
มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ นี่ก็เป็นนาถ
กรณธรรม

๙. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญา
เป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่
พูดแม่นยำได้ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วย
สติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำ
และ คำที่พูดแม่นยำ นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

๑๐. เป็นผู้มึปัญญา คือ ประกอบด้วย
ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความ เกิดและความ
ดับอันเป็นอริยะ ขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดย
ชอบ แม้การที่ภิกษุเป็นผู้มึปัญญา คือ ประกอบด้วย
ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณา เห็นทั้งความเกิดและความ
ดับอันเป็นอริยะ ขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดย
ชอบ นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม

๒

[๓๔๖] กสิณายตนะ๒ (บ่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณ
เป็นอารมณ์) ๑๐

๑. บุคคลหนึ่งจำปฐวีกสิน(กสินคือดิน) ได้ ทั้งเบื่องบน เบื่องต่ำ เบื่องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ
๒. บุคคลหนึ่งจำอาโปกสิน (กสินคือน้ำ)ได้ ...
๓. บุคคลหนึ่งจำเตโชกสิน (กสินคือไฟ)ได้ ...
๔. บุคคลหนึ่งจำวาโยกสิน (กสินคือลม)ได้ ...
๕. บุคคลหนึ่งจำนิลกสิน (กสินคือสีเขียว)ได้ ...
๖. บุคคลหนึ่งจำปีตกสิน (กสินคือสีเหลือง)ได้ ...
๗. บุคคลหนึ่งจำโลहितกสิน (กสินคือสีแดง)ได้ ...
๘. บุคคลหนึ่งจำโอทาทกสิน (กสินคือสีขาว)ได้ ...
๙. บุคคลหนึ่งจำอากาศกสิน (กสินคือความว่าง)ได้ ...
๑๐. บุคคลหนึ่งจำวิญญานกสิน (กสินคือวิญญาน)ได้ ทั้งเบื่องบน เบื่องต่ำ เบื่องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ

๓

[๓๔๗] อกุศลกรรมบถ๑(ทางแห่งอกุศลกรรม)

๑๐

๑. ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์)

๒. อทินนาทาน (การลักทรัพย์)
๓. กาเมสุมิฉาจาร (การประพฤติดีกใน
กาม)
๔. มุสาวาท (การพูดเท็จ)
๕. ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด)
๖. ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ)
๗. สัมผัปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ)
๘. อภิขเฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้
ของของเขา)
๙. พยาบาท (ความคิดร้าย)
๑๐. มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด)

๔

กุศลกรรมบถ๒ (ทางแห่งกุศลกรรม) ๑๐

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนางดเว้น
จากการฆ่าสัตว์)
๒. อทินนาทานา เวรมณี (เจตนางดเว้น
จากการลักทรัพย์)
๓. กาเมสุ มิจฉาจารา เวรมณี (เจตนา
งดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม)
๔. มุสาวาทา เวรมณี (เจตนางดเว้น
จากการพูดเท็จ)
๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี (เจตนา
งดเว้นจากการพูดส่อเสียด)
๖. ผรุสวาย วาจา เวรมณี (เจตนางดเว้น
จากการพูดคำหยาบ)

๗. สัมผัสปลาปา เวมณี (เจตนางดเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า)

๘. อนภิขณา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา)

๙. อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย)

๑๐. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)

๕

[๓๔๘] อริยาสด (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ) ๑๐

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้

๒. เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖

๓. เป็นผู้มึธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก

๔. เป็นผู้มือปัสเสนธรรม (ธรรมเป็นดจพนักฟิง)

๔ ประการ

๕. เป็นผู้มืปัจเจกสัจจะ๒ อันบรรเทาได้

๖. เป็นผู้มืการแสวงหาอันสละได้ดี

๗. เป็นผู้มืความดำริอันไม่ขุ่นมัว

๘. เป็นผู้มืกายสังขารอันระงับได้

๙. เป็นผู้มืจิตหลุดพ้นได้ดี

๑๐. เป็นผู้มืปัญญาหลุดพ้นได้ดี

ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละกามฉันทะ (ความพอใจในกาม) ได้ เป็นผู้ละพยาบาท (ความคิดร้าย) ได้ เป็นผู้ละถีนมิทระ (ความหดหู่และเชื่องซึม) ได้

เป็นผู้ละอุทัจจกุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ได้
เป็นผู้ละวิจิกิจฉา(ความล่งเลสงสัย) ได้ ภิกษุเป็นผู้ละ
องค์ ๕ ได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปทางตาแล้ว
เป็นผู้ไม่ตีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่
ฟังเสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรส ทางลิ้น ...
ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ... รู้ธรรมารมณ์ทางใจแล้ว
เป็นผู้ไม่ตีใจ ไม่ เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่
ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก เป็น
อย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบด้วยใจที่
รักษาด้วยสติ ภิกษุเป็นผู้มี ธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่าง
เอก เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีอุปสเสนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พิจารณาแล้วเสพออย่าง
หนึ่ง พิจารณาแล้ว อดกลั้นอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้ว
บรรเทาอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วเว้นอย่างหนึ่ง๑ ภิกษุ
เป็นผู้มีอุปสเสนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้ เป็น
อย่างไร

คือ ปัจเจกสัจจะเป็นอันมากของสมณพราหมณ์
จำนวนมากที่มีอยู่ทั้งหมด ภิกษุ ในพระธรรมวินัยนี้
บรรเทาได้ กำจัดได้ สละได้ คลายได้ ปล่อยวางได้ ละ

ได้ สละคืนได้ ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้
เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี เป็นอย่างไร
คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละการแสวงหา
กามได้ ละการแสวงหาภพได้ ระวังการแสวงหา
พรหมจรรย์ได้ ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี
เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว เป็นอย่างไร
คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละความดำริใน
กามได้ เป็นผู้ละความดำริ ในพยาบาทได้ เป็นผู้ละ
ความดำริในวิหิงสาได้ ภิกษุเป็นผู้มีความดำริอันไม่
ขุ่นมัว เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็นอย่างไร
คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะละสุขและทุกข์
ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัส ดับไปก่อนแล้ว จึงบรรลุนิ
ตฺตถณฺนาที่ไม่มีทุกข์และไม่มีสุข มีสติบริสุทธึเพราะ
อุเบกขาอยู่ ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็น
อย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างไร
คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นจาก
ราคะ มีจิตหลุดพ้นจาก โทสะ มีจิตหลุดพ้นจากโมหะ
ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างไร
คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้รู้ชัดว่า “ราคะเราละได้
เต็ดขาด ตัตรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดราก
ถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไป

ไม่ได้” รู้ชื่อว่า “โทสะเราละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้” รู้ชื่อว่า “โมหะเราละได้เด็ดขาด ตัดรากถอนโคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้” ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างนี้แล

๖

อเสขธรรม๑ (ธรรมที่เป็นอเสขะ) ๑๐

๑. สัมมาทิฏฐิ๒ที่เป็นอเสขะ
๒. สัมมาสังกัปปะ๓ที่เป็นอเสขะ
๓. สัมมาวาจา๔ที่เป็นอเสขะ
๔. สัมมากัมมันตะ๕ที่เป็นอเสขะ
๕. สัมมาอาชีวะ๖ที่เป็นอเสขะ
๖. สัมมาวายามะ๗ที่เป็นอเสขะ
๗. สัมมาสติ๘ที่เป็นอเสขะ
๘. สัมมาสมาธิ๙ที่เป็นอเสขะ
๙. สัมมาญาณ๑๐ที่เป็นอเสขะ
๑๐. สัมมาวิมุตติ๑๑ที่เป็นอเสขะ

ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นี่แล คือธรรมหมวดละ ๑๐ ประการ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดนี้แหละพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกันในธรรมนั้น เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน ข้อนั้นพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่ คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ

ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดา และมนุษย์
ทั้งหลาย”

สังคิตีหมวด ๑๐ จบ

[๓๔๙] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้น
แล้ว ตรัสกับท่านพระสารีบุตรดังนี้ว่า “ดีละ ดีละ ดีแท้
สารีบุตร ที่เรากล่าวสังคิตีปริยาย(แนวทางแห่งการ
สังคายนา)แก่ภิกษุทั้งหลาย” ท่านพระสารีบุตร ได้
กล่าวสังคิตีปริยายนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอพระทัย
และภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของท่าน
พระสารีบุตรแล้วแล

สังคิตีสูตรที่ ๑๐ จบ

๑๑. ทสฺตตรสูตร

ว่าด้วยธรรม ๑ ถึง ๑๐ ประการ

[๓๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่
ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ประทับอยู่ที่ฝั่งสระโบกขรณีชื่อ
คัคครา เขตกรุงจัมปา ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตรเรียก
ภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า “ท่านภิกษุทั้งหลาย” ภิกษุ
เหล่านั้นรับคำแล้ว ท่านพระสารีบุตรจึงกล่าวว่า

“เราจักกล่าวทสฺตตรสูตร

อันเป็นธรรมเครื่องปลดปล่อยกิเลสเครื่องร้อยรัด
ทั้งปวง

เพื่อบรรลุถึงพระนิพพาน เพื่อทำที่สุดทุกข์”

ธรรม ๑ ประการ

[๓๕๑] ธรรม ๑ ประการที่มีอุปการะมาก
 ธรรม ๑ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๑ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๑
 ประการที่ควรละ

ธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๑
 ประการที่เป็นไปในฝ่าย

คุณวิเศษ

ธรรม ๑ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๑
 ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๑ ประการที่ควรรู้ยิ่ง ธรรม ๑ ประการ
 ที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๑ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร
 คือ ความไม่ประมาทในกุศลธรรมทั้งหลาย
 นี้ คือธรรม ๑ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๑ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร
 คือ กายคตาสติ๑ สหระคตด้วยความสำราญ
 นี้ คือธรรม ๑ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๑ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร
 คือ ผัสสะที่ยังมีอาสวะ มีอุปาทาน
 นี้ คือธรรม ๑ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ฅ) ธรรม ๑ ประการที่ควรละ คืออะไร
 คือ อัสมิมานะ (ความถือตัวว่าเป็นเรา)
 นี้ คือธรรม ๑ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คือ
 อะไร

คือ อโยนิโสมนสิการ๑

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร

คือ โยนิโสมนสิการ๒

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) ธรรม ๑ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
อะไร

คือ เจโตสมาธิ อันมีลำดับติดต่อกันไป

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ช) ธรรม ๑ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร

คือ ญาณอันไม่กำเริบ

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฌ) ธรรม ๑ ประการที่ควรรู้ยิ่ง คืออะไร

คือ สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่ควรรู้ยิ่ง

(ญ) ธรรม ๑ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ เจโตวิมุตติ อันไม่กำเริบ

นี่ คือธรรม ๑ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๑๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๒ ประการ

[๓๕๒] ธรรม ๒ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๒ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๒ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๒
ประการที่ควรละ

ธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๒
 ประการที่เป็นไปในฝ่าย

คุณวิเศษ

ธรรม ๒ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๒
 ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๒ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง ธรรม ๒ ประการที่
 ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๒ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร
 คือ

๑. สติ (ความระลึกได้)

๒. สัมปชัญญะ (ความรู้ตัว)๑

นี้ คือธรรม ๒ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๒ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร
 คือ

๑. สมณะ (การฝึกจิตให้สงบเป็น
 สมาธิ)

๒. วิปัสสนา (ความเห็นแจ้ง)๒

นี้ คือธรรม ๒ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๒ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร
 คือ

๑. นาม

๒. รูป๑

นี้ คือธรรม ๒ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ง) ธรรม ๒ ประการที่ควรละ คืออะไร
 คือ

๑. อวิชชา (ความไม่รู้แจ้ง)

๒. ภวตัณหา (ความอยากในภพ)๒

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คือ
อะไร

คือ

๑. โทวจัสสตา (ความเป็นผู้ว่ายาก)

๒. ปาปมิตตตา (ความมีบาปมิตร)๓

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร

คือ

๑. โสวัจัสสตา (ความเป็นผู้ว่าง่าย)

๒. กัลยาณมิตตตา (ความมีกัลยาณมิตร)๔

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) ธรรม ๒ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
อะไร

คือ

๑. ธรรมที่เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความ
เศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลาย

๒. ธรรมที่เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความบริสุทธิ์
ของสัตว์ทั้งหลาย

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๒ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร

คือ ญาณ ๒ ได้แก่

๑. ขยญาณ (ความรู้ในการสิ้นกิเลส)

๒. อนุปาตญาณ (ความรู้ในการไม่เกิด
กิเลส)๑

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ณ) ธรรม ๒ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง คืออะไร

คือ ธาตุ ๒ ได้แก่

๑. สังขตธาตุ (ธาตุที่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง)

๒. อสังขตธาตุ (ธาตุที่ไม่ถูกปัจจัยปรุง
แต่ง)

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) ธรรม ๒ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ

๑. วิชชา (ความรู้แจ้ง)

๒. วิมุตติ (ความหลุดพ้น)๒

นี่ คือธรรม ๒ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๒๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๓ ประการ

[๓๕๓] ธรรม ๓ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๓ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๓ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๓
ประการที่ควรละ

ธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๓
ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๓ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๓
ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๓ ประการที่ควรรู้อย่าง ธรรม ๓ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๓ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร
คือ

๑. สัมปปริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)
๒. สัทธัมมัสสวณะ (การฟังพระสัทธรรม)
๓. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรม)

สมควรแก่ธรรม)๑

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๓ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร
คือ สมาธิ๒ ๓ ได้แก่

๑. สมาธิที่มีทั้งวิตก และมีวิจารณ์
๒. สมาธิที่ไม่มีวิตก มีเพียงวิจารณ์
๓. สมาธิที่ไม่มีวิตก และไม่มีวิจารณ์

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๓ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร
คือ เวทนา๓ ๓ ได้แก่

๑. สุขเวทนา (ความรู้สึกสุข)
๒. ทุกขเวทนา (ความรู้สึกทุกข์)
๓. อทุกขมสุขเวทนา (ความรู้สึกไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข)

ทุกขไม่ใช่สุข)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ง) ธรรม ๓ ประการที่ควรละ คืออะไร
คือ ตัณหา๑ ๓ ได้แก่

๑. กามตัณหา (ความทะยานอยากใน

กาม)

๒. ภวตัณหา (ความทะยานอยากในภพ)

๓. วิภวตัณหา (ความทะยานอยากในวิภพ)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คือ
อะไร

คือ อกุศลมูล๒ ๓ ได้แก่

๑. อกุศลมูลคือโลภะ (ความอยากได้)

๒. อกุศลมูลคือโทสะ (ความคิด

ประทุษร้าย)

๓. อกุศลมูลคือโมหะ (ความหลง)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร

คือ กุศลมูล๓ ๓ ได้แก่

๑. กุศลมูลคืออโลภะ (ความไม่อยากได้)

๒. กุศลมูลคืออโทสะ (ความไม่คิด

ประทุษร้าย)

๓. กุศลมูลคืออโมหะ (ความไม่หลง)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) ธรรม ๓ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
อะไร

คือ ชาติที่สละได้ ๓ ได้แก่

๑. ชาติที่สละได้คือเนกขัมมะ๑

๒. ชาติที่สละได้รูปคืออรุป๒

๓. การสลัดสิ่งที่เกิดขึ้น สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้น
 สิ่งที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่ง คือนิโรธ
 ๓

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๓ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร
 คือ ญาณ ๓ ได้แก่

๑. อดีตังสญาณ (ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีต)
๒. อนาคตังสญาณ (ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคต)
๓. ปัจจุบันนังสญาณ (ญาณหยั่งรู้ส่วน

ปัจจุบัน)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฌ) ธรรม ๓ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง คืออะไร
 คือ ชาติ ๓ ได้แก่

๑. กามชาติ (ชาติคือกามภพ)
๒. รูปชาติ (ชาติคือรูปภพ)
๓. อรูปชาติ (ชาติคืออรูปภพ)

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) ธรรม ๓ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร
 คือ วิชชา ๓ ได้แก่

๑. วิชชา คือความหยั่งรู้ที่ทำให้ระลึกถึงชาติ
 ก่อนได้

๒. วิชชา คือความหยั่งรู้การจติและอุบัติของ
 สัตว์ทั้งหลาย

๓. วิชชา คือความหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไป
 แห่งอาสวะทั้งหลาย

นี่ คือธรรม ๓ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๓๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๔ ประการ

[๓๕๔] ธรรม ๔ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๔ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๔ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๔
ประการที่ควรละ

ธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๔
ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๔ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๔
ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๔ ประการที่ควรรู้อย่าง ธรรม ๔ ประการที่
ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๔ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร
คือ จักร๒ ๔ ได้แก่

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ (การอยู่ในถิ่นที่ดี)
๒. สัมปปริสสังเสวะ (การคบหาสัตบุรุษ)
๓. อัตตสัมมาปณิธิ (การตั้งตนไว้ชอบ)
๔. ปุพเพกตปุญญตา (ความเป็นผู้ได้

ทำความดีไว้ในก่อนแล้ว)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๔ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร
คือ สติปัฏฐาน๑ ๔ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

๒. พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย ...

๓. พิจารณาเห็นจิตในจิต ...

๔. พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๔ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร

คือ อาหาร ๒ ๔ ได้แก่

๑. กวฬิงการาหาร (อาหารคือคำข้าว) ทั้ง
หยาบและละเอียด

๒. ผัสสาหาร (อาหารคือผัสสะ)

๓. มโนสัณฺเจตนาหาร (อาหารคือมโน
สัณฺเจตนา)

๔. วิญญาณาหาร (อาหารคือวิญญาณ)

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) ธรรม ๔ ประการที่ควรละ คืออะไร

คือ โอฆะ ๓ (ห้วงน้ำคือกิเลส) ๔ ได้แก่

๑. กาโมฆะ (โอฆะคือกาม)

๒. ภโวฆะ (โอฆะคือภพ)

๓. ทิฏฐิฆะ (โอฆะคือทิฏฐิ)

๔. อวิชโขฆะ (โอฆะคืออวิชชา)

นี่ คือธรรม ๔ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คือ
อะไร

คือ โยคะ๑ (เครื่องเกาะเกี่ยว) ๔ ได้แก่

๑. กามโยคะ (โยคะคือกาม)
๒. ภวโยคะ (โยคะคือภพ)
๓. ทิฏฐิโยคะ (โยคะคือทิฏฐิ)
๔. อวิชชาโยคะ (โยคะคืออวิชชา)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร

คือ วิสังโยคะ๒ (ความปราศ) ๔ ได้แก่

๑. กามโยควิสังโยคะ (ความปราศจากกามโยคะ)
๒. ภวโยควิสังโยคะ (ความปราศจากภวโยคะ)
๓. ทิฏฐิโยควิสังโยคะ (ความปราศจากทิฏฐิโยคะ)
๔. อวิชชาโยควิสังโยคะ (ความปราศจากอวิชชาโยคะ)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) ธรรม ๔ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
อะไร

คือ สมาธิ ๔ ได้แก่

๑. หานภาคิยสมาธิ (สมาธิฝ่ายเสื่อม)
๒. ลีลิตภาคิยสมาธิ (สมาธิฝ่ายดำรง)
๓. วิเสสภาคิยสมาธิ (สมาธิฝ่ายวิเศษ)
๔. นิพเพธภาคิยสมาธิ (สมาธิฝ่ายชำระ)

กิเลส)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๔ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร
คือ ญาณ ๓ ๔ ได้แก่

๑. ฉัมมญาณ (ความรู้ในธรรม)
๒. อำนวยญาณ(ความรู้ในการคล้อยตาม)
๓. ปรีชญาณ (ความรู้ในการกำหนดจิตของผู้

อื่น)

๔. สัมมตญาณ (ความรู้ในสมมติ)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฌ) ธรรม ๔ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง คืออะไร
คือ อริยสัจ ๔ ได้แก่

๑. ทุกขอริยสัจ (อริยสัจคือทุกข์)
๒. ทุกขสมุทยอริยสัจ (อริยสัจคือเหตุเกิด

แห่งทุกข์)

๓. ทุกขนิโรธอริยสัจ (อริยสัจคือความดับ

แห่งทุกข์)

๔. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (อริยสัจ

คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งทุกข์)

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) ธรรม ๔ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ สามัญญผล ๑ (ผลแห่งความเป็นสมณะ) ๔
ได้แก่

๑. โสดาปัตติผล
๒. สกทาคามีผล
๓. อนาคามีผล
๔. อรหัตตผล

นี้ คือธรรม ๔ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๔๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๕ ประการ

[๓๕๕] ธรรม ๕ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๕ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๕ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๕
ประการที่ควรละ

ธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๕
ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๕ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๕
ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๕ ประการที่ควรรู้ยิ่ง ธรรม ๕ ประการที่
ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๕ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร

คือ องค์ของผู้บำเพ็ญความเพียร ๕ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้
ของพระตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค
พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดย
ชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและ จรณะ เสด็จไปได้ ทรงรู้
แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็น
พระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็น
พระพหูสูตรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค”

๒. เป็นผู้มีอาพาธน้อย โรคเบาบาง
ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่
เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร

๓. เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ทำตนให้เปิดเผย
ตามความเป็นจริงในพระศาสนา หรือเพื่อนพรหมจรรย์ผู้รู้
ทั้งหลาย

๔. เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม
เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบ้น
มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่

๕. เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็น
เครื่องพิจารณาเห็นความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ
ขำแรกกิเลส ให้ถึงความ สิ้นทุกข์โดยชอบ

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๕ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร
คือ สัมมาสมาธิ ประกอบด้วยองค์ ๕ ได้แก่

๑. มีปีติแผ่ไป

๒. มีสุขแผ่ไป

๓. มีการกำหนดรู้จิตผู้อื่นแผ่ไป

๔. มีแสงสว่างแผ่ไป

๕. บัณฑิตเวกขณญาณเป็นนิมิต

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๕ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร

คือ อุปาทานชั้น ๒ (กองแห่งความยึดมั่น) ๕
ได้แก่

๑. รูปอุปาทานชั้น ๒ (อุปาทานชั้น ๒ คือรูป)

๒. เวทนูปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือ เวทนา)

๓. สัญญูปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือ สัญญา)

๔. สังขารูปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือ สังขาร)

๕. วิญญาณูปาทานขันธ (อุปาทานขันธคือ วิญญาณ)

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) ธรรม ๕ ประการที่ควรละ คืออะไร

คือ นิ वर्ณ ๓ ๕ ได้แก่

๑. กามฉันทะ (ความพอใจในกาม)

๒. พยาบาท (ความคิดร้าย)

๓. ถีนมิทตะ (ความหดหู่และเชื่องซึม)

๔. อุทธัจจกุกกักสะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ)

๕. วิจิกิฉา (ความลังเลสงสัย)

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คืออะไร

คือ กิเลสเครื่องตรึงจิตตุดตะปุด ๕ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสดา จิตของภิกษุผู้เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสในพระศาสดานั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร การที่จิตของ ภิกษุไม่

น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำ
ต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิต ดุจ
ตะปูประการที่ ๑

๒. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
เลื่อมใสในพระธรรม ...

๓. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
เลื่อมใสในพระสงฆ์ ...

๔. เคลือบแคลงสงสัย ไม่น้อมใจเชื่อ ไม่
เลื่อมใสในสิกขา (ข้อที่จะ ต้องศึกษา) ...

๕. เป็นผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิตอุกโทสะ (ความ
คิดประทุษร้าย) กระทบ มีจิตแข่งกระด้างในเพื่อน
พรหมจารีทั้งหลาย จิตของ ภิกษุผู้โกรธ ไม่พอใจ มีจิต
อุกโทสะกระทบ มีจิตแข่งกระด้างในเพื่อนพรหมจารี
ทั้งหลายนั้น ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อ
ประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร
การที่จิตของภิกษุไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อ
ประกอบเนื่อง ๆ เพื่อกระทำต่อเนื่อง เพื่อบำเพ็ญเพียร นี่
เป็นกิเลสเครื่องตรึงจิต ดุจตะปูประการที่ ๕

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเลื่อม

(จ) ธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร

คือ อินทรีย์ ๑๕ ได้แก่

๑. สัทธินทรีย์ (อินทรีย์คือศรัทธา)

๒. วิริยินทรีย์ (อินทรีย์คือวิริยะ)

๓. สตินทรีย์ (อินทรีย์คือสติ)

๔. สมาธินทรีย์ (อินทรีย์คือสมาธิ)

๕. ปัญญินทรีย์ (อินทรีย์คือปัญญา)
 นี้ คือธรรม ๕ ประการที่เป็นไปในฝ่าย
 คุณวิเศษ

(จ) ธรรม ๕ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
 อะไร

คือ ชาติที่สละด๒ ๕ ได้แก่

๑. เมื่อภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มนสิการกาม
 ทั้งหลาย จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้ง
 อยู่ ไม่น้อมไปในกามทั้งหลาย แต่เมื่อเธอมนสิการ
 เนกขัมมะ จิตของเธอจึงแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไป
 ในเนกขัมมะ จิตนั้นของเธอชื่อว่าป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว
 อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออก
 ดีแล้ว จากกามทั้งหลาย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ
 และความเร่าร้อน ที่ก่อความคับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะ
 กามเป็นปัจจัย เธอย่อม ไม่เสวยเวทนานั้น นี้พระผู้มีพระ
 ภาคตรัสเรียกว่าชาติที่สละดกามทั้งหลาย

๒. เมื่อภิกษุมนสิการพยาบาท จิตของเธอย่อม
 ไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในพยาบาท
 แต่เมื่อเธอมนสิการอพยาบาท จิตของเธอจึงแล่นไป
 เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในอพยาบาท จิตนั้นของเธอ
 ว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว
 หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากพยาบาท เธอ
 หลุดพ้นแล้วจากอาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความ
 คับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะพยาบาทเป็นปัจจัย เธอย่อม
 ไม่เสวยเวทนานั้น นี้พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าชาติที่
 สละดพยาบาท

๓. เมื่อภิกษุมนสิการวิหิงสา จิตของเธอย่อมไม่
 เล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในวิหิงสา แต่
 เมื่อเธอมนสิการอวิหิงสา จิตของเธอจึงเล่นไป เลื่อมใส
 ตั้งอยู่ น้อมไปในอวิหิงสา จิตนั้นของเธอชื่อว่า เป็นจิต
 ดำเนินไปได้แล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว
 พรากออกดีแล้วจากวิหิงสา เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ
 และความเร่าร้อนที่ก่อความคับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะ
 วิหิงสาเป็นปัจจัย เธอย่อมไม่เสวยเวทนานั้น นี่พระผู้มี
 พระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่สลัดวิหิงสา

๔. เมื่อภิกษุมนสิการรูปทั้งหลาย จิตของเธอ
 ย่อมไม่เล่นไป ไม่ เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในรูป
 ทั้งหมด แต่เมื่อเธอมนสิการ อรูป จิตของเธอจึงเล่น
 ไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในอรูป จิตนั้นของเธอชื่อว่า
 เป็นจิตดำเนินไปได้แล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว
 หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากรูปทั้งหลาย เธอ
 หลุดพ้นแล้วจากอาสวะและความเร่าร้อนที่ก่อความ
 คับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะรูปเป็นปัจจัย เธอย่อมไม่เสวย
 เวทนานั้น นี่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่สลัดรูป
 ทั้งหมด

๕. เมื่อภิกษุมนสิการสังกาสะ จิตของเธอย่อม
 ไม่เล่นไป ไม่ เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในสังกาสะ
 แต่เมื่อเธอมนสิการ สังกายนีโรธ (ความดับแห่งสังกา
 ยะ) จิตของเธอจึงเล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในสัง
 กายนีโรธ จิตของเธอชื่อว่า เป็นจิตดำเนินไปได้แล้ว
 อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออก
 ดีแล้วจากสังกาสะ เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะและ

ความร่ำร้อนที่ก่อความคับแค้น ซึ่งเกิดขึ้นเพราะสัkkายะเป็น ปัจจัย เถื่อยอ้อมไม่เสวยเวทนานั้น นี่พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกว่าธาตุที่สลดสัkkายะ

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๕ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร

คือ สัมมาสมาธิ ประกอบด้วยญาณ๑ ๕ ได้แก่

๑. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธิ๒นี้มีสุขในปัจจุบัน และมีสุขเป็นวิบากต่อไป”

๒. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธินี้ เป็นอริยะ ปราศจากอามิส๓”

๓. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธินี้มีมิใช่บุรุษชั่ว๔เสพแล้ว”

๔. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “สมาธินี้ สงบประณีต ได้ด้วยความสงบระงับ บรรลุได้ด้วยภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น และ มิใช่บรรลุได้ด้วยการขม(ธรรมที่เป็นข้าศึก) ห้ามกิเลส ด้วย สสังขารจิต๕”

๕. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า “เรานั้นมีสติเข้าสมาธิ และเรามีสติออกจากสมาธินี้”

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฅ) ธรรม ๕ ประการที่ควรรู้อย่าง คืออะไร

คือ วิมุตตายนะ๖(เหตุแห่งความหลุดพ้น) ๕ ได้แก่

๑. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูแสดง ธรรมแก่ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมนั้น ตามที่พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูแสดงธรรมแก่

เธอ เมื่อเธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์
เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ
เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่
เป็นวิมุตตายนะประการที่ ๑

๒. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้ง
อยู่ในฐานะครูไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แต่ภิกษุแสดง
ธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่น
โดยพิสดาร เธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรมในธรรมตามที่ตน
ได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมา ที่เธอแสดงแก่ผู้อื่นโดย
พิสดาร เมื่อเธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิด
ปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กาย
ย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อม
ตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะประการที่ ๒

๓. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้ง
อยู่ในฐานะครูไม่ได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้
แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้
อื่นโดยพิสดาร แต่ภิกษุสาธยายธรรมตามที่ได้สดับมา
ตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร เธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้ง
ธรรมในธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมา ที่
เธอสาธยายโดยพิสดาร เมื่อเธอรู้แจ้งอรรธรู้แจ้งธรรม
ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมี
ปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อ มีสุข
จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะประการที่ ๓

๔. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้ง
อยู่ในฐานะครูไม่ได้ แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้
แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับ มาตามที่ตนได้เรียนมาแก่

ผู้อื่นโดยพินิต ไม่ได้สาธยายธรรม ตามที่ตนได้สดับ มาตามที่ตนได้เรียนมาโดยพินิต ภิกษุตรีกตาม ตรอง ตามเพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ ตนได้เรียนมา เธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมตามที่ ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา ที่เธอตรีกตามตรอง ตามเพ่งตามด้วยใจ เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรม ย่อม เกิดปราโมทย์ เมื่อมี ปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมี กายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิต ย่อมตั้งมั่น นี่เป็น วิมุตตายนะประการที่ ๔

๕. พระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีบางรูปผู้ตั้ง อยู่ในฐานะครูไม่ได้ แสดงธรรมแก่ภิกษุ แม้ภิกษุก็ไม่ได้ แสดงธรรมตามที่ตนได้ สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาแก่ ผู้อื่นโดยพินิต ไม่ได้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับ มาตามที่ตนได้เรียนมาโดยพินิต และไม่ได้ตรีกตาม ตรองตาม เพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา แต่เธอเรียนสมาธิ-นิมิตอย่างใด อย่างหนึ่งมาดี มนสิการดี ทรงจำไว้ดี แท่งตลอดดีด้วย ปัญญา เธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมนั้นตามที่เธอ ได้เรียนสมาธิ-นิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งมาดี มนสิการดี ทรงจำไว้ดี แท่งตลอดดีด้วยปัญญา เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิด ปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับ สุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็น วิมุตตายนะประการ ที่ ๕

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรรู้ยิ่ง

(ญ) ธรรม ๕ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ ธรรมชั้น ๕ ได้แก่

๑. สीलชั้น (กองศีล)
๒. สมาธิชั้น (กองสมาธิ)
๓. ปัญญาชั้น (กองปัญญา)
๔. วิมุตติชั้น (กองวิมุตติ)
๕. วิมุตติญาณทัสสนชั้น (กองวิมุตติ

ญาณทัสสนะ)

นี่ คือธรรม ๕ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๕๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๖ ประการ

[๓๕๖] ธรรม ๖ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๖ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๖ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๖
ประการที่ควรละ

ธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๖
ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๖ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๖
ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๖ ประการที่ควรรู้ยิ่ง ธรรม ๖ ประการที่
ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๖ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร

คือ สารณียธรรม ๑๖ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. ตั้งมั่นเมตตาภายกรรม๒ในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ๓ นี่เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้ เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่ วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๒. ตั้งมั่นเมตตาวิจิตรกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม ที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่ วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๓. ตั้งมั่นเมตตาโมกขกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้ง และในที่ลับ แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม ฯลฯ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่ วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๔. บริโภคโดยไม่แบ่งแยกดลากลทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มา โดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงบิณฑบาต (อาหารในบาตร) บริโภค รวมกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีล แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรม ฯลฯ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๕. มีศีลไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกตักหาและทักสิครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ เสมอกันกับ เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้นี้ก็เป็นสารณียธรรมที่ทำให้เป็นที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อ ความ

สงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอันเดียวกัน

๖. มีอริยทวิฏฐี๒ อันเป็นธรรมเครื่องนำออกศเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้ทำตาม เสมอกันกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและในที่ลับ แม้ก็เป็นสาธณียธรรมที่ทำให้เป็น ที่รัก ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อ ความไม่วิวาทกัน เพื่อความสามัคคีกัน เพื่อความเป็นอัน เดียวกัน

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๖ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร

คือ อนุสสติฏฐาน๔ ๖ ได้แก่

๑. พุทธานุสสติ (การระลึกถึงพระพุทธเจ้า)
๒. ธัมมานุสสติ (การระลึกถึงพระธรรม)
๓. สังฆานุสสติ (การระลึกถึงพระสงฆ์)
๔. สีลานุสสติ (การระลึกถึงศีล)
๕. จาคานุสสติ (การระลึกถึงการบริจาค)
๖. เทวदानุสสติ (การระลึกถึงเทวดา)

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๖ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร

คือ อายตนะภายใน๑ ๖ ได้แก่

๑. จักขวยตนะ (อายตนะคือตา)
๒. โสตายตนะ (อายตนะคือหู)
๓. ชานายตนะ (อายตนะคือจมูก)
๔. ชิวหายตนะ (อายตนะคือลิ้น)
๕. กายายตนะ (อายตนะคือกาย)
๖. มนายตนะ (อายตนะคือใจ)

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) ธรรม ๖ ประการที่ควรละ คืออะไร

คือ หมวดตัณหา ๒ ๖ ได้แก่

๑. รูปตัณหา (ความอยากได้รูป)
๒. สัมผัสตัณหา (ความอยากได้เสียง)
๓. คันธตัณหา (ความอยากได้กลิ่น)
๔. รสตัณหา (ความอยากได้รส)
๕. โผฏฐัพพตัณหา (ความอยากได้โผฏฐัพพะ)
๖. ธัมมตัณหา (ความอยากได้

ธรรมารมณ)

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คืออะไร

คือ อकारวะ ๑ ๖ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง
ในพระศาสดา

๒. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง
ในพระธรรม

๓. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง
ในพระสงฆ์

๔. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง
ในสิกขา

๕. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง
ในความไม่ประมาท

๖. อยู่อย่างไม่มีความเคารพ ไม่มีความยำเกรง
ในปฏิสันถาร

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร

คือ คารวะ๒ ๖ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงใน
พระศาสดา

๒. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงใน
พระธรรม

๓. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงใน
พระสงฆ์

๔. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงใน
สิกขา

๕. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงใน
ความไม่ประมาท

๖. อยู่อย่างมีความเคารพ มีความยำเกรงใน
ปฏิสันถาร

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(ฉ) ธรรม ๖ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
อะไร

คือ ธาตุที่สลัด๑ ๖ ได้แก่

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า
“ข้าพเจ้าได้เจริญเมตตาเจโตวิมุตติ๒แล้ว ทำให้มาก
แล้ว ทำให้เป็นอุยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่น

แล้ว สัมผัสแล้ว ปรารถดีแล้ว แต่พยายาม (ความคิดร้าย) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายฟังกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญเมตตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สัมผัสแล้ว ปรารถดีแล้ว แต่พยายามก็ยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนี้เป็นไป ไม่ได้เลย เพราะเมตตาเจโตวิมุตตินี้เป็นธาตุที่สลัดพยายาม

๒. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญกรุณาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สัมผัสแล้ว ปรารถดีแล้ว แต่วิหิงสา (ความเบียดเบียน) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายฟังกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวต่อพระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวต่อพระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญกรุณาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สัมผัสแล้ว ปรารถดีแล้ว แต่วิหิงสาก็ยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนี้เป็นไป ไม่ได้เลย เพราะกรุณาเจโตวิมุตตินี้เป็นธาตุที่สลัดวิหิงสา

๓. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญมุกตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่อรรถิ (ความไม่ยินดี) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาค ไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญมุกตา-เจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่อรรถิ ก็ยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย เพราะ มุกตาเจโตวิมุตตินี้ เป็นธาตุที่สลัดอรรถิ

๔. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญ อุเบกขาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่ราคะ (ความกำหนัดยินดี) ก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาค ไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญอุเบกขาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นดุจยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่ราคะก็ยังครอบงำ

จิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนั้นเป็นไป ไม่ได้เลย เพราะอุเบกขาเจโตวิมุตตินี้เป็นธาตุที่สลัดราคะ

๕. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าได้เจริญ อนิมิตตาเจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นนุชยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่วิญญานของข้าพเจ้าก็ยังแสหานิมิตอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้ กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะ การกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุได้เจริญอนิมิตตา-เจโตวิมุตติแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็นนุชยานแล้ว ทำให้เป็น ที่ตั้งแล้ว ให้ตั้งมั่นแล้ว สั่งสมแล้ว ปรารภดีแล้ว แต่วิญญานของภิกษุนั้นก็ยังแสหานิมิตอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย เพราะอนิมิตตาเจโตวิมุตตินี้เป็นธาตุที่สลัดนิमितทั้งปวง

๖. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า “ข้าพเจ้าปราศจาก อัสมิมานะแล้ว และไม่พิจารณาเห็นว่า “เราเป็นนี้” แต่ลูกศร คือความเคลือบแคลงสงสัยก็ยังครอบงำจิตของข้าพเจ้าอยู่” ภิกษุทั้งหลายพึงกล่าวตักเตือนเธอว่า “อย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค เพราะการกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่ตรัสอย่างนี้เลย ผู้มีอายุ เป็นไปไม่ได้เลยที่ภิกษุปราศจากอัสมิมานะแล้ว และไม่พิจารณาเห็นว่า “เราเป็นนี้” แต่ลูกศรคือความเคลือบแคลงสงสัยก็ยัง

ครอบงำจิตของภิกษุนั้นอยู่” ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย
เพราะสถานะที่ถอนอัสมิมานะ๒นี้เป็นธาตุที่สลัดลูกศร
คือความเคลือบแคลงสงสัย”

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๖ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร

คือ สดตวิหαρธรรม๑ (ธรรมเป็นเครื่องอยู่เป็นนิตย
ของพระขีณาสพ) ๖ ได้แก่

๑. เห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้ไม่ตีใจ ไม่เสียใจ มี
อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่

๒. ฟังเสียงทางหู ...

๓. ดมกลิ่นทางจมูก ...

๔. ลิ้มรสทางลิ้น ...

๕. ถูกต้องโผฏฐัพพะทางกาย ...

๖. รู้แจ้งธรรมารมณทางใจแล้ว เป็นผู้ไม่ตีใจ
ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฌ) ธรรม ๖ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง คืออะไร

คือ อนุตตริยะ๒ (ยอดเยี่ยม) ๖ ได้แก่

๑. ทัสสนานุตตริยะ (การเห็นอันยอดเยี่ยม)

๒. สวнанุตตริยะ (การฟังอันยอดเยี่ยม)

๓. ลาภานุตตริยะ (การได้อันยอดเยี่ยม)

๔. ลิกขานุตตริยะ (การศึกษาอันยอดเยี่ยม)

๕. ปาริจรียานุตตริยะ (การบำรุงอันยอด
เยี่ยม)

๖. อนุสสทานุตตริยะ (การระลึกอันยอด
เยี่ยม)

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรรู้อย่าง

(ญ) ธรรม ๖ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ อภิญญา ๖ ได้แก่

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียว แสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดง ให้ปรากฏ หรือแสดงให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขา ไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดําลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศ เหมือนนกบินไปได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ อันมีฤทธิ์มาก มีอำนาจมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

๒. ภิกษุนั้นได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์ และเสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหูทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

๓. ภิกษุนั้นกำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือปราศจากราคะก็รู้ว่าปราศจาก ราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่ามีโทสะ หรือปราศจากโทสะก็รู้ว่า ปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่ามีโมหะ หรือปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ว่าหดหู่ หรือฟุ้งซ่านก็รู้ว่า ฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ว่า เป็นมหัคคตะ หรือไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่าไม่เป็นมหัคคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่า มีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่า เป็นสมาธิ หรือไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่าไม่เป็น

สมาธิ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้น หรือไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าไม่หลุดพ้น

๔. ภิกษุ นั้น ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติ บ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติ บ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติ บ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอด สังวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์และ วิวัฏฏ์ก็เป็นอันมากบ้าง ว่า “ในภพโน้นเรามีชื่ออย่าง นั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุ อย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นแล้วก็ไปเกิดในภพโน้น ในภพ นั้นเราก็มีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวย สุข ทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตจากภพนั้นแล้วจึงมา เกิดในภพนี้” เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้ง ลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

๕. ภิกษุ นั้นเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้ง ชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้ เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจี ทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระ อริยะ มีความเห็น ผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโน สุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และ ชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขา หลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เธอ

เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลัง จุตี กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง
งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อัน
บริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม
อย่างนี้แล

๖. ภิกษุนั้นทำให้แจ่มเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

นี่ คือธรรม ๖ ประการที่ควรทำให้แจ่ม

ธรรม ๖๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๗ ประการ

[๓๕๗] ธรรม ๗ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๗ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๗ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๗
ประการที่ควรละ

ธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๗
ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๗ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๗
ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๗ ประการที่ควรรู้ยิ่ง ธรรม ๗ ประการที่
ควรทำให้แจ่ม

(ก) ธรรม ๗ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร
คือ อริยทรัพย์ ๑๗ ได้แก่

๑. สัทธานะ (ทรัพย์คือศรัทธา)

๒. สิลธนะ (ทรัพย์คือศีล)

๓. หิริธนะ (ทรัพย์สินคือหิริ)
๔. โอตตปปธนะ (ทรัพย์สินคือโอตตปปะ)
๕. สุตธนะ (ทรัพย์สินคือสุตะ)
๖. จาคธนะ (ทรัพย์สินคือจาคะ)
๗. ปัญญาธนะ (ทรัพย์สินคือปัญญา)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๗ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร
คือ สัมโพชฌงค์ ๗ ได้แก่

๑. สติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความระลึกได้)

๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่ง
การตรัสรู้คือความเพียรธรรม)

๓. วิริยสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความเพียร)

๔. ปีติสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความอิ่มใจ)

๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความสงบ กายสงบใจ)

๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่งการ
ตรัสรู้คือความตั้งจิตมั่น)

๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ (ธรรมเป็นองค์แห่ง
การตรัสรู้คือความวางใจ เป็นกลาง)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๗ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร
คือ วิญญาณฐิติ ๗ ได้แก่

๑. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทพบางพวก และวินิปาติกะบางพวก นี้เป็นวิญญานลลิตที่ ๑

๒. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นพรหมกายิกา (เทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม) เกิดใน ปลุมมาน นี้เป็นวิญญานลลิตที่ ๒

๓. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกเทพชั้นอาภัสสระ นี้เป็นวิญญานลลิตที่ ๓

๔. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นสุภกิณหะ (เทพผู้เต็มไปด้วยความงดงาม) นี้เป็นวิญญานลลิตที่ ๔

๕. มีสัตว์ทั้งหลายบรรลู่อาภาสานัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนानัตตสัญญา โดยประการทั้งปวง นี้เป็นวิญญาน-ลลิตที่ ๕

๖. มีสัตว์ทั้งหลายล่วงอาภาสานัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลู่วิญญานัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิญญานหาที่สุด มิได้” นี้เป็นวิญญานลลิตที่ ๖

๗. มีสัตว์ทั้งหลายล่วงวิญญานัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลู่อาภิกขัญญายตนฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” นี้เป็นวิญญานลลิตที่ ๗

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) ธรรม ๗ ประการที่ควรละ คืออะไร

คือ อนุสัย๑๗ ได้แก่

๑. กามราคานุสัย (อนุสัยคือความกำหนดใน
กาม)

๒. ปฏิฆานุสัย (อนุสัยคือความยินร้าย)

๓. ทิฏฐานุสัย (อนุสัยคือความเห็นผิด)

๔. วิจิกิจฉานุสัย (อนุสัยคือความลังเล
สงสัย)

๕. มานานุสัย (อนุสัยคือความถือตัว)

๖. ภวราคานุสัย (อนุสัยคือความติดใจใน
ภพ)

๗. อวิชขานุสัย (อนุสัยคือความไม่รู้แจ้ง)

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คือ
อะไร

คือ อสังฆธรรม๒๗ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ไม่มีศรัทธา

๒. เป็นผู้ไม่มีhiri

๓. เป็นผู้ไม่มีโอตตปปะ

๔. เป็นผู้มีสุตะน้อย

๕. เป็นผู้เกียจคร้าน

๖. เป็นผู้มีสติหลงลืม

๗. เป็นผู้มีปัญหาทรม

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร

คือ สัทธิธรรม๑ ๗ ได้แก่
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มืศรัทธา
๒. เป็นผู้มืหิริ
๓. เป็นผู้มืโอตตปปะ
๔. เป็นพหุสูต
๕. เป็นผู้ปรารภความเพียร
๖. เป็นผู้มืสติมั่นคง
๗. เป็นผู้มืปัญญา

นี้ คือธรรม ๗ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(จ) ธรรม ๗ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
อะไร

คือ สัปปริสธรรม๒ ๗ ได้แก่
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นธัมมัญญ (ผู้รู้จักเหตุ)
๒. เป็นอัตถัญญ (ผู้รู้จักผล)
๓. เป็นอัตตัญญ (ผู้รู้จักตน)
๔. เป็นมัตตัญญ (ผู้รู้จักประมาณ)
๕. เป็นกาลัญญ (ผู้รู้จักเวลา)
๖. เป็นปริสัญญ (ผู้รู้จักชุมชน)
๗. เป็นบุคคลัญญ (ผู้รู้จักบุคคล)

นี้ คือธรรม ๗ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๗ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร
คือ สัญญา๑ ๗ ได้แก่

๑. อนิจจสัญญา (กำหนดหมายความไม่
เที่ยงแห่งสังขาร)

๒. อนัตตสัญญา (กำหนดหมายความเป็น
อนัตตาแห่งธรรมทั้งปวง)

๓. อสภสัญญา (กำหนดหมายความไม่
งามแห่งกาย)

๔. อาทีนวสัญญา (กำหนดหมายทุกข์โทษ
ของกายอันมีความเจ็บไข้ต่าง ๆ)

๕. ปหานสัญญา (กำหนดหมายเพื่อละ
อกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)

๖. วิราคสัญญา (กำหนดหมายวิราคะ
ว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

๗. นิโรธสัญญา (กำหนดหมายนิโรธว่าเป็น
ธรรมละเอียดประณีต)

นี้ คือธรรม ๗ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ฌ) ธรรม ๗ ประการที่ควรรู้อย่าง คืออะไร

คือ นิตทสวัตถุ ๗ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการสมาทาน
สิกขา และไม่ปราศจากความรักในการสมาทานสิกขา
ต่อไป

๒. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการใคร่ครวญ
ธรรม และไม่ปราศจากความรักในการใคร่ครวญธรรมต่อไป

๓. เป็นผู้มีความตั้งใจอย่างแรงกล้าในการกำจัด
ความอยาก และไม่ปราศจากความรักในการกำจัดความ
อยากต่อไป

๔. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการหลีกเร้น และไม่ปราศจากความรักในการหลีกเร้นต่อไป

๕. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการปรารภ ความเพียร และไม่ปราศจากความรักในการปรารภความเพียรต่อไป

๖. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในสติปัญญา เครื่องรักษาตน และไม่ปราศจากความรักในสติปัญญา เครื่องรักษาตนต่อไป

๗. เป็นผู้มีฉันทะอย่างแรงกล้าในการแทงตลอดด้วยทิวฏฐิ และไม่ปราศจากความรักในการแทงตลอดด้วยทิวฏฐิต่อไป

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) ธรรม ๗ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร
คือ กำลังของพระชินาสพ ๗ ได้แก่

๑. สังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพในพระธรรมวินัยนี้เห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง ข้อที่สังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเห็นว่าเป็นสภาวะไม่เที่ยงด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง นี่เป็นกำลังของ ภิกษุชินาสพที่ภิกษุชินาสพอาศัยปญญาความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๒. กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิงด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง แม้ข้อที่กามทั้งหลายเป็นธรรมที่ภิกษุชินาสพเห็นว่าเปรียบด้วยหลุมถ่าน เพลิงด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุ

ชีณาสพที่ภิกษุชีณาสพอาศัยปฎิญาณความสิ้นอาสวะ
ทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๓. จิตของภิกษุชีณาสพเป็นธรรมชาติโน้มไป
ในวิเวก โน้มไปใน วิเวก โอนไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก
ยินดียิ่งในเนกขัมมะ ปราศจากเงื่อนไขธรรมอันเป็นที่ตั้ง
แห่งอาสวะโดยประการทั้งปวง แม้ข้อที่จิตของภิกษุ
ชีณาสพเป็นธรรมชาติโน้มไปในวิเวก โน้มไปในวิเวก
โอนไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ
ปราศจากเงื่อนไขธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอาสวะโดยประการ
ทั้งปวง นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุชีณาสพที่ภิกษุชีณาสพ
อาศัยปฎิญาณความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า “อาสวะของ
เราสิ้นแล้ว”

๔. สติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญ
อบรมดีแล้ว แม้ข้อที่สติปัฏฐาน ๔ เป็นธรรมที่ภิกษุ
ชีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุ
ชีณาสพที่ภิกษุชีณาสพอาศัยปฎิญาณความสิ้นอาสวะ
ทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๕. อินทรีย์ ๕ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญ
อบรมดีแล้ว แม้ข้อที่อินทรีย์ ๕ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพ
เจริญอบรมดีแล้ว นี่ก็เป็น กำลังของภิกษุชีณาสพที่
ภิกษุชีณาสพอาศัยปฎิญาณความสิ้นอาสวะทั้งหลายว่า
“อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๖. โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมที่ภิกษุชีณาสพเจริญ
อบรมดีแล้ว แม้ข้อ ที่โพชฌงค์ ๗ เป็นธรรมที่ภิกษุ
ชีณาสพเจริญอบรมดีแล้ว นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุ

ศีลนาศพที่ภิกษุศีลนาศพอาศัยปฏินญาความ สิ้นอาสวะ
ทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

๗. อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่ภิกษุศีลนาศพ
เจริญอบรมดีแล้ว แม้ข้อที่อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมที่
ภิกษุศีลนาศพเจริญอบรมดีแล้ว นี่ก็เป็นกำลังของภิกษุ
ศีลนาศพที่ภิกษุศีลนาศพ อาศัยปฏินญาความ สิ้นอาสวะ
ทั้งหลายว่า “อาสวะของเราสิ้นแล้ว”

นี่ คือธรรม ๗ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๗๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ภาณวารที่ ๑ จบ

ธรรม ๘ ประการ

[๓๕๘] ธรรม ๘ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๘ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๘ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๘
ประการที่ควรละ

ธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๘
ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๘ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๘
ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๘ ประการที่ควรรู้ยิ่ง ธรรม ๘ ประการที่
ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๘ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร

คือ เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการ เป็นไปเพื่อ
ได้อาทิพรหมจริยกปัญญา ที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญญภาพ
ไพบุลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการ คืออะไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มึหิริโอดตัมปะ มีความรักและความ
เคารพอย่างแรงกล้าในพระศาสดา หรือในเพื่อน
พรหมจารีบางรูป ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะ ครูที่เธออาศัยอยู่ นี้
เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๑ เป็นไปเพื่อได้ อาทิ
พรหมจริยกปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญญภาพ ไพบุลย์
เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๒. เป็นผู้มึหิริโอดตัมปะ มีความรักและความ
เคารพอย่างแรงกล้าในพระศาสดา หรือในเพื่อน
พรหมจารีบางรูป ซึ่งตั้งอยู่ในฐานะ ครูที่เธออาศัยอยู่
เธอเข้าไปหาท่านเหล่านั้นตามเวลาอันควร สอบถาม
ไต่สวนว่า “พระพุทฺธพจน์นี้เป็นอย่างไร เนื้อความของ
พระพุทฺธพจน์นี้เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นจะเปิดเผย
ธรรมที่ยังไม่เปิดเผย จะทำให้ง่ายซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้
ทำให้ง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรมที่น่าสงสัย
หลายอย่างแก่เธอ นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๒ เป็น
ไปเพื่อได้อาทิพรหม- จริยกปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อ
ภิญญภาพ ไพบุลย์ เจริญเต็มที่แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๓. ครั้นฟังธรรมนั้นแล้ว ย่อมได้รับความสงบ
เย็น ๒ ประการคือ (๑) ความสงบเย็นทางกาย (๒) ความ
สงบเย็นทางจิต นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๓ เป็นไป

เพื่อได้อาติพรหมจริยก-ปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อ
ภิกฺขุโณภภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๔. เป็นผู้มึศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระ
ปาติโมกข์๑ เพียบพร้อม ด้วยอาจารย์ (มารยาท) และ
โคจร(การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นเหตุเป็น
ปัจจัยประการที่ ๔ เป็นไปเพื่อได้อาติพรหม- จริยก
ปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อภิกฺขุโณภภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที
แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๕. เป็นพหูสูตร ทรงสตะสังสมสตะ เป็นผู้ได้ฟัง
มาก ซึ่งธรรมทั้งหลาย ที่มีความงามในเบื้องต้น มีความ
งามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศ
พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ
บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ขึ้นใจ ทาง
ตลอดดีด้วยทักขลี นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๕ เป็น
ไปเพื่อได้อาติ-พรหมจริยกปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อ
ภิกฺขุโณภภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๖. เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม
เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบ้น
มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ นี่เป็นเหตุ
เป็นปัจจัยประการที่ ๖ เป็นไปเพื่อได้อาติพรหมจริยก
ปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อภิกฺขุโณภภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มที
แห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๗. เป็นผู้มึสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็น
เครื่องรักษาตน๑ อย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำ และคำที่พูด
แม่นยำได้ นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๗ เป็นไปเพื่อ

ได้อาติพรหมจริยกปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งปัญญาที่ได้แล้ว

๘. ภิกษุพิจารณาเห็นความเกิดและความเสื่อม ในอุปาทานขันธ ๕ อยู่ว่า “รูปเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูปเป็นอย่างนี้ เวทนาเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่ง เวทนาเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งเวทนาเป็นอย่างนี้ สัญญาเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งสัญญาเป็นอย่างนี้ สังขารเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งสังขารเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งสังขารเป็นอย่างนี้ วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้” นี่เป็นเหตุเป็นปัจจัยประการที่ ๘ เป็นไป เพื่อได้อาติพรหมจริยกปัญญาที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญโญภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งปัญญาที่ได้แล้ว

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๘ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร
คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่

๑. สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๘ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร
คือ โลกธรรม ๒ ๘ ได้แก่

๑. ได้ลาภ ๒. เสื่อมลาภ
๓. ได้ยศ ๔. เสื่อมยศ
๕. นินทา ๖. สรรเสริญ
๗. สุข ๘. ทุกข์

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) ธรรม ๘ ประการที่ควรละ คืออะไร
คือ มิจฉัตตธรรม ๓ (ธรรมที่ผิด) ๘ ได้แก่

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)
๒. มิจฉาสังกัปปะ (ตำราผิด)
๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)
๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)
๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)
๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)
๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด)
๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คือ
อะไร

คือ กุสืตวัตถุ ๑ (เหตุแห่งความเกียจคร้าน) ๘
ได้แก่

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีงานที่ต้องทำ เธอ
มีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องทำงาน เมื่อเราทำงาน
อยู่ กายจักเมื่อยล้า อย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึง

นอนเสีย ไม่ปรารถนาความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อ ทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๑

๒. ภิกษุทำงานแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราได้ทำงานแล้ว เมื่อเราทำงานอยู่ กายเมื่อยล้าแล้ว อย่างกระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถนาความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๒

๓. ภิกษุต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้อง เดินทาง เมื่อเราเดินทาง กายจักเมื่อยล้า อย่างกระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถนาความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๓

๔. ภิกษุเดินทางแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเดินทางแล้ว เมื่อเราเดินทางอยู่ กายเมื่อยล้าแล้ว อย่างกระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถนาความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๔

๕. ภิกษุเที่ยววิณฑาตามบ้านหรือนิคม ไม่ได้โภชนะเส้าหมอง หรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยววิณฑาตามบ้านหรือนิคม ก็ไม่ได้ โภชนะเส้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ กายของเรานั้น เมื่อยล้าแล้ว ไม่ควรแก่การงาน อย่างกระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารถนาความเพียร ฯลฯ เพื่อ

ทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๕
 ประการที่ ๕

๖. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตามบ้านหรือนิคม ได้โภชนะเสร็จหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวบิณฑบาตตามบ้านหรือนิคม ได้โภชนะเสร็จหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการแล้ว กาย ของเรานั้นหนักไม่ควรแก่การงาน จะเป็นเหมือนถั่วราชมาส ชุ่มด้วยน้ำอย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๖

๗. ภิกษุเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อย เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อยแล้ว มีข้ออ้างที่จะนอนได้ อย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๗

๘. ภิกษุหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน กายของเรานั้นยังอ่อนแอ ไม่ควรแก่การงาน มีข้ออ้างที่จะนอนได้ อย่ากระนั้นเลย เราจะนอน” เธอจึงนอนเสีย ไม่ปรารภ ความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นกุสิดัตถุประการที่ ๘

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ คืออะไร

คือ อารัมภวัตถุ๑ (เหตุแห่งการปรารถนาความเพียร)
๘ ได้แก่

๑. ภิกษุในพระในธรรมวินัยนี้ มีงานที่ต้องทำ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องทำงาน เมื่อเราทำงาน การจะใส่ใจคำ สั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมิใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้น เลย เราจะรีบปรารถนาความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารถนาความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็น อารัมภวัตถุประการที่ ๑

๒. ภิกษุทำงานแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราได้ทำงานแล้ว เมื่อเราทำงานอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะใส่ใจคำสั่งสอนของพระ พุทธเจ้าทั้งหลายได้ อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารถนาความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารถนาความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นอารัมภวัตถุประการที่ ๒

๓. ภิกษุต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราจักต้องเดินทาง การที่เราเดินทางอยู่ จะใส่ใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มิใช่ทำได้ง่าย อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารถนาความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารถนาความเพียร ฯลฯ เพื่อ

ทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นอาร์มภวัต
 ฤประการ ที่ ๓

๔. ภิกษุเดินทางแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราได้เดินทางแล้ว เมื่อเดินทางอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะใส่ใจคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลายได้ อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้ แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นอาร์มภวัต
 ฤประการ ที่ ๔

๕. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตามบ้านหรือนิคม ไม่ได้โภชนะเส้าหมอง หรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวบิณฑบาตตามบ้านหรือนิคม ไม่ได้โภชนะเส้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ กายของเรานั้นเบา ควรแก่การงาน อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็น อาร์มภวัตฤประการที่ ๕

๖. ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตตามบ้านหรือนิคม ได้โภชนะเส้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเที่ยวบิณฑบาตตามบ้านหรือนิคม ได้โภชนะเส้าหมองหรือประณีตบริบูรณ์เพียงพอตามต้องการแล้ว ร่างกาย ของเรานั้นมีกำลัง ควรแก่การงาน อย่ากระนั้นเลย เราจะรีบปรารภ

ความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภ ความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็น อารัมภวัตถุประการที่ ๖

๗. ภิกษุเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อย เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราเกิดอาพาธขึ้นเล็กน้อยแล้ว เป็นไปได้ที่อาพาธของเราจะพึงรุนแรงขึ้น อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร ฯลฯ เพื่อทำให้แจ้ง ธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็นอารัมภวัตถุประการที่ ๗

๘. ภิกษุหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่ นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า “เราหายอาพาธแล้ว แต่หายอาพาธยังไม่นาน เป็นไปได้ที่อาพาธของเราจะพึง กลับกำเริบขึ้น อย่างกระนั้นเลย เราจะรีบปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง” เธอจึงปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังไม่ทำให้แจ้ง นี่เป็น อารัมภวัตถุประการที่ ๘

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(จ) ธรรม ๘ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คืออะไร

คือ กาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ได้แก่

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลกนี้แล้ว และทรงแสดงธรรม๒ที่นำความ
สงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน๓ ให้ถึงการตรัสรู้ ที่
พระสฤคตทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็น ผู้เข้าถึง
นรก นี่เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่
ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๑

๒. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรม ที่นำความสงบ
มาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสฤคต
ทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงกำเนิดสัตว์
ดิรัจฉาน นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่
ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๒

๓. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบ
มาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสฤคต
ทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงเปรตวิสัย นี่
ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติ
พรหมจรรยข้อที่ ๓

๔. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบ
มาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสฤคต
ทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงเทพนิกาย๑
ที่มีอายุนั่นชั้นใดชั้นหนึ่ง นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่
สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๔

๕. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลกแล้ว และทรงแสดงธรรมที่นำความสงบ

มาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระสวด
ทรงประกาศไว้แล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดใน
ปัจจุฉนตชนบท อยู่ในพวกมีลักษณะผู้ไม่รู้เพียงสา ที่ไม่มี
ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกาผ่านไปมา นี่ก็ เป็น
กาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์ข้อที่ ๕

๖. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลกแล้ว ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดใน
มัชฌิมชนบท เป็นมิจจา-ทิฏฐิ มีความเห็นวิปริตว่า
“ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่น
สรวงไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีและทำชั่วไม่มี
โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ
โอปปาทิกสัตว์ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติดีปฏิบัติ
ชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเอง
แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลกนี้” นี่ก็เป็นกาลที่ไม่
ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่
๖

๗. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
อุบัติขึ้นในโลกแล้ว ฯลฯ แต่บุคคลนี้เป็นผู้กลับมาเกิดใน
มัชฌิมชนบท เป็นคนมีปัญญาทรม โง่เขลา เป็นคน
เขอะด ไม่สามารถจะรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทุพ
ภาสิตได้ นี่ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๗

๘. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่
เสด็จอุบัติขึ้นในโลก และไม่ทรงแสดงธรรมที่นำความ
สงบมาให้ เป็นไปเพื่อปรินิพพาน ให้ถึงการตรัสรู้ ที่พระ

สุดทรงประกาศไว้แล้ว ถึงบุคคลนี้จะกลับมาเกิดใน
 มัชฌิมชนบท และเป็นผู้มีปัญญาไม่โง่เขลา ไม่เป็น คน
 เชอะ สามารถรู้เนื้อความแห่งสุภาสิตและทพภาสิตได้
 นี้ก็เป็นกาลที่ไม่ใช่ขณะ ไม่ใช่สมัย เพื่อจะอยู่ประพฤติ
 พรหมจรรย์ ข้อที่ ๘

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๘ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร

คือ ความตริภิกของมหาบุรุษ ๘ ได้แก่

๑. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มักน้อย ไม่ใช่ธรรม
 ของบุคคลผู้มักมาก

๒. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้สันโดษ ไม่ใช่ธรรม
 ของบุคคลผู้ไม่สันโดษ

๓. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้สงัด ไม่ใช่ธรรมของ
 บุคคลผู้ยินดีในการคลุกคลี

๔. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้ปรารภความเพียร ไม่
 ใช้ธรรมของบุคคลผู้เกียจคร้าน

๕. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่
 ธรรมของบุคคลผู้หลงสติ

๖. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีใจตั้งมั่น ไม่ใช่
 ธรรมของบุคคลผู้มีใจไม่ตั้งมั่น

๗. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้มีปัญญา ไม่ใช่ธรรม
 ของบุคคลผู้มีปัญญาทราวม

๘. นี่เป็นธรรมของบุคคลผู้ยินดีในนิป
 ปปัญจธรรม๑ ผู้พอใจในนิปปปัญจธรรม ไม่ใช่ธรรมของ
 บุคคลผู้ยินดีในปัญจธรรม ผู้พอใจในปัญจธรรม

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ณ) ธรรม ๘ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง คืออะไร
คือ อภิกายตนะ ๒ ๘ ได้แก่

๑. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอก ขนาดเล็ก มีสีสันดีหรือไม่ดี ครบงำ
รูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็น
อภิกายตนะประการที่ ๑

๒. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันดีหรือไม่ดี
ครบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เรา
เห็น” นี่เป็นอภิกายตนะประการที่ ๒

๓. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน ๑ เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกขนาดเล็ก มีสีสันดีหรือไม่ดี ครบงำ
รูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็น
อภิกายตนะประการที่ ๓

๔. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกขนาดใหญ่ มีสีสันดีหรือไม่ดี ครบงำ
รูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็น
อภิกายตนะประการที่ ๔

๕. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอก ที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว
มีสีเขียวเข้ม เปรียบเหมือนดอกผักตบที่เขียว มีสีเขียว
เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ฉันทิ หรือเปรียบ
เหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมี เนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่
เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของเขียว มีสีเขียวเข้ม ฉันทิ
บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน ก็ฉันทินั้นเหมือนกัน เห็น
รูปทั้งหลายภายนอกที่เขียว มีสีเขียว เปรียบด้วยของ

เขียว มีสีเขียวเข้ม ครอบงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญา
อย่างนี้ว่า “เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิปายตนะประการที่ ๕

๖. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของ
เหลือง มีสีเหลืองเข้ม เปรียบเหมือนดอกกรรณิการที่
เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม
จันได หรือเปรียบเหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อ
ละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของ
เหลือง มีสีเหลืองเข้ม จันได บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญา
ภายใน ก็จันนั้นเหมือนกัน เห็นรูปทั้งหลายภายนอกที่
เหลือง มีสีเหลือง เปรียบด้วยของเหลือง มีสีเหลืองเข้ม
ครอบงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า “เรารู้ เรา
เห็น” นี่เป็นอภิปายตนะประการที่ ๖

๗. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มี
สีแดงเข้ม เปรียบเหมือน ดอกชบาที่แดง มีสีแดง เปรียบ
ด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม จันได หรือเปรียบเหมือนผ้า
เมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่แดง มีสี
แดง เปรียบด้วยของแดง มีสีแดงเข้ม จันได บุคคลหนึ่ง
มีรูปสัญญาภายใน ก็จันนั้นเหมือนกัน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่แดง มีสีแดง เปรียบด้วยของแดง มี
สีแดงเข้ม ครอบงารูปเหล่านั้นได้ มีสัญญาอย่างนี้ว่า
“เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิปายตนะประการที่ ๗

๘. บุคคลหนึ่งมีรูปสัญญาภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มี
สีขาวเข้ม เปรียบเหมือนดาวประกายพริ้วที่ขาว มีสีขาว

เปรียบด้วยของขาว มีสีขาว เข้ม ฉ้นใด หรือเปรียบ
เหมือนผ้าเมืองพาราณสี อันมีเนื้อละเอียดทั้ง ๒ ด้านที่
ขาว มีสีขาว เปรียบด้วยของขาว มีสี ขาวเข้ม ฉ้นใด
บุคคลหนึ่งมีรูปสัณฐานภายใน ก็ฉ้นนั้น เหมือนกัน เห็น
รูปทั้งหลายภายนอกที่ขาว มีสีขาว เปรียบด้วย ของขาว
มีสีขาวเข้ม ครบงำรูปเหล่านั้นได้ มีสัณฐานอย่างนี้ว่า
“เรารู้ เราเห็น” นี่เป็นอภิภายตนะประการที่ ๘

นี่ คือธรรม ๘ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) ธรรม ๘ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ วิโมกข์ ๘ ได้แก่

๑. บุคคลผู้มีรูป เห็นรูปทั้งหลาย นี่เป็นวิโมกข์
ประการที่ ๑

๒. บุคคลผู้มีรูปสัณฐานภายใน เห็นรูป
ทั้งหลายภายนอก นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๒

๓. บุคคลผู้น้อมใจไปว่า “งาม” เท่านั้น นี่เป็น
วิโมกข์ประการที่ ๓

๔. บุคคลบรรลุอากาศาณัญจายตนฌานโดย
กำหนดว่า “อากาศหา ที่สุดมิได้” อยู่ เพราะล่องรูป
สัณฐาน ดับปฏิขัณสัณฐาน ไม่กำหนด นานัตตสัณฐานโดย
ประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๔

๕. บุคคลล่องอากาศาณัญจายตนฌานโดย
ประการทั้งปวง บรรลุ วิญญาณัญจายตนฌานโดย
กำหนดว่า “วิญญาณหาที่ สุดมิได้” อยู่ นี่เป็นวิโมกข์
ประการที่ ๕

๖. บุคคลล่วงวิญญานัญจนนทานโดย
ประการทั้งปวง บรรลุอาภิญญัญจนนทานโดย
กำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่ นี่เป็นวิโมกข์ประการที่ ๖

๗. บุคคลล่วงอาภิญญัญจนนทานโดยประการ
ทั้งปวง บรรลุ เนวสัญญานาสัญญายตนนทานอยู่ นี่เป็น
วิโมกข์ประการที่ ๗

๘. บุคคลล่วงเนวสัญญานาสัญญายตนนทาน
โดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธอยู่ นี่เป็น
วิโมกข์ประการที่ ๘

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๘๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๙ ประการ

[๓๕๙] ธรรม ๙ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๙ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๙ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๙
ประการที่ควรละ

ธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๙
ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๙ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๙
ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๙ ประการที่ควรรู้อย่าง ธรรม ๙ ประการที่
ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๙ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร

คือ ธรรมมีโยนิโสมนสิการเป็นมูล ๙ ได้แก่

๑. บุคคลมนสิการโดยแยบคาย ปราโมทย์ย่อม
เกิด

๒. เมื่อมีปราโมทย์ ปีติย่อมเกิด

๓. เมื่อใจเกิดปีติ กายย่อมสงบ

๔. ผู้มีกายสงบ ย่อมได้รับสุข

๕. เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น

๖. เมื่อจิตตั้งมั่น ย่อมรู้ ย่อมเห็นตามความเป็น
จริง

๗. เมื่อรู้ เมื่อเห็นตามความเป็นจริง ย่อมเบื่อ
หน่ายได้เอง

๘. เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด

๙. เพราะคลายกำหนด จึงหลุดพ้น

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๙ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร

คือ องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ ๙ ได้แก่

๑. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือสี

ลวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล)

๒. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ

จิตตวิสุทธิ (ความหมดจด แห่งจิต)

๓. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือทวิวิ

สุทธิ (ความหมดจด แห่งทวิวิ)

๔. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือกัมม

ตรณวิสุทธิ (ความ หมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้น
ความสงสัย)

๕. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ มัคคามัคคญาณทัสสน-วิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง)

๖. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือปฏิบัติ ญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน)

๗. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือ ญาณทัสสนวิสุทธิ (ความ หมดจดแห่งญาณทัสสนะ)

๘. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือปัญญาวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งปัญญา)

๙. องค์ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ คือวิมุตติวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งความหลุดพ้น)

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๙ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร

คือ สัตตาวาส ๙ ได้แก่

๑. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน คือ มนุษย์ เทพบางพวก และวินิปาติกะบางพวก นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๑

๒. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นพรหมกายิกา (เทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม) เกิดใน ปลุมณาน นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๒

๓. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน คือ พวกเทพชั้นอาภัสสระ นี่เป็นสัตตาวาสที่ ๓

๔. มีสัตว์ทั้งหลายผู้มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน คือ พวกเทพชั้นสุภกิณหะ (เทพผู้เต็มไปด้วยความงดงาม) นี่เป็น สัตตาวาสที่ ๔

๕. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ไม่มีสัญญา ไม่เสวยอารมณ์ คือ พวกเทพชั้นอัสสญฺญิสัตตพรหม นี่เป็น สัตตาวาสที่ ๕

๖. มีสัตว์ทั้งหลายผู้บรรลุอากาसानัญญา ยตนณานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุตมิได้” เพราะล่วงรูปสัญญา ดับปฏิขสัญญา ไม่กำหนดนันทตสัญญา โดยประการทั้งปวง นี่เป็น สัตตาวาสที่ ๖

๗. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่วงอากาसानัญญา ยตนณานโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญญา ยตนณานโดยกำหนดว่า “วิญญาณหาที่สุตมิได้” นี่เป็น สัตตาวาสที่ ๗

๘. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่วงวิญญาณัญญา ยตนณานโดยประการทั้งปวง บรรลุอาภิญจัญญา ยตนณานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” นี่เป็น สัตตาวาสที่ ๘

๙. มีสัตว์ทั้งหลายผู้ล่วงอาภิญจัญญา ยตนณานโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานาสัญญา ยตนณาน นี่เป็น สัตตาวาสที่ ๙

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) ธรรม ๙ ประการที่ควรละ คืออะไร

คือ ธรรมมีตัณหาเป็นมูลเหตุ ๙ ได้แก่

๑. เพราะอาศัยตัณหา ปริเยสนา (การแสวงหา) จึงเป็นไป

๒. เพราะอาศัยปริเยสนา ลากะ(การได้) จึงเป็นไป

๓. เพราะอาศัยลากะ วินิจจยะ (การกำหนด) จึงเป็นไป

๔. เพราะอาศัยวินิจจยะ จันทราคะ (ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ) จึงเป็นไป

๕. เพราะอาศัยจันทราคะ อัชโหมसानะ (ความหมกมุ่นฝังใจ) จึง เป็นไป

๖. เพราะอาศัยอัชโหมसानะ ปรีคคหะ (การยึดถือครอบครอง) จึงเป็นไป

๗. เพราะอาศัยปรีคคหะ มัจจริยะ (ความตระหนี่) จึงเป็นไป

๘. เพราะอาศัยมัจจริยะ อารักขะ (ความหวงกั้น) จึงเป็นไป

๙. เพราะอาศัยอารักขะเป็นเหตุ บาปอกุศลธรรมเป็นอนันต์ ที่เกิดขึ้น จากการถือท่อนไม้ การถือค้อนตรา การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวขึ้นเสียงว่า “มึง มึง” และการพูดเท็จ จึงเป็นไป๒

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คืออะไร

คือ อาฆาตวัตถุ๑ (เหตุผูกอาฆาต) ๙ ได้แก่

๑. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์๒แก่เรา”

๒. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”

๓. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”

๔. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา”

๕. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา”

๖. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา”

๗. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา”

๘. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา”

๙. บุคคลย่อมผูกอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คน ผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา”

นี้ คือธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม

(จ) ธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ คืออะไร

คือ อุดมเป็นเครื่องกำจัดอาฆาต ๓ ๙ ได้แก่

๑. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน” ๔

๒. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๓. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๔. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๕. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๖. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่คนผู้เป็นที่รักที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๗. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ที่ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๘. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้กำลังทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

๙. บุคคลย่อมกำจัดอาฆาตว่า “ผู้นี้จักทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของ

เรา การทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่คนผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบพอของเรานั้น จะหาได้ในผู้นี้แต่ที่ไหน”

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ

(จ) ธรรม ๙ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คืออะไร

คือ นานัตตะ (สภาวะที่ต่างกัน) ๙ ได้แก่

๑. ความต่างกันแห่งธาตุ

๒. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งธาตุ ความต่างกันแห่งผัสสะ จึงเกิดขึ้น

๓. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งผัสสะ ความต่างกันแห่งเวทนาจึงเกิดขึ้น

๔. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งเวทนา ความต่างกันแห่งสัญญา จึงเกิดขึ้น

๕. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งสัญญา ความต่างกันแห่งความดำริจึงเกิดขึ้น

๖. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งความดำริ ความต่างกันแห่งความพอใจจึงเกิดขึ้น

๗. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งความพอใจ ความต่างกันแห่งความเร่าร้อนจึงเกิดขึ้น

๘. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งความเร่าร้อน ความต่างกันแห่งการแสวงหาจึงเกิดขึ้น

๙. เพราะอาศัยความต่างกันแห่งการแสวงหา ความต่างกันแห่งการได้จึงเกิดขึ้น

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๙ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร

คือ สัญญา๒ ๙ ได้แก่

๑. อสภสัญญา (ความกำหนดหมายความไม่
งามแห่งกาย)

๒. มรณสัญญา (ความกำหนดหมายความตาย
ที่จะต้องมาถึงเป็นธรรมดา)

๓. อาหาเร ปฏิกุลสัญญา (ความกำหนด
หมายความปฏิกุลในอาหาร)

๔. สัพพโลเก อนภิตตสัญญา (ความกำหนด
หมายความไม่น่าเพลิดเพลินในโลกทั้งปวง)

๕. อนิจจสัญญา (ความกำหนดหมายความไม่
เที่ยงแห่งสังขาร)

๖. อนิจเทุกขสัญญา (ความกำหนด
หมายความเป็นทุกข์ในความ ไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๗. ทุกเข อนัตตสัญญา (ความกำหนด
หมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)

๘. ปหานสัญญา (ความกำหนดหมายเพื่อ
ละอกุศลวิตกและบาปกรรมทั้งหลาย)

๙. วิราคสัญญา (ความกำหนดหมายวิราคะ
ว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ณ) ธรรม ๙ ประการที่ควรรู้อย่าง คืออะไร

คือ อนุปุพพวิหารธรรม๑ ๙ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. สังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุ
ปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่

๒ เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป บรรลุตุดิยฌานที่มีความผ่องใสในภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

๓. เพราะปีติจางคลายไป มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตุดิยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า “ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข”

๔. เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน แล้ว บรรลุดตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ อุเบกขาอยู่

๕. บรรลุดากาสานัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “อากาศหาที่สุดมิได้” อยู่ เพราะล่องรูปสัญญา ตับปฏิขสัญญา ไม่กำหนด นานัตตสัญญาโดยประการทั้งปวง

๖. ล่องอากาศานัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุด วิทยญาณัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “วิทยญาณหาที่สุดมิได้” อยู่

๗. ล่องวิทยญาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุดาภิญ-จัญจายตนฌานโดยกำหนดว่า “ไม่มีอะไร” อยู่

๘. ล่องาภิญจัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุดเนว-สัญญานาสัญญายตนฌานอยู่

๙. ล่องเนวสัญญานาสัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวง บรรลุดสัญญาเวทียตนิโรธอยู่

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรรู้อย่าง

(ญ) ธรรม ๙ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ อนุปพพนิโรธ ๙ ได้แก่

๑. กามสัญญาของผู้เข้าปฐมณานดับไป
๒. วิตก วิจารณ์ของผู้เข้าทุติยณานดับไป
๓. ปีติของผู้เข้าตติยณานดับไป
๔. ลมหายใจเข้าลมหายใจออกของผู้เข้าจตุตถณานดับไป
๕. รูปสัญญาของผู้เข้าอากาสนัญจายตนณานดับไป
๖. อากาสนัญจายตนสัญญาของผู้เข้าวิญญานัญจายตนณานดับไป
๗. วิญญานัญจายตนสัญญาของผู้เข้าอากิญจัญจายตนณานดับไป
๘. อากิญจัญจายตนสัญญาของผู้เข้าเนวสัญญานาสัญญายตนณานดับไป
๙. สัญญาและเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทยิตนิโรธดับไป

นี่ คือธรรม ๙ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๙๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้

ธรรม ๑๐ ประการ

[๓๖๐] ธรรม ๑๐ ประการที่มีอุปการะมาก

ธรรม ๑๐ ประการที่ควรเจริญ

ธรรม ๑๐ ประการที่ควรกำหนดรู้ ธรรม ๑๐ ประการที่ควรละ

ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม ธรรม ๑๐
 ประการที่เป็นไปในฝ่าย คุณวิเศษ

ธรรม ๑๐ ประการที่แทงตลอดได้ยาก ธรรม ๑๐
 ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

ธรรม ๑๐ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง ธรรม ๑๐ ประการที่
 ควรทำให้แจ้ง

(ก) ธรรม ๑๐ ประการที่มีอุปการะมาก คืออะไร
 คือ นาคกรณธรรม๑ (ธรรมเครื่องกระทำที่พึง) ๑๐
 ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มึศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระ
 ปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์(มารยาท)และโคจร
 (การเที่ยวไป) มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย
 สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย แม้การที่ภิกษุ
 เป็นผู้มึศีล สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์
 เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษ
 แม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี้
 เป็นนาถ-กรณธรรม

๒. เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟัง
 มากซึ่งธรรม ทั้งหลายที่มีความงามในเบื้องต้น มีความ
 งามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศ
 พรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์
 บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ขึ้นใจ แทง
 ตลอดดีด้วยทักขุลิ แม้การที่ภิกษุเป็นพหูสูต ฯลฯ แทง
 ตลอดดีด้วยทักขุลิ นี้ก็เป็นนาถกรณธรรม

๓. เป็นผู้ที่มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี แม้การที่
 ศึกษามีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี นี่ก็เป็นนาถกรรม
 ธรรม

๔. เป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่อง
 ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพรัาสอนโดยเคารพ
 แม้การที่ศึกษามีผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่อง
 ทำให้เป็นผู้ว่าง่าย อดทน รับฟังคำพรัาสอนโดยเคารพ
 นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม

๕. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้านในการงานที่จะต้อง
 ช่วยกันทำทั้งงาน สูงและงานต่ำของเพื่อนพรหมจรรย์
 ทั้งหลาย ประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องพิจารณา
 อันเป็นอุบายในการงานที่จะต้องช่วยกันทำนั้น สามารถ
 ทำได้ สามารถจัดได้ แม้การที่ศึกษามีผู้ขยัน ไม่
 เกียจคร้านในการงานที่จะต้องช่วยกันทำทั้งงานสูงและ
 งานต่ำของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ประกอบด้วย
 ปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการงานที่จะ
 ต้องช่วยกันทำนั้น สามารถทำได้ สามารถจัดได้ นี่ก็เป็น
 นาถกรรมธรรม

๖. เป็นผู้ใคร่ธรรม เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรม
 อันเป็นที่พอใจ มีความปราโมทย์อย่างยิ่งในพระ
 อภิธรรม ในพระอภิวินัย แม้การที่ศึกษามีผู้ใคร่ธรรม
 เป็นผู้ฟังและผู้แสดงธรรมอันเป็นที่พอใจ มีความ
 ปราโมทย์อย่างยิ่งในพระอภิธรรม ในพระอภิวินัย นี่ก็
 เป็นนาถกรรมธรรม

๗. เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ
 และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่จะได้ แม้การที่

ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ
 คิลานปัจจัยเภสัชบริขารตามแต่ จะได้ นี่ก็เป็นนาถกร
 ณธรรม

๘. เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม
 เพื่อให้กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบ้น
 มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศล-ธรรมทั้งหลายอยู่ แม้การที่
 ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้
 กุศลธรรมเกิด มีความเข้มแข็ง มีความบากบ้นมั่นคง ไม่
 ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ นี่ก็เป็น นาถกรณ
 ธรรม

๙. เป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วยสติปัญญาเป็น
 เครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำและคำที่พูดแม้นาน
 นานได้ แม้การที่ ภิกษุเป็นผู้มีสติ คือ ประกอบด้วย
 สติปัญญาเป็นเครื่องรักษา ตนอย่างยิ่ง ระลึกถึงสิ่งที่ทำ
 และคำที่พูดแม้นานได้ นี่ก็เป็น นาถกรณธรรม

๑๐. เป็นผู้มึปัญญา คือ ประกอบด้วยปัญญาเป็น
 เครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับอันเป็น
 อริยะ ขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ แม้การ
 ที่ภิกษุเป็นผู้มึปัญญา คือ ประกอบ ด้วยปัญญาเป็น
 เครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็น
 อริยะ ขำแรกกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่ก็เป็น
 นาถกรณธรรม

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่มีอุปการะมาก

(ข) ธรรม ๑๐ ประการที่ควรเจริญ คืออะไร

คือ กสิณายตนะ๑ (ป่อเกิดแห่งธรรมที่มีกสิณเป็น
 อารมณ) ๑๐ ได้แก่

๑. บุคคลหนึ่งจำปฐวีภสสิน(ภสสินคือดิน)ได้ ทั้ง
เบื่องบน เบื่องต่ำ เบื่องขวาง ไม่มีสอง ไม่มีประมาณ

๒. บุคคลหนึ่งจำอาโปภสสิน (ภสสินคือน้ำ)ได้ ...

๓. บุคคลหนึ่งจำเตโชภสสิน (ภสสินคือไฟ)ได้ ...

๔. บุคคลหนึ่งจำวาโยภสสิน (ภสสินคือลม)ได้ ...

๕. บุคคลหนึ่งจำนิลภสสิน (ภสสินคือสีเขียว)ได้

...

๖. บุคคลหนึ่งจำปีตภสสิน (ภสสินคือสีเหลือง)ได้

...

๗. บุคคลหนึ่งจำโลहितภสสิน (ภสสินคือสีแดง)
ได้ ...

๘. บุคคลหนึ่งจำโอทาทภสสิน (ภสสินคือสี
ขาว)ได้ ...

๙. บุคคลหนึ่งจำอากาศภสสิน (ภสสินคือความ
ว่าง)ได้ ...

๑๐. บุคคลหนึ่งจำวิญญานภสสิน (ภสสินคือ
วิญญาน)ได้ ทั้งเบื่องบน เบื่องต่ำ เบื่องขวาง ไม่มีสอง
ไม่มีประมาณ

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรเจริญ

(ค) ธรรม ๑๐ ประการที่ควรกำหนดรู้ คืออะไร
คือ อายุตนะ ๑๐ ได้แก่

๑. จักขวยตนะ (อายุตนะคือตา)

๒. รูปายตนะ (อายุตนะคือรูป)

๓. โสตายตนะ (อายุตนะคือหู)

๔. สัททายตนะ (อายุตนะคือเสียง)

๕. ชานายตนะ (อายุตนะคือจมูก)

๖. คันธายตนะ (อายตนะคือกลิ่น)
๗. ขิวหายตนะ (อายตนะคือลิ้น)
๘. รสายตนะ (อายตนะคือรส)
๙. กายายตนะ (อายตนะคือกาย)
๑๐. โผฏฐัพพะายตนะ (อายตนะคือโผฏฐัพพะ)

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรกำหนดรู้

(ข) ธรรม ๑๐ ประการที่ควรละ คืออะไร

คือ มิจฉัตตะ๑(ความเป็นธรรมที่ผิด) ๑๐ ได้แก่

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด)
๒. มิจฉาสังกัปปะ (ตำริผิด)
๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด)
๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด)
๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด)
๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด)
๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด)
๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด)
๙. มิจฉาญาณะ (รู้ผิด)
๑๐. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด)

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรละ

(ง) ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม คืออะไร

คือ อกุศลกรรมบถ๑(ทางแห่งอกุศลกรรม) ๑๐ ได้แก่

๑. ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์)
๒. อทินนาทาน (การลักทรัพย์)
๓. กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤติผิดในกาม)

๔. มุสาวาท (การพูดเท็จ)
 ๕. ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด)
 ๖. ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ)
 ๗. สัมผัสปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ)
 ๘. อภิขฌา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของของ
เขา)
 ๙. พยาบาท (ความคิดร้าย)
 ๑๐. มิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด)
- นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายเสื่อม
- (จ) ธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
คืออะไร
- คือ กุศลกรรมบถ๒(ทางแห่งกุศลกรรม) ๑๐ ได้แก่
๑. ปาณาติปาตา เวรมณี (เจตนางดเว้นจาก
การฆ่าสัตว์)
 ๒. อทินนาทานา เวรมณี (เจตนางดเว้นจาก
การลักทรัพย์)
 ๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี (เจตนางดเว้น
จากการประพฤติดิพิศในกาม)
 ๔. มุสาวาทา เวรมณี (เจตนางดเว้น
จากการพูดเท็จ)
 ๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี (เจตนางดเว้น
จากการพูดส่อเสียด)
 ๖. ผรุสาย วาจา เวรมณี (เจตนางดเว้นจาก
การพูดคำหยาบ)
 ๗. สัมผัสปปลาปา เวรมณี (เจตนางดเว้นจาก
การพูดเพ้อเจ้อ)

๘. อนุภิชฌา (ความไม่เพ่งเล็ง
อยากได้ของของเขา)
๙. อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย)
๑๐. สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ)
- นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่เป็นไปในฝ่ายคุณวิเศษ
- (จ) ธรรม ๑๐ ประการที่แทงตลอดได้ยาก คือ
อะไร

คือ อริยวาสน ๑ (ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ)
๑๐ ได้แก่

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖
๓. เป็นผู้ที่มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก
๔. เป็นผู้มื่อปัสเสนธรรม (ธรรมเป็นดจพนักพิง)

๔ ประการ

๕. เป็นผู้ที่มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้
๖. เป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี
๗. เป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว
๘. เป็นผู้ที่มีกายสังขารอันระงับได้
๙. เป็นผู้ที่มีจิตหลุดพ้นได้ดี
๑๐. เป็นผู้ที่มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี

ภิกษุเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละกามฉันทะ
(ความพอใจในกาม) ได้ เป็นผู้ละพยาบาท (ความคิด
ร้าย) ได้ เป็นผู้ละถีนมิททะ(ความหุดหู่และเชื่องซึม) ได้
เป็นผู้ละอุทธัจจกุกกัจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ได้

เป็นผู้ละวิจิกิจฉา(ความล่งเลสงสัย)ได้ ภิกษุเป็นผู้ละ
องค์ ๕ ได้ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เห็นรูปทางตาแล้ว เป็นผู้
ผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฟัง
เสียงทางหู ... ดมกลิ่นทางจมูก ... ลิ้มรสทางลิ้น ... ถูก
ต้อง โผฏฐัพพะทางกาย ... รู้แจ้งธรรมารมณ์ทางใจแล้ว
เป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่
ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยองค์ ๖ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่างเอก เป็น
อย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ประกอบด้วยใจที่
รักษาด้วยสติ ภิกษุเป็น ผู้มีธรรมเป็นเครื่องรักษาอย่าง
เอก เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีอุปสเสนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างไร

คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พิจารณาแล้วเสพออย่าง
หนึ่ง พิจารณาแล้วอดกลั้นอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วเว้น
อย่างหนึ่ง๑ พิจารณาแล้วบรรเทาอย่างหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้
มีอุปสเสนธรรม ๔ ประการ เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้ เป็น
อย่างไร

คือ ปัจเจกสัจจะเป็นอันมากของสมณพราหมณ์
จำนวนมากที่มีอยู่ทั้งหมด ภิกษุ ในพระธรรมวินัยนี้
บรรเทาได้ กำจัดได้ สละได้ คลายได้ ปล่อยวางได้ ละ
ได้ สละคืนได้ ภิกษุเป็นผู้มีปัจเจกสัจจะอันบรรเทาได้
เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี เป็นอย่างไร
 คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละการแสวงหา
 กามได้ ละการแสวงหาภพได้ ระวังการแสวงหา
 พรหมจรรย์ได้ ภิกษุเป็นผู้มีการแสวงหาอันสละได้ดี
 เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีความดำริอันไม่ขุ่นมัว เป็นอย่างไร
 คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละความดำริใน
 กามได้ เป็นผู้ละความดำริในพยาบาท(การคิดร้าย) ได้
 เป็นผู้ละความดำริในวิหิงสาได้ ภิกษุเป็นผู้มีความดำริ
 อันไม่ขุ่นมัว เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็นอย่างไร
 คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะละสุขและทุกข์
 ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัส ดับไปก่อนแล้ว จึงบรรลุนิ
 ระสัจธรรมที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะ
 อเบกขาอยู่ ภิกษุเป็นผู้มีกายสังขารอันระงับได้ เป็น
 อย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างไร
 คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีจิตหลุดพ้นจาก
 ราคะ มีจิตหลุดพ้นจาก โทสะ มีจิตหลุดพ้นจากโมหะ
 ภิกษุเป็นผู้มีจิตหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างไร
 คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้รู้ชัดว่า “ราคะเราละได้
 เต็ดขาด ตัณหาถนอโคณเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดราก
 ถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไป
 ไม่ได้” รู้ชัดว่า “โทสะเราละได้เด็ดขาด ฯลฯ เกิดขึ้นต่อ
 ไปไม่ได้” รู้ชัดว่า “โมหะเราละได้เด็ดขาด ตัณหาถนอ

โคนเหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้” ภิกษุเป็นผู้มีปัญญาหลุดพ้นได้ดี เป็นอย่างนี้แล

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่แทงตลอดได้ยาก

(ข) ธรรม ๑๐ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น คืออะไร
คือ สัญญา ๑๐ ได้แก่

๑. อสภสัญญา (ความกำหนดหมายความไม่งามแห่งกาย)

๒. มรณสัญญา (ความกำหนดหมายความตายที่จะมาถึงเป็นธรรมดา)

๓. อาหาเร ปรักฎสัญญา (ความกำหนดหมายความเป็นปรักฎในอาหาร)

๔. สัพพโลก อนภิตสัญญา (ความกำหนดหมายความไม่เพลิดเพลนในโลกทั้งปวง)

๕. อนิจจสัญญา (ความกำหนดหมายความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๖. อนิจเจ ทุกขสัญญา (ความกำหนดหมายความเป็นทุกข์ในความไม่เที่ยงแห่งสังขาร)

๗. ทุกเข อนัตตสัญญา (ความกำหนดหมายความเป็นอนัตตาในความเป็นทุกข์)

๘. ปหานสัญญา (ความกำหนดหมายเพื่อละอกุศลวิตกและบาป-ธรรมทั้งหลาย)

๙. วิราคสัญญา (ความกำหนดหมายวิราคะว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

๑๐. นิโรธสัญญา (ความกำหนดหมายนิโรธว่าเป็นธรรมละเอียดประณีต)

นี้ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรให้เกิดขึ้น

(ณ) ธรรม ๑๐ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง คืออะไร

คือ นิชชรวัตถุ (ธรรมที่ทำให้เสื่อม) ๑๐ ได้แก่

๑. มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) ของผู้มีสัมมาทิฏฐิ
ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่
เกิดเพราะมิจฉาทิฏฐิ เป็นปัจจัยยอมเสื่อมไป และกุศล
ธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมา
ทิฏฐิเป็นปัจจัย

๒. มิจฉาสังกัปปะ (ดำริผิด) ของผู้มี
สัมมาสังกัปปะ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็น
อเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉา- สังกัปปะเป็นปัจจัย
ยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญ
เต็มที่เพราะสัมมาสังกัปปะเป็นปัจจัย

๓. มิจฉาวาจา (เจรจาผิด) ของผู้มีสัมมาวาจา
ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่
เกิดเพราะมิจฉาวาจาเป็นปัจจัยยอมเสื่อมไป และกุศล
ธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มที่เพราะ
สัมมาวาจาเป็นปัจจัย

๔. มิจฉากัมมันตะ (กระทำผิด) ของผู้มี
สัมมากัมมันตะ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็น
อเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉา-กัมมันตะเป็นปัจจัย
ยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญ
เต็มที่เพราะสัมมากัมมันตะเป็นปัจจัย

๕. มิจฉาอาชีวะ (เลี้ยงชีพผิด) ของผู้มี
สัมมาอาชีวะ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็น
อเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉา-อาชีวะเป็นปัจจัย

ยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาอาชีวะเป็นปัจจัย

๖. มิจฉาวายามะ (พยายามผิด) ของผู้มีสัมมาวายามะ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉา-วายามะเป็นปัจจัย ยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาวายามะเป็นปัจจัย

๗. มิจฉาสติ (ระลึกผิด) ของผู้มีสัมมาสติ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาสติเป็นปัจจัยยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาสติเป็นปัจจัย

๘. มิจฉาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นผิด) ของผู้มีสัมมาสมาธิ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาสมาธิ เป็นปัจจัยยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาสมาธิเป็นปัจจัย

๙. มิจฉาญาณะ (รู้ผิด) ของผู้มีสัมมาญาณะ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉาญาณะ เป็นปัจจัยยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาญาณะเป็นปัจจัย

๑๐. มิจฉาวิมุตติ (หลุดพ้นผิด) ของผู้มีสัมมาวิมุตติ ยอมเสื่อมไป คือ บาปอกุศลธรรมเป็นอเนกของบุคคลที่เกิดเพราะมิจฉา-วิมุตติเป็นปัจจัยยอมเสื่อมไป และกุศลธรรมเป็นอเนกยอมถึงความเจริญเต็มทีเพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรรู้อย่างยิ่ง

(ญ) ธรรม ๑๐ ประการที่ควรทำให้แจ้ง คืออะไร

คือ อเสขธรรม ๑๐ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ๒ที่เป็นอเสขะ
๒. สัมมาสังกัปปะที่เป็นอเสขะ
๓. สัมมาวาจาที่เป็นอเสขะ
๔. สัมมากัมมันตะที่เป็นอเสขะ
๕. สัมมาอาชีวะที่เป็นอเสขะ
๖. สัมมาวายามะที่เป็นอเสขะ
๗. สัมมาสติที่เป็นอเสขะ
๘. สัมมาสมาธิที่เป็นอเสขะ
๙. สัมมาญาณะ๓ที่เป็นอเสขะ
๑๐. สัมมาวิมุตติที่เป็นอเสขะ

นี่ คือธรรม ๑๐ ประการที่ควรทำให้แจ้ง

ธรรม ๑๐๐ ประการนี้ เป็นของจริง เป็นของแท้
แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น ที่พระตถาคต
ตรัสรู้แล้วโดยชอบ ด้วยประการฉะนี้”

เมื่อท่านพระสารีบุตรกล่าวอย่างนี้ ภิกษุเหล่านั้นมี
ใจยินดีต่างชื่นชมภาษิตของท่านพระสารีบุตรแล้วแล

ทสูตรสูตรที่ ๑๑ จบ

ปาฎิกวรรค จบ

วรรคนี้มี ๑๑ พระสูตร ได้แก่

๑. ปาฎิกสูตร	๒. อุทุมพริก
สูตร	

๓. จักกวัตตีสสูตร ๔.

อัคคัณฺณสูตร

๕. สัมปสาทนียสูตร ๖.

ปาสาทิกสูตร

๗. ลักษณะสูตร ๘. สิงคาลก
สูตร

๙. อาฆานาภียสูตร ๑๐. สังคีติ
สูตร

๑๑. ทสฺสตรสูตร

ปาฏิกวรรค จบ

ที่ขนิกายทั้งหมดมี ๓๔ สูตร จัดเป็น ๓ วรรค
จบบริบูรณ์